

YIL: 2020 SAYI: 39

KOSBED

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Kocaeli University Journal of Social Sciences

Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University Journal of Social Sciences
Sosyal Bilimler Dergisi

39
2020

HAKEMLİ DERGİ

SOBIAD

asos

İS

Akademik Edisyon
Akademik TÖR Değerli İncele

arastirmax
Ulusal Tıp İncele

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Kocaeli University Journal of Social Sciences

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
sahibi / owner Prof. Dr. Recep TARI
rtari@kocaeli.edu.tr

EDİTÖR EDITOR	Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU fpehlivanoglu@kocaeli.edu.tr
EDİTÖR YARDIMCILARI EDITOR	Arş. Gör. Ali Rıza SOLMAZ aliriza.solmaz@kocaeli.edu.tr Arş. Gör. Muhammet Rıdvan İNCE muhammet.ince@kocaeli.edu.tr Arş. Gör. Sedanur DEMİR sedanur.demir@kocaeli.edu.tr
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ	Doç. Dr. İhsan KARLI ikarlı@kocaeli.edu.tr
YAYIN KURULU EDITORIAL BOARD	Prof. Dr. Recep TARI (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan Rüştü KARABEYOĞLU (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Aziz KUTLAR (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Işık AKGÜL (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa Kemal BEŞER (Eskişehir Osmangazi Üniv.)
Kapak / Sayfa Tasarımı/Mizanpaj	Dr. Öğr. Üyesi Hakan KÜÇÜKSARAÇ
YÖNETİM YERİ	Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 41380 Umuttepe / Kocaeli Telefon: 0 262 303 17 52 - Fax: 0 262 303 17 53

ISSN 1302 - 6658

KOÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Altı ayda bir yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanına (SBVT) kayıtlıdır. ASOSIndex, Türk Eğitim İndeksi, Akademik Dizin ve Arastirmax tarafından taranmaktadır. Dergide yayınlanan yazı ve makaleler, kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu, yazarına / yazarlarına aittir. Derginin elektronik versiyonu, tam metin olarak <http://kosbed.kocaeli.edu.tr> ve <https://dergipark.org.tr/kosbed> internet adresleri üzerinden erişime açıktır.

Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University Journal of Social Sciences
Sosyal Bilimler Dergisi

39

2020

DANIŞMA/HAKEM KURULU
Advisory/Referees Board

Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL, Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah ADIGÜZEL, Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Ayhan ORHAN, Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Çiğdem KILIÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. M. Emin AKKILIÇ, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEKER, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Ruziye COP, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Rüya EHTİYAR, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Şakir GÖRMÜŞ, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet KOÇAK, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Ali ARI, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Belgin ÖZAYDINLI TANRIVERDİ, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Çağla Gül YESEVİ, İstanbul Kültür Üniversitesi
Doç. Dr. Doğa SARIİPEK, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan SAKA, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Doç. Dr. Mehlika Özlem ULTAN, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehtap TUNÇ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Neşe KAPLAN, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Pelin VARDARLIER, İstanbul Medipol Üniversitesi
Doç. Dr. Poyraz GÜRSON, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynel KABLAN, Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Bedrettin KESGIN, Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Duygu FIRAT, Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail YILDIRIM, Hitit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kamil Özden EFES, Piri Reis Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün SANALAN BİLİCİ, Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özgür Bayram SOYLU, Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özlem KÖROĞLU, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serpil BARDAKÇI TOSUN, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yıldız ÖZTAN ULUSOY, Kocaeli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zafer ADIGÜZEL, İstanbul Medipol Üniversitesi
Dr. Pelin YANTUR, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Editörden...

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED) 1997 yılından itibaren haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır. KOSBED; iktisat, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, maliye, çalışma ekonomisi, ekonometri, tarih, felsefe, güzel sanatlar, Türk Dili, İngiliz Dili gibi sosyal bilim dallarında özgün akademik makaleleri yayımlamaktadır. Sosyal ve beşeri bilimlerde bilimsel bilgi paylaştıkça ve tartışıldıkça olgunlaşmaktadır. Bu kapsamda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gündün güne süreli bilimsel yayıncılık yapan kurum ve dergi sayısı artmaktadır. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED) 1997 yılından itibaren haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır. KOSBED; teorik veya uygulamalı alanında özgün makaleleri yayınlayan hakemli bilimsel bir dergidir.

Dergimiz; üniversitelere, kütüphanelere, enstitülere ve tüm akademik çevrelere hem internet ortamında hem de basılı olmak üzere iki şekilde erişim sağlamaktadır. Dergimizde Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılar yayınlanmaktadır. Açık erişim politikasını benimsemiş olan Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi bilginin küresel dağıtımına aracılık etmekte olup, ASOS, TİE, Akademik Dizin ve Arastirmax indekslerinde dizinlenmektedir. Ayrıca her geçen gün yayın standartlarını geliştiren dergimiz SCOPUS, SSCI gibi platformlar tarafından indekslenmeyi de hedeflemekte olup, alanında saygın birçok indeks ile gerekli yazışmaları yürütmektedir. Dergimize gönderilecek yazılar sosyal bilimler alanında makale, kişi ve kitap tanıtımı ya da eleştiri alanlarında olmalıdır. Dergimize gönderilen yazılar öncelikle dergi editörleri tarafından dergimiz yazım kuralları, dil ve bilimsel uygunluğu açısından değerlendirilmekte uygun görülen yazılar ilgili iki hakeme gönderilmektedir.

Dergimizde kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır. Hem yazarların hem de hakemlerin karşılıklı olarak isimleri gizli tutulmaktadır. Hakem raporlarından herhangi birinin sonucu red şeklinde geldiğinde ve diğer hakemden de önemli değişiklik isteği geldiğinde dergi editöryel kurulu makale için red hakkını kullanabilmektedir. Eşitlik halinde ise makale değerlendirilmesi için üçüncü bir hakem belirlenerek nihai karar verilmektedir. Hakem önermeleri ilgili yazar ya da yazarlara gönderilir, istenilen düzeltmeler 1 ay içinde yapılmadığı takdirde editöryel kurul uygun gördüğü takdirde makalenin yayın sürecinden düşürülmesi kararını verebilir. Hakem değerlendirme süreci 1 ay olup, makalenin nihai değerlendirme süreci 4 aydır. Hakem sürecinden olumlu şekilde geçmiş yazılar **editöryel kurulun uygun gördüğü herhangi bir sayıda** yayınlanabilir.

Ayrıca dergimize gönderilen çalışmalar yayınlanmadan önce iThenticate programı kullanılarak intihal raporu alınmaktadır. Makalelerin yayınlanması için intihal oranının kaynakça hariç en fazla % 10 olması gerekmektedir. Tarama sonucu % 10'un üzerinde olan makaleler **RED** edilmektedir. Dergimizde yayınlanmış / yayınlanacak **makalelerin her türlü sorumluluğu yazar veya yazarlara aittir. Makalelerin telif hakkı ise Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aittir.** Dergimizde makale yayınlayan yazarlar yukarıda bahsedilen ilkeleri kabul etmiş sayılır.

Dergimizin 39. Sayısında hakemlik sürecine dahil olarak katkı sağlayan kıymetli akademisyenlere, bilimsel yazılarını bizimle paylaşan bize destek veren değerli yazarlara ve makale değerlendirme sürecinde katkı sağlayan danışma kurulu üyelerine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak bundan sonraki sayılar içinde sosyal bilimler alanındaki yeni yazarların web sayfasındaki yazım kurallarına ve dergi formatına uygun çalışmalarını bekliyorum, 39. sayının tüm ilgili kişi ve kurumlara faydalı olmasını diliyorum.

Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU

Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University Journal of Social Sciences
Sosyal Bilimler Dergisi

39

2020

ISSN 1302 - 6658

Araştırma Makaleleri

Abdullah AÇIK Sadık Özlen BAŞER	Risk and Volatility Spillover Between Commodity and Freight Markets: An Application on Capesize Freight Market <i>Emtia Fiyatları ve Navlun Oranları Arasındaki Risk ve Oynaklık Yayılımı: Capesize Navlun Piyasası Üzerine Bir Uygulama</i>	1-22
Cemil ERARSLAN	Bitcoin'in Özellikleri, Teknolojik Altyapısı, Ulusal Para Sistemleri İçin Oluşturduğu Fırsat ve Tehditler <i>Features, Technological Infrastructure, Opportunities and Threats for National Monetary Systems of Bitcoin</i>	23-35
M. Sami OKUMUŞ	1974'ten 2020'ye TRT Tarih Dizileri <i>TRT Historical Tv Series from 1974 to 2020</i>	37-52
Funda YORULMAZ Öznur YAVAN TEMİZKAN	İşveren Markası Oluşumunu Etkileyen Sosyo-Demografik Unsurlar: Turizm Sektörü Örneği <i>Socio-Demographic Factors Affecting Employer Brand Formation: A Case of Tourism Sector</i>	53-78
Burhanettin ZENGİN Merve IŞKIN Ümit ŞENGEL	Turizm Öğrencilerinin Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değişirme Eğilimleri Arasındaki İlişki <i>The Relationship Between Professional Expectations, Professional Commitment and Occupational Change tendency of Tourism Students</i>	79-90
Hakan ÖZCAN	Yolcuların Seyahat Sigortası Satın Alma Şekilleri Üzerine Bir Araştırma <i>A Study on Travel Insurance Purchase Preference of Passenger</i>	91-104
Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL Burak GÜRİŞ	Are Shocks to Energy Consumption in USA Permanent or Temporary? Sectoral Analysis <i>ABD'nin Enerji Tüketiminde Şoklar Geçici mi Kalıcı mı Etkiye Sahip? Sektörel Analiz</i>	105-116
Hasan BOZTÜRK Pınar GEDİKKAYA BAL	Avrupa Bütünleşmesinde Gelecek Senaryoları ve Almanya Etkisi <i>The Future Scenarios for European Integration and The Impact of Germany</i>	117-134
Arda ERCAN	Diplomasinin Değişen Tanımları: Ad Hoc Diplomasiden Twiplomacy ve Tekplomasi Çağına <i>Different Definitions of Diplomacy: From Ad Hoc Diplomacy to Twiplomacy and Techplomacy Era</i>	135-148

İsmet ŞAHİN Hakan TURAN Asiye YILDIRIM	Enneagram Kişilik Tipleri ve Akademik Başarı (Kocaeli-İzmit İlçesi 7. ve 8. Sınıf Örneği) <i>Enneagram Personality Types and Academic Success (Kocaeli-İzmit District 7th and 8th Class Sample)</i>	149-158
Nuri NALBANTOĞLU	Ezen-Ezilen Bireyler Bağlamında Orhan Kemal'in Tiyatro Eserleri <i>Orhan Kemal's Theatre Works in the Context of Oppressor and Oppressed Individuals</i>	159-173
Cüneyt Yenal KESBİÇ Ufuk Serdar AKALIN	Saint Louis Eşitliği Üzerine Romerian Bir Eleştiri: Türkiye Örneği <i>A Romerian Criticism on the Saint Louis Equation: The Case of Turkey</i>	175-187
Ali YEŞİLDAL	Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmanın Politik Ekonomisi; Yerel Yönetimler ve Çok Düzeyli Yönetişim <i>Political Economy of Environment and Sustainable Development; Local Governments and Multilevel Governance</i>	189-208

Yayın Geliş Tarihi: 11.03.2020

Yayın Onay Tarihi: 02.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.703828

Abdullah AÇIK*

Sadık Özlen BAŞER**

Risk and Volatility Spillover Between Commodity and Freight Markets: An Application on Capesize Freight Market

Emtia Fiyatları ve Navlun Oranları Arasındaki Risk ve Oynaklık Yayılımı: Capesize Navlun Piyasası Üzerine Bir Uygulama

Abstract

Uncertainty in freight rates poses great risks for ship and cargo owners. Identifying the factors that affect the volatility of freight is of great importance in reducing risks arising from uncertainty. The aim of this study is to investigate the volatility spillover and risk transmission between commodity prices and freight rates in Capesize market through the causality in variance test. In the study, 3 different transportation routes are included for Capesize freights, while the prices of the 3 main cargo carried in the dry bulk market are considered as commodity prices. Dataset consists of 234 monthly observations and covers the dates between January 2000 and June 2019. According to the results obtained, while unidirectional significant causalities are determined from both iron ore and coal prices to all freight routes, bidirectional significant causalities are determined between wheat prices and freights.

Keywords: Commodity price, volatility spillover, causality in variance.

JEL Codes: C58, Q02, R40.

Özet

Gemi ve yük sahipleri için navlunlarda yaşanan belirsizlik büyük riskler oluşturmaktadır. Navlunların oynaklığını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi, belirsizlikten kaynaklı risklerin azaltılmasında büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, emtia fiyatları ile Capesize piyasasındaki navlun fiyatları arasındaki oynaklık yayılımını ve risk transferini varyansta nedensellik testi aracılığıyla incelemektir. Çalışmada Capesize navlunları için 3 farklı taşımacılık rotası içerilirken, emtia fiyatları olarak ise kuru dökme yük piyasasında taşınan 3 ana yükün fiyatları ele alınmaktadır. Veri seti 234 aylık gözlemlerden oluşmaktadır ve Ocak 2000 ile Haziran 2019 dönemi arasını kapsamaktadır. Elde edilen sonuçlara göre hem demir cevheri hem de kömür fiyatlarından tüm navlunlara anlamlı nedensellikler tespit edilmişken, buğday fiyatı ve navlunlar arasında ise karşılıklı anlamlı nedensellikler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Emtia fiyatı, oynaklık yayılımı, varyansta nedensellik.

JEL Kodları: C58, Q02, R40.

* Res. Asst., Dokuz Eylül University, Maritime Faculty, İzmir/Turkey, ORCID: 0000-0003-4542-9831, email: abduallah.acik@deu.edu.tr.

** Assoc. Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Maritime Faculty, İzmir/Turkey, ORCID: 0000-0001-6632-2617, email: ozlen.baser@deu.edu.tr.

Introduction

Commodities have a very important place in the world industry and therefore in the world economy. Some are the raw materials of industrial production, while others meet needs of both industrial sectors and households as energy sources (Chevallier and Ielpo, 2013:320). A huge part of the global commodity trade is carried out by sea transportation, since approximately 90-95% of international trade is done by seaborne activities (Parameswaran, 2004:1). One of the commodity types that constitute a large transaction volume in sea transportation is dry bulk cargo. These cargoes mainly consist of iron ore, grain, coal, phosphates and bauxite, which are also called five major bulk cargoes (Stopford, 2009:64), and forms the 27% of the total seaborne trade volume (UNCTAD, 2019a).

Dry bulk market is thought to be similar to perfect competition market due to some features, which are; no entry barriers (except large capital requirements), many buyers (shippers) and sellers (shipowners), clearance of the price in the market for everyone (Lun and Quaddus, 2008). In this way, there is a high competition in the market, and the fact that the transported cargoes are almost homogeneous increases this competition even more. In this highly competitive environment, changes in the demand for maritime transport are immediately felt in the market. Since the supply of the ship is inelastic in the short run (Koopmans, 1939), the freights that remain insensitive to changes in demand up to a certain point react increasingly to changes in demand after exceeding this point. This structure has led to continuous cycles in shipping (Stopford, 2007:105) and poses risks for ship and cargo owners due to the future uncertainty in the market (Kavussanos et al., 2010). Reducing the risks arising from this uncertainty is an important research question for the sustainable commercial activities of cargo and ship owners.

It is clear that commodity prices affect the demand for them and are affected by this demand. In this case, it is inevitable that maritime transport, which has a derived demand structure (Marcus, 1987:1), may be also related to commodity prices. From a different angle, as the prices of dry bulk products are generally below \$ 100, their trade is very sensitive to transportation costs (Buxton et al., 1978:25). In this case, it is likely that there is a relationship between commodity prices and freight rates, which are basically a reflection of the demand for maritime transport. This relationship has formed the research question of many researchers in the literature (Kavussanos et al., 2010; Kavussanos et al., 2014; Chou et al., 2015; Tsioumas and Papadimitriou, 2018; Aık and Baer, 2019a; Aık and İnce, 2019; Aık and Baer, 2020; Angelopoulos et al., 2020), which have also achieved significant results. We aimed to examine the relationship between iron ore, coal and grain prices, which are the three main cargoes in the dry bulk market, and Capesize freights in three different routes. Our study differs from these previous studies while examining the relationship between commodity price and freight based on a similar research question.

First of all, the method we use has not been encountered in such studies before. The causality in variance test developed by Hafner and Herwartz (2006) is an advanced method to detect the volatility spillover and risk transmission between variables. Secondly, previous studies have used freight indices to represent freight rates. Unlike

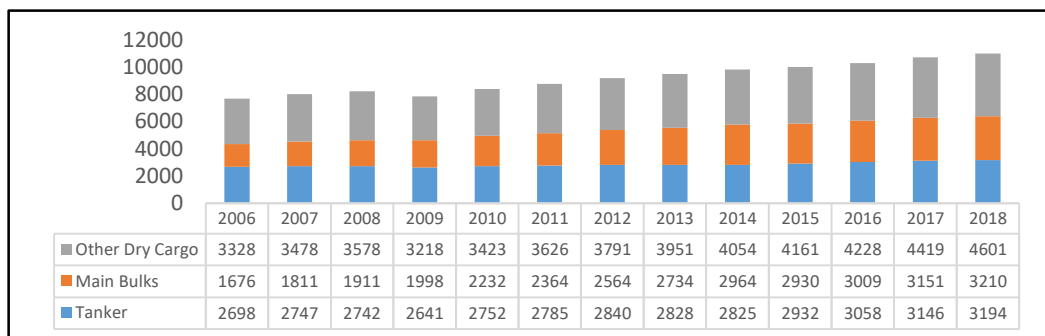
these, we applied separate analyzes for different individual routes for the Capesize ship type, in order to obtain more specific results. Our results reveal that the effects of commodity prices on Capesize routes differ from commodity type. They also show that volatility spillover and risk transfer are often observed from commodity prices to freights. These results reveal that Capesize type ships are also affected by other commodity prices, although they are specialized in iron ore transportation.

In the second part of the study, starting from the general trade in the world by seaborne, the share of major dry bulk cargoes in this trade is examined. In addition, the transportation rates of these major cargoes according to the ship types are evaluated and the specialization rates of the vessels are examined. In the third part, the formation of commodity prices and freight rates, which are the subject of our study, are briefly examined, as these formations are important to define the volatility of the prices and rates. In the fourth part, the studies on previous similar topics are reviewed and the literature is summarized Also, our study is positioned in the current literature. After the method and dataset used in the research are presented in the fifth part, the results are evaluated in the last part.

1. Seaborne Commodity Trade In The World

The function of maritime transport is basically transporting goods from places where benefits are low to places where benefits are high (Branch, 2007:2). It is the realization of economic exchange in globalizing environment (Wilmsmeier, 2014:1). The amounts of cargoes transported by sea around the world are presented in Figure 1 for the years 2006-2018. The term of tanker covers crude oil, refined petroleum products, gas and chemicals cargoes; main bulk covers the iron ore, grain and coal cargoes; and other dry cargo covers bauxite/alumina, phosphate, minor bulks, containerized trade and residual general cargoes. Main bulks accounted for about 27% of the world's total cargoes on average in the period mentioned (UNCTAD, 2019a), and this ratio accounts for a large portion of the international seaborne trade.

Figure 1. Seaborne Trade

Source: UNCTAD, 2019a.

In dry bulk cargo transportation, specialized ship types have been formed on certain cargoes. The selection of these ships can also be explained by the Parcel Size Distribution function mentioned in the following sections. Table 1 shows the transport rates of

approximately 3 major bulk cargoes. Capesize type vessels are specialized in iron ore transportation and so they carry approximately 70%-80% of the world's iron ore cargo. Panamax type vessels are commonly used in Coal (40%-50%) and Grain (40%-50%) cargoes, while Handymax type vessels are mostly used in Grain (45%-55%) transportation (Meersman et al., 2014).

Table 1. Three Types of Main Cargoes of Three Main Bulk Carriers

	Iron Ore	Coal	Grain
Capesize	70%-80%	30%-40%	0%-5%
Panamax	10%-20%	40%-50%	40%-50%
Handymax	10%	10%20%	45%-55%

Source: Meersman et al. (2014)

The important factors affecting the specialization of ship types according to the cargoes are the economies of scale and the parcel size distribution (PCD) function. Economies of scale is often useful over long distances and is achieved by reducing the cost of transport per unit by using larger sized vessels (Wilmsmeier, 2014:17). In this respect, a positive relationship can be mentioned between distance and ship size for some cargoes such as coal (Açık and Başer, 2017). PCD, on the other hand, is related with which cargo should be carried by which ship and is generally affected by 3 factors; inventory levels of cargo owners, draft levels of loading and unloading ports, and cost advantage using larger ships (Stopford, 2009:75). Depending on these factors, small-sized ships may be more suitable for some cargoes, and large-sized ships may be more suitable for some other cargoes. Within this framework, ship owners and cargo owners carry out their activities by choosing the type of ship suitable for their investment and commercial strategies.

2. Formation of The Commodity Prices and Freight Rates

In order to understand the possible relationship between freights and commodity prices, it may be useful to make a brief assessment of how prices occurred in both markets. In this context, starting from the general structure of commodity prices, the situation is evaluated by moving to the freight market, since maritime transport has a derived demand structure and the demand for commodities indirectly affects the demand for it.

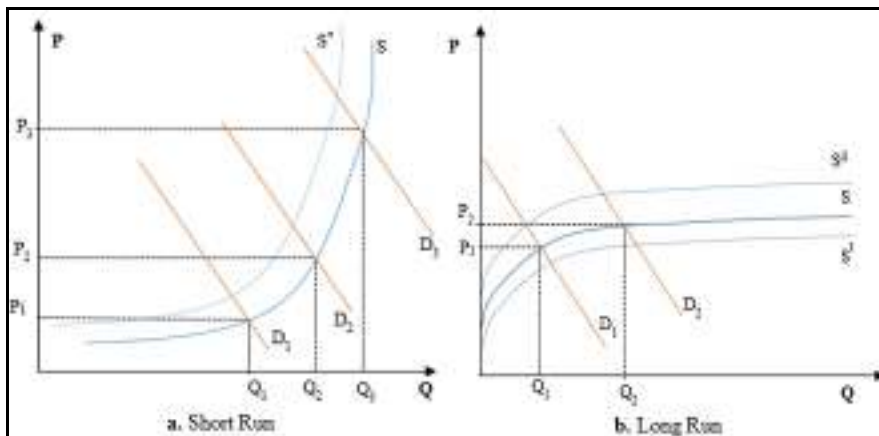
2.1. Commodity Price

While examining the mechanisms of commodity prices, the situation can be analyzed in two ways, short run and long run. The structure of short run commodity supply is similar to that of supply in freight markets in the short run. In section a of Figure 2, the short-run structure is visualized. Equilibrium price is formed at point P1 and this point may differ for each company. The factors that cause this difference are the differences in location, natural resources, administrative efficiency and cost structure. Considering that the production capacity is limited in the short run, the supply curve may represent variable costs determined by the production level. Therefore, variable cost differs according to the production level, higher production costs occur at higher demand levels.

Demand for commodity may increase and shift to D_2 due to factors such as economic growth, business cycles, expectations, and speculative aims. In this case, since the use of resources for production increases, costs increase and prices move upwards. This may likewise arise when supply capacity cannot be used effectively which can be caused by agricultural pests, climatic factors, strikes or accidents (Radetzki, 2008:57).

In the long run, the production capacity is variable and the supply curve can be interpreted as the average total cost of the marginal product. In this case, the increase of the cost curve to a certain level is related to the increase of the cost of obtaining additional amount of commodities. Later on, it's straight movement is related to the abundance of the commodity obtained when the high cost is incurred. On the other hand, when the demand increases in the long run, the supply curve may shift up and this may lead to an increase in costs. In addition, new technologies that develop in the long run can reduce the supply curve by lowering production costs. These two situations cancel each other's effects in the long run, causing the supply curve to remain stable (Radetzki, 2008:59).

Figure 2. Short Run and Long Run Commodity Price Formation

2.2. Freight Rate

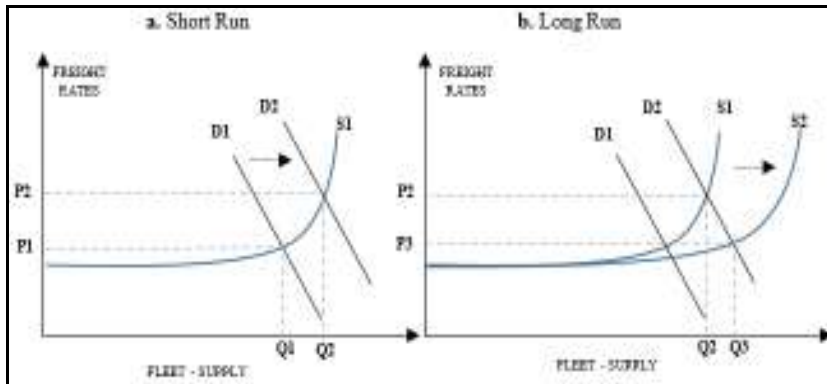
The structure of freight formation is mainly formed by the balances / imbalances between supply and demand sides. Stopford (2009: 136) indicates that five factors affect the supply of maritime transport services, which are fleet size in the world, fleet productivity, shipbuilding outputs, demolition and losses and freight levels, and five factors affect demand of shipping services, which are world economy, commodity trade by sea, average haul, random shocks, and transportation costs. All of these factors cause imbalances between supply and demand in the formation of freight rates, resulting in deviations in favor of ship owners or cargo owners.

Ships used in maritime transportation are capital assets that are both high in cost and long in construction due to their huge sizes (Bendall and Stent, 2005:13). This situation leads to delayed ship entrances to the market, although dry bulk market is considered as a perfect competition market by some researchers (Harlaftis and Theotokas, 2002; Lun and Quaddus, 2008). For this reason, ship supply in the short run in sea transportation is

considered as inelastic (Koopmans, 1939). An order placed according to today's market conditions can only be completed after 1-3 years and delivered to the ship owner (Başer and Açıık, 2018). Uncertainties are high regarding how the market will be when the transaction is completed (Tsolakis, 2005). In this context, when the activities in the economy increases the demand for commodities, that is demand for maritime transportation, the supply of more carrying capacity cannot be offered after a certain point. This situation is visualized in part *a* of Figure 3. While the demand increases up to $Q1$ do not provide a remarkable movement in the freight levels, when the transition from $Q1$ to $Q2$ is occurred, there is a slight jump in the freight levels. Since shipbuilding activities take a long time, there is a slow flow of ship entrance to the market and freights increase. The only way to increase the supply in the short run is to increase the speed of the ships (Karakitsos and Varnavides, 2014).

In the long run, ordered ships enter the market and cause an increase in the transport capacity of the market. This shifts the supply curve to the right from $S1$ to $S2$, resulting in the balance freight price going down again from $P2$ to $P3$ as seen from the part *b* of Figure 3. This process is constantly experienced throughout history (Beenstock and Vergottis, 1993:64), causing maritime cycles of different characteristics. After each increase, a downward descent is observed and this situation can be interpreted as the freight has a mean-reverting feature (Tvedt, 2003).

Figure 3. Short Run and Long Run Freight Rate Formation

3. Literature Review

Studies examining the relationship between commodity prices and maritime markets are summarized in Table 2. In general, if these studies are to be grouped according to their relationship with commodity markets, they can be categorized as those related to the freight market (Chou et al., 2015; Tsioumas and Papadimitriou, 2018; Açıık and Başer, 2019; Açıık and İnce, 2019; Açıık and Başer, 2020; Angelopoulos et al., 2020), those related to the derivatives market (Kavussanos et al., 2010; Kavussanos et al., 2014), those related to the second hand market (Başer and Açıık, 2019), and other types of studies (Açıık and Başer, 2018a; Açıık and Başer, 2018b).

In freight related studies, Chou et al. (2015) examined the relationship between Baltic Capesize Index (BCI) and Asian Steel Index (ASI) and found that the BCI variable is the

leading indicator of the ASI variable. This situation can be interpreted as the positive demand for commodities reflected positively on the freights and positively affecting the prices of the final products. In the other study, Tsioumas and Papadimitriou (2018) investigated the relationship between major bulk ship types, which are Capesize and Panamax, and major dry bulk cargo types, which are ore, coal and grain. The researchers found a bidirectional causality relationship between Capesize freights and iron ore and coal prices. They also identified a one-way causality relationship from wheat price to Panamax freights. These results reveal that the relationship of freights to commodity prices may vary depending on the type of cargo and ship. In addition, we presented in a study (Açık and Başer, 2019a) that this relationship may also change according to the global economic situation. We examined the relationship between Capesize freight and iron ore price before and after the 2008 crisis. According to the results obtained, the impact of the commodity price on the freight was realized from positive shocks to positive shocks in the pre-crisis, and after the crisis it was realized from negative shocks to negative shocks. In the research carried out by Açık and İnce (2019), the sample size was partially expanded and Handymax type ships were added to the ship sampling and unidirectional asymmetric relations were examined with the prices of three basic bulk cargoes. They found that ore and wheat prices effect both Capesize and Panamax markets, while ore and coal prices effect Handymax market by different kinds of shocks. This study reveals that the results can differ according to the type of cargo and the type of ship too. In our study where we analyzed the relationship between freights and commodity prices in a more regional way (Açık and Başer, 2020), we analyzed the unidirectional asymmetric relationship between İSTFIX freights and commodity prices that are intensively transported in the region, which are coal, steel and wheat. As a result of the analyzes that we applied considering the non-linearity in the series, significant causal relationships were found between the positive-positive shocks and the negative-negative shocks from the coal and steel prices to the freight index. However, the situation differs in wheat and positive shocks in the commodity cause negative shocks in the index and negative shocks in the commodity cause positive shocks in the index. These results are very important in terms of showing that the relationship can differ according to the commodity type. In a similar study conducted by Angelopoulos et al. (2020), information pass through between commodity prices and freight rates was investigated. As a result of the research, they found that commodity prices significantly affect the freight rates and commodity prices are informationally leading to freight rates. The increase in the prices of the cargoes in dry bulks causes an increase in the freight rates in the dry bulk market, while the increase in the prices of petroleum products causes a decrease in the tanker market.

In order to prevent fluctuations in freight in the long term, the markets where the parties reach agreements through future transportation activities are called derivative markets and risks of uncertainty are reduced thanks to these markets. In this context, the possible relationship between commodity and freight derivatives has formed research questions of some researchers. Kavussanos et al. (2010) examined the information flow between Panamax derivative markets and commodity derivatives markets, which are grain, iron ore, coal, bauxite, sulphur. The findings of the study revealed that grain futures markets are an important indicator for freight future markets. In another study

conducted by Kavussanos et al. (2014), the sample was enhanced to include Capesize and Supramax ships as well. The results of the study revealed that the commodity derivative markets are the pioneers in terms of return and volatility to the freight derivative markets. These studies also state that commodity prices lead freight both in the past and in the future.

Another maritime market, which is very liquid like the freight markets, is the second hand market. Ship values contain information on the market situation, directly affected by freight rates. In a study where we also examined the possible effect of commodity price on the second hand values of the ships (Başer and Açıık, 2019a), we examined the relationship between 5-year-old Capesize ship value and iron ore price, since the majority of the iron ore cargoes carried by this kind of ships. Our results showed that positive shocks in commodity prices are the reason for positive shocks in ship value, and negative shocks are the reason for negative shocks in ship value. This indicates that the increasing/decreasing commodity prices due to their increasing/decreasing demand increased/decreased the demand for maritime transport, therefore the increasing/decreasing freight reflected positively/negatively on the ship value.

Situations that occur in freights and cause a temporary increase outside the trend can be considered as price bubbles. In a study where we evaluated the factors affecting these freight bubbles (Açıık and Başer, 2018a), as a result of our examination of the market reports, we have reached the conclusion that the increasing commodity prices are also effective. It is also stated in these market reports that commodity prices rose in response to rising demand for them. In our another study examining the relationship between commodity price and demand in the tanker market (Açıık and Başer, 2018b), we examined how the tanker market reacted to rapidly falling oil prices. According to our results, we found that second hand values and freights increased significantly in response to falling oil prices. This situation can be evaluated as the price of oil, which was reduced for a possible political reason, increases the demand and the demand for sea transportation increases indirectly. Thus, the tanker market revived with the increase in transportation activities.

Table 2. Commodity Price Related Studies in the Maritime Literature

Authors	Research Question	Method	Findings
Kavussanos et al., 2010	Are there spillover effects between commodity and freight derivatives, and in which direction?	Co-integration, GARCH Models	There are significant spillover effects between freight and commodity derivative markets, and grain futures are important indicators for Panamax Forward Freight Agreements (FFA) markets.
Kavussanos et al., 2014	Whether there are economic spillovers between the freight and commodity derivatives markets.	Co-integration, GARCH Models	Commodity futures lead the FFAs in both in returns and volatilities
Chou et al., 2015	Whether there is a causal relationship between Baltic Capesize Index (BCI) and Asian Steel Index (ASI).	Granger Causality Analysis	BCI causes the ASI and therefore it is the leading indicator of the ASI.

**Risk and Volatility Spillover Between Commodity and Freight Markets:
An Application on Capesize Freight Market • 9**

Tsioumas and Papadimitriou, 2018	Whether the prices of coal, iron ore, and wheat are effective on freight rates of the most widely used vessel size for each commodity.	Granger Causality Analysis, Impulse Response Analysis	There is bidirectional relationship between the BCI and the price of iron ore and coal, and one-way relationship between BPI and wheat price.
Açık and Başer, 2018a	Which factors cause minor bubbles in Dry bulk freight market?	GSADF Test and Content Analysis	Commodity price increases cause freight increases
Açık and Başer, 2018b	How the oil price changes effect tanker market in the short run?	Correlation	There is a negative correlation between crude oil price and 3 tanker markets (freight, secondhand, newbuilding?)
Açık and İnce, 2019	How do shocks in ore, coal and wheat prices effect Capesize, Panamax and Handymax freight markets?	Asymmetric Causality Test	Ore and wheat prices effect both Capesize and Panamax markets, while ore and coal prices effect Handymax market.
Açık and Başer, 2019	Does effect of iron ore price on freight market change before and after 2008 crisis?	Unit Root Test with Structural Breaks, Asymmetric Causality Test	Positive shocks are causes of positive shocks in the pre-crisis, and negative shocks are causes of negative shocks in the post crisis.
Başer and Açık, 2019	How do shocks in iron ore price effect the 5 years old Capesize value?	Asymmetric Causality Test	Positive shocks in ore prices are causes of positive shocks and negative shocks are causes of negative shocks in ship values
Açık and Başer, 2020	Price shocks in commodities mostly transported in ISTFIX region effects the freight levels in the region?	Asymmetric Causality	Positive and negative shocks in coal and steel prices are symmetrically causes of the positive and negative shocks in ISTFIX, while the impact of wheat price is asymmetric.
Angelopoulos et al., 2020	Whether the freight rates are directly or inversely proportional to the commodity prices.	Generalized dynamic factor model	Commodity prices informationally lead freight rates and the relationship between them is different for dry bulk and tanker markets.

In general, there are few studies in the literature that have achieved few and significant results. Our study differs from this literature as a method and data set. In our study, we examined the effects of commodity prices on 3 individual Capesize routes. The indices may be unhealthy to study the effects of commodity prices, as they are composite variables consisting of different combinations of many different routes. Because the weights of the routes in the index are different and these weights can make the effects of other routes insignificant. In this respect, it is important to examine the relationships individually and to determine the risk and volatility spillover correctly.

4. Methodology

In the research, causality in variance test is applied to determine the volatility spillover between the variables. The data set and analysis methods used in the study are introduced in this section.

4.1. Data

Capesize dataset covers the dates between January 2000 and June 2019, and consists of 234 monthly observations. SALBE refers to Capesize route from Saldanha (South Africa) to Beilun (China), TUBQINQ refers to Capesize route from Tubarau (Brazil) to Qingdao (China), TUBROT refers to Capesize route from Tubarau (Brazil) to Rotterdam (Netherlands). The routes covered were selected in terms of data availability. Since other routes could not be reached, analyzes were carried out over these three routes. The unit of these three routes are \$ per metric tons. Iron ore, coal and wheat prices are per ton prices obtained from the World Bank (2019) database.

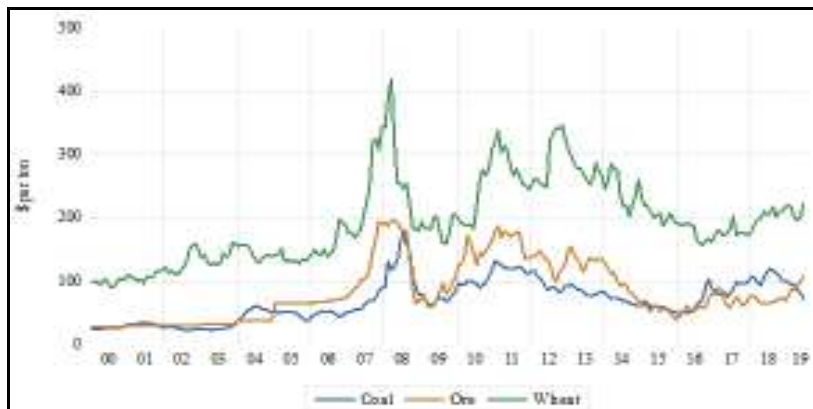
Table 3. Descriptive Statistics for the Capesize Dataset

	COAL	ORE	WHEAT	SALBE	TUBQINQ	TUBROT
Mean	69.76	83.46	195.53	17.61	23.55	12.34
Median	67.51	69.55	187.81	13.40	19.31	9.11
Maximum	180.00	197.12	419.61	77.02	97.51	53.53
Minimum	22.25	28.79	90.87	4.07	5.53	2.75
Std. Dev.	32.24	47.74	66.81	12.89	16.91	9.02
Skewness	0.44	0.74	0.65	2.29	2.21	2.17
Kurtosis	2.75	2.49	2.91	8.98	8.61	8.36
Jarque-Bera	8.21	23.93	16.55	556.0	499.3	465.3
Probability	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Obs.	234	234	234	234	234	234

Source: Worldbank, 2019; Bloomberg, 2019.

The visual of the commodity prices used in the study is presented in Figure 4. It is seen that the prices rose especially before 2008, when the market is buoyant, and then followed a decreasing trend in the recent times. The increase in the pre-crisis period could be attributed to the increasing demand for raw materials in the economy. Due to the imbalances between supply and demand, commodity prices are very volatile and vulnerable to the unexpected shocks.

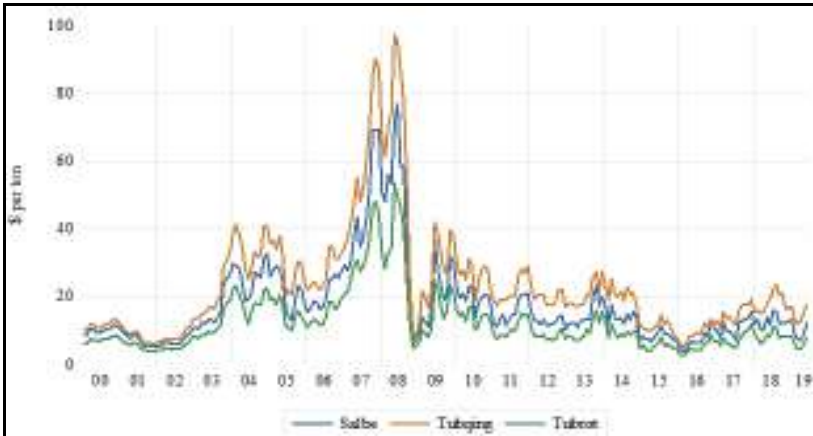
Figure 4. Commodity Prices Included in the Study

Source: Worldbank, 2019.

Since the maritime market has a derived structure, the demand for the transported cargoes directly affects the demand for maritime transport. In this context, the rise in commodity prices was reflected in the maritime markets in 2008 and incredible increases were observed in freight rates as seen from Figure 5. It can be said that the freights crashed after the crisis are relatively low in the recent times. The freights are very volatile, as they are highly dependent on the situation in the commodity markets, and ship supply and oil prices in the world cannot be controlled.

Figure 5. Capesize Routes Included in the Study

Source: Bloomberg, 2019.

4.2. Causality in Variance

Causality in variance analysis allows to determine the volatility and risk spillover among the variables as a result of the analyzes made by using the variance of the variables. It is especially important for determining transmission in financial markets with high volatility (Koseoglu and Çevik, 2013) thanks to its function related to determination of volatility spillover (Bayat et al., 2015). The change of variance shows how new information comes and how it is evaluated in the market (Cheung and Ng, 1996). The foundations of the method were formed by Cheung and Ng (1996) and then improved by Hafner and Herwartz (2006). By using the LM approach, the weak sides of the method were eliminated and robustness was achieved (Nazlioglu et al., 2013).

Series must be stationary in order to use causality in variance analysis. Therefore, unit root tests should be applied. In this context, in this study, unit root tests, which take into account possible breaks in the series, are preferred because the breaks in the series may cause results as if they include unit root, although they are stationary. One break ADF test developed by Zivot & Andrews (1992), one break LM test developed Lee & Strazicich (2013), two break ADF test developed by Narayan & Popp (2010), two break LM test developed by Lee & Strazicich (2003) are applied to the series which take into account possible breaks in level and level and trend. GAUSS statistical software and codes are used in the analysis.

Also, since this method is a non-linear test, the linearity of the series should be tested. Unexpected events and shocks, which are common in the globalizing world, disrupt linearity in the structure of variables (Bildirici & Turkmen, 2015). These factors may cause the variance of the variables to be time dependent and the disappearance of the constant variance assumption (Månsson and Shukur, 2009). In this respect, trying to get results for nonlinear series by linear methods may lead to misleading findings. In order to test nonlinearity in the series, BDS Independence (Brock et al., 1987) is mainly used. Also, ARCH LM (Engle, 1982) and Ljung-Box (1978) tests are applied to the series as supplementary linearity methods. In the next section, analyzes are applied and results are presented.

5. Findings

In this section, the tests mentioned in the methodology section are applied and the results are presented. First of all, the logarithms of all series have been taken, because their processability increases and the discrete data becomes continuous data. Since the causality in the variance test requires stationarity and non-linearity, related tests are applied. After the appropriate conditions are checked, the causality test is applied and the results are presented.

5.1. Unit Root Test Results

In causality in variance test, the series should be stationary. For this reason, the unit root tests with structural break are applied as structural breaks can cause unit root tests to give erroneous results. Tests are applied to freight routes first, and then to commodity prices, and the results are presented respectively.

The unit root test results for Capesize freight routes are presented in Table 4. The Capesize freight from Saldanha to Beilun (SALBE) variable is stationary according to one break ADF test (Zivot & Andrews, 1992), one break LM test (Lee & Strazicich, 2013) and two break ADF test (Narayan & Popp, 2010). The freight from Tubarau to Rotterdam (TUBROT) variable is stationary according to one break ADF test (Zivot & Andrews, 1992), one break LM test (Lee & Strazicich, 2013), two break ADF test (Narayan & Popp, 2010) and two break LM test (Lee & Strazicich, 2003). The Capesize freight from Tubarau to Qingdao (TUBQINQ) variable is stationary according to one break LM test (Lee & Strazicich, 2013) and two break ADF test (Narayan & Popp, 2010). The results obtained indicate that all the series are stationary when the structural breaks in them are taken into account.

Table 4. Unit Root Tests with Structural Breaks for Capesize Freight Market

Test Items	Mod A	Mod C	Mod A	Mod C	Mod A	Mod C
	Salbe	Salbe	Tubrot	Tubrot	Tubqinq	Tubqinq
	One break ADF test (Zivot & Andrews, 1992)					
ADF Stat	-4.608*	-5.740***	-4.723**	-5.811***	-3.795	-4.751
Break Date	2003M6	2008M7	2003M6	2008M7	2002M7	2008M7
Fraction	0.17	0.44	0.17	0.44	0.13	0.44
Lag	1	1	1	1	9	9

**Risk and Volatility Spillover Between Commodity and Freight Markets:
An Application on Capesize Freight Market • 13**

Test Items	Mod A	Mod C	Mod A	Mod C	Mod A	Mod C
	Salbe	Salbe	Tubrot	Tubrot	Tubqing	Tubqing
One break LM test (Lee & Strazicich, 2013)						
LM Stat	-3.312	-4.832**	-3.405	-4.979**	-2.54	-4.403**
Break Date	2003M6	2008M8	2014M11	2008M8	2008M9	2008M8
Fraction	0.19	0.44	0.76	0.44	0.44	0.44
Lag	1	1	1	1	9	9
Two break ADF test (Narayan & Popp, 2010)						
ADF Stat	-5.411***	-6.537***	-5.45***	-6.668***	-4.503**	-6.212***
Break Date	2008M7, 2014M9	2008M7, 2014M10	2008M7, 2013M11	2008M7, 2014M10	2009M10, 2014M9	2008M6, 2015M8
Fraction	0.44, 0.75	0.44, 0.76	0.44, 0.71	0.44, 0.76	0.50, 0.75	0.43, 0.80
Lag	1	1	1	1	9	9
Two break LM test (Lee & Strazicich, 2003)						
LM Stat	-3.779	-5.316	-4.016**	-5.493*	-2.875	-5.116
Break Date	2003M6, 2010M6	2008M7, 2016M11	2010M6, 2014M11	2008M7, 2016M11	2008M9, 2014M11	2003M8, 2009M11
Fraction	0.19, 0.53	0.44, 0.86	0.53, 0.76	0.44, 0.86	0.44, 0.76	0.18, 0.50
Lag	1	1	1	1	9	9

Mod A refers to break in level, Mod C refers to break in level and trend., H_0 rejected ***99%, **95%, *90%.

The unit root test results for commodity prices are presented in Table 5. The ore, coal and wheat price variables are stationary when the structural breaks in level and level & trend were considered according to two breaks ADF test (Narayan & Popp, 2010). These tests generally determined level and trend breaks in 2007, and the series are stationary considering these structural breaks.

Table 5. Unit Root Tests with Structural Breaks for Commodity Prices

Test Items	Mod A	Mod C	Mod A	Mod C	Mod A	Mod C
	Ore	Ore	Coal	Coal	Wheat	Wheat
One break ADF test (Zivot & Andrews, 1992)						
ADF Stat	-3.78	-3.56	-3.41	-3.88	-4.42	-4.20
Break Date	2001M4	2006M11	2012M11	2007M4	2014M11	2007M2
Fraction	0.71	0.35	0.66	0.37	0.76	0.36
Lag	2	2	1	1	1	1
One break LM test (Lee & Strazicich, 2013)						
LM Stat	-1.97	-3.22	-2.51	-3.57	-2.73	-3.91
Break Date	2012M7	2011M8	2008M1	2007M10	2014M5	2013M1
Fraction	0.64	0.59	0.41	0.40	0.73	0.67
Lag	2	2	1	1	1	1

Test Items	Mod A Ore	Mod C Ore	Mod A Coal	Mod C Coal	Mod A Wheat	Mod C Wheat
Two break ADF test (Narayan & Popp, 2010)						
ADF Stat	-4.89**	-4.60*	-4.69**	-5.33***	-5.31***	-6.66***
Break Date	2004M11, 2014M3	2007M6, 2009M8	2012M11, 2015M1	2007M8, 2013M11	2007M2, 2014M11	2007M4, 2010M5
Fraction	0.25, 0.73	0.38, 0.49	0.66, 0.77	0.39, 0.71	0.36, 0.76	0.37, 0.53
Lag	2	2	1	1	1	1
Two break LM test (Lee & Strazicich, 2003)						
LM Stat	-2.16	-4.29	-2.69	-5.23	-3.03	-4.97
Break Date	2012M7, 2015M6	2007M3, 2014M7	2003M11, 2008M1	2011M1, 2016M5	2014M5, 2014M12	2007M2, 2014M11
Fraction	0.64, 0.79	0.37, 0.74	0.20, 0.41	0.56, 0.84	0.73, 0.76	0.36, 0.76
Lag	2	1	1	1	1	1

Mod A refers to break in level, Mod C refers to break in level and trend., H_0 rejected ***99%, **95%, *90%.

Unit root tests applied for both freight routes and commodity prices show that all series are stationary when the structural breaks are considered. In this case, the series can be used in analysis without applying any difference taking operations. After the unit root tests, the nonlinear structures in the series are analyzed.

5.2. Nonlinearity Test Results

Since the method used is a nonlinear one, linearity tests should be applied. In this framework, firstly ARMA models are estimated for each variable, and the residuals of the model are separated and some tests are applied on these residuals in order to examine nonlinear structures. The results of the BDS independence test with high validity are presented collectively in Table 6.

Selected model for Ore price is ARMA (0, 1) with -2.05265315386 AIC value. There is ARCH effect for lags of 2 and dependence in the Q square stats. BDS test indicates nonlinear structure in the series. Selected model for Coal price is ARMA (3, 2) with -2.5320739919 AIC value. There is ARCH effect for lags of 2, 4 and 8, and dependence in the Q square stats. BDS test indicates nonlinear structure in the series. Selected model for Wheat price is ARMA (2, 3) with -2.5466822711 AIC value. There is ARCH effect for lag of 8 and dependence in the Q square stats. BDS test does not indicate nonlinear structure in the series. Selected model for Salbe is ARMA (3, 3) with -0.351221563758 AIC value. There is ARCH effect for lags of 1, 2, 4, 8, 16 and dependence in the Q square stats. BDS test indicates nonlinear structure in the series. Selected model for Tubqinq is ARMA (4, 8) with -0.775227962635 AIC value. There is ARCH effect for lags of 1, 2, 4, 8, 16 and dependence in the Q square stats. BDS test indicates nonlinear structure in the series. Lastly, selected model for Tubrot is ARMA (4, 8) with -0.366388074531 AIC value. There is ARCH effect for lags of 1, 2, 4, 8, 16 and dependence in the Q square stats. BDS test indicates nonlinear structure in the series.

Table 6. Capesize Market BDS Results

Variable	Dimension	BDS Statistic	Std. Error	z-Statistic	Prob.
Ore	2	0.023108	0.006630	3.485285	0.0005**
	3	0.042562	0.010552	4.033315	0.0001**
	4	0.067683	0.012588	5.376666	0.0000**
	5	0.081453	0.013145	6.196244	0.0000**
	6	0.084742	0.012703	6.671221	0.0000**
Coal	2	0.013514	0.005765	2.343915	0.0191**
	3	0.035011	0.009175	3.816016	0.0001**
	4	0.051329	0.010940	4.691740	0.0000**
	5	0.058703	0.011419	5.140828	0.0000**
	6	0.059514	0.011028	5.396675	0.0000**
Wheat	2	0.004421	0.005275	0.838212	0.4019
	3	0.004385	0.008401	0.521960	0.6017
	4	0.008013	0.010025	0.799236	0.4242
	5	0.008270	0.010471	0.789766	0.4297
	6	0.007945	0.010119	0.785191	0.4323
Salbe	2	0.011402	0.005728	1.990684	0.0465**
	3	0.018962	0.009113	2.080832	0.0374**
	4	0.022468	0.010864	2.068067	0.0386**
	5	0.024362	0.011337	2.148893	0.0316**
	6	0.024370	0.010946	2.226297	0.0260**
Tubqinq	2	0.016307	0.004965	3.284409	0.0010**
	3	0.028903	0.007898	3.659649	0.0003**
	4	0.038440	0.009412	4.084107	0.0000**
	5	0.041876	0.009817	4.265534	0.0000**
	6	0.038244	0.009474	4.036632	0.0001**
Tubrot	2	0.009351	0.005226	1.789268	0.0736*
	3	0.014326	0.008328	1.720268	0.0854*
	4	0.021303	0.009943	2.142439	0.0322**
	5	0.025360	0.010391	2.440597	0.0147**
	6	0.026962	0.010046	2.683713	0.0073**

H₀ rejected ***99%, **95%, *90%.

According to the results of Capesize market, it can be concluded that both commodity price and route variables have nonlinear structures. In this case, causality in variance analysis can be applied and the results can be evaluated.

5.3. Causality in Variance

The results of causality in variance analysis applied for Capesize routes are presented in different tables according to cargo types. The included routes are SALBE (Saldanha - South Africa to Beilun - China), TUBQINQ (Tubarau - Brazil to Qingdao - China), TUBROT (Tubarau - Brazil to Rotterdam - Netherlands). First, the analysis between iron ore and Capesize routes are examined and the results are presented in Table 7. The results show that there are significant causal relationships from the iron ore price to the SALBE, TUBQINQ and TUBROT cargo routes. In other words, the null of non-causality hypothesis is rejected for all included routes. In this case, it can be said that there is a

causal relationship in variance to all Capesize freights subject to research from the iron ore price.

Table 7. Results of Iron Ore and Capesize Routes

Causality-in-variance from	LM stat	p-value
ORE to SALBE	8.689	0.0130**
SALBE to ORE	1.761	0.4145
ORE to TUBQINQ	9.231	0.0099***
TUBQINQ to ORE	0.761	0.6834
ORE to TUBROT	8.064	0.0177**
TUBROT to ORE	2.105	0.3491

H₀ rejected ***99%, **95%, *90%.

Secondly, the causality relationships in the variance between coal price and Capesize routes are examined and the results are presented in Table 8. According to the results obtained, there are significant causal relationships from the coal price to all the routes mentioned. However, there is no significant causality from routes to coal prices in any case.

Table 8. Results of Coal and Capesize Routes

Causality-in-variance from	LM stat	p-value
COAL to SALBE	6.093	0.0475**
SALBE to COAL	0.397	0.8200
COAL to TUBQINQ	5.779	0.0556*
TUBQINQ to COAL	0.412	0.8138
COAL to TUBROT	5.885	0.0527*
TUBROT to COAL	0.428	0.8074

H₀ rejected ***99%, **95%, *90%.

Thirdly, the causal relationships between wheat price and Capesize freights are tested and the results are presented in Table 9. The results obtained for this commodity differ considerably from other results related to the Capesize market. The bidirectional null of non-causality hypothesis is rejected for all routes. In other words, for the aforementioned commodity, there are causality relations both from the commodity to freight rates and from freight rates to commodity.

Table 9. Results of Wheat and Capesize Routes

Causality-in-variance from	LM stat	p-value
WHEAT to SALBE	5.155	0.0760*
SALBE to WHEAT	6.682	0.0354**
WHEAT to TUBQINQ	5.851	0.0536*
TUBQINQ to WHEAT	5.906	0.0522*
WHEAT to TUBROT	8.896	0.0117**
TUBROT to WHEAT	7.356	0.0253**

H₀ rejected ***99%, **95%, *90%.

Conclusion

Capesize type ships are used extensively in iron ore transportation and are considered to specialize in this type of cargo. 70-80% of iron ore in the world, 30-40% of coal, and 0-5% of wheat are transported by such vessels (Meersman et al., 2014). Although they provide great benefits in terms of transportation cost per unit due to their large structures, they can only serve to certain major ports with high level of draft and big handling equipment. For this reason, they mostly carry out transportation activities in far intercontinental destinations. In this study, we examined the relationship between the price of 3 major dry bulk cargoes carried around the world, which are ore, coal and grain, and the three freight routes of the Capesize ship type. Since there is no general price data for the grain, we applied our analysis on the wheat price instead of it.

Our results reveal that the relationship of iron ore and coal prices with the Capesize market is similar, while the wheat price's is partially different. While the significant relationship from commodity price to freight is observed in all commodities, a significant relation is also determined from freight rates to wheat price. The causality in the variance findings from commodity prices to freights indicate that the volatility in commodity prices is the reason for the volatility in the freight markets. In other words, there is a volatility spillover and risk transmission from commodity prices to freights. Since the change in variance is related to how the information comes and how much it is evaluated (Cheung and Ng, 1996), it can be said that the shipowners have shaped their freight pricing according to the information from the commodity price. Since commodity prices usually carry information about the demand for them, this information is inquired and evaluated in the maritime market, which has a derived demand structure (Marcus, 1987:1).

Although the rate of transport with Capesize-type ships is very low, the relationship between wheat price and Capesize freight may be related to the neighboring market factor that we dealt with in one study (Açık and Başer, 2018a). Accordingly, even if the transportation cost of each type of ship is different, they can enter each other's markets under different market conditions. In this respect, even if the wheat price affects the markets of smaller ships, this effect may also indirectly be reflected on the Capesize market.

The different direction of causal relationships depending on the types of commodities may be due to differences in the structure of the markets. Iron ore market is defined as an oligopolistic industry since it is concentrated on a few producers (Johnson et al, 2014:46) and these producers have ability to influence the prices (Bullock and Mernitz, 2017:220). Also coal market is generally defined as an oligopolistic market since the coal product is relatively homogenous (Schernikau, 2016:448) and small number of firms carry out production activities (Mosk, 2008:14). On the other hand, wheat market is defined as a perfectly competitive market since the producers in the world are price takers (Fisher and Waschik, 2002:23), the products are generally homogenous and there are no entry barriers to the industry (Ragan, 2014:203).

Since wheat is an agricultural product, it can be quickly affected by climatic factors. This situation, unlike industrial products, causes wheat production outputs to be more uncontrollable. That situation is reflected in its price and causes it to have an unpredictable price mechanism. The BDS test we used was also used in many studies for the Effective Market Hypothesis testing in the weak form (Blasco et al., 1997; Afonso and Teixeira, 1998; Dorina and Simina, 2007; Lim and Brooks, 2011; Bhattarai and Margariti, 2018). According to the results we obtained, it was concluded that only the wheat price in the related commodities is not efficient in the weak form. This indicates that future prices cannot be estimated using past prices and extraordinary profit opportunities do not occur in the market by following commercial strategies (Adland and Koekebakker, 2004). Due to this structure, there may be fluctuations in its price according to the information coming from transportation costs.

Another factor may be the relationship of wheat with oil. The relevance of this relationship with freight is that the largest item affecting the costs of ships is the fuel prices (Stopford, 2009:225), which is directly related to the oil prices. The relationship between wheat and oil prices may be formed from two aspects, oil being an important cost factor in agricultural machines and the use of grains in bio fuel production. The studies examining this relationship empirically confirmed these possibilities by detecting significant relationships from oil prices to wheat prices (Alghalith, 2010; Alom et al., 2011; Nazlıoğlu et al., 2013). The vast majority of large agricultural vehicles used in agricultural production depend on the use of fossil energy sources, and therefore modern agriculture requires a huge energy input (Fess et al., 2015:263). In this respect, volatility in energy prices can affect production costs and cause volatility in the prices of agricultural products. On the other hand, depending on the level of oil prices, bio fuel production from agricultural products is becoming economical and producers with different cost structures can be included in the market. In this respect, demand for agricultural products for bio-fuel fluctuates according to fluctuations in oil prices and prices of the products are affected. No matter which of the two situations arises, it is likely that there will be a volatility spillover and risk transfer from oil prices to wheat prices.

In general, our study differs from the literature as a method and data set and it is hoped that it provides an original contribution. As the basic limitation of the study, the lack of route information can be mentioned. We were able to reach the 3 Capesize routes for our study, but more route information could be included to make the analysis more comprehensive. Further studies can examine whether there is a variation in the interaction between commodity prices and freight rates, including other ship types, by the rate of transportation of the major commodities. In addition, the relationship can be tested using different methods to see if this interaction occurs over the entire sample, as at sometimes non-price factors may be more effective.

References

- Açık, A. and Başer, S.Ö. (2017). Economies of Scale in Seaborne Coal Transportation: A Case Study of İSDEMİR Port. *Journal of Transportation and Logistics*, 2(2): 11-20.
- Açık, A. and Başer, S.Ö. (2018a). An Analytical Study on The Likely Causes of The Minor Bubbles in the Baltic Dry Index. *International Journal of Logistics Economics and Globalisation*, 7(4): 353-365.
- Açık, A. and Başer, S.Ö. (2018b). The Effects of Fast Decline in Crude Oil Prices on the Tanker Market in The Short Run. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 10(1): 61-82.
- Açık, A. and Başer, S.Ö. (2019). Impact of Commodity Price on Freight Market Considering The 2008 Crisis: An Investigation of Iron Ore Price and Capesize Shipping Rates. II. *Business & Organization Research Conference Full Text Book*. Organized by. İzmir: Yaşar University: 1087-1099.
- Açık, A. and Başer, S.Ö. (2020). Asymmetric Causality from Commodity Prices to Shipping Markets: An Empirical Research on Istfix Region. *World Review of Intermodal Transportation Research* (Accepted publication).
- Açık, A. and İnce, M.R. (2019). *Do Commodity Price Shocks Matter For Dry Bulk Freight Markets?* In: Studies on Social Sciences. Ankara: İKSAD Publishing House, 77-101.
- Adland, R. and Koekebakker, S. (2004). Market Efficiency in the Second-Hand Market for Bulk Ships. *Maritime Economics & Logistics*, 6: 1-15.
- Afonso, A. and Teixeira, J. (1999). Non-Linear Tests of Weakly Efficient Markets: Evidence from Portugal. *ISEG Economics Department Working Paper*, 6/98.
- Alghalith, M. (2010). The Interaction Between Food Prices and Oil Prices. *Energy Economics*, 32: 1520-1522.
- Alom, F., Ward, B. and Baiding, H. (2011). Spillover Effects of World Oil Prices on Food Prices: Evidence from Asia and Pacific Countries. *52nd New Zealand Association of Economists Annual Conference*. Wellington: New Zealand.
- Angelopoulos, J., Sahoo, S. and Visvikis, I. D. (2020). Commodity and Transportation Economic Market Interactions Revisited: New Evidence from A Dynamic Factor Model. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 133: 1-15.
- Başer, S.Ö. and Açık, A. (2019). Do Commodity Prices Matter for Second Hand Values? An Empirical Research on Capesize Market. *Turkish Journal of Maritime and Marine Sciences*, 5(1): 44-52.
- Başer, S.Ö. and Açık, A. (2018). The Response of Shipbuilding Activities to Freight Rates, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1): 120-136.

- Bayat, T., Nazlioglu, S. and Kayhan, S. (2015). Exchange Rate and Oil Price Interactions in Transition Economies: Czech Republic, Hungary and Poland. *Panoeconomicus*, 62(3): 267-285.
- Beenstock, M. and Vergottis, A. (1993). *Econometric Modelling of World Shipping*. London: Chapman & Hall.
- Bendall, H. and Stent, A.F. (2005). *Investment Strategies in Market Uncertainty*. In: *International Maritime Transport: Perspectives*. London: Routledge, 13-23.
- Bhattacharai, K. and Margariti, V. (2018). An Empirical Test of the Theory of Efficient Markets of Stock Prices. *Finance and Market*, 3(2): 1-30.
- Bildirici, M. E. and Turkmen, C. (2015). Nonlinear Causality between Oil and Precious Metals, *Resources Policy*, 46: 202-211.
- Blasco, N., Del Rio, C. and Santamaría, R. (1997). The Random Walk Hypothesis in The Spanish Stock Market: 1980–1992, *Journal of Business Finance & Accounting*, 24(5): 667-684.
- Bloomberg. (2019). Freight Rate Data. <https://www.bloomberg.com/professional/>, 20.07.2019.
- Branch, A. (2007). *Elements of Shipping (8th ed)*. London: Routledge.
- Brock, W., Dechert, W. and Scheinkman, J. (1987). A Test for Independence Based on The Correlation Dimension. *Working Paper*. Department of Economics, University of Wisconsin, Madison.
- Buxton, L., Daggitt, R.B. and King, J. (1978). *Cargo Access Equipment for Merchant Ships*. London: MacGregor Publications Ltd.
- Cheung, Y. W. and Ng, L. K. (1996). A Causality-In-Variance Test and Its Application to Financial Market Prices, *Journal of econometrics*, 72(1-2): 33-48.
- Chevallier, J. and Ielpo, F. (2013). *The Economics of Commodity Markets*. London: John Wiley & Sons.
- Chou, M. T., Su, Y. L., Chou, T. Y., and Liang, H. U. (2015). An Analysis of The Relationship between Asian Steel Index and the Baltic Capsize Index, *Modern Economy*, 6(2): 207-216.
- Dorina, L. and Simina, U. (2007). Testing Efficiency of The Stock Market in Emerging Economies. *The Journal of the Faculty of Economics-Economic Science Series*, 2: 827-831.
- Engle, R. F. (1982). Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 50(4): 987-1007.

- Fess, T.L., Kotcon, J.B. and Benedito, V.A. (2015). *Crop Breeding for Low Input Agriculture: A Sustainable Response to Feed a Growing World Population*. In: *Agricultural Resource Use and Management*. Toronto: Apple Academic Press, 251-294.
- Hafner, C. M. and Herwartz, H. (2006). A Lagrange Multiplier Test for Causality in Variance. *Economics Letters*, 93(1): 137-141.
- Harlaftis, G. and Theotokas, J. (2002). *Maritime Business During The 20th Century: Continuity and Changes*. In: *The Handbook of Maritime Economics and Business*. London: Lloyd's of London Press: 3-34.
- Karakitsos, E. and Varnavides, L. (2014). *Maritime Economics: A Macroeconomic Approach*. London: Springer.
- Kavussanos, M., Visvikis, I., and Dimitrakopoulos, D. (2010). Information Linkages between Panamax Freight Derivatives and Commodity Derivatives Markets. *Maritime Economics and Logistics*, 12(1): 91-110.
- Kavussanos, M.G., Visvikis, I.D., and Dimitrakopoulos, D.N. (2014). Economic Spillovers Between Related Derivatives Markets: The Case of Commodity and Freight Markets. *Transportation Research Part E*, 68: 79-102.
- Koopmans, T. C. (1939) *Tanker Freight Rates and Tankship Building*. Holland: Haarlem.
- Koseoglu, S. D. and Cevik, E. I. (2013). Testing for Causality in Mean and Variance Between the Stock Market and The Foreign Exchange Market: An Application to The Major Central and Eastern European Countries. *Finance a Uver*, 63(1): 65-86.
- Lee, J. and Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange Multiplier Unit Root Test with Two Structural Breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4): 1082-1089.
- Lee, J. and Strazicich, M. C. (2013). Minimum LM Unit Root Test with One Structural Break. *Economics Bulletin*, 33(4): 2483-2492.
- Lim, K. P. and Brooks, R. (2011). The Evolution of Stock Market Efficiency Over Time: A Survey of The Empirical Literature. *Journal of Economic Surveys*, 25(1): 69-108.
- Ljung, G. M. and Box, G. E. (1978). On A Measure of Lack of Fit in Time Series Models. *Biometrika*, 65(2): 297-303.
- Lun, Y. V. and Quaddus, M. A. (2008). An Empirical Model of the Bulk Shipping Market. *International Journal of Shipping and Transport Logistics*, 1(1): 37-54.
- Månsson, K. and Shukur, G. (2009). Granger Causality Test in The Presence of Spillover Effects. *Communications in Statistics-Simulation and Computation*, 38(10): 2039-2059.
- Marcus, H.S. (1987). *Marine Transportation Management*. London: Routledge.

- Meersman, H., Chen, S., Van de Voorde, E. and Frouws, K. (2014). *Modelling and Forecasting in Dry Bulk Shipping*. Informa Law from Routledge.
- Narayan, P. K. and Popp, S. (2010). A New Unit Root Test with Two Structural Breaks in Level and Slope at Unknown Time. *Journal of Applied Statistics*, 37(9): 1425-1438.
- Nazlioglu, S., Erdem, C. and Soytas, U. (2013). Volatility Spillover Between Oil and Agricultural Commodity Markets. *Energy Economics*, 36: 658-665.
- Parameswaran, B. (2004). *The liberalization of maritime transport services: With special reference to the WTO/GATS framework (Vol. 1)*. Hamburg: Springer Science & Business Media.
- Radetzki, M. (2008). *A Handbook of Primary Commodities in the Global Economy*. New York: Cambridge University Press.
- Stopford, M. (2009). *Maritime Economics*. London and New York: Routledge.
- Tsolakis, S. (2005). *Econometric Analysis of Bulk Shipping Markets: Implications for Investment Strategies and Financial Decision-Making (Published Doctoral Thesis)*. Rotterdam: Erasmus University.
- Tvedt, J. (2003). A New Perspective on Price Dynamics of The Dry Bulk Market. *Maritime Policy & Management*, 30(3): 221-230.
- UNCTAD (2019a). Review of Maritime Transport 2019. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2019_en.pdf, 17.01.2020.
- Wilmsmeier, G. (2014). *International Maritime Transport Costs*. UK: Ashgate.
- WorldBank. (2019). Monthly Commodity Prices. <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets>, 28.12.2019.
- Zivot, E. and Andrews, D. W. K. (2002). Further Evidence on the Great Crash, The Oil-Price Shock, and The Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 20(1): 25-44.

Yayın Geliş Tarihi: 21.09.2019

Yayın Onay Tarihi: 29.12.2019

DOI No: 10.35343/kosbed.623097

Cemil ERARSLAN*

Bitcoin'in Özellikleri, Teknolojik Altyapısı, Ulusal Para Sistemleri İçin Oluşturduğu Fırsat ve Tehditler

Features, Technological Infrastructure, Opportunities and Threats for National Monetary Systems of Bitcoin

Özet

Çalışmada bir dijital kripto para birimi olan Bitcoin'in ortaya çıkışı, özellikleri, dayandığı teknolojik temeller ile oluşturduğu fırsat ve tehditler incelenmiştir. Bu bağlamda Bitcoin'in ulusal para sistemleri için alternatif bir ödeme aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna yanıt aranmıştır. Bitcoin'in dayandığı blok zinciri teknolojisi, bankacılık faaliyetlerine hız kazandırması, maliyetleri düşürmesi, hatalı işlemleri minimuma indirmesi ve bilgisayar korsanlığı gibi dolandırıcılık faaliyetlerine karşı güvenli olması sebebiyle, ulusal bankacılık ve finans sistemleri tarafından kullanılabilir etkin ve verimli bir çözüm yöntemi olabilir.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, Blok Zinciri Teknolojisi, Dijital Kripto Paralar

JEL: E0, E4, E5, E6

Abstract

In this study, the emergence of Bitcoin, a digital crypto currency, its features, technological foundations on which it is based, the opportunities and threats it creates are examined. In this context, a response to the question of whether Bitcoin can be used as an alternative payment instrument for national monetary systems has been sought. Blockchain technology on which Bitcoin relies can be an effective and efficient *solving* that can be used by national banking and financial systems, as it accelerates banking activities, reduces costs, minimizes erroneous transactions and is highly secure against fraud activities such as hackers.

Key Words: Bitcoin, Blockchain Technology, Digital Crypto Currencies

JEL: E0, E4, E5, E6

* Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Orcid ID:0000-0002-3923-7633, email: cemilerarslan@hotmail.com

Giriş

ABD’de Mortgage Sistemi’nden kaynaklı olarak başlayan ve 2008/2009 döneminde AB ekonomilerine sıçrayarak küresel bir hale gelen finansal krizle mücadele etmek için, Amerikan Merkez Bankası (FED) öncülüğünde, politika faiz oranlarını düşürücü nitelikte genişletici para politikası uygulamalarına geçiş yapılmıştır.

Bu süreçte FED, satın aldığı sorunlu (toxic) varlıklar karşılığında bilançosunda önemli bir büyümeye giderek, tüketim ve yatırım harcamalarını teşvik ederek büyüme oranlarındaki kayıpları telafi etmek için piyasaya yoğun biçimde para arz etmiştir. Böylece FED’in bilanço büyüklüğü, finansal kriz öncesinde yaklaşık olarak 800 milyar \$ iken, tahvil alım programı sebebiyle 4 trilyon \$’ı aşmıştır.

Bu süreçte piyasada bollaşan para arzı nedeniyle, başta ABD doları olmak üzere, genişlemeci para politikası izleyen ülkelerin ulusal para birimleri sert değer kayıpları ile karşılaşmışlardır. Bu da söz konusu para birimlerinin değer saklama aracı olma özelliklerine olan güveni sarsmıştır.

Satoshi Nakamoto’nun 2008 yılında yazdığı bir makaleye dayanan ve 2009 yılında çalışmaya başlayan dünyanın ilk merkezi olmayan para birimi olan bitcoin, yeni bir parasal değer ölçü birimi arayan yatırımcıların dikkatini çekerek kısa sürede popüler olmuştur.

2010 yılındaki değeri yaklaşık olarak 0.30 \$’a eşitken, 2017 yılının Aralık ayında 19.890 \$’a kadar yükselmiştir. 2019 yılı itibariyle toplam kripto para sayısı 4.900’ün üzerine çıkmış, bunların toplam büyüklüğü ise 250 milyar \$’a yaklaşmıştır.

Bitcoin’in dayandığı teknolojik temel olan blok zincirleri, dağıtılmış bir veri ağı üzerinden, matematiksel denklemler aracılığı ile çalışmaktadır. Sistemin en büyük avantajı ise dışarıdan müdahaleye imkan tanımamasıdır.

Kripto paraların gelişim sürecinin incelenmesi, çalışma prensiplerinin ortaya konulması, ulusal para sistemlerinin geleceğinde oynayacakları rollerin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Böylece ulusal para sistemlerine bir alternatif olup olamayacaklarının anlaşılmasına aracılık edecektir.

Çalışmada ilk dijital kripto para birimi olan bitcoin’in ortaya çıkışı, özellikleri, dayandığı teknolojik temeller ile oluşturduğu fırsat ve tehditler incelenmiştir. Bu bağlamda bitcoin’in ulusal para sistemleri için alternatif bir ödeme aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı sorunsalına yanıt aranmıştır.

Bunun için öncelikle bitcoin’in tarihçesi ve temel özellikleri incelenmiş, blok zincirleri üzerinde durulmuş, son olarak ise ulusal para sistemleri için sunduğu fırsatlar ve tehditlere yer verilmiştir.

Çalışmanın literatüre katkısı, bitcoin’in çalışma prensiplerinin ve sahip olduğu yeni yazılım teknolojilerine dayalı altyapısının daha iyi tanınmasını sağlamak ve bu sayede ulusal para sistemlerinin işleyişinde meydana getirdiği değişiklikleri açıklamaktır.

1. Bitcoin'in Tarihi ve Temel Özellikleri

Bitcoin, Satoshi Nakamoto tarafından 2008 de tanıtılan ve açık kaynak kodlu yazılımlara dayanarak, çevrim içi ağlar üzerinden alınıp satılabilen ilk dijital para birimidir. Bu anlamda Nakamoto, bitcoin'in kurucusu olarak kabul edilir. Nakamoto'ya göre bitcoin, "güven yerine şifreleme kanıtı üzerine kurulu, iki tarafın birbirleri ile doğrudan bağlantılı olduğu, elektronik bir ödeme sistemidir" (Nakamoto, 2008: 1).

Kripto paralar, blok zinciri teknolojisi üzerine kurulmuştur. Söz konusu veri tabanı, çift harcama sorununa çözüm getirmek için geliştirilen, yapılan işlemlerin kronolojik sıralamasını hesaplama kanıtı oluşturmak amacıyla saklayan ve "denkler arası (peer to peer)" dağıtılan bir ağıdır. Sistem, ağa dahil olan dürüst işlemci gücünün, ortak çalışan saldırgan işlemci gücünden fazlalığı oranında güvenlidir. Dağıtılmış veri ağı, bitcoin işlemlerini tersine çevirmek için hesaplanması zor olan formülleri de bünyesinde bulundurur. Bu sayede tarafları dolandırıcılıktan koruma özelliğine de sahiptir (Nakamoto, 2008: 1-2).

Kriptografi adı verilen bir gizli yazılım ve kodlama yöntemine dayalı olarak üretilen bitcoin, 2009 yılında açık erişime imkan veren blok zinciri sayesinde, alım ve satım işlemlerine konu olacak şekilde piyasaya sunulmuştur. Sistem, açık kaynak kodlarından oluştuğu için kayıtlar herkese açıktır ve kolayca doğrulanabilmektedir. Bitcoin'in tamamen dijital oluşu, fiziki olarak basılmasına ihtiyaç duyulmaması, işlem maliyetlerinin düşük oluşu, popüleritesini gün geçtikçe artırmaktadır (Antonopoulos, 2014: 1-5).

Bitcoin, geleneksel para birimlerinden ve elektronik ödeme yöntemlerinden farklı olarak, bir merkez bankasının varlığına ihtiyaç duymaz. Kullanıcılara, sistem tarafından otomatik olarak iki farklı anahtar tanımlanır. Bunlardan birincisi "genel anahtar (public key)" ve diğeri de "özel anahtar (private key)" dır. Genel anahtardaki tüm bilgileri herkes görebilir, fakat özel anahtarlardaki bilgiler kişiye özeldir. Dağıtılmış veri ağları, kamuya açık biçimde kopyalanan bilgiler içermektedir. Bu sebeple kullanıcılar, gizliliklerini artırmak için sahte kimlik (veya takma ad) kullanabilirler (Ben-Sasson et.al., 2014: 459).

Bitcoin, blok zincirlerinden oluşan kripto para sistemlerinin odak noktasındaydı. Kripto para sayısının giderek artması nedeniyle, yeni gelişen teknolojilerin sayısız uygulama alanından ilki ve en önemlisi olarak düşünülmektedir. Blok zincirlerinin merkezi olmayan bir teknoloji olması, kripto paraların anonim olmasına yol açmaktadır. Kripto para satın alabilmek için bir coin borsasına (Binance, Bittrex, Bitfinex gibi) üye olunması ve dijital cüzdan (wallet) alınması yeterli olmaktadır. Bitcoin ile ödeme kabul eden firmaların ürün ve hizmetlerini, dijital cüzdan hesaplarına saniyeler içerisinde transfer yaparak, kolayca ve güvenli şekilde satın almak mümkün olmaktadır (Antonopoulos, 2014: 15-20).

Bitcoin'in dağınık bulunan işlemci güçler sayesinde, transfer işlemlerini anlık olarak onaylayan bir mekanizmayla, çifte harcama problemini engellemesi en büyük özelliklerinden birisidir. İşlemci ağı içerisinde bilgi paylaşımları için yeni çözümler

getirmesi ve sistemin tamamen şeffaf olma özelliğini de barındırması, kullanıcılarına önemli avantajlar sağlamaktadır (Çarkacıoğlu, 2016: 15).

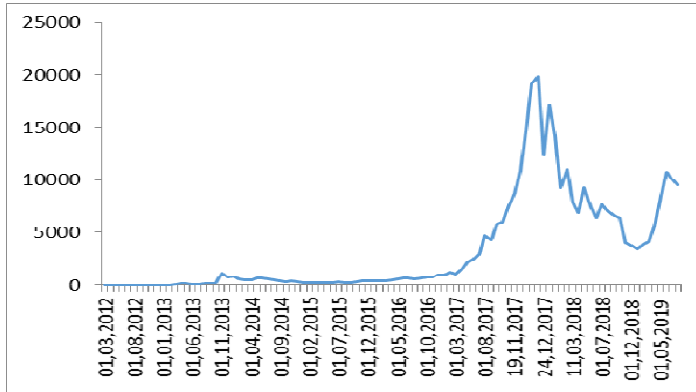
Blok zincirleri, kullanıcılar arasında kripto para işlemlerini seri hale getirmek ve fon taşıyan işlemleri korumak için tasarlanan bir yazılımdır. Çekirdek teknolojik yenilik gücü, hataları görme ve ayıklamaya son derece duyarlı işlem mekanizması, güçlü algoritmalara sahip altyapısı, yeni nesil internet etkileşimleri için anonim çevrim içi ödemelere, dijital varlıkların hızlı ve maliyetsiz biçimde havalesine izin vermesi ve akıllı dijital sözleşmelere sahip olması gibi özellikleri bünyesinde barındırır (Eyal, et.al., 2016: 46-47).

Bitcoin dışındaki diğer dijital kripto paralara "altcoin" denilmektedir. Altcoinlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Coinmarketcap verilerine göre 30 Ağustos 2019 tarihi itibarıyla, piyasada toplamda 2.538 kripto para vardır. Bunların toplam büyüklüğü ise 249 milyar \$'a eşittir. Bitcoin (BTC), 172 milyar \$'lık piyasa hacmi ile ilk sıradadır. İkinci sırada 18 milyar \$'a eşit Ethereum (ETH), üçüncü sırada ise 11 milyar \$'lık piyasa hacmi ile Ripple (XRP) gelmektedir.

Piyasa payı en yüksek olan diğer sanal para birimleri ise sırasıyla şunlardır: Bitcoin Cash (BCH, 5.06 milyar \$), Litecoin (LTC, 4.11 milyar \$), Tether (USDT, 4.02 milyar \$), Binance Coin (BNB, 3.46 milyar \$), EOS (2.99 milyar \$), Bitcoin SV (BSV, 2.31 milyar \$), Stellar (XLM, 1.23 milyar \$), Monero (XMR, 1.17 milyar \$), Cardano (ADA, 1.16 milyar \$), Tron (TRX, 1.04 milyar \$), Huobi Token (HT, 951 milyon \$), Dash (DASH, 728 milyon \$), Ethereum Classic (ETC, 723 milyon \$), IOTA (MIOTA, 698 milyon \$), Tezos (XTZ, 697 milyon \$), NEO (620 milyon \$).¹

Grafik 1'de Bitcoin'in 2012-2019 dönemindeki Amerikan doları cinsinden fiyat hareketleri gösterilmiştir.

Grafik 1: Bitcoin'in Fiyat Hareketleri

Bitcoin, tarihteki en yüksek değerine, 2017 yılının Aralık ayında ulaşmıştır. 17 Aralık 2017 tarihinde 1 Bitcoin, 19.891 \$ olmuştur. Yükseldiği hızla değer kaybetmeye başlamış

¹ Bitcoin ve diğer kripto para birimlerinin fiyat hareketleri, hacimleri, piyasa büyüklüğü ve sıralamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://coinmarketcap.com/30.08.2019>.

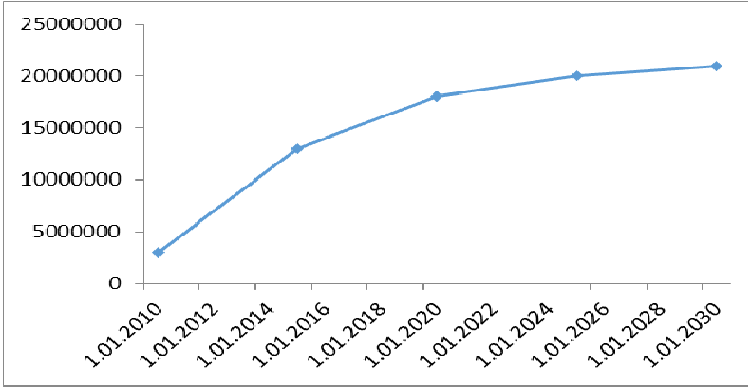
ve düşüş eğilimi, 2018 yılında da devam etmiştir. Fiyatında en yüksek dalgalanmanın gözlemlendiği dönemler, 2017 ve 2018 yılları olmuştur.

Fiyat dalgalanmaları, kripto paraların alternatif bir ödeme aracı olarak kullanılmasını güçleştirmektedir. Tasarruf sahipleri ve yatırımcılar, mallarının değerini korunmasını isterler ve istikrar kazanmayan varlıklara güven duymazlar.

Bitcoin, 8 basamağa kadar bölünebilir ve en küçük birimi Satoshi olarak isimlendirilir. Buna göre 1 BTC aynı zamanda, 100 milyon Satoshi'ye eşittir. Diğer bir ifadeyle dijital para kullanıcıları, 0,00000001 Satoshi'lik işlemler dahi yapabilirler. Kripto paralar, dijital imza zinciri olduğu için, borsaya kayıt olunup bir cüzdan (wallet) alındığında, aynı zamanda açık ve özel anahtar sahibi de olunmuş olur. Anahtarlar, belirli kombinasyonlar ile dizilen sayı ve rakamlardan oluşmaktadır. Bunları banka hesap numaralarına ya da IBAN numaralarına benzetmek mümkündür. Cüzdan adresi bilinen bir kişinin tüm yaptığı işlemler görülebildiğinden, blok zincirleri oldukça şeffaf biçimde çalışmaktadır.

Kripto paralar, istenildiği an dolar, TL ya da Euro gibi para birimlerine dönüştürülebilir. Sistem, toplamda en çok 21 milyon BTC arzı üretilecek şekilde sınırlandırılmıştır. 30 Ağustos 2019 itibarıyla, dolaşımda 17.906.337 BTC bulunmaktadır. Grafik 2'de 2010 ile 2030 yılları arasında üretilen ve üretilmesi muhtemel miktarlar gösterilmiştir.

Grafik 2: Üretilen ve Üretilmesi Muhtemel Bitcoin Sayısı

Kaynak: Antonopoulos, et.al., 2014.

Bitcoin üretimi, 2010 yılında 3 milyon iken 2015 yılında 13 milyona, 2019 yılında ise 17 milyona yükselmiştir. Bu sayının 2020 yılında 18 milyona, 2025 yılında 20 milyona ve 2030 yılında ise 21 milyona ulaşarak sonlanması beklenmektedir.

Kripto para üretimi, madenci adı verilen ve merkezi olmayan küresel ağdaki gönüllü kişilerin bilgisayarlarının işlemci güçleri ile yapılır. Bu kişiler transfer işlemlerini doğrulayarak onay verirler. Karmaşık matematik formüllerini çözerek, sistem tarafından bitcoin ile ödüllendirilirler. Problemler giderek zorlaşır ve verilen ödüller, her 4 yılda bir yarıya iner (Çarkacıoğlu, 2016: 12-13).

Tüm işlemler bir bloğa kaydolduğundan, kripto paraların üretimi, yüksek işlem gücü gerektiren bir matematiksel bulmacayı çözmeye benzetilebilir. Bitcoin üretimi, sadece bulmaca doğru biçimde çözüldüğünde gerçekleşebilir. Tüm işlemler, temel defterlere her kullanıcı tarafından görülecek şekilde kaydedilir. Çözülen her bulmaca için, protokol ya da blok ödülü adı verilen değerler, ilişkili işlemin sonraki kayıtlı bloğuna yerleştirilmektedir. Alınan sabit miktar, her bir kayıt bloğunun protokolü, yıllar içinde azalma eğilimindedir (Dimitri, 2017: 31).

Transfer işlemleri sistem tarafından şifrelenip, özel anahtarlar ile çözümlenir. Buna "açık anahtar şifrelemesi (public key encryption)" denir. Özel anahtarlar, kullanıcılara özgüdür ve kesinlikle başkaları ile paylaşılmamalıdır. Çünkü satın alınan miktarlar, özel anahtarların bağlı olduğu dosyalarda saklanmaktadır. İlgili dosyaların bilgisayardan silinmesi durumunda, cüzdanın içinde bulunan tüm coinler kaybedilmiş olacaktır. Kullanıcılar, hacklenme olasılığına karşı, işlem yaptıkları elektronik aygıtlara, güncel anti-virüs programları yüklemeli ve yedekleme işlemlerini zamanında yapmalıdırlar (European Central Bank, 2012: 20-22; Usta ve Doğantekin, 2017: 118-120).

Kodlama dilinin uygulamalı olarak kullanılması, başka birçok etkileşim türünü mümkün kılmaktadır. Bitcoin'in temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir: (Bonneau, et.al., 2015: 118-119)

- **Aracısızlaşma:** Üretiminin ve kullanımının genel tasarım süreci, güvenilir bir aracıya olan ihtiyacı gidermektedir. Buna göre alımlar, satımlar ve transferler, işleme giren taraflar arasında doğrudan yapılabilmektedir.

- **Atomsallık:** Çoğu durumda istenen bir güvenlik özelliği tarafından sağlanan işlevler kullanılarak, yapılan işlemlerin birden fazla taraf imzalayana kadar geçersiz olmasıdır. İşlemler, katılan tüm taraflarca görülebilmektedir. Tüm taraflar imzalayana kadar, katılımcıların varlıkları değişmeden kalmaktadır. Ödemeler protokolü adı verilen bu yöntemle, bir tarafın yetkilendirilmesine izin vermek için, diğer bir grubun onayının alınması gerekmektedir. Bu onay çıkmadıkça, kullanıcıların ellerindeki coinleri takas etmesine izin veren çapraz zincir değişim protokolü, iki bağlantılı işlemlerle, varlıkların değişimini durdurmaktadır. Böylece katılımcıların işlemde vazgeçme hakkı korunmuş olur.

- **Teminat Garantisine Sahip Olma:** İşlem güvenliğini artırmak için, istenen bir güvenlik özelliği doğrudan uygulanmadığında, sisteme teminat yatırılabilmesine izin verilmesidir. Sisteme yatırılan teminatlar, işlemlerin onaylanması ve transferlerin gerçekleşmesi durumunda, sistemden geri alınabilmektedir.

- **Denetlenebilirlik:** Blok zincirleri sisteminde tanımlanmış güvenli adresler olarak bilinen yeşil adresler, sisteme yönelik suçların kanıtlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yeşil adres alan kullanıcılar, tanınmış bir ortak anahtara sahip ödeme işlemcileri, geçersiz veya çelişkili bir faaliyette bulunmayacaklarına dair söz vermiş olurlar. Kullanıcılar, tüm işlemlerin bloklarda yer almasını sağlarlar ve bunu istedikleri her an görebilirler. Eğer bir noktadaki işlemler birbirleriyle çakışırsa, sistemde yer alan kullanıcılar, aldatan tarafa dair bilgileri kolayca görecekları için ona karşı kontrol edilebilir bir kanıt elde ederler. Bu sayede bitcoin'in arz güvenliği sağlanmış olur. Hatalı

veya dürtüst olmayan işlemler, kullanıcılar tarafından önlenir. Bu işlemlere giren kullanıcılar da, sistem tarafından uyarılır ve tekrarı halinde de sistemden çıkarılır.

• **Güvenli Zaman Damgası:** Sistemlerin, arz kaynağında yer alan güvenli bir zaman işlemcisine sahip olmasıdır. Servis sağlayıcılardan, güvenilir verileri toplamayı mümkün kılar. Bu da kullanıcılara istedikleri verileri depolama şansı vermektedir. Bitcoin'in yeni türlerinin doğması anlamına gelen "çatallaşma (fork)" dönemlerinde, geçmiş fiyat ve miktar hareketleri görülerek durum değerlendirmesi yapılabilir.

• **Dijital Belirteçler (Renkli Paralar):** Sistem, kullanıcılara tuttıkları bireysel veriler ve kayıtları, diğerlerinden ayırt etmek için izin vermektedir. Bir dizi kuralı tanımlamak üzere oluşturulan protokollere, "renkli paralar" adı verilmektedir. Bireysel işlemlere yazılmış verilerden oluşan bu paralar, başlangıçta yalnızca geçmiş verileri izleme işlevine sahipken, alım/satım stokları, mülkiyet hakları uygulamalarında da kullanılmaya başlamıştır. Protokol kuralları, işlemlerin doğrulanması için tüm blok zincirini taramayı gerektirir. Çünkü her işlem çıktısının, farklı kullanıcılar için taramalara, her defasında sistem tarafından otomatik olarak bir renk atanır. Kullanıcılar, bu verilere ihtiyaç duyduklarında kolayca ulaşabilirler.

3. Bitcoin'in Teknolojik Altyapısı: Blok Zincirleri

Blok zincirleri, dijital verilerin kopyalanmasına değil, dağıtılmasına izin veren internet tabanlı oldukça yeni bir sistemdir. Başlangıçta bitcoin için tasarlanmış olsa bile, finansal işlemlerin yürütülmesinde sağladığı büyük kolaylıklar ve ortaya çıkardığı geniş potansiyel sebebiyle, bankacılık kesimi tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Blok zincirlerindeki bilgiler, paylaşılan ve sürekli güncellenen bir veri tabanı halinde varlığını sürdürmektedir. Blok zinciri veri tabanı, tek bir konumda saklanmadığı için, hackerların erişip bozabileceği merkezi sürümü de bulunmamaktadır. Aynı anda milyonlarca bilgisayarda barındırıldığından, veri tabanındaki bilgilere internet kullanıcısı olan herkes erişebilmektedir.

Blok zincirleri, kıymet içeren her türlü verinin, güvenilir biçimde saklanarak yönetilmesine dayanmaktadır. Kapalı merkezi sistemlere ve aracı kurumlara ihtiyaç duymayan, aynı zamanda tüm taraflara açık olduğu için şeffaf bir sistemdir. Bu sistemde veriler, zamansal olarak doğrusal biçimde saklanırlar. Bilgilerin dağılık şekilde bulunma özelliği nedeniyle, veriler açık ağlar üzerinden sisteme giren tüm ortak katılımcılar tarafından görülüp, işletim sistemlerinde saklanmaktadır. İşlem maliyetlerinin ve bilgilerin çalınma risklerinin azalmasına olanak sağlamaktadır. Sistemlerde, veri hırsızlığı ancak kimseye fark ettirilmeden olabilir. Ancak bunun için de hedef blok ile sonra gelen blokların tamamının farklı olması gerekir. Buna karşılık sistemde sürekli yeni bloklar inşa edildiği için (blok devamlılığı), bunun gerçekleşme olasılığı pratikte imkansızdır (Usta ve Doğanekin, 2017: 123-127).

Bir blok zinciri, esasen dağıtılmış kayıtlı veri tabanından, genel olarak tüm işlemlerin muhasebesi ile dijital olarak gerçekleştirilen olaylardan ve katılan tüm taraflar arasında paylaşılan bilgilerden oluşmaktadır. Kripto paraları, popüler yapan temel unsur, arkasındaki bu mükemmel işleyen sistemlerdir. Bu sayede kullanıcılar, düzenleyici işlemler ile uğraşmadan, yüksek hızda tüm alım ve satımlarını

gerçekleştirebilmektedirler. Dolayısıyla blok zincirleri, ilk sanayi devriminin ortaya çıkmasında kilit rol oynayan buharlı ve içten yanmalı motorlar gibi algılanabilir (Crosby, et.al., 2016: 8).

Blok zincirleri, yeni bir dijital devrimin öncüsü olarak, internetten sonra geliştirilmiş en büyük buluşlardan birisi olarak değerlendirilebilir. Çevrim içi işlemlerin riskli olduğu ve güvenilir ortamların arandığı noktada, farklı sektörlerde kullanılmaya elverişli özellikleri ile öne çıkmaktadır. Temel avantajı, akıllı sözleşmeler yoluyla mahremiyetten ödün vermeden, istenilen her an doğrulanabilir bilgilere ulaşabilme çerçevesinde işlemesidir. Bu anlamda ana özelliğinin, “anonimlik” olduğu söylenebilir. Günlük yaşamda internette, elektronik postalarda, mobil uygulamalarda ve program indirimleri konusunda en çok yaşanan sorun olan tüm hesap bilgilerinin çalınması riski bu sayede düşmektedir. Akıllı sözleşmeler kullanıldığı için otomatik olarak yapılan ödemeleri, tamamen şeffaf bir şekilde mülkiyet sistemine kaydetmektedir. Bu sayede ev, araba, telefon gibi fiziksel ya da bir şirketin hisseleri gibi fiziksel olmayan varlıkların ticaretine de kolaylıkla uygulanabilir. Yenilikçi fırsatlar arayan finans kuruluşları, blok zincirlerini, kendi sistemlerine entegre etmeye çalışmaktadırlar. Estonya'nın LHV Bankası, bu sistemi test ederek, uygulama altyapısında kullanmaya başlayan ilk finans kurumu oldu. Blok zincirlerinin daha fazla tanınması ve kullanılması sonucunda, gelecekte tüm yasal belgelerin, banka, sigorta, sağlık ve ilaç kayıtlarının, harç, vergi ve noter ödemelerinin, özel menkul kıymetlerin, hatta evlilik lisanslarının bile sistem üzerinden tutulduğu bir dönem görülebilir (Crosby, et.al., 2016: 8-9).

Blok zincirlerinde benzersiz bir kimlik ve önceki kodun kimliği bulunur. İlk blok, “Genesis Bloğu” olarak adlandırılır. Aynı zamanda protokolün bir parçası olarak tanımlanır. Geçerli bir blok, üç ayrı unsurdan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla (1) karma işlemlerin şifresini içeren kriptografik çözüm öncesi blok, (2) geçerli bloktaki işlemlerin kökenleri ve (3) madeni para tabanı olarak adlandırılan özel bir alanın bulunmasıdır. Tüm fonksiyonlar, kriptografik tekniklerle korunmaktadır. Bir müşteri olarak X miktarda bitcoin'in sahibi, söz konusu kişinin X miktarda hak sahibi olmasını sağlar. Burada sistemin mantığı, kullanıcıların fonlarını iki kez harcamasını engelleme üzerine kurulmuş olmaktadır (Eyal, et.al., 2016: 47).

Kripto para sistemleri, büyük ölçüde madencilik işlemleri sayesinde yürümektedir. Sistem tarafından oluşturulan bloklar, madenciler tarafından onaylanmaktadır. Bitcoin üretimi karşılığında, tüm kullanıcılar tarafından sisteme bir ücret ödenir. Kullanıcıların bitcoin alıp satarken ödedikleri miktarlar, kripto para üretimi için bilgisayarlarının CPU güçlerini kullanan madencilere gitmektedir. Bu kişiler zincire geçerli bir blok ekleyebilirler. Bunu da bir paylaşım ağı üzerinden duyururlar. Çatallaşma adı verilen bu süreç, birden fazla blok oluşturulması ile ortaya çıkmaktadır. Bunu bir ağacın dallarının uzamasına benzetebiliriz. Hacim olarak en ağır olan, üretimi için en fazla işlem gücü gerektiren blok zinciri çoğalacaktır. Yaklaşık olarak her 60 blokta bir kez bu durum meydana gelir (Eyal, et.al., 2016: 47).

Kripto paralar, blok zincirleri üzerinden çok sayıda fırsat sunduğu gibi yeni riskleri de beraberinde getirmektedir. İzleyen kısımda bitcoin'in ulusal para sistemleri için oluşturduğu fırsatlar ve tehditler incelenmiştir.

4. Bitcoin'in Ulusal Para Sistemleri İçin Oluşturduğu Fırsat ve Tehditler

Bitcoin'in gelecekte yeni para birimi olarak yaygınlaşması, basılı para birimlerinin miktarında bir sınırlamaya yol açarak, ekonomide deflasyonist baskılara neden olabilir. İktisadi birimlerin, bitcoinleri harcamaya değil de, biriktirmeye istekli oldukları ekonomilerde, bu durum daha fazla hissedilebilir. En tehlikeli senaryo ise fiyatlar genel düzeyinin harmonik olarak azalması sonucunda, istikrarsızlıkların kalıcı hale gelmesidir (Bonneau, et.al., 2015: 115).

Bitcoin'i çıkaran bir kurumun olmaması, sistemin çalışma prensibini bilmeyen kişilerde bir güvensizlik oluşturmaktadır. Bu nedenle dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemek için, genellikle yatırımcılara tüm birikimlerini bitcoin olarak tutmamaları tavsiye edilmektedir. Ancak giderek fazla sayıda kişinin kripto paralara ilgi göstermesi nedeniyle, bazı devletler ve küresel olarak tanınır şirketler, resmi olarak sanal paralar çıkarmaya başlamışlardır. Bu trendin gelecek yıllarda yaygınlaşması ile merkez bankalarının para basma tekelinin ve dolayısıyla da senyoraaj gelirlerinin azalacağı da ileri sürülmektedir (Yüksel, 2015: 203-204).

Kripto para kullanımı yaygınlaştıkça, merkez bankalarının uyguladıkları para politikalarına duyulan ihtiyaç giderek düşecektir. Bu durumda parasal aktarım kanalları etkinliğini yitirebilir. Merkez bankaları üretim, istihdam ve milli gelir gibi değişkenleri etkileyemeyebilir. Bir başka önemli riskte, blok zincirlerinin, işlem sayısı ve nominal değerlerin miktarı gibi parasal göstergeler hakkında bilgi vermesi, fakat gerçekte hangi değer sağlandığı konusuna değinmemesidir. Bu ise dijital paraların, terörist organizasyonlar tarafından uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi yasa dışı yöntemlerle elde edilen kazançların aklanmasında kullanıldığına yönelik eleştirileri gündeme getirmiştir (Böhme, et.al., 2015: 233-235).

Kripto paralar, arkasında iz bırakmama özelliğine de sahiptirler. Özellikle Rusya ve Çin yönetimlerinin, bu sebeplerle sanal paralara yakın geçmişte sınırlama getirmesi de, kullanımını ve yaygınlaşmasını zorlaştırmaktadır. Bu tür gelişmeler, bitcoin için sistemik bir açık oluşturarak ve geleceğine ilişkin kuşkuları artırarak, finansal sistemin dışına itilmeye çalışılmasına yol açmaktadır (Atik vd, 2015: 250-251).

Japonya uygulaması, diğer ülkeler için bir örnek teşkil edebilir. Japonya, dünyada kripto paraların ticaretine ve sermaye piyasası aracı olarak kullanılmasına yasal olarak ilk izin veren ülkedir. Dünyadaki ilk bitcoin borsası, 2010 yılında Tokyo'da, elektronik ticaret platformu olan MtGox tarafından açılmıştır. Fakat hükümet, bunu yaparken işlem görecekt tüm hesaplara doğrulama zorunluluğu getirmiştir. Böylece sanal para işlemlerinin, yasal olmayan faaliyetlerde kullanımını önemli oranda engellemiştir (Atik vd, 2015: 259-260).

MtGox Borsası'ndan, 500 Milyon Dolar'a yakın değerinde olan 750.000 bitcoin'in çalınması ve MtGox'un iflasını açıklaması, kripto para borsalarındaki sistemik açıkların her daim mevcut olabileceğini göstermiştir (Atik vd, 2015: 250).

Borsalardan veya hesaplardan çalınan kripto paralar, bitcoin'e karşı duyulan kuşkuları artırmaktadır. Yatırımcılarda, bu tür olumsuz haberlerden etkilenmekte ve ani

fiyat düşüşlerinden zarar etme korkusu sebebiyle, dijital varlıklardan uzak durmaktadırlar.

Blok zinciri sistemleri, protokol yaklaşımları ile bitcoin'in kayıt tutma sürecine farklı bir yaklaşım getirmiştir. Kripto para yazılımlarının korunması, aracı sistemlerle uyumlu kalınması ve anlık işlem onayları sayesinde koordine edilen genel mutabakat prensiplerine bağlı kalınması bu sayede mümkün olmaktadır (Böhme, et.al., 2015: 233-235).

Bitcoin ekonomisi, aslında Milton Friedman'ın tezlerinin bir kopyası niteliğindedir. Şöyle ki Monetarist ekol, bir ekonominin reel büyüme oranını bulabilmek için, nominal para arzı artışlarının yol açtığı büyüme artışlarının, toplam büyüme oranından düşülmesini önermiştir. Kripto paralar da bu kurala uygun biçimde ele alınabilir. Çünkü Klasik iktisatçıların ve Friedman'ın önemle vurguladığı gibi, para arzının aşırı hızlı büyümesi, enflasyonla bağlantılı olduğu gibi bunun tersi de doğrudur. Dijital paralar da sahip olduğu özellikler gereğince, deflasyonist baskılara yol açabilir. Ekonomiler için böyle bir olumsuz sonucun, bitcoin arzı 21 Milyon sınırına ulaştığında ortaya çıkma riski çok büyüktür. Krugman, nakit ve sanal paraya dayalı ekonomilerde, yeni bir altın standardına ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Kripto paraların değerinde yaşanan oynaklıklarla mücadele edebilmek için, dijital varlıklara altın karşılığı değerler atanmalıdır (Böhme, et.al., 2015: 233-235).

Bitcoin'in finans sistemi için sunmuş olduğu fırsatlar ve oluşturduğu tehditler aşağıdaki gibi toparlanabilir: (Sönmez, 2014: 11-12)

4.1. Fırsatlar

- i. Merkez bankasına ihtiyaç duymadan üretilip, piyasaya arz edilebilen ilk dijital para birimi olması.
- ii. Güçlü bir algoritmaya dayanan altyapısı sayesinde, tüm işlemlerin aracı kuruluşlara ihtiyaç duymadan yapılmasına imkan vermesi.
- iii. Hesapların tamamen gizli oluşu ve üçüncü kişilerin koymuş olduğu kurallara uyulma zorunluluğunun bulunmaması.
- iv. Blok zinciri teknolojisine ve özel bir şifreleme yöntemine sahip olması sebebiyle, hesap hırsızlığı olaylarının sınırlı düzeyde yaşanması.
- v. Banka hesaplarına el konulması, günlük para çekme miktarına sınırlama getirilmesi gibi uygulamalara karşı, kullanıcılarına hesaplarını güvence altına alma ve başka ülke borsalarına taşıma şansı sağlaması.

4.2. Tehditler

- i. Kullanıcıların gerçek kimliklerinin bilinmemesi, uyuşturucu ticareti, kaçak silah satışı ve yolsuzluk gibi yasa dışı faaliyetlerde kullanılmasına aracılık etmektedir.
- ii. Toplam üretilecek miktarın, sistemin kuruluşunda belirli olması, ekonomik durgunlukla karşılaşma riskini yükseltmektedir.

- iii. Somut yani fiziki bir varlık olmayıp, sadece bir bilgisayar yazılımı ve kodu olması, arkasında bir devlet güvencesinin bulunmaması denetlenmesini güçleştirmektedir.
- iv. Blok zincirlerinin karmaşık işlemleri, muhasebeleştirilmesini zorlaştırmaktadır.
- v. İşlemlerin geri döndürülemez özellikte oluşunun operasyonel hatalara yol açması.
- vi. Hacker saldırıları, dolandırma vakaları ile borsa çöküşleri gibi sistemik açıklarının olması.

Bitcoin'in oluşturduğu tehditler sebebiyle yakın bir gelecekte ulusal para sistemlerine alternatif olarak kullanılma olasılığı zayıf gözükmemektedir. Bu konuda ülkelerin vergileme ve diğer mali prosedürler ile kripto paraları kontrol altına alma ve sınırlama çabaları dikkat çekmektedir. Özellikle de merkez bankalarının, senyoraaj gelirlerinin azalmasına yol açacak ve para politikalarının etkinliğini düşürecek dijital varlıklara sempati ile bakmadığı aşikardır.

Sonuç

Dijital kripto paralar, merkezi otoritelerden bağımsız yapıları nedeniyle, fırsat ve tehditleri içinde barındırmaktadırlar. Kripto para hesaplarının gizli olması ve arkasında iz bırakmaması, manipülasyonlara maruz kalma olasılığını azaltmaktadır.

Bitcoin arzının 21 milyon ile sınırlı olması, paranın özelliklerini ve fonksiyonlarını taşımasını engellemektedir. Bu nedenle klasik para tanımları içerisinde yer almamakta ve basılı kağıt parayı tamamen ikame edememektedir.

Bitcoin üretimi sona erdiğinde, işlemlerin onaylanmasında sıkıntılar çıkabileceği gibi, krediye konu coinlerin faizini ödeyecek bir muhatabın bulunması da güçleşecektir. Bu nedenle kredi aracı olma işlevini üstlenmesi pek mümkün değildir.

Değerindeki dalgalanmalar, ticari hayatta kullanılmasını güçleştirmektedir. Paranın mübadele ve değer saklama aracı olma fonksiyonlarını içerme şansı da düşük görünmektedir. Ulusal para sistemleri için alternatif bir ödeme aracı olarak kullanılma olasılığı da yok denecek kadar azdır.

Buna karşılık blok zinciri teknolojisi, bankacılık faaliyetlerine hız kazandırması, maliyetleri düşürmesi, hatalı işlemleri minimuma indirmesi sebebiyle, ulusal bankacılık ve finans sistemleri tarafından kullanılacak etkin ve verimli bir çözüm yöntemi olabilir. Kripto para alım ve satım ile transfer işlemlerinde, aracı kuruluşlara olan bağımlılığı ortadan kaldırmaktadır. Bu da işlemlerin esnekliğini ve güvenilirliğini artırarak, bilgilerin kaybolma olasılığını azaltmaktadır.

Finansal kuruluşların, son yıllarda kripto para altyapısını oluşturan blok zincirlerini kullanmaya başladıkları gözlenmektedir. Bu sayede EFT, Havale, Swift ve Interbank işlemleri, daha güvenli biçimde gerçekleştirilmektedir. Bu durumun finansal sistemin tüm taraflarının lehine olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Antonopoulos, A., M. (2014). *Mastering Bitcoin: Unlocking Digital Crypto-Currencies*. California: O'Reilly Media.
- Atik, M., Köse, Y., Yılmaz, B. ve Sağlam, F. (2015). "Kripto Para: Bitcoin ve Döviz Kurları Üzerine Etkileri". *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6(11): 247-261.
- Ben-Sasson, E., Chiesa, A., Garman, C., Green, M., Miers, I., Tromer, E. And Virza, M. (2014). "Zerocash: Decentralized Anonymous Payments from Bitcoin". *IEEE Symposium on Security and Privacy*. California: IEE Computer Society: 459-474.
- Bonneau, J., Miller, A., Clark, J., Narayanan, A., Kroll, J. A. and Felten, E. W. (2015). "SoK: Research Perspectives and Challenges for Bitcoin and Cryptocurrencies". *IEEE Symposium on Security and Privacy*. California: IEE Computer Society: 104-121.
- Böhme, R., Christin, N., Edelman, B. and Moore, T. (2015). "Bitcoin: Economics, Technology and Governance". *Journal of Economic Perspectives*, 29(2): 213-238.
- Crosby, M., Nachiappan, Pattanayak, P., Verma, S. and Kalyanaraman, V. (2016). "BlockChain Technology: Beyond Bitcoin". *Applied Innovation Review*, 1(2): 6-19.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin. <https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/ArastirmaRaporlari/07.08.2019>.
- Dimitri, N. (2017). "Bitcoin Mining as a Contest", *Ledger Journal*, 2(1): 31-37.
- European Central Bank (2012). "Virtual Currency Schemes". <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>/15.09.2018.
- Eyal, I., Gencer, A., E., Sirer, E., G. and Renesse, R., V. (2016). "Bitcoin-NG: A Scalable Blockchain Protocol", *13th USENIX Symposium on Networked Systems Design and Implementation (NSDI '16)*. Santa Clara: Usenix Association: 46-59.
- Nakamoto, S. (2008). "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System". <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>/20.10.2018.
- Sönmez, A. (2014). "Sanal Para Bitcoin". *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 4(3): 1-14.
- Usta, A. ve Doğantekin, S. (2017). *Blockchain 101*. İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.
- Yüksel, A., E., B. (2015). "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası-İÜHFİM*, 73(2): 173-220.
- <https://coinmarketcap.com/>30.08.2019.
- <https://tr.investing.com/crypto/bitcoin/btc-usd-historical-data/>08.10.2019.
- <https://coinmarketcap.com/currencies/bitcoin/historical-data/>10.12.2019.

Ek Tablo: Bitcoin Fiyatlarındaki ve İşlem Hacimlerindeki Çeyrek Dönemlik Değişmeler (2012-2019)

Tarih	Bitcoin Fiyatı (BTC/\$)	İşlem Hacmi (\$)
01,03,2012	4,9	-
01,06,2012	5,3	-
01,09,2012	10,0	-
01,12,2012	12,6	-
01,03,2013	34,5	-
01,06,2013	128,82	1.451.916
01,09,2013	135,14	1.610.215
01,12,2013	1.128,92	11.531.708
01,03,2014	549,92	18.668.100
01,06,2014	623,69	45.259.100
01,09,2014	477,79	20.432.000
01,12,2014	378,25	11.763.000
01,03,2015	254,28	25.213.700
01,06,2015	230,23	26.090.500
01,09,2015	230,26	20.575.200
01,12,2015	377,41	60.452.200
01,03,2016	437,92	74.895.800
01,06,2016	531,11	86.061.800
01,09,2016	575,55	76.923.400
01,12,2016	746,05	80.461.904
01,03,2017	1.180,04	229.056.992
01,06,2017	2.228,33	1.653.180.032
01,09,2017	4.701,76	2.599.079.936
01,12,2017	10.198,60	6.783.119.872
01,03,2018	10.385,0	7.317.279.744
01,06,2018	7.500,70	4.921.460.224
01,09,2018	7.044,81	4.116.050.000
01,12,2018	4.024,46	5.375.314.093
01,03,2019	3.853,76	7.661.247.975
01,06,2019	8.573,84	22.488.303.544
01,09,2019	9.630,59	11.445.355.859
01,12,2019	7.571,62	18.720.708.479

Kaynak: <https://coinmarketcap.com/currencies/bitcoin/historical-data/> Erişim Tarihi: 10.12.2019. <https://tr.investing.com/crypto/bitcoin/btc-usd-historical-data/> 08.10.2019.

Yayın Geliş Tarihi: 17.05.2020

Yayın Onay Tarihi: 22.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.738725

M. Sami OKUMUŞ •

1974'ten 2020'ye TRT Tarih Dizileri**

TRT Historical Tv Series from 1974 to 2020

Özet

Bu çalışmada TRT'nin, 1974'ten günümüze uzanan dizi film yayıncılığının popüler ve kültürel bir metin olarak üretildiği yıllardaki tarihsel, kültürel ve politik anlamda değişen dönemleri ve tutumları değerlendirilmiştir. TRT'nin, kendine özgü yapım koşulları ve dönemler arası siyasi atmosfer içinde ele aldığı tarih dizisi yapımlarının hangi dönemlerde, sayılarda ve başlıklarda ele alındığını, izleyicilerin de geçmişten günümüze televizyondan beklentilerini anlama adına yeniden gözden geçirmek bu manada anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: TRT, TRT Müdürleri, Televizyon Yayıncılığı, TRT Tarih Dizileri.

JEL Kodları: L32, L82, L88, Z18

Abstract

TRT has served as popular and cultural text for TV series broadcasting since 1974, a function that can be evaluated within the context of changing circumstances and attitudes in terms of history, culture and politics. TRT's historical series productions have developed in unique production conditions and inter-political atmosphere. Taking these facts into consideration, it is worth revisiting the various production periods, titles, and examining the viewers' expectations from television from past to present.

Keywords: TRT, TRT Managers, Television Broadcasting, TRT Historical Series.

JEL Codes: L32, L82, L88, Z18

• Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, ORCID: 0000-0001-5845-7917, email: sami.okumus@marmara.edu.tr,

** Bu çalışma; Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalında "TRT Genel Müdürleri Dönemlerinde Modernleşme ve Hegemonya Bağlamında Tarih Dizilerinin Dönüşümü" (2020) başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Televizyon, modern toplumun ve toplumsal hayatın gündelik yaşantısında önemli bir fonksiyon icra etmektedir. İcadından bugüne sosyal, siyasi ve kültürel hayat üzerinde toplumun tüm bileşenleriyle etkileşim halindedir.

Bu amaçla, işlenen konular (senaryolar), teknik imkanlar, iktidarların, yapımcıların ve yönetmenlerin tercihleri göz önüne alınarak televizyon dizilerini değerlendirmek iletişim çalışmaları açısından büyük önem arz etmektedir.

İdeolojik ve siyasal iktidarların (devlet, yapımcı ve yönetmenler) etkisi suretiyle şekillenen televizyon ürünlerinin, seyirci üzerinde kurulmak istenen hegemonya ve ekme kuramı çerçevesinde uzun süreli halkı bilinçlendirme ve dolayısıyla dönüştürme de yaşatabileceği bir gerçektir (Okumuş, 2020). Bu vesileyle, sinema gibi televizyonun da propaganda amacı olarak ele alınabilecek ideolojik bir aygıt olarak incelenmesi gerekmektedir (Okumuş, 2016).

Türkiye’de televizyon dizilerinin yapılmaya başlandığı (1974 senesi itibariyle) dönem ile, televizyon sektöründeki teknik değişimler, televizyon-seyirci ilişkisi, tarihsel, toplumsal, politik değişimlerin izi, diziler üzerinden toplumun hangi kodlar ya da hangi değerler üzerinden bilgilendirilmeye ve bilinçlendirilmeye çalışıldığı, bunları yaparken hangi kavramsal ya da toplumsal değerlerin ele alındığını görmek, varılmak istenen ya da evrilmesini istenen noktanın ne derece sağlıklı olup olmadığını görebilme açısından da diziler dikkat çekici bir noktada yer almaktadır.

Günümüzde teknolojik gelişim süreci içinde en çok tüketime tabi tutulan materyallerinin başında hiç şüphesiz dizi filmler gelmektedir (Akt. Şahin, 2019: 62-63). Çünkü seyirci, okumak yerine daha az zaman ve emek harçayarak kitabı, kestirme bir yoldan, dizi ya da film üzerinden tüketmeyi tercih eder. Çünkü izlemek, okumaktan daha zahmetsizdir ve daha az zaman alır (Akt. Devran ve Okumuş 2018: 176). Genel itibariyle reyting kazanma ve reklam payı üzerinden gelirlerini arttırma üzerinden kurulu olan bu yayın sisteminde ön planda olan eğlendirme maksadının yanında toplumun kültürüne, ideolojisine, dinine, ekonomisine ve siyasetine dair iletileri de barındırdığından ötürü güç sahipleri tarafından (devlet, yapımcılar, yönetmenler vs.) bu ürünler üzerinden bilgilendirme ve yönlendirme politikalarını rahatlıkla yürütebilmektedirler. Yürütülen bu bilgilendirme/bilinçlendirme politikası ile, bireyler üzerinde olumlu ya da olumsuz birtakım etkiler bırakılabilmektedir. Bu bilgilendirmenin ve bilinçlendirmenin en rahat bir şekilde uygulanabildiği alan da hiç şüphesiz tarihi konuların işlendiği dizilerdir. Tarih dizileri istenilen dönem, konu ve başlıklar etrafında şekillendirilerek izleyiciye sunulmaktadır. Günümüzde de hâlâ örneklerine rastlanılmakta olan yerli ve yabancı diziler üzerinden, kötü algı oluşturmak üzere Türk tarihi kötülenmekte¹ ya da tam tersi iyi bir algı oluşturmak üzere bazı yapımların ele alındığı görülmektedir. Her ne kadar senarist, yönetmen ve yapımcının bakış açısına ve projeyi ele alışına, sağlam kaynak ve belgelere dayanan bir altyapıya da sahip olsa, hiçbir

¹ Kingdoms of Fire (TV Series 2019-) IMDb

tarih dizisi tamamen objektif bir biçimde ele alınamamaktadır zira ele alınan konu başlıkları senaristin elinde kelimelere dökülmeye başladığı andan itibaren, öncelikli olarak kendi ideolojik bakış açısı çerçevesinde şekillenmeye başlamaktadır (Akt. Şahin, 2019: 62-63). Buna ek olarak, ele alınan tarih dizilerinin hedef kitlesi, izlenme oranları ve kurguları dikkate alındığında da kültürel ve ideolojik bağlarının bulunduğu toplumun ortak öğelerini barındırdığı görülmektedir (Devran ve Okumuş, 2018: 195).

Televizyon, genç neslin ve yetişkinlerin tarihi meseleleri en kısıdan ve zahmetsizce öğrendiği en temel araçlardan birisidir. Televizyonun gündelik hayat içinde etkilediği hemen hemen her noktada, kurgusal ve kurgusal olmayan tarihi kişiliklerin ve olayların anlatımını yaptığı tv dizileri aracılığıyla, bütün bireylerin tarihsel olaylar ve kişiler hakkındaki algılarını da bu vesileyle belirlemekte ve değiştirmektedir. Bu manada bakıldığında televizyonun, toplumsal belleğin oluşturulması açısından belirleyici bir aktör olduğu açıkça görülmektedir. Televizyon dizileri aracılığıyla öğrenilen tarih, aynı zamanda toplumsal belleğin yeniden oluşturulması ve inşa edilmesi sürecidir. Toplumsal bellek, hatırlamalar ve unutmalar aracılığıyla oluşturulmakta ve bir çatışma ortamı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ortamda kimin neyi hatırlayacağı ve hatırlanacakların hangi televizyon kanalında yer bulacağı ve sonuç olarak en çok hangisinin izlendiği, toplumsal belleğin çatışma alanı olduğunu gösteren en önemli özelliktir (Şahin Kaya, 2011: 103).

Televizyon dizilerinde ele alınan tarihi konular, diğer bir taraftan izleyiciler üzerinde tarih ilmine olan merakı da ortaya çıkartmaktadır (Güngör, 2019: 42). Tarih dizileri ele aldıkları dönemi, olayları, mekânları, o dönemde yaşayan kişiler üzerinden verdiğinden izleyicide yaşanmışlık hissi bağlamında tarihe karşı bir merak duygusu uyandırarak, tarihi konulara karşı bir sempati ile bireylerde araştırma hissiyatı da doğurabilir. Bu hissiyat ile araştırmaya yönelen bireyler (sayıları, genele göre az da olsa), olayları analiz etme ve çözümleyebilme gibi yetilere ulaşmakta, doğru bilgiye ulaşma noktasında bireylerin yeni yollar keşfetmesine de olanak sağlamaktadırlar (Akt. Şahin, 2019: 64).

Vatandaşlarını birinci kaynaktan ve doğru bilgilendirme amacı ile yola koyulan iktidarlar, kendi ele aldığı ve alacağı yapımlarla bu bilgilendirme ve bilinçlendirme ile bilgileri düzeltme çabasına girdiğini söylemek yanlış olmaz zira geçtiğimiz senelerden bugüne, çok büyük bütçeli yapımların gerçekleştirildiği ve reytingler anlamında da geri dönüş alındığı görülmektedir (Bkz. *Diriliş 'Ertuğrul'* ve *Payithat 'Abdülhamid'*).

1. 1974'ten 2002'ye Kadar Olan Süreçte Ele Alınan Tarih Dizileri ve Dönemleri

TRT'nin kapalı devre olarak ilk kurulduğu tarih 14 Ağustos 1966, ilk deneme yayını yaptıği tarih ise; 31 Ocak 1968'dir (Cankaya, 2003: 74-75).² 1974 ile 2020 yılları arasında on yedi tane genel müdür hizmet vermiş olsa da³ ilk dizi çalışmalarının başladığı 1974 senesi

² Spiker Nuran Emren'in açılışı ile başlayan yayın, Ankara Televizyon Müdürü Mahmut Tali Öngören'in konuşmasının ardından Prof. Afet İnan'ın hazırladığı 'Türk Devrim Tarihi' adlı program yayınlanmıştır (Cankaya, 2003: 77 ve Tekiner, 2016: 33).

³ İsmail Cem İpekçi (15 Şubat 1974-30 Nisan 1975), Nevzat Yalçıntaş (17 Mayıs 1975-24 Kasım 1975), Şaban Karataş (19 Ocak 1976-Haziran 1977), İ. Cengiz Taşer (26 Nisan 1978-14 Aralık 1979), Doğan Kasaroğlu (13 Aralık 1979-23 Ocak 1981), Macit Akman (23 Ocak 1981-28 Mart 1984), Tunca Toskay (28 Mart 1984-21 Mart

esas alındığında (İsmail Cem İpekçi), kırk altı senelik zaman zarfı içinde de on beş tane genel müdürün hizmet ettiği görülmektedir.

Ocak 1974'te haftanın beş günü, toplamda yirmi saat olan yayın süresi Mart 1974'te, haftanın altı günü, otuz saat olarak devam etmiştir (Serim, 2007: 78). İlk dizi çalışmaları (1974), TRT'nin 3. Genel Müdürü İsmail Cem İpekçi zamanında (15 Şubat 1974-30 Nisan 1975) başladığı bilinmektedir (Serim, 2007: 76) fakat kendisinin görev yaptığı süre içinde herhangi bir tarih dizisine rastlanılmamaktadır (Bkz. Yücel, 2014: 292). TRT'nin 4. Genel Müdürü olan Nevzat Yalçıntaş, görev yaptığı dönemde (17 Mayıs 1975-24 Kasım 1975) tarih dizileri yaptırmak ve yayınlamak istemişse de muvaffak olamamıştır (Serim, 2007: 86). 1976 senesinde, haftada yedi gün, elli saatin üstünde yayın yapan TRT'nin yayın kuşağını daha çok yabancı diziler oluşturmaktadır (Serim, 2007: 92)⁴ ve yine bu dönemde de herhangi bir tarih dizisine rastlanılmamaktadır. TRT'nin 5. Genel Müdürü olan Şaban Karataş döneminin (19 Ocak 1976-Haziran 1977) en önemli dizi projesi; *IV. Murat* dizisidir⁵ (Serim, 2007: 92-93) ancak bu dizi Şaban Karataş döneminde yayınlanamamıştır. TRT'nin 6. Genel Müdürü İ. Cengiz Taşer döneminde de (26 Nisan 1978-14 Aralık 1979), *Yorgun Savaşçı* ve *Preveze Öncesi-1538* gibi tarih dizileri çalışmaları yapılmış fakat nihayete erdirilememiştir (Serim, 2007: 100 ve Cankaya, 2003: 162-163). TRT'nin 7. Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu döneminde (13 Aralık 1979-23 Ocak 1981) dini içerikli programların sayısında artış yaşanmış (akt. Serim, 2007: 105) fakat bu dönemde de herhangi bir tarih dizisine rastlanılmamıştır (Bkz. Yücel, 2014: 293). TRT'nin 8. Genel Müdürü Eski Tümgeneral Macit Akman döneminde (23 Ocak 1981-28 Mart 1984), Şaban Karataş döneminde yapımına başlanan ve ancak birkaç sene sonra yayınlanabilen *IV. Murat* (1981)⁶ dizisinin gösterimi yapılmıştır. Bu projenin yanı sıra *Preveze Öncesi-1538* (1981)⁷ isimli dizinin de TRT ekranında yer aldığı bilinmektedir. *İttihat ve Terakki* (1982)⁸, *Üç İstanbul* (1983) ve *Küçük Ağa* (1984) dizileri de yine bu dönemde yayınlanmıştır (Yücel, 2014: 293-294). TRT'nin 9. Genel Müdürü Tunca Toskay döneminde (18 Mart 1984-21 Mart 1988), ilk renkli televizyon yayınına başlanmış (Mayıs 1984), 6 Ekim 1986 tarihinde de TRT2 kanalı yayınlarına başlamıştır. 1987'de, bir Kurtuluş

1988), Cem Duna (27 Mart 1988-25 Nisan 1989), Kerim Aydın Erdem (7 Temmuz 1989-10 Temmuz 1993), Tayfun Akgüner (8 Temmuz 1993-9 Eylül 1996), Yücel Yener (17 Temmuz 1997-23 Mart 2003), Şenol Demiröz (13 Ocak 2004-1 Ağustos 2005), İbrahim Şahin (23 Kasım 2007-Eylül 2014), Şenol Göka (20 Ekim 2014-12 Mayıs 2017), İbrahim Eren (10 Temmuz 2017-...) (Detaylı bilgi için bkz. Okumuş, 2020).

⁴ *Tekerlekler, Kaptanlar ve Krallar, Küçük Ev, Pasaklı Saly, Kadın Polis, Kaygısızlar, Söz Savunmanın, Mc Millan ve Karısı, Komiser Columbo, Görevimiz Tehlike, Uzay 1999, Üç Silahşörler, Şehir ve Adam, Sihirbaz, Hayat Yolu, Tatlı Sert ve Maupassant Hikayeleri, Marco Polo, Hür Doğanlar, Hayvanlar Alemi, İnsanın Yücelmesi, David Coperfield, Yaşama Kaogası, Bilim Dünyası, Define Adası, Dr. Dolittle, Çocuk ve Arkadaşı ve Polyanna* (Serim, 2007: 92).

⁵ 19 Şubat 1981 tarihinde, 21:05'te TRT'de gösterilmeye başlanan dizi (Kale, 2015: 117), o dönem Genel Müdür Danışmanı olarak görev yapan Yücel Çakmaklı hakkında bilgi veren Ömer Serim (2007: 92-93), aynı eserin (2007) 120. sayfasında *IV. Murat* dizisi ile alakalı detaylı bilgiler de vermektedir. Kale'nin de bahsettiği bu dizi, Macit Akman döneminde ekrana getirilmiştir.

⁶ Turan Oflazoğlu'nun aynı adlı tiyatro eserinden uyarlanan, yönetmenliğini Yücel Çakmaklı'nın yaptığı, başrolünü Cihan Ünal'ın oynadığı tarih dizisidir. Dizi, 1980 yılında TRT ve Kültür Bakanlığının iş birliği ile dört bölüm drama dizisi olarak televizyona uyarlanmıştır (Kale, 2015: 116).

⁷ Senaristi Metin Erksan olan dört bölümlük mini dizi (milliyet.com.tr).

⁸ Yönetmeni Ziya Öztan'dır (Akt. Serim, 2007: 120).

Savaşı dizisi olan *Ateşten Günler*⁹ ile birlikte *Belene* (1987)¹⁰ ve *Yalnız Efe* (1987)¹¹ isimli tarih ve dönem dizileri de ekrana getirilmiştir (Yücel, 2014: 294 ve Okumuş, 2020). 10 Ocak 1988 tarihinde yayına giren *Osmancık* dizisi¹² on iki bölüm halinde TRT'de yayınlanmaya başlamıştır (Kale, 2015: 212-213). Bu dönemde TRT'nin dış yapımlara açılmasıyla birlikte, dizi sayılarında ciddi bir artış yaşanmıştır (Bkz. Yücel, 2014: 295). Bu durumun yansıması olarak *Kıbrıs'ta Vuruşanlar/Mücahitler* (1988) ve *Kurt Dereli Mehmet Pehlivan* (1988) dizileri de bu dönemde yayınlanmıştır. TRT'nin 11. Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem döneminde (7 Temmuz 1989- 10 Temmuz 1993) de; *Gönüller Sultanı Mevlana* (1989)¹³, *Hacı Bektaş-ı Veli* (1989)¹⁴, *Çimizden Biri: Yunus Emre* (1989)¹⁵, *Itri* (1991)¹⁶ ve *Koroğlu* (1991) isimlerinde tarih dizileri yer almaktadır. *Çimizden Biri: Yunus Emre* (1989) projesi ile benzerlik gösteren bir projenin de, *Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu*¹⁷ ismiyle 2015 yılında yeniden TRT ekranında yer aldığı görülmektedir. TRT'nin 1978 yılında çektiği ancak yayınlanamayan ve hatta imha edildiği söylenen *Yorgun Savaşçı* dizisi¹⁸; 10 Şubat 1993 tarihinde TRT'nin 12. Genel Müdürü Tayfun Akgüner zamanında yayınlanabilmiştir. Projesi Cem Duna zamanında oluşturulan (27 Mart 1988-25 Nisan

⁹ Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* romanundan uyarlanan, Kurtuluş Savaşı'nın konu edildiği dizi *Ateşten Günler* adıyla dört bölüm olarak yayına girmiştir. Dizinin senaristi ve yönetmeni Ziya Öztan'dır (youtube.com).

¹⁰ 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere yapılan baskıların ve Belene adasındaki işkencelerin anlatıldığı dört bölümlük tarih dizisinin yönetmeni Hüseyin Karakaş'tır (sinematurk.com).

¹¹ 2 Nisan 1987 Perşembe günü 20:45'te yayına giren üç bölümlük dönem dizisinin yapımcısı Ezel Erverdi, yönetmeni Kamil Renklidere, başrollerinde ise Melike Zobu, Erol Tezere ve Erdiç Akbaş yer almaktadır (Serim, 2007: 139 ve Kale, 2015: 377).

¹² Tanık Buğra'nın eserinden uyarlanan, diğer adıyla "Kuruluş" isimli dizi, Osmanlı Devleti'nin kuruluş öyküsünün ele alındığı bir yapımdır ve TRT Müdür Toskay'ın çok önem verdiği bir yapımdır. Zamanında 900 milyon gibi bir bütçeyle çekilen bu yapım için gelen eleştirilere Toskay, "gerekirse daha çok para veririz" demiştir. Projenin toplam maliyetinin 2 milyar 600 milyon (o dönemin parasıyla) olarak hesaplandığı aktarılmaktadır (Serim, 2007: 140-141). Yapımcısı İlksen Fırat, yönetmeni Yücel Çakmaklı'dır. On iki bölüm halinde 10 Ocak 1988 tarihinde, saat 21:00'de TRT'de yayınlanmaya başlamıştır. 1987 yılına kadar uzanan Türk sinema tarihinin en yüksek bütçeli yapımdır (Kale, 2015: 212-213).

¹³ Yönetmen ve senaristi Arslan Kacar olan dizinin başrol oyuncularları Menderes Samancılar, Ayton Sert, Aydın Tezel, Agah Hün ve Esin Afşar'dır (sinemalar.com).

¹⁴ Yönetmeni Kozan Asova'dır (diziler.com).

¹⁵ Yapımcılığını Atif Yılmaz ve Ömer Kavur'un gerçekleştirdiği dizinin yönetmeni, *Gönüller Sultanı Mevlana* dizisinin de yönetmeni olan Arslan Kacar'dır (diziler.com). T.C. Kültür Bakanlığı'nun desteğiyle gerçekleştirilen yapımın başrollerinde Rutkay Aziz, Dilaver Uyanık, Ahmet Uz ve Ayton Sert yer almaktadır (dailymotion.com).

¹⁶ Yapımcısı Abdurrahman Keskiner, Yönetmeni Ünal Küpeli, senaristleri Tufan Güner ve Kemal Demirel'dir. Başrollerinde ise Hakan Ural, Cem Meto, Meltem Doğanay, Aydemir Akbaş ve Esra Bora yer almaktadır (sinematurk.com)

¹⁷ 1989 yılında TRT'de *Çimizden Biri: Yunus Emre* adıyla yayınlanan bir dizi daha yer almaktadır.

¹⁸ Kemal Tahir'in aynı adlı eserinden, sekiz bölümlük tv dizisi olarak 10 Şubat 1993 tarihinde 20:45'te TRT'de yayınlanmıştır. Aralık 1979'da çekimlerine başlanan dizi ancak 1983 senesinde kanala teslim edilebilmiştir. 1978-1983 yılları arasında gerçekleşen toplumsal ve siyasal olaylar nedeniyle beş sene gibi bir sürede tamamlanan dizi hakkında 20 Kasım 1983 tarihli gazetelerde filmin yakıldığına dair haberler yer almaktadır (Kale, 2015: 409) Detaylı bilgi için bkz. Sekmeç, 2015: 371-386 ve Gökyayla, 2012: 92.

1989), Kerim Aydın Erdem zamanında (7 Temmuz 1989-10 Temmuz 1993) çekimlerine başlanan *Kurtuluş-Kemal'in Askerleri* (1994)¹⁹ dizisi de bu dönemde yayınlanmıştır (Serim, 2007: 177). TRT'nin 13. Genel Müdürü Yücel Yener döneminde ele alınan tek tarih dizisi; *Cumhuriyet'tir*²⁰ (Bkz. Kale, 2015: 86). 1999 yılında, *Kuruluş: Osmanlı İmparatorluğu'nun 700. Kuruluş yıldönümü* olan Ekim 1999'da, tek bir bölüm halinde TRT'de tekrar yayınlandığı görülmektedir (Serim, 2007: 189). Yine bu dönemde *Abdülhamid Düşerken* (2001)²¹ filmi de (*Kurtuluş-Kemal'in Askerleri* ve *Cumhuriyet* dizilerinden sonra serinin üçüncü 'film'i' olarak) ekranda yer almıştır.

2. 2002 Sonrası TRT'de Yayınlanan Tarih Dizileri

İyi ya da kötü örnekleriyle bir çok projenin yer aldığı tarih dizisi sektörünün, devlet tarafından ciddi manada ele alınmaya başlanması ve günden güne TRT'de yayınlanan tarih dizilerinin sayısının artmasına sebep olan en önemli gelişme 2011 yılı itibariyle yayına giren *Muhteşem Yüzyıl* dizisi²² olduğu söylenebilir. İçeriğinde yer alan tutumlar (senaryo, oyunculuk, dekor, kostüm vs.) açısından 'tarafli ve yanlış' bulunan anlatımı devlet yetkilileri tarafından rahatsızlıkla karşılanmıştır. Bu mesele ile, toplumu doğru bilgi ve değerler üzerinden devlet eliyle bilgilendirerek, istenilen manevi duyguları da aşlamak üzere çalışmalara başlanması için bir zemin ve milat oluşturmuştur.²³ Bu

¹⁹ Altı bölümlük ve 40 milyar liraya varan bütçesiyle ekranlara taşınan dizinin yapımcısı Mustafa Şen, yönetmeni Ziya Öztan, senaristi Turgut Özakman, başrolleri ise Rutkay Aziz, Savaş Dinçel, Mahmut Cevher ve Ayda Aksel'dir (Serim, 2007: 177). 22 Mart 1994 tarihinde 21:00'de TRT'de yayınlanmıştır. Dizinin yapım hazırlıkları 1989 yılında başlanmış olsa da çekimlerine ancak 1991 yılında geçilebilmiş ve 1994'teki yayın tarihine kadar beş yıla yakın bir zamanda proje bitirilebilmiştir. Dizide, 400'e yakın oyuncu ve 20 bine yakın figüran ekibiyle çalışıldığı bilgisi aktarılır (Kale, 2015: 211).

²⁰ Roman olarak daha sonra yayınlanacak bu filmin senaryosu "Şu Çılgın Türkler" adlı romanı oluşturan ön çalışmadan meydana gelmiştir. Senaristi Turgut Özakman'dır. 1994 yılında, altı bölüm şeklinde yayınlanan bu dizi (1. bölümü 70 dakika 28 saniye, 2. bölümü 64 dakika 51 saniye, 3. bölümü 54 dakika 11 saniye, 4. bölümü 56 dakika 14 saniye, 5. bölümü 70 dakika 24 saniye, 6. bölümü 68 dakika 15 saniyedir) Ziya Öztan'ın, *Cumhuriyet* (1999) ve *Abdülhamid Düşerken* (2001) adlı üçlemesinin ilk filmidir. Bu proje, yalnızca bir dizi olarak değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun temel ilkelerini sinemanın bütün olanaklarını kullanarak anlatan bir tür dramatik belgesel sinema örneği olarak görülmektedir ve TRT'nin o güne dek gerçekleştirdiği en yüksek bütçeli prodüksiyonu olarak bilinmektedir (Kale, 2015: 210-211).

²¹ Ziya Öztan yönetmenliğinde çekilen *Abdülhamid Düşerken* (2001) filminin televizyonda ilk gösterimi 14 Mart 2005 tarihinde, 59. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan döneminde görev yapan Şenol Demiröz zamanında saat 19:55'te TRT'de gerçekleşmiştir (Kale, 2015: 3).

²² Yapımcısı Tims Productions tarafından, 5 Ocak 2011-2014 yılları arasında, önce Show Tv, ardından da Star Tv'de beş sezonda toplamda 139 bölümde ekrana gelen tarih-kurgu dizisidir (tims.tv).

²³ 25 Kasım 2012 tarihinde Hürriyet İnternet'te yer alan haberde, Kütahya Zafer Havalimanı açılış töreninde konuşma yapan (o dönem Başbakan olan) Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Ecdadımızın at sırtında gittiği her yere biz de gideriz, her yerle biz de ilgileniriz ama bunlar televizyon ekranındaki ecdadımızı zannediyorum o 'Muhteşem Yüzyıl' belgeselindeki gibi tanıyor. Bizim öyle bir ecdadımız yok. Biz öyle bir Kanuni tanmadık. Biz öyle bir Sultan Süleyman tanmadık. Onun ömrünün 30 yılı at sırtında geçti. Sarayda o gördüğünüz dizilerdeki gibi geçmedi. Bunu çok iyi bilmeniz, anlamamız lazım. Ve ben o dizilerin yönetmenlerini de o televizyonun sahiplerini de milletimizin huzurunda kınıyorum. Ve bu konuda da ilgilileri uyarımıza rağmen yargının da gerekli kararı vermesini bekliyorum. Böyle bir anlayış olamaz. Bu milletin değerleriyle oynamaya, millette gereken dersin, millette gereken cevabın hukuk içinde verilmesi gerekir. Biz şehitlerimiz bulduğumuz, şehitliklerimizin bulunduğu kardeşlerimizin yaşadığı her yere gider onları

manada bakıldığında, bireylerin yoğun olarak televizyon izlediği ve televizyon programlarının etkisinde kaldığı bir dönemde izleyicileri istenen bilgiler çerçevesinde bilinçlendirmek amacıyla devlet destekli projelerle, ne gibi değerlerin işlendiği, hangi tarihsel gerçeklerin anlatıldığı bu minvalde oldukça önemlidir.

Uluslararası ve ulusal düzeyde televizyon çalışmalarına bakıldığında, ülkelerin içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik ve sosyolojik sıkıntıların her dönem sinema ya da televizyon ürünlerine yansdığı görülmektedir. Türkiye'nin son dönemde içinde bulunduğu dahili ve harici (siyasi, ekonomik ve kültürel) şartlar neticesinde TRT'nin devletin medya kanalı olarak propaganda ya da halkı bilgilendirme amaçlı ele aldığı yayınlar önem arz etmektedir. Türkiye'nin geçtiğimiz senelerde içinden geçtiği siyasi olaylar neticesinde ele alınan dizi yapımlarında kültürel ve tarihi bir çalışmanın ötesinde, halkın hissiyatlarını da yüceltmek adına özellikle tarih dizilerinin yapımının nedenleri daha net anlaşılır bir hal almaktadır (Devran ve Okumuş, 2018: 195-196).

Bu bilgiler ışığında bakıldığında, 2002 yılı sonrası döneme denk gelen Ak Parti hükümetlerinin görev yapmaya başladığı ve bu dönemde ilk TRT Genel Müdürü olan Şenol Demiröz (13 Ocak 2004-1 Ağustos 2005), ardından İbrahim Şahin (23 Kasım 2007-Eylül 2014) ve daha sonra Şenol Göka (20 Ekim 2014-12 Mayıs 2017) ve İbrahim Eren'in dönemlerinde (10 Temmuz 2017-...); *Esir Şehrin İnsanları* (2003), *Son Osmanlı* (2005), *Kımalı Kuzular* (2006), *Dede Korkut Hikâyeleri* (2007), *Dur Yolcu* (2008), *İpsiz Recep* (2008), *Hey Onbeşli* (2009), *Bir Zamanlar Osmanlı: Kıyam* (2012)²⁴, *Yol Ayrımı* (2012), *Kurt Kanunu* (2012)²⁵, *En Uzun Yüzyıl* (2013), *Çırağan Baskını* (2014)²⁶, *Filinta* (2014)²⁷, *Diriliş 'Ertuğrul'* (10 Aralık 2014-29 Mayıs 2019)²⁸, *Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu* (2015)²⁹, *Büyük Sürgün*

sorunlarıyla ilgileniriz bu aziz millet tarihi boyunca bunu yaptı. Bugün de biz bunu yapıyoruz" şeklinde açıklaması olmuştur (hurriyet.com.tr).

²⁴ 12 Mart 2012-17 Aralık 2012 tarihleri arasında TRT'de yayınlanan yirmi bölümlük dizinin yapımcısı Ezel Akay'dır (sinematurk.com).

²⁵ Kemal Tahir'in aynı adlı eserinden televizyona uyarlanan dizi Cumhuriyet'in ilk yıllarında meydana gelen İzmir suikastını, o dönemin çalkantılı çekişmelerini ve hesaplaşmalarını konu almaktadır (beyazperde.com).

²⁶ TRT1 ekranlarında yayınlanan dört bölümlük mini dizinin yapımcılığını Cemil Yavuz ve Kerim Ayyıldız'ın, yönetmenliğini Oğuzhan Tercan'ın, senaristliğini Eda Tezcan ve Fatih Özcan üstlenmiştir. Oyuncu kadrosunda Engin Altan Düzyatan, Ceyda Ateş, Ahmet Mümtaz Taylan, Caner Kurtaran, Burç Kümbetlioğlu ve Yeşim Gül gibi isimler yer almaktadır (beyazperde.com).

²⁷ Es Film'in yapımcılığında hazırlanan ve TRT1'de yayınlanan *Filinta*'nın senaristliğini Ömer Genç ve Altuğ Küçük'ün yaptığı, Osman Kaya'nın yönettiği Osmanlı polisiyesi dizisidir. 23 Aralık 2014-2016 tarihleri arasında iki sezon, toplamda elli altı bölüm olarak TRT1 ekranında yayınlanmıştır. Yapımcısı Serdar Öğretici'dir (trt1.com.tr, beyazperde.com).

²⁸ Süleyman Şah Türbesi'nin, 2014 yılının sonlarına doğru DEAŞ tehdidi yüzünden; Şah Fırat adı verilen operasyonla Suriye'nin Karakozak köyünden, Türkiye sınırına daha yakın bir noktada olan Suriye Eşmesi köyüne taşınan (22 Şubat 2015 tarihinde) türbenin (t24.com.tr) Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah'ın önemine binaen bu dizinin de aynı tarihlerde (10 Aralık 2014) ortaya çıkışı birbiri ile ilintilidir.

Yapımcılığını Mehmet Bozdağ'ın üstlendiği dizi, başladığı tarihten (10 Aralık 2014), 29 Mayıs 2019 tarihine kadar toplamda yüz elli bölüm olarak TRT1'de ekrana gelmiştir.

Kafkasya (2015), *Yüzyıllık Mühür* (2016), *Seddülbahir 32 Saat* (2016), *Sevda Kuşun Kanadında* (2016), *Son Destan* (2017), *Mehmetçik Kutlu Zafer* (2017), *Alija* (2017) ve *Payitaht "Abdülhamid"* (24 Şubat 2017)³⁰ olmak üzere yirmi üç tarih dizisi yayınlanmıştır.

3. TRT'de Yayınlanan Tarih Dizilerine Siyasi Dönemler Arası Bir Bakış

TRT'de, tarih dizilerinin yer almaya başlaması Bülent Ulusu yönetimindeki sivil olmayan 44. hükümet döneminde (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 8) görev yapan TRT Müdürleri Doğan Kasaroğlu (13 Aralık 1979-23 Ocak 1981) ve Macit Akman dönemlerine (23 Ocak 1981-28 Mart 1984) denk gelen 1981 yılı itibarıyla olduğu görülmektedir. Yücel Çakmaklı tarafından yönetilen *IV. Murat*³¹ ve Metin Erksan tarafından yazılan ve yönetilen *Preveze Öncesi-1538*³² isimli yapımlar, ilk tarih dizileri olarak ekranlarda yer almıştır (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 6). 1982 yılında, Ziya Öztan imzalı *İttihat ve Terakki* dizisinin yayınlandığı görülmektedir (Yücel, 2014: 294). Ziya Öztan'ın, ilk yönetmenlik deneyimi olan bu proje ile başlayan süreç, sonraki yıllarda TRT'ye yapacağı birçok dizi ve film yapımı ile adı sıkça duyulan isimlerden birisi olmaktadır.

1988 yılında, 45. ve 46. hükümetlerde görev alan Anavatan Partisi zamanında ve Turgut Özal Başbakanlığı döneminde TRT Müdürü olarak görev yapan Tunca Toskay'ın hizmet süresi içinde (28 Mart 1984-21 Mart 1988), *Ateşten Günler*³³, *Belene* (1987), *Yalnız Efe* (1987) ve *Kuruluş-Osmancık* (1988)³⁴ isimli tarih dizilerinin yayınlandığı görülmektedir (Kale, 2015: 20 ve Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1 ve 6). 1988 senesinde yine Anavatan Partisi dönemine denk gelen tarihlerde TRT Müdürü olarak Cem Duna'nın görev süresi içinde (27 Mart 1988-25 Nisan 1989) *Kıbrıs'ta Vuruşanlar/Mücahitler*³⁵ ve *Kurt Dereli Mehmet Pehlivan* (1988) isimli tarih ve dönem dizilerinin de ekranda yer aldığı görülmektedir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1 ve 6).

²⁹ Tekden Yapım şirketinin bir yapımı olarak, yapımcısı Mehmet Bozdağ, yönetmenleri Kamil Aydın ve Emre Konuk'tur. 18 Haziran 2015-24 Mayıs 2016 tarihleri arasında kırk dört bölüm olarak ekrana gelen dizidir (sinematurk.com, trt1.com.tr, diziler.com).

³⁰ 24 Şubat 2017 Cuma günü saat: 20:00'de yayına giren dizinin yapım şirketi Es Film, yapımcısı Serdar Öğretici ve Yusuf Esenkal'dır. 1. Sezon finali olan 23 Haziran 2017 tarihli 17. bölüme kadar Serdar Akar, 2. Sezon (29 Eylül 2017) 18. bölüm itibarıyla Emre Konuk yönetmenliğinde tarihi-kurgu türünde ekranlara gelen dizidir (diziler.com, trt1.com.tr).

³¹ Şaban Karataş döneminde (19 Ocak 1976-Haziran 1977) çalışmalarına başlanan dizi 19 Şubat 1981 tarihinde, 21:05'te TRT'de gösterilmeye başlanmıştır (Kale, 2015: 117).

³² Dört bölümlük mini dizi (milliyet.com.tr).

³³ Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanından uyarlanan, Kurtuluş Savaşı'nın konu edildiği dizi *Ateşten Günler* adıyla 11 Şubat 1988'de dört bölüm olarak yayına girmiştir (Kale, 2015: 20). Dizinin senaristi ve yönetmeni Ziya Öztan'dır. Başrollerinde Zuhal Olcay, Ahmet Levendoğlu ve Can Gürzap olan dizinin yapımcısı Altuğ Savaşal'dır (youtube.com). *Yorgun Savaşçı* dizisinde olduğu gibi bu dizide de Can Gürzap başrolde yer almaktadır.

³⁴ On iki bölüm halinde 10 Ocak 1988 tarihinde, 21:00'de TRT'de yayınlanmaya başlamıştır (Kale, 2015: 212-213).

³⁵ Yönetmeni Yücel Uçanoğlu, senaristi Mehmet Aydın'dır. Başrollerinde ise; Osman Yağmurdereli, Bahar Öztan, Yaşar Alptekin, Bülent Bilgiç, Neslihan Acar, Mesut Çakarlı, Engin İnal ve Salih Kırmızı yer almaktadır (yesilcamevi.com).

Yine Anavatan Partisi'nin iktidar olduğu ve Başbakan Yıldırım Akbulut'un görev yaptığı 1989 senesinde TRT Müdürü olarak Kerim Aydın Erdem'in döneminde (7 Temmuz 1989-10 Temmuz 1993) tarih dizisi olarak ele alınan yapımların *Gönüller Sultanı Mevlana*³⁶, *Hacı Bektaş-ı Veli*³⁷ ve *İçimizden Biri: Yunus Emre*³⁸ olduğu görülmektedir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1 ve 6). *İçimizden Biri: Yunus Emre* (1989) dizisi ile benzerlik gösteren bir dizinin de, *Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu*³⁹ adıyla 2015 yılında (Şenol Göka zamanında) ekranda yer almıştır.

Anavatan Partisi başkanlığında 48. hükümetin başında, Mesut Yılmaz'ın Başbakan olduğu ve yine aynı dönemde TRT Müdürü olarak Kerim Aydın Erdem'in görev yaptığı 1991 yılında ise, *Itri*⁴⁰ ve *Köroğlu* (1991) isimli dizilerin TRT'de ekrana geldiği görülmektedir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1 ve 6). TRT'nin 1978 yılında çektiği ancak yayımlanmadığı *Yorgun Savaşçı* dizisi de yine Kerim Aydın Erdem'in dönemine denk gelen 10 Şubat 1993 tarihinde yayınlanmıştır (Kale, 2015: 408).

50. hükümetin başında Başbakan olarak görev yapan Tansu Çiller zamanında, 1994'teki yayın tarihine kadar beş yıla yakın bir zamanda bitirilen (Projesi Cem Duna zamanında oluşturulan, Kerim Aydın Erdem zamanında çekimine başlanan ve ancak Tayfun Akgüner zamanında yayınlanabilen) *Kurtuluş-Kemal'in Askerleri*⁴¹ dizisi de 22 Mart 1994'te TRT'de yayınlanmıştır (Kale, 2015: 210 ve Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1 ve 6).

1999 senesinde, 56. ve 57. hükümetler zamanında Başbakan Bülent Ecevit'in görev süresi içinde TRT Müdürü olarak hizmet veren Yücel Yener döneminde -10 Ocak 1988 tarihinde Tunca Toskay zamanında ekrana getirilen- *Osmancık* dizisi Ekim 1999'da tek bir bölüm halinde tekrar yayınlandığı bilinmektedir (Serim, 2007: 189). *Kurtuluş-Kemal'in Askerleri* (1994) dizisinden sonra serinin ikinci dizi filmi olan *Cumhuriyet*⁴² de 10 Kasım

³⁶ Yönetmen ve senaristi Arslan Kacar olan dizinin başrol oyuncular; Menderes Samancılar, Ayton Sert, Aydın Tezel, Agah Hün ve Esin Afşar'dır (sinemalar.com).

³⁷ Yönetmeni, Kozan Asova'dır (diziler.com).

³⁸ Yapımcılığını Atif Yılmaz ve Ömer Kavur'un gerçekleştirdiği dizinin yönetmeni Arslan Kacar'dır (diziler.com). T.C. Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle gerçekleştirilen yapımın başrollerinde Rutkay Aziz, Dilaver Uyanık, Ahmet Uz ve Ayton Sert yer almaktadır (dailymotion.com).

³⁹ 1989 yılında TRT'de *İçimizden Biri: Yunus Emre* adıyla yayınlanan bir dizi daha yer almaktadır.

⁴⁰ Yapımcısı Abdurrahman Keskiner, Yönetmeni Ünal Küpeli, senaristleri Tufan Güner ve Kemal Demirel'dir. Başrollerinde Hakan Ural, Cem Meto, Meltem Doğanay, Aydemir Akbaş ve Esra Bora yer almaktadır (sinematurk.com).

⁴¹ Dizinin yapım hazırlıklarına 1989 yılında başlanmış olsa da çekimlerine ancak 1991 yılında geçilebilmiştir. Altı bölümlük dizinin yapımcısı Mustafa Şen, yönetmeni Ziya Öztan, senaristi Turgut Özakman, başrolleri Rutkay Aziz, Savaş Dinçel, Mahmut Cevher ve Ayda Aksel'dir (Serim, 2007: 177). 22 Mart 1994 tarihinde 21:00'de TRT'de yayınlanmıştır (Kale, 2015: 211).

⁴² Ziya Öztan'ın, *Kurtuluş* (22 Mart 1994) dizisinden sonra (Kale, 2015: 210-211) serinin ikinci dizisi olarak ele aldığı *Cumhuriyet* (10 Kasım 1999) dizisi (Kale, 2015: 86); *Abdülhamid Düşerken* (2001) isimli üçlemenin ikinci projesidir. *Abdülhamid Düşerken* (2001) isimli sinema filmi, 14 Mart 2005'te 19:55'te TRT'de ekrana getirilmiştir (Kale, 2015: 2).

1999 tarihinde ekrana getirilmiştir (Bkz. Kale, 2015: 86 ve Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1 ve 6).

*Esir Şehrin İnsanları*⁴³ dizisi, 2003 senesinde 59. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan döneminde görev yapan TRT Müdürü Şenol Demiröz zamanında TRT'de ekrana getirilmiştir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 1, 5, 6 ve 8).

2005 yılında *Kurtuluş-Kemal'in Askerleri* (1994) ve *Cumhuriyet* (1999) dizi serisinin üçüncü filmi olan ve yine Ziya Öztan yönetmenliğinde çekilen *Abdülhamid Düşerken* (2001) filmi de⁴⁴; 14 Mart 2005 tarihinde 59. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan döneminde görev yapan Şenol Demiröz zamanında (13 Ocak 2004-1 Ağustos 2005) TRT'de yayınlanmıştır fakat bir sinema filmi olması sebebiyle, bu çalışmada dizi çalışmaları arasında sayılmamaktadır. Bu projenin yanı sıra, dizi hakkında herhangi bir bilgi ya da görsele ulaşamadığımız sadece Volkan Yücel'in çalışmasında ismine ulaştığımız (2014: 307) *Son Osmanlı* (2005) dizisi de yer almaktadır (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 5, 6 ve 8).

60. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan döneminde TRT genel müdürlüğü görevinden emekli olan Şenol Demiröz'ün yerine görevi vekaleten yürüten Ali Güney zamanında (2006 ve 2007 yıllarında), *Kıvalı Kuzular* (2006) ve *Dede Korkut Hikâyeleri* (2007) isimlerinde iki tarih ve dönem dizisinin yayınlandığı görülmektedir.

2008 ve 2009 yıllarında da, 60. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan döneminde TRT Müdürü olarak görev yapan İbrahim Şahin zamanında (23 Kasım 2007-Eylül 2014), TRT'de ekranlara getirilen üç tarih dizisi yer almaktadır. Bunlar *Dur Yolcu*⁴⁵, *İpsiz Recep*⁴⁶ ve *Hey Onbeşli* (2009)'dir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 5, 6 ve 8).

2012 yılında, 61. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan döneminde görevine devam eden İbrahim Şahin zamanında, *Muhteşem Yüzyıl* dizisine rakip olarak ekranlara getirilen *Bir Zamanlar Osmanlı: Kıyam*⁴⁷ dizisinin yayınlandığı görülmektedir. Bu projeye

⁴³ "Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasından sonraki dönemde geçen hikâyede Kamil Bey yüksek eğitim almış, Avrupa dillerini bilen ve birçok Avrupa ülkesini görmüş kültürlü bir paşa oğludur. İçine düştüğü ekonomik sıkıntılar onu öz vatanına, İstanbul'a dönmesini zorunlu kılmıştır" (diziler.com). Kemal Tahir'in eserinden uyarlanan senaryonun yazarı Ahmet Yurdakul, başrollerinde Emre Kınay, Fikret Kuşkan, Halit Ergenç ve Başak Köklükaya yer almaktadır (sinemalar.com).

⁴⁴ Yapım yılı 2001 olmasına rağmen, 18 Nisan 2003 tarihinde sinemalarda gösterime girmiştir (Kale, 2015: 2-3). Bu filmin yapım tarihi imdb sitesinde 2002 olarak verilmektedir (imdb).

⁴⁵ *Dur Yolcu* dizisi (sinematurk.com).

⁴⁶ İstiklal savaşında her türlü zorluğa karşı mücadelesini sürdürüp, Milli duygularının sesine uyarak fedakârlıktan çekinmeden başarı gösteren İpsiz Recep'in hikayesi ele alınmaktadır (diziler.com). Yönetmeni Erhan Baytımur, başrollerinde Kadir İnanır ve Hakan Ural'ın yer aldığı dizidir (sinematurk.com).

⁴⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nu konu alan dizinin yapımcısı Burhan Özkan, oyuncularını Türkan Şoray ve Özcan Deniz'dir (imdb.com). 5 Ocak 2011 tarihinde Show Tv'de yayınlanmaya başlayan *Muhteşem Yüzyıl* dizisine rakip olarak TRT'de yayınlanmaya başlayan *Bir Zamanlar Osmanlı: Kıyam* dizisi de 12 Mart 2012 tarihinde yayına girmiştir fakat 20. bölümünde düşük reytingler nedeniyle 12 Aralık 2012 tarihinde yayından kaldırılmıştır (hurriyet.com.tr).

ek olarak *Yol Ayrımı*⁴⁸ ve *Kurt Kanunu* (2012) dizilerinin de, ikinci ve üçüncü tarih dizileri olarak aynı yıl ekrana getirilmiştir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 5 ve 6). 2013 yılında da, yine aynı hükümet ve aynı genel müdür zamanında, *En Uzun Yüzyıl*⁴⁹ isimli başka bir tarih dizisinin daha yayınlandığı görülmektedir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 5 ve 6).

2014 yılında, 61. hükümet Başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan ve 62. hükümet Başbakanı olan Ahmet Davutoğlu dönemlerinde de görev yapan TRT Müdürü İbrahim Şahin zamanında *Çırağan Baskını*⁵⁰, *Filinta*⁵¹ ve *Diriliş 'Ertuğrul'*⁵² dizileri olmak üzere; üç ayrı tarih dizisi yayınlanmıştır (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 5, 6 ve 8). Ekrana gelen yapımların, bir önceki yılda yer alan tek tarih dizisi projesinden, üç tarih dizisi projesine yükseldiği görülmektedir. Bu diziler içinde hem Türkiye'de, hem de dünyada⁵³ büyük ses getiren en büyük yapımlardan biri olan *Diriliş 'Ertuğrul'* dizisi; beş sezon gibi uzun bir süre ekranda yer bularak önemli bir başarı göstermiştir.

2015 ve 2016 yılında 64. hükümet Başbakanı olan Ahmet Davutoğlu ve 65. hükümet Başbakanı olan Binali Yıldırım dönemlerinde görev yapan TRT Müdürü Şenol Göka zamanında (20 Ekim 2014-12 Mayıs 2017) *Büyük Sürgün Kafkasya* (2015)⁵⁴ *Yüzyıllık Mühür* (2016)⁵⁵, *Seddülbahir 32 Saat* (2016)⁵⁶ ve *Sevda Kuşun Kanadında* (2016)⁵⁷ isimli dört tarih ve dönem dizisinin ekranlarda yer aldığı görülmektedir (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler Tablo 5, 6 ve 8).

2017 yılında 65. ve 66. hükümetin son Başbakanı olan Binali Yıldırım döneminde görev yapan TRT Müdürü Şenol Göka ve İbrahim Eren zamanında da (10 Temmuz 2017-

⁴⁸ Kemal Tahir'in aynı adlı eserinden Alev Alatlı'nın uyarladığı *Yol Ayrımı*, 1930'lar Türkiye'sinde geçmektedir (beyazperde.com).

⁴⁹ Padişah Abdülaziz'in tahttan indirilmesiyle başlayan dizi Osmanlı imparatorluğunun 1822 ile 1922 tarihleri arasında geçen son ve en zorlu yüzyılını anlatmayı amaçlayan *En Uzun Yüzyıl* dizisi, 6 Aralık 2013 Cuma günü TRT'de yayına başlamıştır (haberler.com).

⁵⁰ Yapımcılığını Cemil Yavuz ve Kerim Ayyıldız'ın, yönetmenliğini Oğuzhan Tercan'ın, senaristliğini Eda Tezcan ve Fatih Özcan'ın üstlendiği dört bölümlük mini dizi projesidir (beyazperde.com).

⁵¹ Es yapım şirketi tarafından ekranlara getirilen bu proje, bir Osmanlı polisiye dizisidir (trt1.com.tr).

⁵² Tekden yapım şirketi tarafından ekrana getirilen bu projenin yapımcıları Mehmet Bozdağ ve Atilla Engin'dir. Bu dizi, 10 Aralık 2014-29 Mayıs 2019 yılları arasında 150 bölümde ekranlara getirilmiştir (trt.tv, beyazperde.com).

⁵³ "ABD'den sonra en fazla dizi ihraç eden ülke Türkiye" (hurriyet.com.tr), "Diriliş 'Ertuğrul' Arap coğrafyasına e-ihracatı patlattı" (sabah.com.tr).

⁵⁴ 1944 yılında Stalin'in emriyle sürgün edilen Ahıska Türklerinin trajik hikayesini anlatan dizidir (trt1.com.tr).

⁵⁵ Çanakkale Savaşı'nı konu alan beş bölümlük mini dizidir (trt1.com.tr)

⁵⁶ 2016 yılında, Yasin Uslu yönetmenliğinde, dört bölüm halinde çekilen ve yayınlanan *Seddülbahir 32 Saat* dizisinde Çanakkale Savaşı'nın başladığı ilk gün Binbaşı Mahmut Sabri komutasındaki bin elli askerden oluşan birliğin Seddülbahir'deki 32 saatlik direnişi anlatılmaktadır (trt1.com.tr).

⁵⁷ Yapımcılığını Ahmet Nesim Şahin'in üstlendiği, yönetmenliğini ise Ayhan Özen ve Yasin Uslu'nun gerçekleştirdiği dizi, 1970'li yıllarda geçen olayları başta İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde sağcı, solcu ve ülkücü gibi gençlik yapılanmalarını, ülkenin geleceğine etki eden grupları işlemektedir (diziler.com).

...); *Son Destan*⁵⁸, *Mehmetçik Kutlu Zafer*⁵⁹, *Alija*⁶⁰ ve *Payitaht 'Abdülhamid'*⁶¹ olmak üzere dört tarih ve dönem dizisi daha ekranda yer almıştır.

2018 ve 2019 yıllarında, *Diriliş Ertuğrul* (10 Aralık 2014 tarihi itibarıyla) ve *Payitaht 'Abdülhamid'* (24 Şubat 2017 tarihi itibarıyla) dizilerinin devam etmesi ve aldığı yüksek reytingler sebebiyle, başka bir dizi projesine ihtiyaç duyulmamasından ötürü 2017'den 2020 yılına kadar uzanan zaman aralığında yapılan başka bir tarih dizisine rastlanılmamaktadır (Okumuş, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 5 ve 6).

Sonuç

TRT'de, 1974 yılı itibarıyla başlayan dizi çalışmaları kapsamında ilk tarih dizisi 1981 yılı itibarıyla (*IV. Murat*) yayınlanmaya başlamış, 2002 yılına kadar uzanan yirmi bir senelik zaman zarfı içinde de toplamda on dokuz tarih dizisi ekranda yer almıştır. Bu diziler *IV. Murat* (1981), *Preveze Öncesi-1538* (1981), *İttihat ve Terakki* (1982), *Üç İstanbul* (1983), *Küçük Ağa* (1984), *Ateşten Günler* (1987), *Belene* (1987), *Yalnız Efe* (1987), *Kuruluş-Osmancık* (1988), *Kıbrıs'ta Vuruşanlar/Mücahitler* (1988), *Kurt Dereli Mehmet Pehlivan* (1988), *Gönüller Sultanı Mevlana* (1989), *Hacı Bektaş-ı Veli* (1989), *İçimizden Biri: Yunus Emre* (1989), *Itri* (1991), *Koroğlu* (1991), *Yorgun Savaşçı* (1993), *Kurtuluş-Kemal'in Askerleri* (1994) ve *Cumhuriyet* (1999)'tir.

2002 yılı itibarıyla görev yapan Ak Parti hükümetleri zamanında TRT ekranında yer alan tarih dizileri ise; *Esir Şehrin İnsanları* (2003), *Son Osmanlı* (2005), *Kıvalı Kuzular* (2006), *Dede Korkut Hikâyeleri* (2007), *Dur Yolcu* (2008), *İpsiz Recep* (2008), *Hey Onbeşli* (2009), *Bir Zamanlar Osmanlı: Kıyam* (2012), *Yol Ayrımı* (2012), *Kurt Kanunu* (2012), *En Uzun Yüzyıl* (2013), *Çırağan Baskını* (2014), *Filinta* (2014), *Diriliş 'Ertuğrul* (2014), *Yunus Emre: Aşkın Yolculuğu* (2015), *Büyük Sürgün Kafkasya* (2015), *Yüzyıllık Mühür* (2016), *Seddülbahir 32 Saat* (2016), *Sevda Kuşun Kanadında* (2016), *Son Destan* (2017), *Mehmetçik Kutlu Zafer* (2017), *Alija* (2017) ve *Payitaht 'Abdülhamid'* (2017) olmak üzere 2003-2017 yılları arasında (on dört sene içinde) toplamda yirmi üç tarih ve dönem dizisinin ekranda yer aldığı görülmektedir. Bu projelerin ilk yedi tanesi hariç diğer on altı dizi projesinin 2012 yılı itibarıyla ekrana gelmiş olması da önemli bir husus olarak ayrıca dikkat çekmektedir.

1981-1999 yılları arasında geçen on sekiz senelik zaman zarfında on dokuz tarih dizisi ekranda yer alırken, 2003-2017 yılları arasındaki on dört senede yirmi üç tarih dizisinin yayımlandığı görülmektedir. Burada ayrıca dikkat çeken diğer önemli bir hususta, 1981-1999 yılları arasında on altı farklı hükümetin (ve koalisyonların) iktidarda yer almasıdır

⁵⁸ İkinci dünya savaşı sonlarında, Yugoslavya'dan Anadolu'ya göç eden Destan ve ailesinin başından geçen olayların anlatıldığı mini dizidir (beyazperde.com).

⁵⁹ Birinci Dünya Savaşı sonlarında Osmanlı topraklarında İngilizlere karşı kazanılan zafer anlatılmaktadır (trt1.com.tr).

⁶⁰ Bosna Hersek'in kurucu Cumhurbaşkanı Alija İzetbegović'in ilk gençlik yıllarından itibaren, vefat ettiği zamana kadar geçen hayatını anlatan 90 dakikadan oluşan, altı bölümlük mini dizidir (trt1.com.tr).

⁶¹ 24 Şubat 2017 Cuma günü başlayan dizi (Devran ve Okumuş, 2018: 178), 4. sezonunda 10 Nisan 2020 tarihi itibarıyla 116. bölümü ile TRT1 ekranlarında devam etmektedir (trtizle.com).

(Okumus, 2020-Bkz. Ekler, Tablo 8). Diğler taraftan bakıldığında, 2002-2017 yılları arasında yer alan dokuz hükümet de Ak Parti iktidarında yer alan kendi hükümetleridir.

2012 yılı itibariyle TRT'de yayınlanmaya başlanan tarih dizilerinin günümüzde oldukça dikkat çekici bir sayıya ulaştığı verdiğimiz bilgiler üzerinden açıkça görülmektedir. İlk örneklerini gördüğümüz bu dizilerin bazıları, başlarda çok uzun süre devam edemeyen, dönemsel ya da az sayıda bölümü içeren mini diziler olmakla birlikte, bazıları da uzun süre devam eden ve izlenen projeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten bugüne, devlet eliyle bireylerin, bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi adına birçok tarih dizisi projesinin ele alındığı görülmektedir. Buradaki asıl amaç, günümüze de yön veren ve modernizmin de etkileriyle bugünümüzü inşa eden meselelerin, geçmişten günümüze şekillenışı ve bu olaylar neticesinde atılan adımları iyi analiz edebilmektir. Bu anlamda bakıldığında, egemen olan güçlerin ya da iktidarların kendi siyasi ya da dünya görüşleri çerçevesinde toplumun genelini ikna ve şekillendirme süreçleri içinde en önemli ideolojik aygıt olarak televizyonun ve onun propaganda gücünden faydalanmanın, amaçları uğrunda çok daha zahmetsiz ve etkili -belki biraz maliyetli- bir araç olduğunu farketmesi ile televizyon ürünleri açısından da önemli bir değişimin yaşandığı görülmektedir.

Kaynakça

- “ABD’den sonra en fazla dizi ihraç eden ülke Türkiye”, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke-turkiye-41372407> 21.02.2020.
- Alija Dizisi, <https://www.trt1.com.tr/diziler/alija/bolum/1-bolum> 02.04.2020.
- Ateşten Günler Dizisi, <https://www.youtube.com/watch?v=XywO7tchfDE> 28.02.2020.
- Belene (1987) Dizisi, <http://www.sinematurk.com/film/7382-belene> 13.05.2020.
- Bir Zamanlar Osmanlı: Kıyam Dizisi, <http://www.sinematurk.com/film/44526-bir-zamanlar-osmanli-kiyam/12.06.2019>., <https://www.imdb.com/title/tt2309099/> 22.02.2020., <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-zamanlar-osmanli-yayindan-kaldirildi-22130732> 22.02.2020.
- Büyük Sürgün Kafkasya Dizisi, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/buyuk-surgun-kafkasya/bolum/1-bolum> 22.02.2020., <https://www.imdb.com/title/tt5291200/> 23.02.2020.
- Cankaya, Ö. (2003). Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000. 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çırağan Baskını Dizisi, <http://www.beyazperde.com/haberler/diziler/haberler-61545/12.06.2019>.

- Diriliş 'Ertuğrul' Dizisi, <https://www.trt.tv/diziler/dirilis-ertugrul> 21.02.2020., <http://www.beyazperde.com/diziler/dizi-18611/22.02.2020>.
- "Diriliş Ertuğrul Arap coğrafyasına e-İhracatı patlattı", <https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2019/03/09/dirilis-ertugrul-arap-cografyasina-e-ihracati-patlatti> 21.02.2020.
- Dur Yolcu Dizisi, <http://www.sinematurk.com/film/20878-dur-yolcu> 02.04.2020., <https://www.youtube.com/watch?v=9H7yTqOkAds> 02.04.2020.
- 'En Uzun Yüzyıl' Dizisi TRT'de Başlıyor, <https://www.haberler.com/en-uzun-yuzyil-dizisi-trt-de-basliyor-5386368-haberi/22.02.2020>.
- Esir Şehrin İnsanları Dizisi, <https://www.sinemalar.com/dizi/12505/esir-sehrin-insanlari> 02.04.2020.
- Filinta Dizisi, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/filinta> 12.06.2019., <http://www.beyazperde.com/diziler/dizi-18622/12.06.2019>.
- Göksün, Y. (2018). Televizyon Dizilerinin Keşfi: İçerik, Anlam ve İşlevleri. (Ed.) Devran ve Okumuş (2018). Kurgu ile Gerçek Arasında Payitaht "Abdülhamid" Dizisi. 1. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları (s. 169-200).
- Gökyayla, M. (2012). Sinema-Edebiyat İlişkilerinde Türk Modernleşmesi: Halit Refiğ-Kemal Tahir İlişkisi. İstanbul: Mühür Kitaplığı.
- Gönüller Sultanı Mevlana, <https://www.diziler.com/dizi/gonuller-sultani-mevlana> 04.04.2020., <https://www.sinemalar.com/dizi/68228/gonuller-sultani-mevlana> 04.04.2020.
- Güngör, B. (2019). Popüler Tarih Dizileri Işığında Türk Tarihinin Medyada Yansıtılma Biçimi: "Diriliş Ertuğrul" Dizisi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı.
- Hacı Bektaş Veli, <https://www.diziler.com/dizi/haci-bektasi-veli> 04.04.2020.
- Itri Dizisi, <http://eski.sinematurk.com/film/8057-itri/04.04.2020>.
- İçimizden Biri: Yunus Emre, <https://www.diziler.com/dizi/icimizden-biri-yunus-emre> 04.04.2020., <https://www.dailymotion.com/video/x6h7cqg> 04.04.2020.
- İpsiz Recep Dizisi, <https://www.diziler.com/dizi/ipsiz-recep> 02.04.2020., <http://www.sinematurk.com/film/21718-ipsiz-recep> 02.04.2020.
- Kale, F. (2015). TRT Edebiyat Uyarlamaları. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu.
- Kıbrısta Vuruşanlar/Mücahitler, <https://www.yesilcamevi.com/index.php?topic=28945.0> 04.04.2020.

Kingdoms of Fire (2019), <https://www.imdb.com/title/tt10198930/> 21.02.2020.

Kurt Kanunu, <http://www.beyazperde.com/diziler/dizi-10827/> 13.05.2020.

Mehmetçik Kutlu Zafer, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/mehmetcik-kutlu-zafer> 21.02.2020.

Muhteşem Yüzyıl, <https://tims.tv/diziler/muhtesem-yuzyil> 01.05.2020.

Muhteşem Yüzyıl'a Ağır Eleştiri, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogandan-muhtesem-yuzyila-agir-elestiri-22009998> 14.02.2020.

Okumuş, M. S. (2016). Romandan Sinemaya Yapılan Bir Uyarılama Örneği Olarak Vurun Kahpeye (1949, 1964, 1973) Filmlerinin İncelenmesi. Yüksek Lisnas Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı.

Okumuş, M. S. (2020). TRT Genel Müdürleri Dönemlerinde Modernleşme ve Hegemonya Bağlamında Tarih Dizilerinin Dönüşümü. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı.

Payitaht 'Abdülhamid' 116. Bölüm

<https://www.trtizle.com/diziler/payitaht-abdulhamid/payitaht-abdulhamid-116-bolum-1812527> 14.04.2020.

Payitaht "Abdülhamid" Dizisi (2017), <https://www.diziler.com/dizi/payitaht-abdulhamid> 12.06.2019., <https://www.trt1.com.tr/diziler/payitaht-abdulhamid> 12.06.2019.

Refiğ, H. (2015). Türk Sinemasının Yorgun Savaşçısı: Halit Refiğ. (Haz. Ali Can Sekmeç) İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür Daire Başkanlığı, Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü Yayınları.

Seddülbahir 32 Saat Dizisi, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/seddulbahir-32-saat> 21.02.2020.

Serim, Ö. (2007). Türk Televizyon Tarihi: 1952-2006. 1. Baskı, İstanbul: Epsilon Yayınları.

Sevda Kuşun Kanadında Dizisi, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/sevda-kusun-kanadinda> 22.02.2020., <http://www.beyazperde.com/diziler/dizi-20342/> 22.02.2020.

Son Destan Dizisi, <http://www.beyazperde.com/diziler/dizi-21494/sezon-30353/> 22.02.2020.

<https://www.diziler.com/dizi/son-osmanli> 23.02.2020.

Şahin Kaya, Ş. (2011). Televizyon, Tarih ve Toplumsal Bellek. Sosyoloji Dergisi, Yıl: 2011, Sayı: 25, s. 103-123.

- Şahin, K. (2019). Öğretmen Adaylarının Tarihi Dizi/Filmlerle Yaşam Boyu Öğrenme Algısı ve Tarih Şuuru Oluşumu Hakkındaki Görüşlerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı.
- Tekiner, S. (2016). Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nda Televizyonun Eğitimde Kullanılması ve TRT Eğitim (TRT Okul) Kanalı. Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı.
- TRT, Metin Erksan İçin Ne Yapabilir?, <http://blog.milliyet.com.tr/trt-metin-erksan-icin-ne-yapabilir-/Blog/?BlogNo=373884> 19.04.2020.
- Yunus Emre Aşkın Yolculuğu Dizisi, <http://www.sinematurk.com/film/61794-yunus-emre-askin-yolculugu/12.06.2019.>, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/yunus-emre/bolum/44-bolum-final> 12.06.2019., <https://www.diziler.com/dizi/yunus-emre-askin-yolculugu> 12.06.2019.
- Yüzyıllık Mühür "Genç Kahramanlar" Dizisi, <https://www.trt1.com.tr/arsiv/yuzyillik-muhur-genc-kahramanlar> 22.02.2020.
- Yücel, V. (2014). Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması. 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yayın Geliş Tarihi: 02.10.2019

Yayın Onay Tarihi: 18.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.628506

Funda YORULMAZ *

Öznur YAVAN TEMİZKAN **

İşveren Markası Oluşumunu Etkileyen Sosyo-Demografik Unsurlar: Turizm Sektörü Örneği***

*Socio-Demographic Factors Affecting Employer Brand
Formation: A Case of Tourism Sector*

Özet

İşveren markası, işveren tarafından sağlanan işlevsel, ekonomik, psikolojik faydaların paketi olarak tanımlanmakta ve istihdamla özdeşleştirilebilir olduğu ifade edilmektedir. İşveren markası oluşumunu etkileyebileceği düşünülen sosyo-demografik unsurlardan cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki rol, aylık kazanç ve marka çalışması eğitimine katılma durumuna göre bir farklılığın olup olmadığı Antalya ilinde faaliyet gösteren beş yıldızlı otellerde incelenmiştir. Anket yöntemiyle elde edilen verilerin puan dağılımları normal dağılmadığından non-parametrik istatistiklerden Mann Whitney U ve Kruskal Wallis H testleri ile değerlendirilmiştir. Analizler sonucunda işveren markası oluşumunda cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı ancak yaş, eğitim durumu, mesleki rol, aylık kazanç ve marka çalışması eğitimine katılma durumuna göre anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşveren Markası, Sosyo-Demografik Unsurlar, Turizm Sektörü.

JEL Kodları: M1, M10

Abstract

The employer brand is defined as the package of functional, economic and psychological benefits provided by the employer and is identified as being identifiable with employment. Socio-demographic factors that may affect the formation of employer brand are examined in five-star hotels in Antalya province, whether there is a difference according to gender, age, educational status, professional role, monthly earnings and participation in brand study training. As the distribution of the data obtained by the survey method was not distributed normally, it was evaluated with non-parametric statistics Mann Whitney U and Kruskal Wallis H tests. As a result of the analyses, it was concluded that there was no significant difference in the formation of employer brand in terms of gender but there were significant differences according to age, education, professional role, monthly earnings and participation in brand study training.

Key Words: Employer Brand, Socio-Demographic Elements, Tourism Sector.

JEL Codes: M1, M10

* Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Gökçebey Mithat-Mehmet Çanakçı Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-9905-6869, email: funda.yorulmaz@beun.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi ORCID: 0000-0002-2051-0417, email: oznur.yavan@beun.edu.tr

*** Bu çalışma 20-22 Nisan 2019 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilen II. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Bilimler Kongresi'nde (UYSAD) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

İnsan kaynakları yönetimi kavramı artan küresel rekabet, ilerleyen teknoloji, bilgi ekonomisinin önemi gibi konulardaki hızlı değişimler sebebiyle her geçen gün artmaktadır. Sanayi devriminden bugüne kadar geline ilerlemeler göz önünde bulundurulduğunda beşerî ilişkilerin ve insan kaynağının önemi örgütlerdeki stratejilerde yerini almıştır. Böylece yetenekli çalışanları arama, bulma, seçme, işletmeye çekme ve elde tutmanın gerekliliği şüphe götürmez bir gerçek olmuştur. Bu noktada işveren markası bu amaca hizmet edecek temel unsurlardan biridir. Bugün geldiğimiz noktada işveren markası haline gelmiş örgütler aslında en popüler işe alma stratejilerine sahip örgütlerdir diyebiliriz.

Güçlü bir işveren markası olan örgütler rekabet üstünlüğü noktasında çok büyük bir avantajı yakalamış olurlar. Örgütlere rekabet üstünlüğü sağlayan en önemli unsur olan yetenekli ve nitelikli insan kaynağını örgüte çekmek ve elde tutarak diğer işletmelere kaptırmamak üstün bir avantaj sağlamaktadır. İşveren markası ile çalışanlarda “çalışılacak en iyi işletme” algı ve inancını oluşturmak, işletmenin performansını ve başarısını arttıracaktır.

Bu çalışmada işveren markası kavramı ve işveren markası oluşturulması noktasında teorik çerçeve sunulmuştur. İşveren markasının işletmeler açısından önemi ve değeri, bu değer nasıl yaratıldığı, çalışanlar açısından işveren markasının sağladığı yararlar bahsedilmiştir. Daha sonra Antalya ilinde faaliyet gösteren 5 yıldızlı otel çalışanlarının işyerlerindeki işveren markalaşmasını algılama durumlarının hangi sosyo-demografik unsurlara bağlı olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Hizmet sektörü olarak turizm alanında güçlü işveren markasına sahip otellerde çalışmanın hem örgüte hem de çalışana sağladığı üstünlükler yadsınmaz. Konunun önemi sektör itibarıyla göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın literatüre ve turizm sektörüne oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında turizm alanında yapılmış bu çalışmanın ve elde edilen bulguların, farklı sektörlerde konuyla ilgili yapılacak çalışmalara yön vereceği düşünülmektedir.

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. İşveren Markası Kavramı

Günümüzün rekabetçi piyasalarında hayatta kalmak isteyen işletmeler, küresel pazarda sürdürülebilir bir rekabet avantajı için neler yapılması gerektiği ile ilgili kullanabilecekleri varlıkları araştırmaktadır. İşletmeler uzunca bir süre önce varlık olarak markayı tanımışlardır. Bu varlığın geliştirilmesi ve kullanılmasının, yani bir işletmenin markasını seçen tüketicilerinin bulunması ve artmasıyla daha fazla kârlılığa ulaşabileceği stratejik bir yol olarak kabul edilmiştir. Müşterilerin edinilmesi ve korunması için ürün ve kurumsal markaların geliştirilmesinin markalaşmanın tüketicileri etkilemekteki rolünün anlaşılması üzerine daha fazla markalaşmaya önem verilmeye başlanmıştır (Yoonkyung, 2012: 9).

Amerikan Pazarlama Birliğine göre bir marka, terim, işaret, sembol, tasarım veya bunların birleşimi olup bir satıcı veya satıcı grubunun mal ve hizmetlerini tanımlamak ve

onları rakiplerinden ayırmak için kullanılmaktadır (Backhaus and Tikoo, 2004: 501). Türk Dil Kurumu ise markayı şöyle tanımlamaktadır: “Bir ticari mal, herhangi bir nesneyi tanıtmaya, benzerlerinden ayırmaya yarayan özel isim veya işaretir”. Marka, somut değerlerin ötesinde, hedeflenen algılar gibi soyut değerleri de içinde barındıran bir kavramdır. Bir marka, sadece fiziksel anlamdaki bir ürünü ifade etmekle kalmayıp ona sahip olan alıcısı için eşsiz bir ürün anlamına gelmektedir. Böylece rakipler tarafından üretilen oldukça benzer olan diğer ürünlerden anlamlı bir şekilde farklılaştırmayı sağlayan soyut ve somut nitelikteki bir dizi değeri, marka kavramı içinde barındırdığı söylenmektedir (Akgün ve Akgün, 2014: 3).

Marka ayrıca, günümüz rekabet şartlarında bir isim olmanın ötesinde ürüne bir kimlik, kişilik katan, tüketicilerin algılarıyla şekillenen, ürün tercihlerinde rehberlik eden bir işletme varlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında markalar mevcut ve potansiyel müşterilerine üretici ve/ veya satıcının kimliği hakkında bilgi vermektedirler. Bunun dışında işletmelerin entelektüel sermayeleri içerisinde değerlendirilen markalar, ürünlerden bağımsız bir ticari varlık haline geldiği görülmektedir (Can, 2007: 225). İşletmeler artık sahip oldukları marka ile diğer rakiplerine fark atmaktadır.

Klasik marka ayırımına göre işveren markası, ürün veya hizmet markası birbirinden ayrı tutulmaktadır. Son yıllarda buna ek olarak işveren markası kavramı iş hayatına yerleşmeye başlamıştır (Geissler, 2009: 1). Nispeten yeni bir kavram olarak işletme literatürüne giren işveren markası, bir organizasyonun “işveren” olarak farklılaşmasını sağlayan bir kavram olmaktadır. Burada işverenin marka olarak tanımlanması, tüketici markasından farklı olmakta, müşteri kavramı ile kastedilen ise mevcut/ potansiyel çalışanlar ve onların durumları olarak belirtilmektedir (Baş, 2011: 30).

İşveren kavramının yaratıcısı Ambler ve Barrow (1996)’a göre işveren markası, “İşveren tarafından sağlanan işlevsel ekonomik ve psikolojik faydaların paketi” olarak tanımlanabilir ve istihdamla özdeşleştirilebilir bir kavramdır. İşveren markası da bir kişiliğe sahiptir ve bir ürün markası ile aynı şekilde konumlandırılabilir. Güçlü bir işveren markasına sahip olan işletmeler hem olumlu çalışan ilişkilerine hem de uzun vadeli performans üstünlüğüne sahip olabilmektedirler (Ambler and Brown, 1996: 187). Backhaus ve Tikoo (2004)’ya göre işveren markası, markalaşma ilkelerinin insan kaynakları yönetimine uygulanması olarak adlandırmıştır. İşveren markası işletmenin kimliğini “işveren” olarak ortaya koymaktadır. İşveren markalaşmasını, kurumun çalışmak için cazip bir yer olduğunun mevcut ve potansiyel çalışanlara iletilmesine ilişkin çabaların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bir işletmenin nadir, değerli, taklit edilmesi zor insan kaynağını, özellikle de yetenekli işgücünü kullanmasını sağlayan rakiplerin önüne geçmeyi sağlayacak bir avantaj yaratmaktadır. İşveren markası işletmenin ürün ve kurumsal markasıyla tutarlı olacak şekilde geliştirilen istihdama özgü olan ve işletmenin kimliğini işveren olarak nitelendiren bir kavramdır. İşveren markası, işletmenin içinde ve dışında bir işveren olarak farklı ve arzulanan şeylerin net görüntüsüdür (Backhaus and Tikoo, 2004: 502).

Berthon vd. göre işveren markası, bir işletmenin mevcut ve potansiyel çalışanlarına çalışmak için uygun bir yer olduğunu bildirme çabalarının toplamı olarak tanımlanmıştır. İşveren markası oluşturma sürecinde çalışanlar bu sürecin merkezinde

bulunmaktadır. Çünkü bir markanın tüketicinin zihninde yer alması ağırlıklı şirket çalışanlarına dayandırılmaktadır. İşveren markası, işveren çekiciliği ile yakından ilişkilidir. “En iyi işveren” statüsü gittikçe daha fazla kuruluşun dikkatini çekmeye ve bu yönde çabalama göstermeye başlamışlardır. Özellikle potansiyel işgörenler açısından bir işletmenin işveren cazibesinin olması ki; çalışanlar tarafından bu durumu işveren çekiciliği olarak algılanmakta, bu da işletmenin gücünü artırmakta, örgütün gücü arttıkça da işveren marka değeri de artmaktadır. Genel olarak entelektüel ve beşerî sermayenin rekabet avantajının temeli olduğu kabul edildiğinden, yetenekli işgöreni cezpt etmek ve elde tutmanın işletme açısından ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden mevcut çalışanların ilgisi çekilmeli, geliştirilmeli ve motive edilmelidirler (Berthon, 2005: 153).

İşveren markası, rekabetçi, bir hale gelen işe alım ortamında mümkün olan en iyi insan kaynağını işe almak ve elde tutmak için nispeten yeni bir yaklaşımdır. Özellikle işveren markası, kaliteli çalışanları işletmeye çekebilmek açısından önemli bir araç haline gelmiştir. Markalaşmayla mevcut çalışanı işletmeye çekmek ve elde tutmak kolaylaştıracak fırsatlar sunan işletme, kendi büyümesine de katkıda bulunmaktadır. Bugün işgörenler, saygın kuruluşlarda çalışmayı tercih etmektedirler. Hal böyle olunca, nitelikli çalışanın işletmeye çekilmesi için insan kaynakları yönetimi, işveren markasını bir strateji olarak işe alımında ve işgöreni işletmede tutmada kullanmaktadır (Sokro, 2011: 164-170). Çünkü işveren markası, rekabetçi hale gelen işe alım ortamında mümkün olan en iyi yetenekli çalışanın işletmeye çekmeye ve tutmaya yönelik bir yaklaşımdır (Vardarlıer, 2017: 634).

Bu bağlamda işveren markası kavramı, tercih edilen işveren statüsünü kazanmak için geleneksel pazarlama ilkelerini uygulayarak bir şirket mesajı belirleme ve oluşturma sürecine atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda işveren markasının tüketici markası gibi çalışan ve işveren arasında duygusal bir ilişki oluşmaktadır. Yazında işveren markası, bir işletmenin marka mesajının tanımlanması ve oluşturulması, seçilen işveren statüsünün elde edilmesi için geleneksel pazarlama ilkelerinin uygulanması şeklinde olduğuna işaret edilmektedir. Sadece işveren olarak bir işletmenin kimliğini mesaj olarak vermekle kalmamakta, aynı zamanda işveren markası ile işletmenin çalışanlarını motive edip etkileşimde bulunmayı sağlayan araç olarak da kullanılabilmeyi de sağlamaktadır (Khanolkar, 2016: 14).

İşveren markası, bireyin çalıştığı örgüt olması bakımından bir bireyin yaşamında sahip olması gerekli en önemli marka olmaktadır. İşveren markası hakkında insanların ne düşündükleri ve ne hissettikleri, işletmenin başarı ve başarısızlığına neden olması açısından kritik bir önem taşımaktadır. İşveren markası, muhtemel bir işverenin hedef grup çalışanlarının veya potansiyel çalışanların zihninde ortaya koyduğu farklı görüntü seti olarak anlaşılabilinen bir kavramdır. Yani çalışanın psikolojik, ekonomik ve işlevsel faydalar sağladığı ve bir işverenle çalışanın özdeşleştiği bir kavram olmaktadır. Potansiyel çalışanların zihinlerinde çalışmak için harika bir yer olarak işletmenin konumlandırması işveren markasının rolüdür (Yoonkyung, 2012: 10).

İşletmelerin, bir işveren olarak özellikleri ile rakiplerinden farklılaşmasını ifade eden işveren markalaşması, bir işletmenin “çalışmak için cazip bir yer” olduğunun mevcut ve

potansiyel çalışanlara iletilmesine ilişkin çabalarının bütününden oluşmaktadır. Yani işveren markalaşması, kurumlarının mevcut ve potansiyel çalışanlarına çekici görünmek için gerçekleştirdikleri faaliyetlerin tümüdür (Öksüz, 2012: 21). Bununla birlikte Her işletmenin aslında bir işveren markası vardır. İster sahip olunsun ister olunmasın bir işletme, yılda 365 gün boyunca kendi bir işveren markası olarak çevresini etkilemektedir (Eshoj, 2012: 14). Dolayısıyla her işletmenin ister farkında olsun ister farkında olmasın, iyi ya da kötü bir işveren markası mevcuttur (Gözen, 2016: 4).

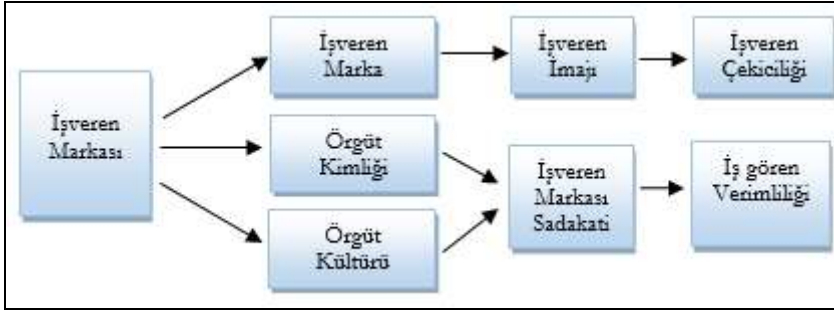
1.2. İşveren Markasının Oluşturulması

Günümüzde işletmeleri en çok zorlayan konu yoğun rekabet koşulları ve küresel değişimler karşısında gerekli nitelikte becerikli ve yetenekli insan kaynağını örgüte çekilmesi, elde tutulması ve motivasyonlarının artırılması gerekmektedir. Özellikle bilişim teknolojilerindeki gelişmelerden dolayı bilgiyi kullanma ve yorumlamaya sahip nitelikli insan kaynağı olarak temin edilen çalışanın daha sonra işletmenin amaçlarıyla bütünleştirilmelidir. Bilgi çağının yaşandığı bu dönemde yetenekli insan kaynağının işletmelerde çalışması, işletmenin başarısı için daha da önemli rol oynamaktır (Çetin vd., 2015: 8).

Bu bakımdan bilgi yoğun temelli konularda üstün beceri ve bilgiye sahip çalışanların ilgisini çekmek için sunulacak faydalar, önemli bir avantaj konsepti oluşturmaktadır. Çalışanlar bir işveren markası değeriyle özdeşleştikleri takdirde güçlü bir işveren markası oluşmaktadır. Güçlü işveren markası, çalışanı hem motive etmekte hem de örgüte bağlılığın oluşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda çalışan memnuniyetini ve üretim verimliliğini artırmaktadır. Güçlü bir işveren markası, bir işletmeye olumlu bir imaj, kimlik ve itibar sağlamayı da desteklemektedir. Böylece oluşturulan güçlü bir işveren markası imajı ile potansiyel çalışanlar o işletmeyi istihdamı açısından işvereni daha çekici olarak algılamakta, bu da işveren marka değerini daha da güçlü yapmaktadır. (Yoonkyung, 2012: 21).

İşveren markası, işletmenin mevcut ve potansiyel çalışanları gözünde sahip olduğu imajdır. İşveren markası, işletmenin çalışmak için iyi ya da kötü bir yer olduğu ile ilgili algıların tümüdür. İyi işveren markasına sahip olmak, sektörde ve bölgede bilinmesi ve söz konusu işletmede çalışmak için yüksek seviyede arzu edilir anlamına gelmektedir. İşveren markası sadece bir etiket ya da insan kaynakları politikası değil, üyelerin işletmedeki deneyimi olup kurumun gerçek karakteri ve amacının iletilmesidir. İşletmenin içeriden dışarıya imajıdır. İşveren markası, iş arayan kişilerde işletme kimliğinin geliştirilmesi ile imajının artırılmasına dayanmaktadır (Öksüz, 2012:18). Özellikle turizm ve otelcilik endüstrisinde işveren markası kavramı, bir şirketin yönetim felsefesinde stratejik bir kavram olarak ele alınması gerekmektedir. Otelcilik sektörü, doğası gereği emek yoğun işletmeler olduğundan mevcut ve potansiyel çalışanlarını bir marka imajıyla teşvik etmek ve yetiştirmek, tercih edilen işveren olmak bakımından işveren markası önemli olmaktadır (Yoonkyung, 2012: 3-15).

Şekil 1: İşveren Markası Yapısı

Kaynak: Backhaus ve Tikoo (2004).

Yukarıdaki şekilde ifade edilen, işveren markalaşması modeline göre; işveren çağrışımları, işveren imajını; işveren imajı ise işveren çekiciliğini sağlamaktadır. Diğer yandan örgüt kimliği ve örgüt kültürü dolayısıyla oluşan işveren marka sadakati, çalışan verimliliğini sağlamaktadır. Bu anlamda işveren markalaşması modelini iki boyutta incelemek mümkündür. Birinci boyutta, işveren markası işveren çekiciliği sağlarken; işletmenin içine yönelik olan diğer boyut, sadakat ve verimlilikle sonuçlanmaktadır. İşveren marka imajı, işveren markası çağrışımları doğrultusunda şekillenmekte ve çekiciliği ile sonuçlanmaktadır (Öksüz, 2012: 24). Bir çalışanı işletmeye başvurmayı sağlayan en önemli faktörlerden biri işveren imajıdır. Bu da mevcut ve potansiyel çalışan için işveren sadakatine ve işveren çekiciliğine neden olmaktadır (Chhabra and Sharma, 2011: 50).

Araştırmalar, örgüte ilişkin var olan imajı korumak ve devamını sağlamak için örgütün olumlu bir kültüre sahip olması gerektiği ve var olan kültürü devam ettirmesi için kültürün de imaja göre biçimlenebileceği söylenmektedir. Örgüt içi ve dışı faktörlerin bir araya gelerek oluşturdukları örgüte özgü olan örgüt kültürü ile dış çevre tarafından algılanan biçimi olarak da ifade edilen örgütsel imajının korunarak devamının sağlanması için örgütün olumlu bir kültür yapısına sahip olması gerekmektedir (Bektas, 2010: 9).

İşveren markası, kurum tarafından yapılan bir kimlik düzenlenmesidir. İşveren direk kendi imajını geliştirmek, işgörenin oryantasyonunu sağlamakla ve verimlilikle ilgilenmektedir. Oryantasyonun başarısı ya da başarısızlığı iş hedeflerine ulaşmayı ya da ulaşmamayı belirlemektedir. İşveren markasının başarısından söz edebilmek için kurum içi süreçler ve müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkiye odaklanılması gerekmektedir. Ayrıca, kurum içine dönük sorumlulukları da yerine getirilmelidir. İşveren markasının fonksiyonel faydaları kurumun faydası, maaş, izin gibi objektif koşulları içermektedir. Sembolik faydalar ise kurumun itibarı hakkındaki algılar ile iş başvurusunda bulunanların şayet kurum için çalışırlarsa oradan alınacak fayda ve mutluluğa ilişkin sosyal onaylarını kapsamaktadır (Özgen ve Akbayır, 2011: 79-82).

Doğru bir marka imajı yaratmak için kurumun, müşteri ve işveren markası olarak tüm marka imajının birleştirilmesi ve bu markanın da mevcut şirket kültürünü temsil etmesi gerekmektedir. Diğer taraftan müşteri markası ve işveren markası iki farklı pazarda

rekabet ederken birbirleriyle yakın ilişki halinde olmaktadır. Bu ilişkiler bir yandan ürünler ve servisler için, diğer yandan ise yetenek ve örgütsel bağlılık için yapılmaktadır. İşveren markası, işe alım sürecindeki en önemli stratejilerden biri olarak kabul edilmektedir. Güçlü bir işveren markası, işverenin potansiyel ve mevcut çalışanlara sunduğu benzersiz nitelikleriyle karakterize edilmektedir. İşveren marka felsefesi genellikle işe gireceklerin ve mevcut çalışanların zihninde her şeyden önce “çalışılacak harika bir yer” olduğu ile ilgili işletmenin diğer rakiplerinden ayırt edici ve farklı bir imaj oluşturmasıdır (Sharma, 2014: 8).

Diğer taraftan işveren markası, örgütsel kimlik ve kültür içresinden ortaya çıkmaktadır. Böylece çalışanları kendi elinde tutmak için kullanılmaktadır. Ayrıca işveren markasının önemli bir amacı da çalışanları kurum ile kendilerini özleştirmeye teşvik etmek ve böylece işveren sadakatini ve bağlılığını yükseltmeyi sağlamaktadır. Dolayısıyla işveren markası, kurumsal kültür ve kimliği hem etkiler hem de bunlardan etkilenir. Ayrıca, güçlü bir işveren markası olmak için potansiyel çalışanların hangi değer önerilerini çekici bulduğuna odaklanmaktadır. İşveren markası kavramı, hem harici markalaşma çabalarını kullanarak yetenekli çalışanları kendine çekmek hem de elde tutmakla ilgilidir (Eshøj, 2012: 15).

Araştırmalar, bir kuruluşun yeni yetenekleri toplayabilmesinin en önemli belirleyicisinin kurumsal itibar olduğunu söylemiştir. En çok beğenilen şirketler listesini bazı yazarlar örgütsel itibarı ölçmek için kullanırken diğerleri ise bunu örgütsel çekiciliği ölçmek için kullanmaktadır (Hendriks, 2016:8). Örgütsel itibar, işveren markasının öncüsüdür. Bir işletme iyi bir üne sahip olduğu zaman bu kuruluşun işveren markasının iyi geliştiğini varsaymaya olanak sağlamaktadır. Bir işletme eğer işveren olarak tercih ediliyorsa, o zaman işveren markası vardır denmektedir. Diğer bir deyişle işletme, en iyi yetenekli işgücünü işe alıp onları elde tutabiliyorsa işveren markası oluşumu sonuçlanmıştır. İşveren markası potansiyel ve mevcut çalışanları etkilemektedir. Yapılan araştırmalar, bir örgütün tercih edilen bir işveren olması ve tercih ediliyor olarak kalması için işletmenin işveren markasına zaman ayırması gerektiği sonucuna varmışlardır. Bununla birlikte işletme, örgütün söz ve mesaj çalışmalarını iyi yürütüldüğü takdirde, pazardaki kurumsal marka imajı da kesinlikle artmaktadır (Hendriks, 2016: 40).

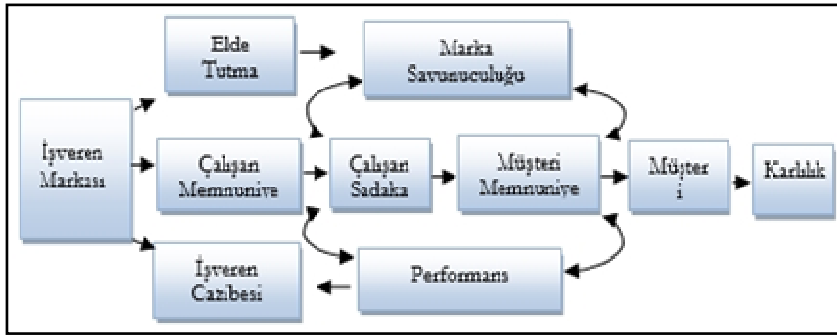
İşveren markası kavramının son yıllarda popüler olmasının nedeni, işgücü piyasasında yaşanan yetenek kıtlığıdır. Burada kıtlık kavramıyla kastedilen, işgücü piyasasında yetenekli adayların veya işgörenlerin olmaması değil, bu nitelikli kişilerin işletmeye çekilmesi ve elde tutulması ile yaşanan kıtlıktır (Gözen, 2016: 49). Bu bağlamda yetenekli işgücünü işletmeye çekmeyi sağlayan işveren çekiciliği kavramı, aslında işveren markasının en son aşamasını oluşturmaktadır. İşveren çekiciliği, potansiyel çalışanların bir işletmede çalışması sonucunda elde edeceği faydalar şeklinde tanımlanmıştır. Aynı zamanda işveren çekiciliği, insanların belirli bir işletmeler hakkında sahip oldukları tutumlar olarak da tanımlanmaktadır (Ardınc ve Gündoğmuş, 2016: 4). Örgütsel çekicilik, işe alım mesajı ile iş teklifini kabul etme niyetleri arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir. Bir işletmenin, bir işveren çekiciliği imajını yaratma ve sunma potansiyeli, işgücü piyasasında yüksek nitelikli adayları çekme olasılığı artmaktadır. Bu da işletmenin geleceğini de önemli ölçüde etkilemektedir (Yookung, 2012: 40).

Sonuç olarak işletmeler, en iyi yetenekli işgücünü işe alıp onları elde tutabiliyorsa işveren markası oluşumunu sonuçlanmışlardır demektir. İşveren markası potansiyel ve mevcut çalışanları etkilemektedir. Yapılan araştırmalar, bir örgütün tercih edilen bir işveren olması ve tercih ediliyor olarak kalması için işletmenin işveren markasına zaman ayırması gerektiği sonucuna varmışlardır. Bununla birlikte işletme, örgütün söz ve mesaj çalışmalarını iyi yürüttüğü takdirde, pazardaki kurumsal marka imajı da kesinlikle artmaktadır (Hendriks, 2016: 40). Ayrıca güçlü bir işveren markası, günümüzün “yetenek savaşında” bir avantaj elde etmek için önemli çözüm unsuru haline geldiği görülmektedir (Yoonkyung, 2012: 3-15).

1.3. İşveren Markasının İşletmeler Açısından Önemi ve Değeri

Günümüzde kurumsallaşmanın, ulusal ve uluslararası ölçekte gündemde kalmanın en temel göstergesi ve belirleyicisi olan markalaşma kavramı, her geçen gün daha da önem kazandığı görülmektedir. Markalaşma sadece işletme düzeyinde değil; aynı zamanda işveren düzeyinde de olmaktadır (Ören ve Yüksel, 2012: 38). Yani markalaşmanın maddi yararları, işveren markasına da uygulanmaktadır. İşveren markası faaliyetleri hem personelin kalitesini hem de sadakatini yani örgütsel bağlılığı arttırmaya yardımcı olmaktadır. İşveren markasının güçlü olması, yüksek katımlı çalışan angajmanı ve finansal performansın yükselmesine, maliyetlerin düşmesine ve müşteri memnuniyetinin artması arasında net bir bağ olduğunu yapılan araştırmalar göstermektedirler (Yoonkyung, 2012: 23).

Şekil 2: İşveren Markası Kurumlar İçin Nasıl Değer Yaratır?

Kaynak: Eshøj, A.,N., P. (2012). “ The Impact of Employer Branding on The Formation of The Psychological Contract,” MACC Master Thesis, , Aarhus University, Bussiness and Sociaal Sciences Department of Business Communication, Copenhagen, Denmark, s.17.

İşveren markası, kaynak temelli insan sermayesinin kurumsal başarısı için hayati önem taşıdığı kabul eden bir bakış açısına dayanmaktadır. Entelektüel insan sermayesi işletmenin en değerli varlıklarından olup rekabet üstünlüğü yaratacağından, bilgi temelli kurumlar yetenekli çalışanlara ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle işletmeler çalışanları kendine çekmek ve ellerinde tutabilmek için kendilerini farklı kılmak zorunda kalmaktadırlar. Yetenekli çalışan eksikliği ile birlikte işletmelerin bunlara olan ihtiyacı yetenek savaşını yaratmıştır. İşveren markası bu yetenek savaşında, yetenekli işgöreni

işletmeye çekmek ve elde tutmayı sağlamak için anahtar bir rol oynamaktadır. Ayrıca işveren markası, çalışanları işletmeye çekmede, pozitif ilişkiler yaratmada ve işletmenin imajını yükseltmede önemli görevler görmektedir. İşletmeye doğru işgörenin alınmasında bir seçim yapma aracı rolü üstlenmektedir. Dahası işveren markası, birleştirici ve güçlü bir kültürün yanı sıra artan bir çalışan memnuniyeti ve bağlılığı yaratmaktadır. İşveren markası arkasında yatan mantık, yukarıda sayılan hususların varlığında kurumsal karlılık üzerinde dolaylı olarak pozitif etkiye sahip olacaktır. İşveren markası ve kurumsal karlılığı gösteren ilişki yukarıda gösterilmiştir (Eshoj, 2012: 17).

İşveren markası ile ilgili araştırmalarda tanımlanan en önemli üç faydası, daha iyi işe alım, elde tutma ve çalışan bağlılığı (cezp etme)/ işe adanmışlık olarak belirtilmektedir. Ayrıca işveren markasının diğer önemli faydaları şunlardır: maliyet azaltma, müşteri memnuniyeti, finansal performans (Dönmez, 2016: 23). İşveren markası olmayı başaran işletmeler değer kazanarak çalışan için tercih sıralamasında üst sıralarda yer alacaktır. Gerçekte işveren markası olmayı başarmak ciddi, stratejik ve uzun vadeli bir sorumluluk olmakla beraber, işveren markasının kuruma katkısı düşünüldüğünde işletme tarafından bunun uygulanmaya konması, kendisine birtakım yararları beraberinde getirecektir. Bunlar;

- İşveren markası, kaliteli istihdamı kendine çekmektedir,
- İşveren markası rekabet ortamında işletmeyi bir adım öne çıkartmaktadır,
- İşletmenin imajını olumlu etkilemektedir,
- İşletmenin kimliğinin ve kurumsal değerlerin, hedef kitlenin zihninde yer almasını sağlamaktadır,
- İşveren markası olma bilincinin ortaya çıkmasının sayesinde işletmede kültürel bir değer oluşturmaktadır,
- İşveren markası adı altında sosyal sorumluluk, etik anlayış ve yenilikçilik gibi kavramların işletmede uygulanmasını sağlamaktadır,
- İşletmede işveren markası, takım çalışması yapılmasını özendirir,
- İş hedeflerine ulaşmayı kolaylaştırır,
- Kaliteli iletişim ve bu yöndeki amaçların gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır,
- İşletmenin tüm marka değerlerini yükseltmektedir,
- İşletmenin imajını ve itibarını arttırmaktadır,

İş güvencesi, ücret, kariyer olanakları, çalışma şartları vb. gibi çalışanlara yararlar sunmaktadır.

Yukarıda sıralanan tüm getiriler düşünüldüğünde “işveren markalaşması” işletme için önemli bir değer olduğu ortaya çıkmaktadır (Özgen ve Akbayır, 2011: 85).

Ayrıca değişik ülkelerde yapılan araştırmalar sonucunda güçlü işveren markasına sahip olan işletmelerin, çalışanlarının bağlılık düzeylerinin arttığını, motivasyon ve performanslarının yükseldiğini, işe alım maliyetlerini düşürebildiklerini, uzun vadeli etki yaratabildiklerini ve rekabet güçlerini arttırdıklarını göstermektedir (Baş, 2011:43). İşveren

marka kavramının diğer bir yararı da, örgütsel bağlılık ve beraberinde getirdiği iş tatmini sayesinde işgören devir oranını azaltmasıdır (Ören ve Yüksel, 2012: 48). Ayrıca güçlü bir işveren markasının işletmeye sağlayacakları diğer yararlar da şunlardır:

- Çalışanların işletmeye bağlılık düzeylerinde artışa,
- Motivasyon ve performans artışına,
- Uzun dönemli etkiye,
- Odaklanmaya yardımcı olma,
- Teklif kabul oranında artışa,
- Çalışan referanslarında artışa,
- Yönetici memnuniyetinde artışa,
- Uygulamalarda miktar ve nitelikte artış,
- Güçlü bir örgüt kültürü oluşmasına,
- İşe alım maliyetlerinin azalmasına,
- Artan rekabet gücüne faydaları olmaktadır.

Yukarıda da sayılan yararlarla birlikte işletmenin bir işveren markası oluşturması, insan kaynakları yönetiminin uzun vadeli marka bilinci oluşturma ve rekabet stratejisi için doğru çalışanları çekmek, işe almak ve elde tutmak gibi konularda çözüm sağlayan bir araç olmaktadır. Böylece rakiplerinden farklılaşarak işgücü piyasasında daha güçlü işe alım pozisyonları oluşturmaktır (Hillebrandt and Ivens, 2013: 1). Daha genel bir ifadeyle, işveren markasının varlığı daha iyi işe alım, elde tutma ve çalışan bağlılığı/adanmışlık gibi yararlar sunmaktadır (Demir, 2014: 20). Ayrıca işveren markası, artan üniversite mezunu istihdamına, nitelikli aday başvurusunda artışa, artan medya faaliyetlerine, artan paydaş değerine, azalan maliyete, ürün markasına destekleme ve şirket için yapılan negatif yorumların azalması yönünde de işletmeye faydaları da bulunmaktadır (Balci, 2014: 68).

İşveren markası, çalışanların işyerlerinden gurur duymasını sağlama ve buna bağlı olarak çevrelerine tavsiye etme oranlarını artırırken; örgütsel bağlılığın sağlanmasıyla ki; bu, işveren markası ile çalışanlar arasındaki ilişkinin en önemli sonucu olarak kabul edilmektedir. İşveren markası ile çalışanların, işletmeleri için benzer duyguları hissetmeleri sağlamaktadır (Baş, 2011: 42-47). Ayrıca işveren markasının çalışanlar açısından başka yararları da vardır. Bunlar (Gözen, 2016: 49);

- Adil davranma,
- Güven verme, açık iletişim,
- Şuan ve gelecek için güvenlik ve yarar sağlama yetisi,
- Kariyer planlama,
- Motive eden ve moral veren takım ve yönetim,
- Düzgün disiplin prosedürü,
- İşgören hakları odaklı kültür ve uygulamalar,
- Uygun ilerleme ve terfi,

- Katılımcı Yönetim,
- Sekteröl demokrasi,
- Rollerde ve amaçlarda şeffaflık,
- Açıkça tanımlanmış otorite sorumluluk grafiği,
- Zamanın da karar verme ve
- Tarafsız, adil ve gelişimini hızlandırıcı işletme kültürüdür.

Sonuç olarak, işveren markalaşması gerek insan kaynağına ulaşma da, gerek müşterileri bakımından hedef kitlesi olarak belirledikleri tarafından, daima tercih edilmesini sağlamak son derece önemli ve yararlı bir uygulama olmaktadır. Başka bir deyişle marka haline gelmeyen hiçbir işletmenin uzun vadede başarılı olması ve kar elde etmesi beklenmemektedir (Ören ve Yüksel, 2012: 38).

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Problemi

Günümüzde halen pek çok işletmenin kaliteli mal ve/veya hizmet sunmasına rağmen güçlü bir tüketici markası yaratamadığı için müşterilerini kaybettiği bilinmektedir. Yine pek çok işletme, güçlü bir işveren markası yaratamadığı için nitelikli işgücünü işletmeye çekememekte ya da hali hazırdaki mevcut çalışanı da kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Artık sadece nicel olarak değil, nitelikli insan kaynağını işletmeye çekmek yeterli olmamakta bu kaynağı elde tutmak da, işletmelerin başarısı açısından son derece önemli hale gelmektedir. Bir işletme yeterli miktarda maddi ve fiziksel sermayeye sahipse, en yüksek teknolojiyi satın alabilmektedir. Fakat iş bununla kalmamakta, bu yüksek teknolojiye hayat verecek olan gerekli nitelikteki insan kaynağını bulmak ve onu elde tutmak gerçekte hiç de kolay olmamaktadır (Baş, 2011: 14).

Nitelikli işgücünü işletmeye çekebilmek için hangi sosyo-demografik unsurların etkili olduğu bilinirse aranan insan kaynağını arama, bulma ve seçme faaliyetleri o kadar etkili ve etkin olabilecektir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Hur, Yoonkyung 2012 yılında mezuniyet sonrası çalışmak için üniversite öğrencilerinin istediği işletmelerin işveren markasına ilişkin algılarına yönelik araştırmasını, turizm yönetimi öğrencisi toplam 713 kişi üzerinde yapmıştır. Çalışma, potansiyel çalışanların (üniversite öğrencileri) marka bilinci oluşturma ve cinsiyet, akademik seviye, not ortalamaları, staj deneyimi, iş deneyimi, liderlik deneyimi ve işe alım davranışlarının gösterimi gibi demografik faktörlerin işveren markası algılamaları üzerindeki etkisini ölçmeye çalışmıştır. Çalışmada akademik düzey ve öğrencilerin staj deneyimlerini de içeren diğer değişkenlerin öğrencilerin işveren markası algılamalarında anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirlemişlerdir. Cinsiyet farklılığının işveren marka algısı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Buna göre erkek öğrenciler daha rekabetçi iş ortamlarını seçerken kadınlar daha rahat ortamları seçmiştir. Diğer taraftan kadın öğrencilerin daha çok çevre dostu politikalar izleyen bir işverenle çalışmak istediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Sağır (2016), "İşveren Markası Algısı: İnsan Kaynakları Faaliyetleri, Çalışma Ortamı ve Tazminat- Kazanç Boyutları ile Turizm Fakültelerinde Bir Uygulama" adlı araştırmasında Turizm Fakültesi öğrencilerinden geri dönüşü olan 515 adet bilimsel

açından kullanılabilir anket üzerinden değerlendirme yapmışlardır. Üniversite öğrencileri potansiyel çalışanlar olarak görüldüğünden, işveren markasının üç birleşenini algılamalarında, demografik özellikler ile akademik seviyeler ve akademik başarılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığını incelemişlerdir. Çalışmada potansiyel çalışanların akademik başarılarına göre işveren markasının birleşenlerini algılamalarında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Cinsiyete göre işveren markasının üç birleşenini algılamalarında ise insan kaynakları ile tazminat-kazanç birleşeninde anlamlı bir farklılık tespit edilememişken, çalışma ortamında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Kadın işgören adaylarının çalışma ortamı puanları, erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu da, kadın işgören adaylarının erkeklere oranla çalışma ortamından beklentilerinin daha yüksek olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Güçlü bir örgüt kültürüne sahip, itibarı yüksek, müşteri ve işgören odaklı, tanınan vb. niteliklere sahip bir işletmeyi tercih etme olasılığı potansiyel kadın çalışanlarda erkeklere oranla daha yüksek bulunmuştur.

Narcıkara, Gürol ve Üzmez (2016), "İşveren Markası Oluşturma: Katılım Bankası Örneği", adlı çalışmada bir bankanın işveren markası çekiciliği faktörlerini ölçmeyi ve eğitim durumunun bir etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. Bunun için Berthon'un işveren çekiciliği ölçeği kullanılarak son üç ay içerisinde işyerine başvuru yapıp alınmış 500 kişiye 7'li Likert ölçeği ile e-mail yoluyla anket düzenlemişlerdir. Katılımcıların tecrübe düzeyleri ile sosyal ve ekonomik değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmazken, eğitim düzeyleri ile gelişim değerleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ön lisans ve lisans mezunu katılımcıların, gelişimsel değere verdikleri önem, yüksek lisans mezunlarından daha fazla olduğu, yüksek lisans mezunu olan katılımcıların, sosyal ve ekonomik değerlerine, gelişim değerlerine oranla daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Fakat ön lisans ve lisan mezunu olan katılımcıların sosyal, ekonomik ve gelişim değerlerine bakış açısı bakımından anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır.

Gözen (2016), "Potansiyel İşgörenler Açısından İşveren Markası Algısı: Akdeniz Üniversitesi Turizm Öğrencileri Örneği" isimli çalışmada, işveren markasını farklı boyutları ile ele alarak, Turizm Fakültesi öğrencileri üzerinde işveren markası kavramını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Çalışmada Turizm Fakültesi öğrencileri potansiyel işgören olarak değerlendirilmiş ve işveren markasında ekonomik boyut ile gelişim boyutunun önem taşıdığı ifade edilmiştir. Cinsiyete göre yapılan değerlendirmede kadınların erkeklere göre işveren markasının gelişim alt boyutunu daha fazla önemsendiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda yapılan bu çalışmada, Antalya ilinde faaliyet gösteren 5 yıldızlı otel çalışanlarının işyerlerindeki işveren markalaşmasını algılama durumlarının hangi sosyo-demografik unsurlara bağlı olduğunu ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın hipotezleri şöyledir;

H2: İşveren markalaşması sosyal değer alt boyutu puanları demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H3: İşveren markalaşması ekonomik değer alt boyutu puanları demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H4: İşveren markalaşması gelişim değeri alt boyutu puanları demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H5: İşveren markalaşması fayda değeri alt boyutu puanları demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H6: İşveren markalaşması başvuru değeri alt boyutu puanları demografik değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışanların firmalar arasındaki farkı algılamasında ayrıca iş seçimlerinde, iş tatminlerinde, işten ayrılma ve örgütsel bağlılığın oluşumu süreçlerinde marka faktörü önemli bir kriterdir. Bu nedenle gerek tüketicilerin gerekse çalışanların gözünde değer oluşturmak, çalışan sadakatini artırmak ve rekabet üstünlüğünü sağlayabilmek adına işveren markası oldukça önemli bir hale gelmiştir. Ayrıca oluşturulan işveren markası, zihinlerde güçlü bir işletme algısı yaratacağından dolayı, sadece potansiyel çalışanlar gözünde yalnızca o işletmenin işveren çekiciliğini artırmamakta, aynı zamanda çalışanların işyerine bağlılığını, verimliliğini, motivasyonunu ve performansını artırmakta bununla da kalmayıp, işgören devir hızını azaltarak çalışanların kurumdan ayrılmasından kaynaklanacak maliyetleri düşürmekte ve böylece işletmenin üretim ve hizmet etkinliğini de artırmaktır.

Bu çalışma, işgörenlerin işveren markalaması algısının hangi sosyo-demografik unsurlara göre farklılaştığının belirlenip anlamlı fark yaratan unsurların neler olduğu ve nelerin hangi yönde iyileştirilmesi gerektiğinin ortaya konması bakımından önemlidir. Bundan sonra farklı sektörlerde yapılacak çalışmalara da yön vereceği düşünülmektedir.

2.3. Araştırmanın Ana Kütlesi ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Antalya ilindeki beş yıldızlı oteller oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini belirlemede tesadüfi olmayan örnekleme türlerinden kolay yoldan örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu tür örneklemin amacı, araştırmacıya zaman ve maliyet açısından ekonomiklik sağlamaktadır. Araştırmanın ana kütesini (evren) Antalya ilinde bulunan turizm hizmeti kapsamında otel işletmelerinde çalışan personel oluşturmaktadır. Araştırmanın ana konusu işveren markası oluşumu olduğundan araştırmanın ana kütlesi olarak 5 yıldızlı oteller ve bu otellerde görev yapan yönetici, ön büro çalışanı, satın alma, pazarlama, muhasebe, kat görevlisi (housekeeper), yiyecek içecek, teknik eleman gibi işletme çalışanları alınmıştır. İşletmelerde çalışan personel sayısının belirlenmesindeki zorluklar, dönem içerisinde çalışan personel sayısının değişkenliği gibi nedenlerden dolayı ana kütleli oluşturan çalışanların tam sayısı tespit edilememiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerden oluşan 950 adet anket Antalya ilinde yukarıda belirtilen 5 yıldızlı otellere araştırmacı tarafından ulaştırılmıştır. Otellerden 768 adet anket geri dönmüştür. Bu ölçeklerden ölçek maddelerinde çok sayıda boş bırakmalar ya da özensiz-örüntüye dayalı kodlama yapan 6 ölçek geçersiz olarak değerlendirilmiştir. 762 ölçek üzerinden istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir.

İşveren markalaşması ölçeği olarak bu çalışmada kullanılan ölçek, Berthon vd. (2005) tarafından geliştirilen Employer Attractiveness (EmpAt) İngilizce bir ölçektir. Ölçeğin ilk şekli 32 maddelik ve 7'li likert tipi dereceli ölçek şeklindedir. Daha sonraki çalışmalarda 25 maddelik son şeklini almıştır. 25 maddelik ölçek "Fayda Değeri" (Interest Value) (1), "Sosyal değer" (Social Value) (2), "Ekonomik Değer" (Economic Value) (3), "Gelişimsel Değer" (Development Value) (4), "Başvuru Değeri" (Application Value) (5) olmak üzere beş boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 5'li likert tipi öz bildirim dayalı 25 maddeden oluşan bir ölçektir. Yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda ekonomik değer alt boyutundan regresyon katsayıları düşük olan iki madde atılarak 23 maddelik kabul uyum değerlerinden uygun bir ölçek elde edilmiştir.

Tablo 2. 1: İşveren Markası Ölçüm Modelinin Uyum Değerleri

Uyum İndeksi	Kabul Edilebilir Değer	Model Değeri
χ^2 / Sd	$3 \leq \chi^2 / sd \leq 5$	4,67
AGFI (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)	$.85 \leq AGFI \leq .90$	0,84
GFI (Uyum İyiliği İndeksi)	$.90 \leq GFI \leq .95$	0,88
CFI (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)	$.90 \leq CFI \leq .95$	0,914
NFI (Normlandırılmış Uyum İndeksi)	$.90 \leq NFI \leq .95$	0,90
NNFI (TLI) Tucker-Lewis İndeksi	$.90 \leq NNFI(TLI) \leq .95$	0,90
RFI (Göreceli Uyum İyiliği İndeksi)	$.90 \leq RFI \leq .95$	0,88
IFI (Artırmalı Uyum İyiliği İndeksi)	$.90 \leq IFI \leq .95$	0,914
RMSEA (Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü)	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	0,078
SRMR (Standardize Edilmiş Hataların Karekökü)	$.05 \leq SRMR \leq .10$	0,045

Ölçeğin madde toplam korelasyonları 0,45 ile 0,80 arasında değişmektedir. Ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0,95 olarak bulunmuştur. Alt boyutların alfa iç tutarlılık katsayıları 0,73 ile 0,93 arasında değişmektedir. Bu değerler çalışmada kullanılan işveren markalaşması ölçeğinin geçerli ve güvenilir sonuçlar verdiğini ifade etmektedir.

2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

Veri toplama araçlarının uygulanması etik kurul kararı 15/05/2017'de alınmıştır. Uygulama için Antalya ilindeki 5 yıldızlı otellerle iletişime geçilerek izin talep edilmiştir. 01/07/2017-30/08/2017 tarihleri arasında belirlenen otellerden randevu alınarak 5 yıldızlı otellerde çalışan personele elden teslim edilmiştir. Araştırmanın amacına ve ölçme aracının nasıl uygulanacağına ilişkin otel personeline gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Araştırmada veri toplama aracının uygulanması için 20 dakika süre verilmiş, ardından ölçekler elden teslim alınmıştır.

Araştırmada verilerin analizinde betimsel istatistikler için frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Verilerin her bir bağımsız değişken için (cinsiyet, yaş, görev türü, aylık gelir) normal dağılıma sahip olup olmadığına ilişkin

Kolmogrow-Smirnow testi ve çarpıklık-basıklık katsayıları incelenmiştir. Normal dağılımdan sapma görüldüğünden nonparametrik istatistiklerden Mann Whitney-U testi ve Kruskall Wallis H testi kullanılmıştır.

2.5. Araştırmanın Bulguları

Katılımcıların işveren markalaşması ölçeğinden elde ettikleri puanlara ilişkin betimsel istatistiklere ait bulgular Tablo 2.2.' de verilmiştir.

Tablo 2. 2 : İşveren Markalaşması Ölçeği Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Alt boyut	No	Maddeler	\bar{X}	SS
Gelişimsel Değer	1	Yönetim tarafından tasdik/takdir edilirim	3,95	0,90
	3	Gelecekteki işe alım için sıçrama tahtasıdır	3,81	1,01
	4	İşyerim için gösterdiğim faaliyetlerin bir sonucu olarak kendimi iyi hissediyorum	4,14	0,86
	6	İşyerim için çalıştıkça kendime güvenim artıyor	4,19	0,84
	7	Kariyer ve deneyim kazanabiliyorum	4,16	0,92
		Alt Boyut Toplam	4,05	0,70
Sosyal Değer	2	Eğlenceli bir çalışma ortamım vardır	3,85	1,05
	8	Üstlerimle iyi ilişkide bulunabiliyorum	4,24	0,83
	9	İş arkadaşlarımla iyi ilişkilerde bulunabiliyorum	4,26	0,86
	10	Destekleyici ve teşvik edici iş arkadaşlarım vardır	4,06	0,96
	23	Mutlu bir işyeri ortamım vardır	3,91	1,02
		Alt Boyut Toplam	4,07	0,73
Fayda Değeri	5	İşyerim için çalışırken hem değerlerimi hem de yaratıcılığımı kullanabiliyorum	4,10	0,90
	11	Heyecan verici bir ortamında çalışıyorum	3,86	1,03
	12	Yenilikçi ve yaratıcı bir işveren için çalışıyorum	3,87	1,08
	13	Yaratıcılığa değer veren ve bundan faydalanan bir işyerinde çalışıyorum	3,83	1,06
	14	Yüksek ve kaliteli hizmetler üreten bir kuruluş için çalışıyorum	3,93	1,05
		Alt Boyut Toplam	3,92	0,85
Başvuru Değeri	16	Topluma fayda sağlayan insancıl bir örgütte çalışıyorum	3,94	0,98
	17	Öğrendiklerimi (üniversite, okul ve daha önceki başka iş yerlerimdeki) uygulama fırsatım bulunmaktadır	3,87	1,04
	18	Öğrendiklerimi başkalarına öğrenme fırsatım vardır	4,08	0,92
	19	İşyerimde kabul görür ve kendimi oraya ait hissederim	4,14	0,88
	20	Müşteri odaklı bir örgüt için çalışıyorum	4,20	0,89
		Alt Boyut Toplam	4,05	0,74
Ekonomik Değer	15	İşyerimde terfi fırsatları vardır	3,85	1,06
	21	İşyerimde iş güvenliği önlemleri vardır	4,18	0,92
	22	Departmanlar arası deneyim kazanılır	3,97	0,99
		Alt Boyut Toplam	4,00	0,80
		Ölçek Toplam Puan	4,02	0,68

İşveren markalaşması ölçeği toplam puan üzerinden elde edilen ortalama değerinin 4,02 ve standart sapması 0,68'dir. Genel olarak gerek alt boyutlar gerekse ölçekten elde edilen toplam puan aritmetik ortalamasına göre çalıştıkları kurumdaki markalaşmaya ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan turizm sektöründe çalışan katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki deneyim, mesleki rol, marka çalışması eğitimine katılma durumu ve aylık gelir durumuna ilişkin demografik özelliklere ait bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 2. 3: İşveren Markalaşması Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Gelişimsel Değer	Kadın	290	370,79	107530,00	63715,00	0,77
	Erkek	445	366,18	162950,00		
Sosyal Değer	Kadın	290	364,18	105612,00	63417,00	0,69
	Erkek	445	370,49	164868,00		
Fayda Değeri	Kadın	290	360,49	104541,50	62346,50	0,43
	Erkek	445	372,90	165938,50		
Ekonomik Değer	Kadın	290	354,69	102861,50	60666,50	0,16
	Erkek	445	376,67	167618,50		
Başvuru Değeri	Kadın	290	358,82	104059,00	61864,00	0,34
	Erkek	445	373,98	166421,00		
Toplam	Kadın	290	359,86	104358,50	62163,50	0,40
	Erkek	445	373,31	166121,50		

* $p < 0,05$

İşveren markalaşması puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Yaş grupları yükseldikçe işveren markalaşması puanlarında anlamlı bir artış olduğu ve yaş değişkeninin işveren markası oluşumunda etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

İşveren markalaşması puanlarının yaşa göre farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçlarına ait bulgular Tablo 2.4.'de verilmiştir.

Tablo 2. 4: İşveren Markalaşması Puanlarının Yaşa Göre Karşılaştırılması

	Yaş	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Gelişimsel Değer	20 yaş altı	47	322,57	4	37,966	,00	5>3,2,1 4>3,2,1 3>2
	20-29 yaş	267	341,82				
	30-39 yaş	267	378,83				
	40-49 yaş	143	445,32				
	50 yaş üstü	38	511,75				
Sosyal Değer	20 yaş altı	47	387,09	4	35,136	,00	5>4,3,2,1, 4>2 3>2
	20-29 yaş	267	332,72				
	30-39 yaş	267	384,58				
	40-49 yaş	143	428,09				
	50 yaş üstü	38	520,36				
Fayda Değeri	20 yaş altı	47	345,84	4	59,314	,00	5>4,3,2,1, 4>3,2,1 3>2
	20-29 yaş	267	324,62				
	30-39 yaş	267	378,47				
	40-49 yaş	143	462,42				
	50 yaş üstü	38	542,01				
Ekonomik	20 yaş altı	47	351,38	4	44,160	,00	5>3,2,1 4>3,2,1 3>2
	20-29 yaş	267	331,28				
	30-39 yaş	267	381,02				

	Yaş	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Değer	40-49 yaş	143	450,17				
	50 yaş üstü	38	516,59				
Başvuru Değeri	20 yaş altı	47	316,31	4	70,393	,00	5>4,3,2,1 4>3,2,1 3>2
	20-29 yaş	267	316,24				
	30-39 yaş	267	391,19				
	40-49 yaş	143	461,95				
	50 yaş üstü	38	549,83				
Toplam	20 yaş altı	47	340,77	4	63,441	,00	5>4,3,2,1 4>3,2,1 3>2
	20-29 yaş	267	318,89				
	30-39 yaş	267	385,31				
	40-49 yaş	143	460,43				
	50 yaş üstü	38	548,00				

*p<0,05

Tablo 2.4. incelendiğinde işveren markalaşması ölçeğinden elde edilen puanların yaş değişkeni açısından farklılaştığı görülmektedir (gelişimsel değer $X^2=37,96$ $p<0,05$; sosyal değer $X^2=35,12$ $p<0,05$; fayda değeri $X^2=59,31$ $p<0,05$; ekonomik değer $X^2=44,16$ $p<0,05$; başvuru değeri $X^2=70,39$ $p<0,05$ toplam $X^2=63,44$ $p<0,05$). Ölçeğin genelinden elde edilen puanların yaş değişkeni açısından farklılaşmasına ilişkin bulgulara incelendiğinde, 20 yaş altı katılımcılarla 40-49 ve 50 yaş üstü katılımcılar arasında üst yaş grupları lehine; 20-29 yaş arası katılımcılar ile 30-39; 40-49 ve 50 yaş üstü katılımcılar arasında üst yaş grupları lehine; 30-39 yaş arası katılımcılar ile 40-49 ve 50 yaş üstü katılımcılar arasında üst yaş grupları lehine; 40-49 yaş arası katılımcılar ile 50 yaş üstü katılımcılar arasında 50 yaş üstü katılımcılar lehine anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Bu bulgulara göre katılımcıların yaş grupları; yükseldikçe işveren markalaşması puanlarında anlamlı bir artış olduğu ve yaş değişkeninin işveren markalaşması oluşumunda etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Eğitim durumu değişkeni işveren markası oluşumunda etkili olduğu ve eğitim seviyesi yükseldikçe işveren markası anlamlı olarak değişmektedir.

Tablo 2. 5: İşveren Markalaşması Puanlarının Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Gelişimsel Değer	İlköğretim	29	342,84	4	28,54	,00	5>4,3,2,1 4>2 3>2
	Ortaöğretim	316	328,70				
	Ön lisans	123	389,01				
	Lisans	248	398,45				
	Lisansüstü	19	526,53				
Sosyal Değer	İlköğretim	29	352,10	4	29,58	,00	5>4,3,2,1 4>2 3>2
	Ortaöğretim	316	325,34				
	Ön lisans	123	403,34				
	Lisans	248	395,67				
	Lisansüstü	19	511,76				
Fayda Değeri	İlköğretim	29	377,90	4	12,91	,01	5>4,3,2,1 4>2
	Ortaöğretim	316	342,37				
	Ön lisans	123	380,54				

Alt Boyut	Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Ekonomik Değer	Lisans	248	383,92				5>4,3,2,1 4>2
	Lisansüstü	19	490,11				
	İlköğretim	29	354,31	4	17,34	,00	
	Ortaöğretim	316	342,24				
	Ön lisans	123	381,19				
Başvuru Değeri	Lisans	248	382,31				5>4,3,2,1 4>2 3>2
	Lisansüstü	19	528,55				
	İlköğretim	29	347,21	4	26,10	,00	
	Ortaöğretim	316	331,54				
	Ön lisans	123	383,08				
Toplam	Lisans	248	397,10				5>4,3,2,1 4>2 3>2
	Lisansüstü	19	528,63				
	İlköğretim	29	357,33	4	26,47	,00	
	Ortaöğretim	316	330,81				
	Ön lisans	123	391,18				
	Lisans	248	392,21				
	Lisansüstü	19	536,79				

*p<0,05

Tablo 2.5. incelendiğinde işveren markalaşması puanlarından elde edilen puanların eğitim durumu değişkeni açısından farklılaştığı görülmektedir (gelişimsel değer X²=28,54 p<0,05; sosyal değer X²=29,58 p<0,05; fayda değeri X²=12,99 p<0,05; ekonomik değer X²=17,34 p<0,05; başvuru değeri X²=26,10 p<0,05; toplam X²=26,47 p<0,05). Ölçeğin fayda değeri ve ekonomik değer alt boyutlarından elde edilen puanların eğitim durumu değişkeni açısından farklılaşmasına ilişkin bulgular incelendiğinde ilköğretim mezunu katılımcılar ile lisansüstü eğitim mezunu katılımcılar arasında lisansüstü eğitim mezunları lehine; ortaöğretim mezunu katılımcılar ile lisans ve lisansüstü eğitim mezunu katılımcılar arasında üst eğitim durumuna sahip katılımcılar lehine; ön lisans mezunu katılımcılar ile lisansüstü eğitim mezunu katılımcılar arasında lisansüstü eğitim mezunları lehine; lisans ve lisansüstü eğitim mezunları arasında lisansüstü eğitim mezunu katılımcılar lehine anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Bu bulgulara göre fayda değeri ve ekonomik değer alt boyutlarında eğitim durumu değişkeninin işveren markalaşması oluşumunda etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Ölçekte yer alan mesleki roller 5'e ayrılmıştır. Yönetici, Ön Büro, Pazarlama, Kat Görevlisi, Diğer olarak değerlendirilmesi için otel çalışanlarına sunulmuştur. Buna göre;

Tablo 2. 6: İşveren Markalaşması Puanlarının Mesleki Role Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Mesleki Rol	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Gelişimsel Değer	Yönetici	173	446,89	4	26,74	,00	1,3>5 1>4,2 3>2
	Ön büro	117	352,79				
	Pazarlama	102	413,18				
	Kat Görev.	79	350,56				
	Diğer	291	351,46				
Sosyal Değer	Yönetici	173	439,47	4	25,14	,00	1>2,4,5 3>2,4,5
	Ön büro	117	356,70				
	Pazarlama	102	418,35				
	Kat Görev.	79	321,82				

Alt Boyut	Mesleki Rol	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
	Diğer	291	360,29				
Fayda Değeri	Yönetici	173	458,44	4	35,06	,00	1>2,3,4,5 3>2
	Ön büro	117	321,26				
	Pazarlama	102	401,89				
	Kat Görev.	79	356,75				
	Diğer	291	359,55				
Ekonomik Değer	Yönetici	173	457,49	4	30,22	,00	1>2,3,4,5
	Ön büro	117	351,69				
	Pazarlama	102	389,04				
	Kat Görev.	79	337,91				
	Diğer	291	357,51				
Başvuru Değeri	Yönetici	173	470,85	4	40,80	,00	1>2,3,4,5
	Ön büro	117	342,56				
	Pazarlama	102	390,78				
	Kat Görev.	79	343,53				
	Diğer	291	351,09				
Toplam	Yönetici	173	467,14	4	39,92	,00	1>2,3,4,5 3>2,4,5
	Ön büro	117	340,01				
	Pazarlama	102	403,10				
	Kat Görev.	79	336,06				
	Diğer	291	352,03				

*p<0,05

Ölçeğin bütününden elde edilen toplam puan açısından farklılaşmanın kaynağı incelendiğinde farklılaşmanın yönetici olarak çalışanlar ile ön büro, pazarlama, kat görevlisi ve diğer kategorisinde çalışanlar arasında yöneticiler lehine olduğu görülmektedir. Ayrıca pazarlama bölümü çalışanları ile ön büro, kat görevlisi, diğer kategorisinde çalışanlar arasında pazarlama bölümü çalışanları lehine anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Tablo 2.5. incelendiğinde genel olarak yöneticiler ve pazarlama bölümü çalışanları ile diğer mesleki rollerde çalışanlar arasında farklılaşma bulunmuştur. Buna göre mesleki rol, işveren markalaşması ve alt boyutları üzerinde etkili bir değişken olarak söylenebilir.

İşveren markalaşması puanlarının mesleki deneyim süresi değişkeni açısından farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçlarına ait bulgular Tablo 2.7.' de verilmiştir. Buna göre;

Tablo 2. 7: İşveren Markalaşması Puanlarının Mesleki Deneyim Süresine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Mesleki Deneyim Süresi	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Gelişimsel Değer	1-5 yıl	263	342,25	4	17,891	,00	5,4,3,2>1
	6-10 yıl	215	386,32				
	11-15 yıl	154	393,79				
	16-20 yıl	61	437,59				
	21+ yıl	69	439,08				
Sosyal Değer	1-5 yıl	263	353,19	4	14,443	,00	5>1,2 4>2,1 3>1
	6-10 yıl	215	369,23				
	11-15 yıl	154	400,77				

Alt Boyutlar	Mesleki Deneyim Süresi	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Fayda Değeri	16-20 yıl	61	440,17				5,4,3,2>1 4>3,2
	21+ yıl	69	432,76				
	1-5 yıl	263	323,91	4	35,765	,00	
	6-10 yıl	215	394,44				
	11-15 yıl	154	398,91				
Ekonomik Değer	16-20 yıl	61	473,96				5>2,1 4>2,1 3>1
	21+ yıl	69	440,10				
	1-5 yıl	263	338,00	4	25,212	,00	
	6-10 yıl	215	374,51				
	11-15 yıl	154	411,14				
Başvuru Değeri	16-20 yıl	61	453,25				5>1 4>3,2,1 3>1 2>1
	21+ yıl	69	439,51				
	1-5 yıl	263	323,64	4	42,576	,00	
	6-10 yıl	215	378,09				
	11-15 yıl	154	420,55				
Toplam	16-20 yıl	61	494,92				5,4,3,2>1 4>2
	21+ yıl	69	425,25				
	1-5 yıl	263	325,50	4	35,044	,00	
	6-10 yıl	215	384,06				
	11-15 yıl	154	410,52				
	16-20 yıl	61	468,07				
	21+ yıl	69	445,70				

*p<0,05

Tablo 2.7 incelendiğinde işveren markalaşması puanlarından elde edilen puanların mesleki deneyim süresi değişkeni açısından farklılaştığı görülmektedir (gelişimsel değer $X^2=17,89$ $p<0,05$; sosyal değer $X^2=11,43$ $p<0,05$; fayda değeri $X^2=35,76$ $p<0,05$; ekonomik değer $X^2=25,21$ $p<0,05$; başvuru değeri $X^2=42,57$ $p<0,05$; toplam $X^2=35,04$ $p<0,05$). Ölçeğin bütününden elde edilen puanların mesleki deneyim süresi değişkeni açısından hangi gruplar arasında farklılaşma olduğuna dair bulgu incelendiğinde farklılaşmanın -5 yıl arası olan katılımcılarla 6-10 yıl, 11-15 yıl, 16-20 yıl ve 21 yıl üstü katılımcılar arasında üst deneyim süresine sahip olan katılımcılar lehine olduğu görülmektedir. Ayrıca 6-10 yıl mesleki deneyim süresine sahip olan katılımcılar ile 16-20 yıl arası deneyim süresine sahip katılımcılar arasında 16-20 yıl lehine anlamlı farklılaşma görülmektedir. Bu bulgulara göre mesleki deneyim süresi değişkeninin işveren markalaşması üzerinde etkili bir değişken olduğu söylenebilir. Gerek ölçeğin bütününde gerekse alt boyutlarda mesleki deneyim süresi arttıkça işveren markalaşması puanlarının yükseldiği görülmektedir.

İşveren markalaşması puanlarının aylık kazanç değişkenine göre farklılaşmasına ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçlarına ait bulgular Tablo 2.8.'de verilmiştir.

Tablo 2. 8: İşveren Markalaşması Puanlarının Aylık Kazanca Göre Karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Mesleki Rol	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Gelişimsel Değer	1500 TL ve altı	235	337,24	3	42,70	,00	3>1,2 4>1,2
	1501-3000 arası	348	360,10				
	3001-5000 arası	133	478,86				
	5001-7000 arası	39	439,38				
	1500 TL ve altı	235	349,16	3	36,30	,00	

Alt Boyutlar	Mesleki Rol	N	Sıra Ort.	Sd	X ²	p	Fark
Sosyal Değer	1501-3000 arası	348	354,95				4>1,2
	3001-5000 arası	133	473,58				
	5001-7000 arası	39	431,50				
Fayda Değeri	1500 TL ve altı	235	333,65	3	59,73	,00	3>1,2
	1501-3000 arası	348	353,09				4>1,2
	3001-5000 arası	133	493,56				
	5001-7000 arası	39	473,40				
Ekonomik Değer	1500 TL ve altı	235	339,36	3	48,28	,00	3>1,2
	1501-3000 arası	348	355,16				4>1,2
	3001-5000 arası	133	482,62				
	5001-7000 arası	39	457,90				
Başvuru Değeri	1500 TL ve altı	235	337,79	3	62,78	,00	3>1,2
	1501-3000 arası	348	348,47				4>1,2
	3001-5000 arası	133	493,43				
	5001-7000 arası	39	490,18				
Toplam	1500 TL ve altı	235	331,46	3	64,98	,00	3>1,2
	1501-3000 arası	348	351,89				4>1,2
	3001-5000 arası	133	499,06				
	5001-7000 arası	39	478,56				

*p<0,05

Tablo 2.8 incelendiğinde işveren markalaşması puanlarından elde edilen puanların aylık kazanç değişkeni açısından farklılaştığı görülmektedir (gelişimsel değer $X^2=42,70$ $p<0,05$; sosyal değer $X^2=36,30$ $p<0,05$; fayda değeri $X^2=59,73$ $p<0,05$; ekonomik değer $X^2=48,28$ $p<0,05$; başvuru değeri $X^2=62,78$ $p<0,05$; toplam $X^2=64,98$ $p<0,05$). Mann Whitney U testi sonuçlarına göre ölçeğin bütününde ve tüm alt boyutlarında farklılaşmanın 1500 altı gelire sahip olan katılımcılar ile 3001-5000 arası ve 5001-7000 lira arası gelire sahip olan katılımcılar arasında üst gelir grupları lehine; 1500-3000 arası kazançta sahip katılımcılar ile 3001-5000 arası ve 5001-7000 lira arası gelire sahip katılımcılar arasında üst gelir grupları lehine anlamlı farklılaşma bulunmuştur. Gelir düzeyi yükseldikçe işveren markalaşması ölçeğinden ve ölçeğin alt boyutlarından alınan puanın yükseldiği görülmektedir. Bu bulguya göre aylık kazanç değişkeninin işveren markalaşması ve alt boyutları üzerinde etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

İşveren markalaşması puanlarının marka çalışması eğitimine katılma durumuna göre farklılaşmasına ilişkin Mann Whitney U testi sonuçlarına ait bulgular Tablo 2.9' da verilmiştir.

Tablo 2.9: İşveren Markalaşması Puanlarının Marka Çalışması Eğitimine Katılma Durumuna Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Marka Eğitimi	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Gelişimsel Değer	Evet	397	406,64	161437,00	53340,00	,00
	Hayır	342	327,46	111993,00		
Sosyal Değer	Evet	397	400,20	158879,50	55897,50	,00
	Hayır	342	334,94	114550,50		
Fayda Değeri	Evet	397	413,43	164132,50	50644,00	,00
	Hayır	342	319,58	109297,50		

Ekonomik Değer	Evet	397	397,15	157667,50	57109,50	,00
	Hayır	342	338,49	115762,50		
Başvuru Değeri	Evet	397	401,52	159403,00	55374,00	,00
	Hayır	342	333,41	114027,00		
Toplam	Evet	397	408,12	162024,50	52752,50	,00
	Hayır	342	325,75	111405,50		

* $p < 0,05$

Tablo 2.9 incelendiğinde işveren markalaşması ölçeğinden elde edilen puanlarının marka çalışması eğitimine katılma değişkeni açısından farklılaştığı bulunmuştur (gelişimsel değer $U=53340,00$ $p < 0,05$; sosyal değer $U=55897,50$ $p < 0,05$ fayda değeri $U=50644,00$ $p < 0,05$; ekonomik değer $U=57109,50$ $p < 0,05$; başvuru değeri $U=55374,00$ $p < 0,05$; toplam $U=52752,50$ $p < 0,05$). Buradan hareketle H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Ölçeğin tüm alt boyutlarında ve ölçekten elde edilen toplam puana göre marka çalışması eğitimine katılan katılımcıların puanları, marka çalışması eğitimine katılmayan katılımcıların puanlarından anlamlı şekilde daha yüksektir. Bu bulgulara göre marka çalışması eğitimine katılma durumunun işveren markalaşması ve alt boyutları üzerinde etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

2. 6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan bu araştırma, turizm sektöründe, en yoğun dönem olan yaz sezonunda ve sadece Antalya bölgesinde yer alan beş yıldızlı otel çalışanlarına yapılmıştır. Araştırma sadece Antalya'daki beş yıldızlı otel çalışanlarına anlık veri elde etme tekniği olan anket yöntemiyle kolayda örnekleme ile yapıldığından tüm turizm sektörünü ifade ediyormiyiz.

3. Tartışma ve Sonuç

Otelcilik endüstrisi doğası gereği emek yoğun bir sektör olduğundan potansiyel çalışanların bir işveren markası ile işletmeye çekilmesi ve işletmede tutulması önem taşımaktadır. Mevcut işgörenin verimliliğinin, performans artışının ve örgütsel bağlılığının sağlanması için, özellikle de sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilme noktasında işveren markası önem taşımakta ve dolayısıyla insan kaynakları yönetimine büyük görevler düşmektedir. Yapılan araştırmada turizm sektöründe çalışan personelin, işletmelerine göre işveren algısının yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Analizler sonucunda işveren markası oluşumunda cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı ancak yaş, eğitim durumu, mesleki rol, aylık kazanç ve marka çalışması eğitimine katılma durumuna göre anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür çalışmaları incelendiğinde işveren markalaması konusunda cinsiyet değişkeninin ayırt edici bir unsur olduğu sonucuna ulaşılırken bu çalışmada, cinsiyet değişkeninin işveren markalamasında anlamlı bir unsur olmadığı sonucuna varılmıştır. Antalya ilinde beş yıldızlı otellerde faaliyet gösteren çalışanlar seçilirken cinsiyetin belirleyici bir değişken olmadığı bilinerek seçme ve yerleştirme yapılabilir. Çalışanların marka çalışması eğitimine katılımlarının sağlanması gerektiği anlaşılmıştır. Daha çok nitelikli ve eğitim seviyesi yüksek çalışanlar ve gençler işveren markalamasına önem

verdiğinden işgören arama, bulma ve seçme faaliyetlerinde göz önünde bulundurulması gerektiği söylenebilir. Özellikle de eğitim düzeyi arttıkça işveren markalamasına daha fazla önem verildiği görülmektedir. Mesleki role göre işveren markası algısı değerlendirildiğinde yönetici pozisyonunda olan çalışanların daha yüksek bir işveren markası algılamasına sahip olduğu görülmektedir. Aylık kazancı ve mesleki deneyimi yüksek olan çalışanların işveren markalaması algısı yine anlamlı derecede farklılık göstermiştir. Ortalamanın üstünde maaşın yanı sıra yüksek prim ve ödüllendirmenin olması, eğlenceli, pozitif bir ortamda çalışma, kariyer planlamasının yapıldığı ve çalışanına değer veren, kısacası mutlu çalışanlarının olduğu işletmelerin yüksek nitelikte beceriye sahip olan çalışanları elde tutabileceği görülmektedir. Ayrıca işletmenin iç çevresinin olumlu yönde olması, o işletmenin dış çevresinde işletme hakkında olumlu bir imaj yaratacak ve nitelikli işgören piyasasında da işveren çekiciliğini sağlayacaktır. Mutlu çalışanlar da doğrudan müşteri memnuniyetini arttıracaktır. Böylece işletmenin karlılığı yükseltecektir. Sonuç olarak işletmenin sağlayacağı ve elde edeceği başarılar uygulayacağı başarılı bir işveren markası stratejisiyle olabilecektir diyebiliriz

Özetle bu çalışmanın sonuçlarına göre dinamik, motivasyonu yüksek, eğitilmiş, tecrübeli ve yönetsel gücü olan nitelikli insan kaynağının işletmeye çekilmesi isteniyorsa işveren markalamasına daha fazla önem verilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Entelektüel ve beşeri sermayenin rekabet avantajının temeli olduğu kabul edildiğinden, yetenekli çalışanları cezbetmek ve elde tutmanın işletme açısından ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yüzden işletme yöneticileri tarafından mevcut çalışanların ilgisi çekilmeli, geliştirilmeli ve motive edilmelidir. Aksi takdirde marka haline gelemeyen bir işletmenin uzun vadede başarılı olması ve kar elde etmesi beklenmemelidir. Daha öncede bahsedildiği üzere işveren markasına sahip olmanın getireceği yararlar düşünülünce markalaşmaya gidilmesinin gerekli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda işveren markası haline gelmede bir işletmenin sadece üst yönetimi ya da insan kaynakları bölümüne değil, işletmenin iç ve dış çevresine yansıtacak şekilde tüm örgüte ve çalışanlarına da büyük görevler düşmektedir. Dolayısıyla işletmeler iç ve dış çevrelerinde uygulayacakları böyle bir anlayış ile kendi özgün işveren markasını yaratmayı düşünmeli ve işveren markasını, örgüt stratejisi olarak benimsemeli ve uygulamalıdır.

Turizm sektöründe yapılan bu araştırmanın başka sektörlerde de yapılması işletmeler açısından son derece yararlı olacaktır. Yapılan çalışmada zaman, yer ve mekan kısıtı söz konusu olduğundan, bundan sonra aynı sektörde ya da farklı sektörlerde yapılacak araştırmalarla bu konu desteklenebilecektir. Farklı sektörlerde ve meslek gruplarında yapılacak yeni çalışmalarla daha genel geçerli bulgular elde edilebileceğinden araştırma sonuçlarının daha da anlamlı çıkarımlara vesile olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Achtenhagen, C., Wolff, V. D. Sahl J., Hollmann C. and Werner D. (2012). "Fachkraefte sichern Employer Branding/Arbeitgebermarke". *Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie (BMWi), Öffentlichkeitsarbeit 11019*.
- Akgün Ö. ve Akgün A. (2014). "Marka ve Marka Değeri Olgusu: Marka Değerinin Tespitine Yönelik Bir Uygulama". *Selçuk Üniversitesi, Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 8: 1-13.
- Aktuğlu, K., I. (2017). *Marka Yönetimi, İletişim Yayınları, İstanbul*.
- Aldousari, A. A., Robertson A., Yajid M. S. Ab ve Ahmed Z. U. (2017). "Impact of Employer Branding on Organization's Performance". *Journal of Transnational Management*, 22(3): 153-170.
- Ambler, T. ve Barrow S. (1996). "The Employer Brand". *The Journal of Brand Management*, 4(3): 185-205.
- Ardınc, K. ve Gündoğmuş E. (2016). "Bireylerin Kişilik Özelliklerinin İşveren Çekiciliği Algısına Etkisi". *Journal of Behavior at Work*, 1(1): 1-14.
- Backhaus, K. and Tikoo S. (2004). "Conceptualizing and Researching Employer Branding". *Career Development International*, 9(5): 501-517.
- Balcı, M. (2014). "İşveren Marka Değeri Yüksek Şirketlerde, İnsan Kaynakları Risklerinin Yönetimi Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırma Dergisi*, 01(03): 415-439.
- Baş, T. (2011). *İşveren Markası Yüksek Nitelikli Çalışanları Çekmenin ve Elde Tutmanın Anahtarı*. İstanbul: Optimist Yayın ve Dağıtım.
- Bektaş, F. (2010). "Örgütsel İmaj ve Örgüt Kültürü: Öğretmen Adayı Örneğinde Nedensel Bir Araştırma". *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 1(Yaz): 5-18.
- Berlin www.bmwi.de Eschborn www.kompetenzzentrum-fachkraeftesich-erung.de, Gestaltung und Produktion PRpetuum GmbH, München, Germany, February 2012. <http://docplayer.org/5021738-Fachkraefte-sichern-employer-branding-arbeitgeber-marke.html> / Erişim Tarihi: 12.03.2018.
- Berthon, P., Ewing M. and Hah L. L. (2005). "Captivating company: Dimensions of Attractiveness in Employer Branding". *International Journal of Advertising*, 2(24): 151-172.
- Can, E. (2007). "Marka ve Yapılandırma," *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi*, 22(1): 225-237.

- Chhabra, N., L. and Sharma S. (2011). "Employer Branding: Stratgy for Improving Employer Attractiveness". *International Journal of Organizational Analysis*, 22(1): 48-60.
- Çetin, C., Arslan L. M. ve Dinç E. (2015). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Demir, M. (2014). "İşveren Markası ve İşveren Markasının Çalışan Memnuniyeti Üzerindeki Etkileri", *Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi*, İstanbul.
- Dönmez, H. (2016). "İşveren Markası Uygulamalarının Çalışanlarının İşyerinde Cezbolmasında Duygusal Bağlılığın Aracılık Rolü" *Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Eshøj, A.,N., Pernille (2012). "The Impact of Employer Branding on The Formation of The Psychological Contract". *MACC Master Thesis, Aarhus University, Bussiness and Social Sciences Department of Business Communication, Copenhagen, Denmark*.
- Geissler, V. C. (2009). "Was ist: Eine Arbeitgebermarke?". <https://www.harvardbusinessmanager.de/> Erişim Tarihi: 01.04.2018.
- Gözen, E. (2016). "İşveren Markası Yönetimi Sürecinde İşe Alım Öncesi Dönem ve İşgören Seçimi: Kavramsal Bir Değerlendirme". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8 (1): 6-74.
- Gözen, E. (2016). "Potansiyel İşgörenler Açısından İşveren Markası Algısı: Akdeniz Üniversitesi Turizm Öğrencileri Örneği". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1): 70-80.
- Gözen, E. (2016). *İşveren Markası İK İçin Yeni Arena*. Ankara: Maya Akademi Yayın ve Dağıtım Eğitim Danışmanlık.
- Gözen, Ebru (2016); "Potansiyel İşgörenler Açısından İşveren Markası Algısı: Akdeniz Üniversitesi Turizm Öğrencileri Örneği". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(1): 70-80.
- Hendricks, M., (2016). "Organizational Reputation Organizational Attractiveness and Employer Branding: Clarifying The Concepts". *Master Business Administration, Human Resource Management Faculty Of Behavioral, Management and Social Sciences*. https://essay.utwente.nl/71211/1/hendriks_MA_bms.pdf / Erişim Tarihi: 21. 03.2018.
- Hillebrandt, I. ve Ivens B. S. (2013). "Measuring Employer Brands; An Examination of the Factor Structure, Scale Reliability and Validity". *Winter Marketing Educators Conference, Las Vegas, USA*.

- Hur, Yoonkung, Kate (2012); "Evaluation of Employer Branding on Hospitality and Tourism Management Student's Perceptions of Future Employers". *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Faculty of Purdue University, Indiana, U.S.A.*
- Khanolkar, R., S. (2016). "Influence of Employer Branding on Satisfaction and Commitment of Generation Y Employees". *IOSR Journal of Business and Management (IOSR- JBM) e-ISSN: 2278-487X, p-ISSN: 2319-7668, s. 13-18.*
- Narcıkara, E., Gürol Y., Üzmez A. (2016). "İşveren Markası Oluşturma: Katılım Bankası Örneği". *İşletme & Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, IJRBS, 5(2).*
- Öksüz, B. (2012). "İşveren Marka Yönetimi Sürecinde İletişimin Önemi". *İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 7(2): 14-31.*
- Ören, K. ve Yüksel H. (2012). "Marka İşveren veya İşveren Markası Kavramı: Bu Kavramın İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında ve İşçi Devir Hızı Kapsamında Değerlendirilmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Kamu-İş, 12(3): 31-52.*
- Özgen, E. ve Akbayır Z. (2011). "İletişim Yaklaşımıyla Bir Değer Önermesi: İşveren Markalaşması," *Erciyes İletişim Dergisi "Akademia", 2(1): 76-86.*
- Sağır, Mehmet (2016). "İşveren Markası Algısı: İnsan Kaynakları Faaliyetleri, Çalışma Ortamı ve Tazminat-Kazanç Boyutları ile Turizm Fakültelerinde Bir Uygulama". *Mehmet Akif Ersoy Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(14): 415-439.*
- Sharma, R. (2014). "Influences of Employer Brand Image on Applicant Attraction in Recruitment Process". *International Conference on Management and Information Systems, University of Jammu in Indian, ISBN 978-81-924713-4-1 8.*
- Sokro, E. (2012). "Impact of Employer Branding On Employee Attraction And Retention". *European Journal of Business and Management, 4(18): 164-173.*
- Vardarlier, P. (2017). "İşveren Markası ve Yetenekli Çalışan Etkileşimi". *Journal of Business Research Turk, 9(4): 628-648.*
- Yoonkung, H. K. (2012). Evaluation of Employer Branding on Hospitality and Tourism Management Student's Perceptions of Future Employers. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Faculty of Purdue Unverity, Indiana, U.S.A.*

Yayın Geliş Tarihi: 08.02.2019

Yayın Onay Tarihi: 07.12.2019

DOI No: 10.35343/kosbed.524192

Burhanettin ZENGİN*

Merve İŞKİN**

Ümit ŞENGEL***

Turizm Öğrencilerinin Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değişirme Eğilimleri Arasındaki İlişki ****

The Relationship Between Professional Expectations, Professional Commitment and Occupational Change tendency of Tourism Students

Özet

Geçmişten bugüne turizm endüstrisinde yaşanan gelişmelerle birlikte, turizm eğitimi veren kurumlarda da artışlar meydana gelmiştir. Ancak bu eğitim kurumlarını tercih eden öğrenciler zamanla bölüm veya meslek değiştirmeye yönelmektedir. Bu çalışmada, turizm öğrencilerinin mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimlerinin belirlenmesi, bu kavramları belirleyen betimleyici değişkenlerin ortaya konması ve kavramların ilişki düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Nicel araştırma tekniklerinin kullanıldığı mevcut çalışmada, veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm İşletmeciliği bölümü öğrencilerinden elde edilen 320 anket analize tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre cinsiyet, yaş, ailede turizm eğitimi alan bireylerin olup olmaması ve ebeveynlerin meslekleri, öğrencilerin turizm öğrencilerinin meslekleri ile ilgili beklenti bağımlılık ve değiştirme eğilimlerinde belirleyici olabilmektedir. Ayrıca bu üç kavram arasında belli düzeylerde korelasyonlar da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık, Meslek Değişirme Eğilimi, Turizm Öğrencileri,

Jel Kodu: L83, J53

Abstract

With the developments in tourism industry from past to present, there have also been increases in tourism training institutions. However, students who prefer these educational institutions tend to change their departments or professions over time. In this study, it is aimed to determine the occupational expectation, occupational commitment and occupational change trend of tourism students, to identify the descriptive variables that determine these concepts and to determine the

* Doç. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4748-0422, email: bzengin@sakarya.edu.tr

** Öğr. Gör., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-6368-0969, email: merveiskin25@gmail.com

*** Arş. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0003-1284-836X, email: umitsengel@gmail.com

**** Bu çalışma 1-3 Kasım 2017 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleşen 3. Turizm Şurasında "Turizm Öğrencilerinin Meslek Değişirme Eğilimlerinin Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Belirlenmesi" başlığıyla sunulan bildiri çalışmasından geliştirilmiştir.

relationship levels of the concepts. In the current study using quantitative research techniques, survey technique was used as data collection tool. 320 questionnaires were obtained from the students of Tourism Management of Sakarya University of Applied Sciences. According to the results of the study, gender, age, whether there are individuals who have family education in the family and parents' professions can be determinant the occupational expectation, occupational commitment and occupational change trend of tourism students. Also, correlations between these three concepts have been determined.

Keyword: Occupational Expectation, Occupational Commitment, Occupational Change Tendency, Tourism Students

Jel Codes: L83, J53

Giriş

Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de turizm endüstrisinde önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmeler ile birlikte bazı sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların başında nitelikli personel sorunu gelmektedir. Özellikle turizmde faaliyet gösteren işletmelerin insan ilişkileri yönü gelişmiş, sektörü tanıyan, alanında uzman ve birden fazla dil bilen personeli istihdam etme arayışında oldukları bilinmektedir. Aynı şekilde bu personel ihtiyacının giderilmesi adına gerek dünyada, gerek Türkiye'de yükseköğretim düzeyinde turizm ile ilgili bölümlerin ve öğrencilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Türkiye'de yükseköğretimde turizm ile ilgili bölümler ve turizm öğrencileri sayısal olarak artmakla birlikte, son yıllarda öğrencilerin turizm ile ilgili bölümleri tercih etmelerinde düşüşler yaşanmaktadır. Bu nedenle bölümler genel olarak turizm ile ilgili olmanın ötesinde, gastronomi ve mutfak sanatları ve turizm rehberliği gibi spesifik alanlarda olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Böylece mevcut problemlerin üstesinden gelineceği düşünülmektedir.

Turizm ile ilgili bölümlerin tercih edilmemesinin yanında, tercih eden öğrencilerin bölüm veya meslek değiştirme düşüncesine sahip oldukları da bilinmektedir. Bunun birkaç önemli sebebi vardır. Öncelikle Türkiye'de turizm ile ilgili bir meslek yasasının olmaması bunun altında yatan önemli sebeplerden biridir. Ayrıca hizmet ağırlıklı turizm işletmelerinde çalışma şartlarının ağır olması da önemli bir sebep olarak ele alınabilmektedir. Bütün bunların yanında toplum içerisinde turizm ile ilgili mesleklerin olumsuz bir algıya sahip olması ve kamusal alanlarda istihdamın diğer bölümlere oranla az olması nedeniyle, turizm ile ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin kariyer veya meslek değiştirme eğilimine sahip oldukları söylenebilir.

Çalışmada turizm eğitimi alan öğrencilerin Turizm Öğrencilerinin Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değiştirme Eğilimleri Arasındaki İlişkilerin tespiti amaçlanmaktadır. Bu amaçla, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm İşletmeciliği bölümü öğrencilerinden anket tekniği ile birincil veriler elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler analiz edilmiş ve ilgili konuları belirleyen öğrencilere ait tanımlayıcı özellikler ve bu kavramlar arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın

takip eden bölümünde turizm eğitimi ve meslek değiştirme eğilimi ile ilgili konulardaki literatür incelemesine yer verilmektedir. Sonraki bölümde, çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, kısıtları, evren ve örnekleme hakkındaki bilgileri içeren metodoloji bölümüne yer verilmektedir. Araştırmanın analiz edilen verilerine ilişkin bulgular bölümü ile çalışma devam etmektedir. Sonuç ve öneriler bölümü ile çalışma tamamlanmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Eğitim hem bireyler için hem de toplumlar için oldukça önemli bir kavramdır. Bireylerin daha kaliteli yaşam standartlarına sahip olmasının yolu eğitimden geçmektedir. Aynı şekilde, toplumların gelişmesi ve ilerlemesi, modern ve çağdaş bir yapıya kavuşması, içerisinde yaşayan insanların mutlu ve refah içerisinde olması da önemli ölçüde eğitime bağlıdır (Hergüner vd., 2002; Eren vd., 2013).

Mesleki ve teknik eğitim olarak verilen turizm eğitimi (Şahin ve Fındık, 2008), Türkiye’de yaygın ve örgün olmak üzere iki şekilde verilmektedir. Örgün öğretim, orta ve yükseköğretim düzeylerinde verilen mesleki eğitimlerdir. Bu eğitimleri Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı liseler ve üniversiteler vermektedir. Yaygın eğitim ise özel veya resmi kuruluşlar tarafından verilen kısa süreli mesleki kurslardan oluşmaktadır (Ünlüönen ve Boylu, 2005). Türkiye’de turizm alanında verilen yaygın eğitimlerin kaldırılmasında yarar olabilir. Çünkü bu eğitimler, turizmden örgün eğitim almayan bireylerin ilgili sektörlerde istihdam edilmesine neden olmaktadır. Böylece turizm eğitimi alan bireylerin ilgili sektörlerde iş bulma imkanları daha da zorlaşmaktadır. Bu durum Türkiye’de öğrencilerin mesleki beklenti ve mesleki bağlılıklarının olumsuz olması sürecini beraberinde getirmektedir. Örneğin, Türkiye’de rehberlik konusunda birçok eğitim kurumunda örgün eğitim verilmesine rağmen, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen kurslar nedeniyle turizm mezunu olmayan kişiler sektörde iş bulmaktadır. Böylece turizm konusunda eğitim görmüş deneyimli rehberlerin iş bulması zorlaşmaktadır. Son yıllara yapılan uygulamalarla bu durum düzeltilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de turizm eğitimi veren kurumlar giderek artmaktadır. Bu artış turizm eğitimi alıp mezun olan bireylerin sayısında da bir artışa sebep olmaktadır. Ancak mezun olan öğrencilerin sektörde çalışmaya sıcak bakmamalarından dolayı, mezun sayısındaki artış turizm ile ilgili sektörlerde çalışan personel sayısına yansımamaktadır (Eser, 2002). Mısırlı (2002), bunun en önemli gerekçesi olarak Türkiye’de turizm ile ilgili mesleklere ilişkin meslek yasalarının olmamasını göstermektedir. Böylece öğrenciler meslek değiştirmek istemektedirler.

Turizm eğitimi, modern dünyada en çok üzerinde durulan eğitim türlerinden biridir. Bu alandaki eğitimin nihai amacı, turizm endüstrisinin alt sektörlerinde çalışacak elemanları temel eğitimden geçirerek buralara kalifiye personeller sağlamak, bu çalışanlara turizm bilinci ve felsefesini benimsetmek ve turizm endüstrisinin gelişimine katkı sağlamaktır (Mısırlı, 2002).

Hizmet yönü ağır basan turizm işletmelerinde çalışan bireylerin, insan ilişkilerinde güçlü ve işini seven kişiler olması gerekmektedir (Dawson vd., 2011). Çünkü turizm hizmeti emek yoğun bir yapıya sahiptir. Ancak emek yoğun yapıya sahip turizm işletmelerinde istenilen şartların oluşmaması durumunda, insanlar turizm ile ilgili

işletmelerde çalışmak istememektedirler (Avcı, 2011). Ücretlerin düşük olması, mesleki garantinin olmaması, çalışma saatlerinin uzun olması, kişisel gelişime engel olabilecek yapıda olması ve mevsimsellik, turizm ile ilgili sektörlerde çalışan bireylerin meslek değiştirme isteklerini etkilemektedir (Teng, 2008). Ayrıca, hafta sonu veya bayram gibi resmi tatillerde çalışmak zorunda olmaları, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bir meslek yasaının olmaması ve toplum içerisinde turizm ile ilgili işlerin olumsuz bir algıya sahip olması gibi nedenler de meslek değiştirme fikrini tetiklemektedir.

Baltacı ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları çalışmada, turizm öğrencilerinin önemli bir kısmının bilinçsiz olduğu, belli bir plan olmaksızın veya sadece bir üniversite okuma düşüncesiyle turizm bölümlerine geldikleri ortaya konmuştur. Turizm eğitimi almayı bilinçli olarak seçenlerin oldukça az sayıda oldukları da tespit edilmiştir. Dolayısıyla, bilinçsiz ve plansız bir şekilde hareket eden öğrencilerin bölümlerini veya mesleklerini sevmemeleri olağan hale gelmektedir. Bu bilgiler ışığında turizm öğrencilerinin gelecekle ilgili mesleki beklentilerinin ve mesleki bağlılıklarının düşük olacağı, bu nedenle de meslek değiştirme eğilimine sahip olacakları söylenebilir.

2. Yöntem

Bu çalışmada turizm öğrencilerinin mesleki beklenti, mesleki bağımlılık ve meslek değiştirme eğilimleri arasındaki ilişki ve bunları etkileyen betimleyici özelliklerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de son yıllarda turizm eğitiminde sayısal olarak önemli artışlar meydana gelmektedir. Önlisans düzeyinde verilen eğitimlerin yanında birçok üniversite bünyesinde Turizm Fakülteleri kurulmuş ve kurulmaya da devam etmektedir. Bu nedenle bu eğitim kurumlarında okuyan öğrencilerin sayısı günden güne artmaktadır.

Bu sayısal artış bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle öğrencilerin mezun olduktan sonra istedikleri standartlarda iş bulamamaları bu problemlerin başında gelmektedir. Dolayısıyla turizm ile ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin mesleki beklenti ve bağlılıkları düşüktür. Bunun bir sonucu olarak meslek değiştirme eğilimlerinin olduğu da bilinmektedir. Bu çalışmada bu durumun oluşmasını sağlayan kişisel özelliklerin neler olduğu ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin olup olmadığı araştırıldığından, çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada nicel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde meslek değiştirme eğilimine ilişkin 22 ifade yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların demografik değişkenleri ile ilgili 8 adet soru yer almaktadır. Meslek değiştirme eğilime ilişkin ifadeler 5’li likert (Kesinlikle Katılmıyorum-Kesinlikle Katılıyorum) tekniği ile sorulmuştur. Çalışmada kullanılan anket Seçer (2007)’den derlenmiştir.

Araştırmaya ilişkin veriler 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar dönemi Nisan ve Mayıs aylarında toplanmıştır. Araştırma evreninin oluşturan Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesindeki 4. sınıf öğrencileri mesleki uygulamalar kapsamında işbaşı eğitiminde olmaları nedeniyle çalışma evrenine dahil edilmemiştir. Bu nedenle çalışma 1, 2 ve 3. sınıflarla sınırlı tutulmuştur. Ancak veri toplama döneminde, 4.

sınıfların mesleki uygulamalar kapsamında işletmelerde bulunmalarından dolayı 4. sınıflar araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu durum çalışmadaki en önemli kısıtı oluşturmaktadır. Çünkü 4. Sınıfların staj ve sektörde çalışma deneyimleri nedeniyle sektörde meslek değiştirme eğilimi ile ilgili daha uygun veriler verebilecekleri düşünülmektedir.

Çalışmanın genel evrenini turizm öğrencileri oluştururken, araştırma evrenini Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Fakültede kayıtlı 1023 öğrenci araştırmanın çalışma evrenini oluşturmaktadır. Bu nedenle yaklaşık 700-750 civarında öğrenci çalışma evrenini oluşturmuştur. Bu evren için yaklaşık 320 öğrenci örneklem sayısının temsil gücüne sahip olduğu söylenebilir (Altunışık vd., 2012). Bu veriler, olasılığa dayalı olmayan örnekleme türlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze toplanmıştır. Veriler yüz yüze ve kontrollü toplandığı için eksik ve hatalı anket bulunmamaktadır. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflardan toplam 320 adet anket toplanmış ve bunların tamamı analize dahil edilmiştir.

3. Bulgular

Bu çalışmada elde edilen veriler bir istatistik programı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın amaçlarına uygun olacak şekilde betimleyici ifadelere frekans, likert ifadeler faktör analizi ve ortaya çıkan boyutlara ise farklılık ve korelasyon testleri uygulanmıştır. Betimleyici istatistiklerden cinsiyet, yaş, öğrenim görülen sınıf, anne ve baba mesleği, ailede turizm ile ilgili işlerde çalışma durumu, gelir ve ailenin ikamet ettiği coğrafi bölge için farklılık bakılmıştır. Gelir, eğitim görülen sınıf ve ailenin ikamet yeri için mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimi anlamlı farklılık göstermediği için ilgili analizlere bulgularda da yer verilmemiştir. Diğer bulgular sırasıyla raporlanmıştır. Ayrıca araştırmanın güvenilirliğine ilişkin güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alpha değeri 0,773 bulunmuştur. Bu değer 0,70'ten büyük olduğundan sosyal bilimler için kabul edilen bir değerdir (Altunışık vd., 2012).

Tablo 1'de katılımcılara ilişkin betimleyici istatistikler yer almaktadır. Katılımcıların yaklaşık %60'ı erkeklerden oluşmaktadır. Ailelerin gelir durumunda ise çalışma kapsamında ayrılan kategorilere göre dengeli bir dağılım söz konusu iken, katılımcıların yaklaşık %60 1500-3500 ₺ gelir aralığına yer almaktadır. Yaş aralığında ise 20-22 yaş grubu %62,5 ile en kalabalık katılımcı grubunu oluşturmaktadır. Ebeveynlerin mesleklerine bakıldığında, annelerde çoğunluk ev hanımlarından oluşurken, babalarda çoğunluk özel sektör çalışanlarından oluşmaktadır. Bu mesleklerde kategoriler anneler için üç, babalar için ise iki kategoriye indirgenmiştir. Temel kriter kamu ve özel sektör olarak belirlenmiştir. İşçi, emekli, esnaf gibi kategorilerin bu iki kategori altında değerlendirilmesi istenmiştir. Coğrafi bölgelerde Marmara Bölgesi çok yüksek bir oranda çıktığı için, farklılık testlerinden de istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gözlemleyebilmek için Marmara Bölgesi dışındaki 6 coğrafi bölge birleştirilmiştir. Sınıflarda 3. sınıf öğrencilerden katılımcılar çoğunlukta iken, öğrencilerin ailelerinden turizmde çalışan bireylerin olduğu öğrenciler sadece %15 civarındadır.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Betimleyici İstatistikler

DEĞİŞKENLER	N	%	DEĞİŞKENLER	N	%
Cinsiyet			Ailede Turizm Sektöründe Çalışan		
Kadın	136	42,5	Evet	47	14,7
Erkek	184	57,5	Hayır	273	85,3
Toplam	320	100	Toplam	320	100
Coğrafi Bölge			Baba Mesleği		
Marmara	214	64,0	Kamu	146	45,6
Diğer	116	36,0	Özel Sektör	174	54,4
Toplam	320	100	Toplam	320	100
Sınıf			Anne Mesleği		
1.Sınıf	84	26,3	Ev Hanımı	190	59,4
2.Sınıf	93	29,1	Kamu	78	24,4
3.Sınıf	143	44,7	Özel Sektör	52	16,2
Toplam	320	100	Toplam	320	100
Yaş			Aile Gelir		
20'nin altı yaş	56	17,5	1500 ₺ ve altı	31	9,7
20-22 yaş	200	62,5	1501-2500 ₺	98	30,6
23'ün üstü yaş	64	20,0	2501-3500 ₺	93	29,1
Toplam	320	100	3501-4500 ₺	44	13,8
			4501 ₺ ve üzeri	54	16,9
			Toplam	320	100

Çalışmadaki değişkenlere ilişkin faktör analizi Tablo 2'de yer almaktadır. Ölçekte yer alan ifadeler mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimini açıklayacak nitelikte ifadelerden oluşmaktadır. Bu ifadeleri hem boyutlandırıp sadeleştirmek, hem de gerçekten bu kategorilerin ortaya çıkıp çıkmadığını tespit etmek amacıyla faktör analizine başvurulmuştur. Neticede hem bu kategoriler oluşarak mantıksal tutarlılık sağlanmış, hem de istatistiksel olarak anlamlı bir boyutlandırma ortaya çıkmıştır.

Tablo 2: Faktör Analizi

Mesleki Beklenti				
Art. Ortalama	Std. Sapma	Varyans	Cr. Alfa	Faktör
3,800	0,862	19,80	0,844	Yükü
Mesleğimle ilgili iş dışındaki profesyonel faaliyetlere katılabilirim.				0,864
Gelecekte bu meslekte meslektaşlarımla iyi iletişim kurabilirim.				0,835
Gelecekte bu meslekte meslektaşlarımla işbirliği yapabilirim.				0,665
Mesleki faaliyetlerimin mevcut teorik bilgim ile uyumlu olması önemlidir.				0,581
Mesleki Bağlılık				
Art. Ortalama	Std. Sapma	Varyans	Cr. Alfa	Faktör
3,375	0,854	19,38	0,791	Yükü
Kesinlikle gelecekte şu anda okuduğum bölüme ilişkin kariyer yapmak istiyorum.				0,810
Mesleğimi çok seviyorum.				0,781
Mesleğim sayesinde edineceğim statümün toplumda bana birçok ayrıcalık sağlayacağını düşünüyorum.				0,693
Yeni kariyer olanakları için örgüt içine bakmayı tercih ederim.				0,598
Mesleki prestijimin yüksek olduğunu düşünüyorum.				0,526

Meslek Değiştirme Eğilimi				
Art. Ortalama	Std. Sapma	Varyans	Cr. Alfa	Faktör Yüklü
3,159	0,813	17,47	0,766	
Gelecekte, eğer şu anda okuduğum bölümle ilgili bir meslekten aynı geliri elde edebileceğim bir başka mesleğe geçme imkânım olsa, geçerim.				0,778
Eğer yeniden şansım olsa, bu mesleği seçmezdim.				0,683
Bu mesleği seçtiğim için hayal kırıklığı yaşıyorum.				0,640
Diğer meslekler, toplum için benim mesleğimden daha hayati bir nitelik taşıyor.				0,633
Daha prestijli bir işletmeden daha yüksek ücret öneren bir teklif alırsam, çalıştığım işletmeden ayrılırım.				0,615
Daha prestijli bir işletmeden bir teklif alırsam, çalıştığım işletmeden ayrılırım.				0,611
Daha prestijli bir işletmeden daha düşük ücret öneren bir teklif alırsam, çalıştığım işletmeden ayrılırım.				0,418

Varyans Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi: Açıklanan Toplam Varyans: %56,66; Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü: %84,60; Barlett Küresellik Testi (0,00): $p < 0,05$; df. 120; Ki-Kare: 1997,463; Değerlendirme Aralığı (Bütün Boyutlar için [1] Kesinlikle Katılmıyorum - [5] Kesinlikle Katılıyorum)

Faktör analizi sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Büyüklüğü %84,6, Barlett Küresellik Testi (0,00): $p < 0,05$, df. 120 ve Ki-Kare: 1997,463 olarak tespit edilmiştir. Toplam açıklanan varyans ise %56,6 olarak bulunmuştur. Bu değerler, yapılan faktör analizinin istatistiksel olarak geçerliliği ortaya koymaktadır. Analize tabi tutulan 22 ifadeden altı tanesi faktör analizi sonucunda devre dışı bırakılmıştır. Geriye kalan 16 ifade mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimi olarak boyutlanmıştır. Üç boyut için faktör yükleri 0,864 ile 0,418 aralığında değişen değerler almıştır. Ayrıca her üç boyut içinde faktör yükleri %17'nin, Cronbah Alfa değerleri 0,70'in üzerindedir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde her üç kavram içinde fikirlerin olumluya daha yakın olduğu söylenebilir. Ancak meslek değiştirme eğilimi ile ilgili fikirler ortalama (3,159) seviyededir. Yani öğrenciler meslek değiştirme eğilimine sahip olsalar da bu çok büyük bir oranda değildir. Öğrencilerin mesleki bağlılıkları (3,375) meslek değiştirme eğilimine yakındır. Çünkü mesleki beklentileri (3,800) yüksektir.

Tablo 3'te cinsiyete göre farklılık analizi yer almaktadır. Turizm öğrencilerinin meslek değiştirme eğilimleri, cinsiyete göre anlamlı farklılık ($p = 0,045 < 0,05$) gösterirken, mesleki beklenti ve mesleki bağlılık anlamlı farklılık göstermemektedir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde, kadınların meslek değiştirme eğilimlerinin (3,266) erkeklere oranla (3,08) daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu turizm ile ilgili mesleklerin çalışma şartlarının ağır, emek yoğun ve sosyal imkânların kısıtlı oluşuyla açıklanabilir.

Tablo 3: Cinsiyete Göre Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değiştirme Eğilimi (T-Testi)

Boyutlar	Değişken	n	\bar{X}	t	p
Mesleki Beklenti	Kadın	136	3,851	0,875	0,382
	Erkek	184	3,766		
Mesleki Bağlılık	Kadın	136	3,377	0,029	0,977
	Erkek	184	3,375		
Meslek Değiştirme Eğilimi	Kadın	136	3,266	2,016	0,045*
	Erkek	184	3,081		

* $P < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Öğrencilerin mesleki beklentileri ($p=0,022<0,05$) ile meslek değiştirme eğilimleri ($p=0,000<0,05$), öğrencilerin ailelerinde turizmci olma durumuna göre farklılık göstermektedir. Ailesinde turizmci olan öğrencilerin mesleki beklentileri olmayanlara göre daha yüksek iken, meslek değiştirme eğilimleri ise daha düşüktür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4'te yer almaktadır. Bu durum ailesinde turizmci çalışan olanların konuya ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek oluşuyla açıklanabilir.

Tablo 4: Ailede Turizmci Olma Durumuna Göre Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değiştirme Eğilimi (T-Testi)

Boyutlar	Değişken	n	\bar{X}	t	p
Mesleki Beklenti	Evet	47	3,468	-2,358	0,022*
	Hayır	273	3,857		
Mesleki Bağlılık	Evet	47	3,255	-1,040	0,299
	Hayır	273	3,395		
Meslek Değiştirme Eğilimi	Evet	47	2,531	-5,270	0,000*
	Hayır	273	3,267		

* $P<0,05$ düzeyinde anlamlı

Öğrencilerin baba mesleklerinin mesleki beklenti, bağlılık ve meslek değiştirme eğilimlerinde belirleyici olup olmadığına ilişkin farklılık testi sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. Mesleki bağlılık ($p=0,035<0,05$) ile meslek değiştirme eğilimleri ($p=0,005<0,05$), öğrencilerin babalarının mesleklerine göre farklılık gösterirken, mesleki beklenti farklılık göstermemektedir. Babasının mesleği kamu ile ilgili olan turizm öğrencilerinin mesleki bağlılıkları (3,26<3,46) daha düşük iken, bu durumu destekler nitelikte meslek değiştirme eğilimler (3,29>3,46) ise daha yüksektir. Çünkü mesleki bağlılığı düşük olan bireylerin daha fazla meslek değiştirme eğilimine sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 5: Baba Mesleğine Göre Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değiştirme Eğilimi (T-Testi)

Boyutlar	Değişken	n	\bar{X}	t	p
Mesleki Beklenti	Kamu	146	3,863	1,217	0,232
	Özel Sektör	161	3,747		
Mesleki Bağlılık	Kamu	146	3,267	-2,116	0,035*
	Özel Sektör	161	3,465		
Meslek Değiştirme Eğilimi	Kamu	146	3,294	2,835	0,005*
	Özel Sektör	161	3,046		

* $P<0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 6, öğrencilerin anne mesleklerinin mesleki beklenti, bağlılık ve meslek değiştirme eğilimlerinde belirleyici olup olmadığına ilişkin farklılık testi sonuçları vermektedir. Mesleki beklenti ($p=0,026<0,05$) ile mesleki bağlılık ($p=0,000<0,05$), öğrencilerin annelerinin mesleklerine göre farklılık gösterirken, meslek değiştirme eğilimi farklılık göstermemektedir. Bu farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğinin tespit edilmesi için PostHoc testlerinden Tukey testine başvurulmuştur. Mesleki beklenti boyutundaki farklılık ev hanımları ile kamu çalışanları arasında gerçekleşirken, mesleki

bağlılık boyutundaki farklılık ev hanımları ile özel sektör çalışanları arasında gerçekleşmiştir. Annesi ev hanımı olan turizm öğrencilerinin mesleki beklentileri ($3,70 < 4,03$), anneleri kamu çalışanı olan öğrencilere göre daha düşüktür. Bunun yanında annesi ev hanımı olan turizm öğrencilerinin mesleki bağlılıkları ($3,70 < 4,03$) anneleri özel sektör çalışanı olan öğrencilere göre daha düşüktür.

Tablo 6: Anne Mesleğine Göre Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değişirme Eğilimi (Anova)

Boyutlar	Değişken	n	\bar{X}	F	P	Tukey
Mesleki Beklenti	Ev Hanımı	190	3,700	3,70	0,026*	Ev Hanımı-Kamu
	Özel Sektör	78	3,884			
	Kamu	52	4,038			
Mesleki Bağlılık	Ev Hanımı	190	3,242	8,01	0,000*	Ev Hanımı-Özel Sektör
	Özel Sektör	78	3,692			
	Kamu	52	3,384			
Meslek Değişirme Eğilimi	Ev Hanımı	190	3,210	1,14	0,290	Fark Yok
	Özel Sektör	78	3,038			
	Kamu	52	3,153			

* $P < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Öğrencilerin mesleki beklenti, bağlılık ve meslek değişirme eğilimlerinde belirleyici bir değişken olarak yaş durumlarına ilişkin farklılık bulguları Tablo 7'de verilmektedir. Bunlardan sadece meslek değişirme eğilimi boyutu, öğrencilerin yaşlarına göre anlamlı bir farklılaşma ($p = 0,032 < 0,05$) göstermiştir. Yapılan PostHoc testlerinden Tukey testine göre bu farklılık, 20-22 yaş grubundaki öğrenciler ile 23 ve üzeri yaş grubundaki öğrenciler arasında gerçekleşmektedir. 20-22 yaş grubundaki öğrencilerin meslek değişirme eğilimleri ($3,22 < 2,92$) 23 ve üzerindeki yaşa sahip öğrencilere göre daha yüksektir.

Tablo 7: Yaşa Göre Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değişirme Eğilimi (Anova)

Boyutlar	Değişken	n	\bar{X}	F	P	Tukey
Mesleki Beklenti	20'nin altı	56	3,607	2,03	0,133	Fark Yok
	20-22	200	3,865			
	23 ve üzeri	64	3,765			
Mesleki Bağlılık	20'nin altı	43	3,357	0,12	0,886	Fark Yok
	20-22	39	3,365			
	23 ve üzeri	20	3,421			
Meslek Değişirme Eğilimi	20'nin altı	43	3,196	3,49	0,032*	20-22 ile 23 Üstü
	20-22	39	3,225			
	23 ve üzeri	20	2,921			

* $P < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 8’de öğrencilerin mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimi arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için yapılan korelasyon analizi sonuçları yer almaktadır. Analiz sonucuna göre mesleki beklenti ile mesleki bağlılık arasında pozitif yönlü, orta şiddete ve anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu yönüyle mesleki bağlılık ile mesleki beklenti arasında önemli bir bağ olduğu söylenebilir. Ayrıca mesleki beklenti ile meslek değiştirme eğilimi arasında düşük şiddete de olsa pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum bu iki kavram arasında da az da olsa bir bağ olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Mesleki Beklenti, Mesleki Bağlılık ve Meslek Değiştirme Eğilimi Arasındaki İlişki

		a	b	c
(a) Mesleki Beklenti	Korelasyon	1		
	Anlamlılık			
	Sayı	320		
(b) Mesleki Bağlılık	Korelasyon	,515**	1	
	Anlamlılık	,000		
	Sayı	320	320	
(c) Meslek Değiştirme Eğilimi	Korelasyon	,189**	-,028	1
	Anlamlılık	,001	,622	
	Sayı	320	320	320

** $P < 0,01$ düzeyinde anlamlı

Son olarak ise meslek bağlılık ile meslek değiştirme eğilimi arasında negatif ve anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Anlamlı bir ilişki söz konusu olmadığı için yorum yamak anlamlı olmasa da, bu iki kavram arasında zıt bir münasebetin orta çıkması önemli bir bulgudur. Çünkü mesleğine bağlı öğrencilerin meslek değiştirme eğilimlerinin zayıf olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Turizm ile ilgili bölümler arttıkça, alanla ilgili öğrenci ve mezun sayıları da artmaktadır. Ancak meslek yasalarının olmayışı, hizmet ağırlıklı işletmelerde istihdam edilmeleri, turizmin anlık krizlerden etkilenen bir dinamik yapıya sahip olması ve teknolojik gelişmeler gibi birçok faktör, turizm mezunlarının mezun oldukları alanlarda çalışmak istememelerini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, turizm eğitimi ile ilgili konu ve bu sorunların çözüme kavuşturulmaları hayati önem taşımaktadır.

Turizm endüstrisinde yapısal özellikler turizmde eğitim gören bireylerin mesleki beklenti, mesleki bağlılık ve meslek değiştirme eğilimlerini etkileyebilmektedir. Bu düşünceye sebep olabilecek çok sayıda faktör olmasına rağmen, özellikle betimleyici özelliklerinin bunda etkili olabileceği söylenebilir. Bu çalışma özelinde cinsiyet, yaş, ebeveynlerin meslekleri ve ailede çalışan turizmcilerin olup olmaması bu durumun belirleyici betimsel özellikleri olurken, eğitim görülen sınıf, ailelerin gelirleri ve ailelerin ikamet ettikleri coğrafi bölgeler bu durumu etkilememektedir. Öğrencilerin mesleki beklentilerinin yüksek, mesleki bağlılıklarının nispeten düşük ve az da olsa meslek değiştirme eğilimine sahip oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Beklenti ve bağlılık ile ilgili sonuçlar Raffaelli ve Koller (2005), Prior ve Cox (2014) ile Şengel ve arkadaşları (2015)

tarafından yapılan çalışmalar paralellik göstermektedir. Meslek değiştirme eğilimi ile ilgili sonuçlar ise Fraser (2003), Türkyay ve Yağcı (2007), Güzel ve arkadaşları (2014), Tekin ve Deniz (2015) ile Zengin ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan çalışmaların sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Turizm öğrencilerinin beklentileri ve mesleki bağlılıklarının yüksek olması toplumun geleceği ve turizm endüstrisindeki bazı sorunların çözümü için oldukça önemlidir. Bunun yanında turizm öğrencilerinin bölüm veya meslek değiştirme eğilimlerine sahip olması önemli bir toplumsal sorundur. Çünkü bu kavramlar birbiri ile ilişki içerisinde ve birbirlerini etkileyen konulardır. Ayrıca turizm endüstrideki bir çok yapısal sorunun çözümünde bu konularda sağlanmış başarı ve uzlaşmalar aracılık edebilir. Dolayısıyla konuya dair bütün paydaşların bir araya gelerek soruna çözüm üretmeleri gerekmektedir. Özellikle Yüksek Öğretim Kurulu'nun artan eğitim kurumlarının işlevlerini kontrol etmelerinde yarar vardır. Ayrıca merkezi hükümetler nezdinde ilgili bakanlıkların turizm meslek yasalarını çıkarmaları veya olanları çağın şartlarına göre revize etmeleri bu konuda yarar sağlayabilir. Turizm ile ilgili özel işletmeler, çalışanların özlük haklarını ve çalışma şartlarını iyileştirmelidir. Konu ile ilgili turizm akademisyenlerinin de sürekli çalışmalar yaparak, sorunun çözümü için tartışma zemini hazırlamaları yararlı olabilir.

Kaynakça

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2012), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Kitabevi, Sakarya
- Avcı, N. (2011), Turizm Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin İş Değerleri: Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1): 7-18
- Baltacı, F., Üngüren, E., Avsallı, H. ve Demirel O. N. (2012), Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1): 17-25
- Dawson, M., Abbott, J, ve Shoemaker, S. (2011). The Hospitality Culture Scale: A Measure Organizational Culture and Personal Attributes, *International Journal of Hospitality Management*, 30: 290-300.
- Eren, D., Özgül, E. ve Kaygısız, N. Ç. (2013), Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin Belirlenmesi: Nevşehir Üniversitesi Örneği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35(2): 15-27
- Eser, Z. (2002). Turizm Eğitimine Üç Açılı Yaklaşım: Profesyonel Eğitim, Mesleki Beceri Eğitimi ve Girişimcilik Eğitimi, *Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri*, II. Cilt, Ankara: 144.

- Fraser, Rick A. (2003), Why Don't Hospitality Students Keep The Faith? A Research Report On Hospitality Students' Commitment To Careers in The Industry.
- Güzel, T., Akdağ, G., Güler, O. ve Şener, S. (2014). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizmde Kariyer Algılamaları: Çanakkale, Mersin ve Kıbrıs'ta Bir Araştırma. 3. Doğu Akdeniz Sempozyumu, ss:176-187, Mersin. ISBN:978-605-4940-06-6
- Hergüner, G., Arslan, S. ve Dünder, H. (2002). Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin Okul Deneyimi Dersini Algılama Düzeyleri, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi*, 11:44-58.
- Mısırlı, İ. (2002), Turizm Sektöründe Meslek Standartları ve Mesleki Belgelendirme Sistemi (Sertifikasyon), *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 13(1): 39-55.
- Prior, K. ve Cox, A. S: (2014). Students' Expectations of Ageing: An Evaluation of the Impact of Imagined Intergenerational Contact and the Mediating Role of Ageing Anxiety. *Journal of Experimental Social Psychology* 55: 99-104
- Raffaelli, M. and Koller, S.H., (2005). Future Expectations of Brazilian Street Youth. *Journal of Adolescence*, 28(2): 249-262.
- Seçer, H. Ş. (2007), Mesleki Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Mesleki Analizlerde Kullanımı, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Şahin, İ. ve Fındık, T. (2008). Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(3): 65-86.
- Şengel, Ü., Pamukçu, H. ve Saruşık, M. (2015). Lisans Düzeyinde Eğitim Alan Turizm Öğrencilerinin Staj Sorunları Üzerine Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği, 2nd International Congress of Tourism & Management Researches Proceeding Book, 01-03 Mayıs Kuşadası/Türkiye, s. 890-903
- Teng, C. C. (2008). The Effects of Personality Traits and Attitudes on Student Uptake in Hospitality Employment, *International Journal of Hospitality Management*, 27: 76-86.
- Türkay, O. ve Yağcı, K. (2007). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Okulda ve Turizm Sektöründe "Öğrenme"lerinin Sektörden Ayrılma Eğilimlerine Etkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(4): 219-246
- Ünlüönen, K. ve Boylu, Y. (2005), Türkiye'de Yüksek Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12): 11-32.
- Zengin, B. Işkın, M. ve Şengel, Ü. (2017). Ailelerin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Meslek Değiştirme Eğilimlerinin Belirlenmesi, 3. Turizm Şurası Bildiriler Kitabı, Cilt 2, 402-413, Ankara

Yayın Geliş Tarihi: 20.09.2019

Yayın Onay Tarihi: 07.05.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.622815

Hakan ÖZCAN*

Yolcuların Seyahat Sigortası Satın Alma Şekilleri Üzerine Bir Araştırma

A Study on Travel Insurance Purchase Preference of Passenger

Özet

Ülkemizden yurt dışına çıkışlarda vize istenen ülkeler için; seyahat sağlık (vize) sigortası zorunlu bir belgedir. Yolcular bu sigorta poliçesini çeşitli şekillerde satın almaktadırlar. Bu yöntemler; tele-satış, e-ticaret ve geleneksel (acente, banka, broker) satın alma şekilleridir. Bu çalışmanın amacı; yurt dışına çıkan yolcular ve yaptıkları harcamalar ile seyahat sigortası satın alma tercihleri arasındaki ilişkiyi ölçmektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, seyahat sağlık (vize) sigortası satış şekli (aylık adet) ve seyahat sağlık (vize) sigortası satış şekli (aylık prim) (TL) miktarlarını yurt dışına çıkan yolcu sayısına ve kişi başı harcama miktarı yıllık ortalamaya göre karşılaştırmak için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Bu araştırma sonuçları; yolcu sayısı ve harcamaları ile seyahat (vize) sigortası satın alma tercihi arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yurtdışı seyahat, Vize Sigortası, Satın Alma Tercihi

JEL Kodları: M31, G22

Abstract

For the purpose of the research, independent sampling was used to compare the amounts of travel health (visa) insurance sales (monthly units) and travel health (visa) insurance sales (monthly premiums) (TL) amounts according to the number of passengers going abroad and the amount of expenditure per person. For the purpose of the study, independent sample t-test to compare travel health (visa) type of insurance (monthly number) and type of travel health insurance (monthly premium) (TL) according to the number of individuals going abroad and the amount of expenditure per person used. The results of this research are; showed that there is a relationship between the number of passengers and their expenditures and the choice of travel insurance.

Key Words: Travel, Visa Insurance, Purchase Preference

JEL Codes: M31, G22

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Okan Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4000-983, email: hakan.ozcan@okan.edu.tr

Giriş

Sigorta risklerin sebep olduğu zararların etkisini ya da maliyetini azaltan bir enstrümandır. Sigorta, hasara sebep olan beklenmedik olayların gerçekleşmesini önleyemez ancak bu zararlara karşı poliçe sahibinin kayıbını tazmin ederek korur (Shrestha, 2009). Seyahat sağlık sigortası ise kişiyi yurtiçi ya da yurtdışı seyahatleri esnasında başına meydana gelebilecek sağlık sorunlarına karşı koruyan sigorta çeşididir (Orhaner ve Ekinci, 2018). Türkiyede yaşayan vatandaşların yurt dışına çıkışlarında özellikle Avrupa ve Amerika ülkeleri için vize zorunluğu bulunmaktadır. Vize almak için istenen belgelerden biri de seyahat sağlık (vize) sigortasıdır (www.sigortaladim.com). Seyahat sağlık (vize) sigortası yurt dışına çıkan yolcunun, başına gelebilecek ani ve beklenmedik kaza ve sağlık sorunları için yaptırılan bir sigorta türüdür. Sigorta yaptırılan sigorta şirketi, seyahat süresince poliçe vadesinde meydana gelen bir kaza ya da geçmişten kaynaklanmayan hastalık hali durumunda sigortalı'ya poliçede belirtilen teminatları sağlar. (www.tsb.org.tr) Ülkemizdeki vatandaşların yurtdışına yolculuk sayıları yıllar itibarı ile artış göstermektedir. 2001 yılında 3,4 milyon kişi yurt dışına çıkarken 2018 yılında bu rakam 8,4 milyona ulaşmıştır. (www.tuik.gov.tr) Bu gelişime bağlı olarak satın alınan seyahat sigortası poliçele sayılarında da artışlar bulunmaktadır. Ülkemizde bu poliçelerin satınalma yöntemi; geleneksel (acente, broker, banka), tele-satış ve e-ticaret kullanılmaktadır. Bu satınalmalarda yaklaşık % 85'lik pay geleneksel satışa aittir. Sırası ile e- ticaret ve tele-satış gelmektedir.

Yapılan bu tespitler doğrultusunda literatürde seyahat sağlık (vize) sigortası ile yurt dışına çıkan yolcu sayısı ile harcama miktarı ilişkisi araştırılmıştır. Genellikle sigorta satış, dijital pazarlama ve satış kanalları üzerine çalışmalara rastlanılmış olup; yerli ve yabancı araştırmalarda seyahat sağlık (vize) sigortası ve yolcu sayılarını birlikte inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda araştırma, literatür'deki bu boşluğu doldurmasının yanı sıra konu ile ilgili çalışmalara örnek teşkil etmesi bakımından da önem arz etmektedir. Çalışma Türk sigortacılık sisteminde sağlık sigortalarının bir çeşidi olarak görülen seyahat sağlık (vize) sigortası ile ilgili ilk çalışma olması sebebi ile diğer yeni araştırmalar için bir başlangıç olacaktır.

Bu çalışmanın amacı; yurt dışına çıkan yolcuların yaptıkları harcamalar ile seyahat sigortası satın alma tercihleri arasındaki ilişkiyi ölçmektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda yolcu sayısı ve harcama bazlı 4 hipotez belirlenmiştir. Seyahat sağlık (vize) sigortası satış şekli (aylık adet) ve seyahat sağlık (vize) sigortası satış şekli (aylık prim) (TL) miktarlarını yurt dışına çıkan yolcu sayısına ve kişi başı harcama miktarına göre karşılaştırmak için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama bölümünde; bulgular 4 ayrı hipotez için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Araştırmanın son bölümünde ortaya çıkan sonuçlar tartışılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

Şirketlerin müşterinin ihtiyaçlarını belirleme ve uzun vadeli hedeflerine ulaşma sürecinde satış kanallarının önemi büyüktür. Sigorta pazarındaki hızlı değişime bağlı olarak, sektör yeni satış kanallarına yönelmiştir. Sigorta sektörü de geleneksel olarak

adlandırılan acente ve broker gibi dağıtım kanallarına ilave olarak; Banka şubeleri, internet ve telefon ile satış kanallarından faydalanmayı amaçlamıştır. (Muratoğlu, 2012)

Sigortacılık sektörünün en önemli hedefi daha çok kişiye ulaşmak olduğu için, bilişim teknolojilerinin etkisi diğer sektörlerle nispetle daha büyüktür. Sigortacılık sektöründe bilişim, şirketlerinin internet siteleri, ürünlerini pazarlama kanalları, müşterileriyle elektronik ortamda iletişim gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir (Kubilay ve Kubilay, 2013: 1819).

Çalışmada Türk sigorta sektöründe faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketlerinin Solvency II'ye uyum konusundaki hazırlık seviyelerinin belirlenmesi ve Solvency II düzenlemelerinin Türk sigorta sektörü üzerinde beklenen etkilerinin tespit edilmesi amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. T Testi kullanılarak yapılan Araştırma neticesinde, yabancı şirketlerin Solvency II'ye uyum konusundaki hazırlık seviyelerinin, yerli şirketlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde, orta ölçekli şirketlerin Solvency II'ye uyum konusundaki hazırlık seviyelerinin de, küçük ölçekli şirketlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Kaya ve Tokay, 2014: 1).

İlgililer beklenmedik bir gezi durumunda acil olarak bir seyahat sağlık sigortası poliçesine veya vadesi bitmiş trafik sigortası hızlı yenileme ihtiyacı duyabilirler. Dijital hizmetler özellikle zamanın kısıtlı olduğu durumlar için büyük kolaylıklar sağlamaktadır (Yurdakul ve Dalkılıç, 2016: 49).

Sigorta sektörü tüketicilerin sigorta ürünlerini satın alma şeklini değiştirecek önemli değişimler yaşamaktadır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak çeşitli dağıtım kanalları kullanılmaya başlanmış ve sigorta satışı da bu gelişimin bir parçası olmuştur. Bunlar internet satışı, direkt şirket satışı, acente satış ve banka satışlarıdır. Bu pazarlama kanallarından en çok tartışılan ve beklenen kanal internet üzerinden satıştır. İnternetin yaygınlaşması ve büyümesi doğrudan satış da (şirket web siteleri) dahil olmak üzere e-satışlarda bir patlama yaratmıştır (Dumm and Hoyt, 2016: 1)

2014-2015 yıllarında yapılan bir çalışmada internet üzerindeki olumsuz söylentilerin seyahat sigortası satışlarına etkisi analiz edilmiştir. Bu amaç ile ABD'deki 23 sigorta şirketinin 4 ay boyunca günlük verileri toplanmıştır. Sonuçlar, fazla yapılan sorgulamaların satışları arttırdığı, olumsuz haberlere bağlı sorgulamaların ise satışları azalttığını göstermiştir. (Amblee, 2016: 1)

Dijitalleşme ve dijital teknolojiler, sosyal, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanları etkilemektedir. Geleneksel yöntemlere göre daha etkili ve esnek olmaktadır. İşletmelerin bu sistemlere yönelmesindeki en önemli sebepler; daha çok insana erişebilmesi, ihtiyaçlara yönelik hedef mesajları gönderebilmesi, geniş kitleler ile vaktinde iletişim kurabilmesi, toplu geri bildirim alabilmesi, kontrolün işletmelerde olması ve ekonomik olmasıdır. (Köse ve Yengin, 2018: 77-111)

Sağlık sigortasına bakış açılarının ortaya konulması amacı ile yapılan bir araştırmada; katılımcıların uygulamanın içeriğinden habersiz oldukları belirlenmiştir. Genel sağlık sigortasıyla ilgili düşüncelerin bağımlı değişken, eğitim durumunun, sağlık güvencesinin ve benzerinin bağımsız değişken olduğu regresyon modelinde söz konusudeğişkenler arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. (Ekinci ve Orhaner, 2018)

Turistler, gezilerinde yemek, eğlence ve konaklama ihtiyaçlarının yanında tatil deneyimlerini tamamlayacak ve kendilerine tatilde yaşadıkları deneyimlerini hatırlatacak hediyelik eşyalara yönelmektedirler. Yapılan bir çalışmada; seyahat motivasyonunun hediyelik eşyalara yönelik tutuma ve satın alma niyeti üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca turistlerin demografik özelliklerinden yaş, cinsiyet ve gelir durumu ile seyahat motivasyonları, hediyelik eşyalara yönelik tutumları ve satın alma niyetleri arasında farklılık bulunmazken, eğitim ve medeni durumu ve durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. (Yılmaz, 2018)

Daha önceki çalışmalardan görüleceği üzere; genellikle sigorta satış, dijital pazarlama, satış kanalları ve yolcuların seyahatleri süresince satın alma tercihleri üzerine çalışmalara rastlanılmıştır. Yerli ve yabancı araştırmalarda seyahat sağlık (vize) sigortası içerikli bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada yurt dışına çıkan yolcuların yaptıkları harcamalar ile seyahat sigortası satın alma tercihleri arasındaki ilişkiyi ölçmek amaçlanmıştır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırma Verileri

Ülkemizdeki seyahat sağlık sigortası satış kanalı bazında verileri 2016 yılından itibaren raporlanmakta olup; çalışmanın hazırlandığı dönemde 2019 yılı verileri ilan edilmemiştir. Bu vesile ile araştırmada seyahat sağlık sigortası verileri olarak 2016 - 2018 yılları arası aylık (36 dönem) satış kanalı olarak; tele-satış, e-ticaret ve geleneksel yöntem satın alınan vize sigortası satış adedi ve toplama sigorta primi kullanılmıştır. (www.tsb.org.tr)

Tablo 1: 2016-2018 Seyahat Sağlık Sigorta Adetleri (Satış Kanalına Göre)

Dönem	Seyahat Sağlık Sigortası (Aylık Adet)			
	Tele Satış	E-Ticaret	Geleneksel	Toplam
2016-1	1.629	6.462	151.459	159.550
2016-2	1.432	13.020	284.154	298.606
2016-3	4.883	17.709	446.216	468.808
2016-4	3.161	27.968	652.658	683.787
2016-5	4.206	36.845	913.469	954.520
2016-6	5.396	47.762	1.099.939	1.153.097
2016-7	6.301	60.558	1.222.797	1.289.656
2016-8	7.196	72.693	1.296.665	1.376.554
2016-9	8.035	82.166	1.414.072	1.504.273
2016-10	8.681	88.585	1.572.405	1.669.671
2016-11	9.360	94.697	1.701.981	1.806.038
2016-12	9.901	99.846	1.827.135	1.936.882
2017-1	527	5.781	149.769	156.077
2017-2	1.013	9.843	288.602	299.459
2017-3	1.621	17.587	479.496	498.704
2017-4	2.132	23.815	773.581	799.528
2017-5	2.788	31.716	1.071.210	1.105.714
2017-6	3.380	37.218	1.307.756	1.348.354
2017-7	4.022	48.546	1.623.407	1.675.975

Dönem	Seyahat Sağlık Sigortası (Aylık Adet)			
	Tele Satış	E-Ticaret	Geleneksel	Toplam
2017-8	4.724	61.956	1.925.618	1.992.299
2017-9	5.342	73.644	2.170.444	2.249.430
2017-10	6.383	90.930	2.422.192	2.519.505
2017-11	7.157	102.542	2.547.810	2.657.510
2017-12	8.183	128.279	2.755.621	2.892.083
2018-1	1.113	9.943	288.702	299.759
2018-2	1.821	17.787	479.696	499.304
2018-3	3.243	36.990	702.024	742.249
2018-4	4.217	54.232	1.042.408	1.100.857
2018-5	5.302	202.846	1.196.216	1.404.364
2018-6	6.195	227.009	1.423.407	1.656.611
2018-7	6.987	257.570	1.698.479	1.963.036
2018-8	7.871	286.054	1.896.088	2.190.012
2018-9	8.759	312.067	2.094.472	2.415.298
2018-10	8.450	310.272	2.316.105	2.634.827
2018-11	10.399	374.294	2.433.133	2.817.826
2018-12	21.835	378.607	2.597.449	2.997.891

Kaynak: www.tsb.org.tr. Resmi istatistik (erişim tarihi: 01.08.2019)

Tablo 2: 2016-2018 Seyahat Sağlık Sigorta Aylık Primi (Satış Kanalına Göre)

Dönem	Seyahat Sağlık Sigortası (Aylık Prim) (TL)			
	Tele Satış	E-Ticaret	Geleneksel	Toplam
2016-1	24.518	274.749	5.830.536	6.129.803
2016-2	43.199	539.764	11.515.151	12.098.115
2016-3	63.605	847.387	17.450.596	18.361.589
2016-4	86.911	1.145.883	23.810.551	25.043.346
2016-5	118.434	1.468.045	31.317.768	32.904.247
2016-6	153.537	1.847.715	39.950.553	41.951.805
2016-7	178.962	2.214.401	45.644.727	48.038.089
2016-8	207.982	2.606.782	54.221.208	57.035.973
2016-9	232.440	2.943.621	60.510.724	63.686.785
2016-10	252.471	3.227.559	67.173.879	70.653.910
2016-11	274.519	3.523.727	73.766.400	77.564.646
2016-12	292.554	3.814.801	80.247.701	84.355.056
2017-1	26.394	402.915	7.706.201	8.135.510
2017-2	50.783	614.873	15.458.571	16.124.227
2017-3	81.676	1.073.507	23.865.106	25.020.289
2017-4	108.648	1.461.350	32.076.568	33.646.566
2017-5	140.800	1.960.850	41.576.741	43.678.391
2017-6	171.184	2.490.826	52.091.182	54.753.193
2017-7	202.979	3.034.687	65.026.741	68.264.407
2017-8	239.955	3.519.601	77.058.040	80.817.597
2017-9	271.230	3.993.685	85.286.704	89.551.619
2017-10	361.274	3.900.669	94.672.210	98.934.153
2017-11	389.331	4.807.193	104.426.538	109.623.062
2017-12	444.793	5.196.122	114.419.215	120.060.130

Dönem	Seyahat Sağlık Sigortası (Aylık Prim) (TL)			
	Tele Satış	E-Ticaret	Geleneksel	Toplam
2018-1	67.515	444.548	12.412.629	12.924.692
2018-2	112.528	671.572	22.431.718	23.215.817
2018-3	183.117	1.160.291	34.209.371	35.552.779
2018-4	243.701	1.691.630	46.711.851	48.647.182
2018-5	313.697	2.306.537	60.738.393	63.358.627
2018-6	374.489	2.998.325	75.345.780	78.718.594
2018-7	428.612	3.784.631	93.241.567	97.454.810
2018-8	483.925	4.547.191	109.235.001	114.266.117
2018-9	565.112	5.186.005	127.239.988	132.991.105
2018-10	637.180	5.816.364	141.280.478	147.734.022
2018-11	692.696	6.435.007	152.996.627	160.124.330
2018-12	748.363	7.067.548	164.461.550	172.277.461

Kaynak: www.tsb.org.tr. Resmi istatistik (erişim tarihi: 01.08.2019)

Araştırmada 2016 - 2018 yılları arası aylık (36 dönem) yurt dışına çıkan vatandaş sayıları ve yurtdışı aylık ortalama harcama tutarları kullanılmıştır. (www.tuik.gov.tr)

Tablo: 3 2016-2018 Yurt Dışına Çıkan Yolcu Sayısı ve Harcama Miktarı

Dönem	Yurt Dışına Çıkan Yolcu Sayısı	Kişi Başı Ortalama Harcama (USD)
2016-1	602.687	836
2016-2	598.645	848
2016-3	623.855	842
2016-4	689.756	723
2016-5	640.433	760
2016-6	705.629	743
2016-7	740.567	490
2016-8	780.645	507
2016-9	713.562	521
2016-10	599.710	475
2016-11	629.173	456
2016-12	567.247	524
2017-1	642.520	435
2017-2	645.444	467
2017-3	609.590	451
2017-4	765.863	578
2017-5	780.675	620
2017-6	748.050	614
2017-7	800.566	670
2017-8	840.105	608
2017-9	873.646	585
2017-10	745.800	599
2017-11	712.866	621
2017-12	721.791	616
2018-1	680.178	543
2018-2	712.456	508

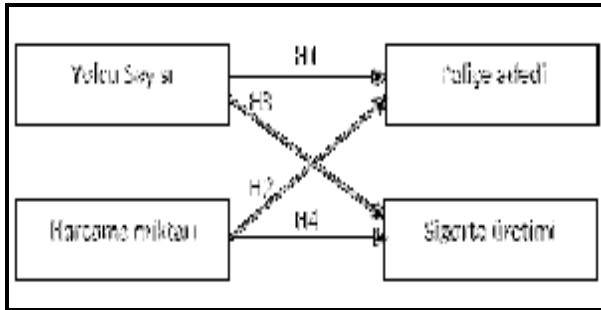
Dönem	Yurt Dışına Çıkan Yolcu Sayısı	Kişi Başı Ortalama Harcama
2018-3	677.900	512
2018-4	741.567	746
2018-5	720.756	752
2018-6	731.735	758
2018-7	756.664	530
2018-8	780.548	534
2018-9	728.584	538
2018-10	620.645	520
2018-11	623.867	514
2018-12	608.533	517

Kaynak: www.tuik.org.tr. Resmi istatistik (erişim tarihi: 01.08.2019)

2.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırmanın amacı doğrultusunda, Seyahat Sağlık (Vize) Sigortası Satış Şekli (Aylık Adet) Ve Seyahat Sağlık (Vize) Sigortası Satış Şekli (Aylık Prim) (TL) miktarlarını yurt dışına çıkan birey sayısına ve kişi başı harcama miktarına göre karşılaştırmak için bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. SPSS kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Güven düzeyi %95 olarak belirlenmiş ve $p < 0,05$ değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

T-Testi

İki grup verinin ortalamaları arasında belirgin bir farklılık olup olmadığını istatistiksel olarak belirlemeye çalışan bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Çalışmada 3 yıllık ve 36 zaman diliminde ortalama yolcu sayısı ve harcama miktarları baz alınarak; ortalamaların üzeri ve altı gruplar satın alma şekillerine göre analiz edilmiştir.

Hipotezler

H1: Yıl içinde yurt dışına yolcu sayısı yıllık ortalamasının üstünde olduğu aylarda polise adedi daha yüksektir.

H2: Yıl içinde yurt dışına çıkan yolcuların harcamaları yıllık ortalamasının üstünde olduğu aylarda polise adedi daha yüksektir.

H3: Yıl içinde yurt dışına çıkan yolcu sayısı yıllık ortalamasının üstünde olduğu aylarda sigorta üretimi daha yüksektir.

H4: Yıl içinde yurt dışına çıkan yolcuların harcamaları yıllık ortalamanın üstünde olduğu aylarda sigorta üretimi daha yüksektir.

3. Bulgular

3.1. Yurt Dışına Çıkan Yolcu Sayısı İle Polİçe Adetlerinin Karşılaştırması (H1)

2016-2018 yılları aylık dönemde yurt dışına çıkan yolcuların satınalma şekline göre polİçe adetleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4. de verilmiştir.

Tablo 4: Seyahat Sağlık (Vize) Sigortası Satış Şekli (Aylık Adet) Miktarlarının Yurt Dışına Çıkan Yolcu Sayısına Göre Karşılaştırılması

Değişken	Yurt dışına çıkan yolcu sayısı	N	Ortalama	Ss	t	Sd	p
TELE SATIŞ (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	19	10.084,89	10.645,17	0,26	34	0,8
	Ortalamanın altında	17	9.076,06	12.582,28			
E-TİCARET (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	19	60.013,79	67.913,38	0,47	34	0,64
	Ortalamanın altında	17	49.153,76	69.566,17			
GELENEKSEL (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	19	749.581,63	287.293,48	0,46	34	0,65
	Ortalamanın altında	17	689.284	481.180,56			
TOPLAM (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	19	812.345,84	323.677,43	0,49	34	0,63
	Ortalamanın altında	17	742.044,47	530.659,89			

Analiz sonuçları incelendiğinde (Tablo. 4) elde edilen p değerleri 0,05'in üstünde yer aldığı için H1 hipotezi üç satış kanalı ve toplam veriler açısından red edilmiştir. Bu sonuçlara göre, TELE SATIŞ (Aylık Adet) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının üstünde olduğu aylarda TELE SATIŞ (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

E-TİCARET (Aylık Adet) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan birey sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte; yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının üstünde olduğu aylarda E-TİCARET (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

GELENEKSEL (Aylık Adet) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan birey sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte; yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının üstünde olduğu aylarda GELENEKSEL (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

TOPLAM (Aylık Adet) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan birey sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının üstünde olduğu aylarda TOPLAM (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

3.2. Yurt Dışına Çıkan Yolcuların Harcama Miktarları İle Poliçe Adetlerinin Karşılaştırması (H2)

2016-2018 yılları aylık dönemde yurt dışına çıkan yolcuların satınalma şekline ve harcama miktarları karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5. de verilmiştir.

Tablo 5: Seyahat Sağlık (Vize) Sigortası Satış Şekli (Aylık Adet) Miktarlarının Yurt Dışı Harcama Miktarlarına Göre Karşılaştırılması

Değişken	Kişi başı harcama (USD)	N	Ortalama	Ss	t	Sd	p
TELE SATIŞ (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	18	14.174,22	14.601,38	2,58	34	0,01
	Ortalamanın altında	18	5.042,78	3.489,90			
E-TİCARET (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	18	37.195,44	39.591,47	-1,6	34	0,12
	Ortalamanın altında	18	72.575,44	85.266,56			
GELENEKSEL (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	18	713.057,83	394.152,62	-0,12	34	0,9
	Ortalamanın altında	18	729.157,67	389.529,35			
TOPLAM (Aylık Adet)	Ortalamanın üstünde	18	752.594,50	412.270,08	-0,37	34	0,72
	Ortalamanın altında	18	805.701,44	455.097,52			

Analiz sonuçları incelendiğinde (Tablo. 5) elde edilen p değerleri 0,05'in üstünde yer aldığı için H2 hipotezi iki satış kanalı ve toplam veriler açısından red edilmiştir. Ancak Tablo 5 incelendiğinde, TELE SATIŞ (Aylık Adet) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kişi başı harcama miktarının ortalamasının üstünde olduğu aylarda TELE SATIŞ (Aylık Adet) ortalaması daha yüksektir.

E-TİCARET (Aylık Adet) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda E-TİCARET (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

GELENEKSEL (Aylık Adet) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda GELENEKSEL (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

TOPLAM (Aylık Adet) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda TOPLAM (Aylık Adet) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

3.3. Yurt Dışına Çıkan Yolcu Sayısı İle Prim Üretimlerinin Karşılaştırması (H3)

2016-2018 yılları aylık dönemde yurt dışına çıkan yolcuların satınalma şekline göre prim üretimleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 6. da verilmiştir.

Tablo 6: Seyahat Sağlık (Vize) Sigortası Satış Şekli (Aylık Adet) Miktarlarının Prim Üretimlerine Göre Karşılaştırılması

Değişken	Yurt dışına çıkan yolcu sayısı	N	Ort	Ss	t	Sd	p
TELE SATIŞ (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	19	138.399,84	79.697,73	-0,05	34	0,96
	Ortalamanın altında	17	140.228,24	120.263,43			
E-TİCARET (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	19	1.459.822,47	695.804,52	-0,11	34	0,91
	Ortalamanın altında	17	1.495.408,71	1.191.483,33			
GELENEKSEL (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	19	34.169.701,16	16.361.654,54	0,06	34	0,95
	Ortalamanın altında	17	33.702.169,71	26.824.631,61			
TOPLAM (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	19	35.767.923,47	17.101.060,91	0,06	34	0,96
	Ortalamanın altında	17	35.337.806,65	28.102.814,22			

Analiz sonuçları incelendiğinde (Tablo. 4) elde edilen p değerleri 0,05'in üstünde yer aldığı için H3 hipotezi üç satış kanalı ve toplam veriler açısından red edilmiştir. Bu sonuçlara göre, TELE SATIŞ (Aylık Prim TL) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte yurt dışına çıkan birey sayısının ortalamasının altında olduğu aylarda TELE SATIŞ (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

E-TİCARET (Aylık Prim TL) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak anlamlı olmamakla birlikte yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının altında olduğu aylarda E-TİCARET (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

GELENEKSEL (Aylık Prim TL) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiki olarak

anlamli olmamakla birlikte yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının üstünde olduğu aylarda GELENEKSEL (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

TOPLAM (Aylık Prim TL) miktarının, yıl içinde yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamli bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamli olmamakla birlikte yurt dışına çıkan yolcu sayısının ortalamasının üstünde olduğu aylarda TOPLAM (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

3.4. Yurt Dışına Çıkan Yolcuların Harcama Miktarları İle Prim Üretimlerinin Karşılaştırması (H4)

2016-2018 yılları aylık dönemde yurt dışına çıkan yolcuların satınalma şekline ve harcama miktarları ile prim üretimleri karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 7. de verilmiştir.

Tablo 7: Seyahat Sağlık (Vize) Sigortası Satış Şekli (Aylık Adet) Miktarlarının Yurt Dışı Harcama Miktarlarına Göre Karşılaştırılması

Değişken	Kişi başı harcama (USD)	N	Ortalama	Ss	t	Sd	p
TELE SATIŞ (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	18	112.905,56	70.533,92	-1,63	34	0,11
	Ortalamanın altında	18	165.620,94	117.870,31			
E-TİCARET (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	18	1.277.614,94	780.209,41	-1,27	34	0,21
	Ortalamanın altında	18	1.675.639,22	1.075.554,82			
GELENEKSEL (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	18	29.297.115,72	16.547.844,42	-1,3	34	0,2
	Ortalamanın altında	18	38.600.729,11	25.320.832,68			
TOPLAM (Aylık Prim TL)	Ortalamanın üstünde	18	30.687.636,22	17.328.789,98	-1,31	34	0,2
	Ortalamanın altında	18	40.441.989,28	26.502.806,37			

Analiz sonuçları incelendiğinde (Tablo. 7) elde edilen p değerleri 0,05'in üstünde yer aldığı için H4 hipotezi üç satış kanalı ve toplam veriler açısından red edilmiştir. Bu sonuçlara göre, TELE SATIŞ (Aylık Prim TL) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamli bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamli olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda TELE SATIŞ (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

E-TİCARET (Aylık Prim TL) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamli bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamli olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda E-TİCARET (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

GELENEKSEL (Aylık Prim TL) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda GELENEKSEL (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

TOPLAM (Aylık Prim TL) miktarının, kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında ve üstünde olduğu aylara göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte kişi başı harcama miktarının ortalamasının altında olduğu aylarda TOPLAM (Aylık Prim TL) ortalamasının daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Ülkemizde vatandaşların yurt dışına çıkışları yıllar itibarı artmaktadır. 2001 yılında 3,4 milyon kişi yurt dışına çıkarken 2018 yılında bu sayı 8,4 milyona ulaşmıştır. Bu gelişime bağlı olarak satın alınan seyahat sigortası poliçeleri sayılarında da artışlar bulunmaktadır. Ülkemizde bu poliçelerin satın alma yöntemi; geleneksel (acente, broker, banka), tele-satış ve e-ticaret kullanılmaktadır. Bu satınalmalarda yaklaşık % 85'lik pay geleneksel satışa aittir. Sırası ile e-ticaret ve tele-satış gelmektedir.

Literatürdeki şirketlerin müşterinin ihtiyaçlarını belirleme ve uzun vadeli hedeflerine ulaşma sürecinde satış kanallarının önemi (Muratoğlu, 2012) ve müşteriler ile elektronik ortamda iletişim (Kubilay, 2013) tespitlerinin zaman içerisinde gerçekleştiği görülmüştür. Dijital hizmetler özellikle zamanın kısıtlı olduğu durumlar için büyük kolaylıklar sağlamasına rağmen (Yurdakul ve Dalkılıç, 2016); günümüzde payı hala düşüktür. Sigorta sektörü tüketicilerin sigorta ürünlerini satın alma şeklini değiştirecek önemli değişimler yaşamaktadır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak çeşitli dağıtım kanalları kullanılmaya başlanmış ve sigorta satışı da bu gelişimin bir parçası olmuştur (Dumm and Hoyt, 2016) 2014-2015 yıllarında yapılan bir çalışmada internet üzerindeki olumsuz söylentilerin seyahat sigortası satışlarına etkisi analiz edilmiştir. Sonuçlar, fazla yapılan sorgulamaların satışları arttırdığı, olumsuz haberlere bağlı sorgulamaların ise satışları azalttığını göstermiştir (Amblee, 2016). Ülkemizde bu satış şeklinin payı hala çok düşük olduğu için; bu değişim göreceli olarak bir anlam taşımamaktadır. Literatürdeki benzer araştırmalar dijital pazarlanın önemi ve gelişimine işaret etmektedir. (Köse ve Yengin, 2018)

Daha önceki çalışmalardan görüleceği üzere; yerli ve yabancı araştırmalarda seyahat sağlık (vize) sigortası satın alma şekilleri içerikli bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada yurt dışına çıkan yolcuların yaptıkları harcamalar ile seyahat sigortası satın alma tercihleri arasındaki ilişkiyi ölçmek amaçlanmış ve hipotezler belirlenmiştir.

Araştırmanın hipotezleri tamamına yakını istatistiksel olarak anlamlı bulunmamış ancak; "Tele Satış" yönteminin kişi başı harcama miktarının ortalamasının üstünde olduğu aylara göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Belirlenen hipotezlerin reddedilme nedeninin; toplumun seyahat sigortasına bakış açısı ve sisteme güvensizlik olduğu düşünülmektedir. Kişi başı harcama miktarının ortalamasının üstünde olduğu aylarda; tele - satış (aylık adet) ortalaması daha yüksektir. Yurt dışında

yıllık ortalanın üzerinde harcama yapan vatandaşların tele-satışı kullanması hızlı poliçe alma süreci olabileceği için anlamlı bulunmuştur. Çalışma yurt dışına çıkan birey sayısı ve harcanan paranın, satınalma tercihleri üzerinde etkili olabileceğini göstermiştir. Yolcuların “tele-satış” yönetimini tercih etmelerindeki en önemli sebep sigorta satın alımında “e-ticaret”e olan güven eksikliğidir. Telefon kullanılarak ve daha güvenli olduğu düşünülerek satın alma yapılmaktadır.

Yolcuların sağlık (vize) poliçeleri ile ilgili sorularına hızlı cevap alabilmeleri için geleneksel yöntem ile tele-satışı tercih etmektedir. Poliçe genel şartları ve vize için istenen belirli teminat bedelleri ile bilgilendirmede yaşanacak sorunlar; sigortacıya müşteri şikâyeti olarak dönebilmektedir.

Yolcuların seyahat (vize) sigortası satınalma tercihinde geleneksel yöntemin payı yüksek olmasına rağmen; gelecekte internet üzerinden satışların payı daha da yükselecektir. Müşterinin ani bir seyahati durumunda birkaç dakika içinde bir seyahat sigortası poliçesini satınalabilir. Bu dijital uygulamalar özellikle zamanı kısıtlı olan müşteriler için büyük bir hizmet sağlamaktadır. Sigortacıların müşterilerini internet üzerinden satışa yönlendirmeleri sigorta maliyetlerin azalmasını sağlayacaktır. Uzun dönem içerisinde azalan maliyetler sebebi ile seyahat sağlık (vize) poliçe primlerinde azalma yaşanacak ve yolcular daha düşük bedellere bu hizmeti satın alabileceklerdir.

Kaynakça

- Amblee, N. (2016). The impact of eWOM density on sales of travel insurance, India, Indian Institute of Management, Kozhikode , 5
- Altındal, M. (2013). Dijital Pazarlamada Marka Yönetimi ve Sosyal Medyanın Etkileri, Antalya, XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri
- Dumm, R.E. and Hoyt, R.E. (2002), Insurance Distribution Channels: Markets in Transition, Singapore, Annual Seminar of the International Insurance Society,
- Kaya, E., Togay, S. ve Kaya, B. (2014). Sigorta Sektöründe Sermaye Yeterliliği ve Türk Sigorta Sektörünün Solvency II Kapsamında Değerlendirilmesi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 63, 109-138
- Kubılay, H. ve Kubılay, İ. A. (2013). Sigortacılık Sektöründe Bilişim Teknolojilerinin Rolü, İzmir, Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Aydın Zevkliler Armağanı, 2, 1819- 1855.
- Köse. N. ve Yengin. D. (2018). Dijital Pazarlamadan Fijital Pazarlamaya Geçiş Örneği Olarak Arttırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Pazarlama Üzerindeki Katkılarının İncelenmesi, İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi - İAÜD - ISSN: 1309-1352, (1), 10, 77-111

- Muratoğlu, M. (2012) Türk Sigorta Sektöründe Dağıtım Kanalları Yapısı ve Şirket İle Acenteler Arasındaki İlişki Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Orhaner, E. ve Ekinci, N. (2018). Ankara'da yaşayan kişilerin özel sağlık sigortalarına ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi, Uluslararası Sağlık ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 4, 195-211
- Shrestha, B. (2009). Importance of Insurance, <https://onlinemoney makingbna.blogspot.com.tr/2009/08/importance-of-insurance.html> (Erişim Tarihi: 01.08.2019)
- Sigortaladım.com. Seyahat Sağlık Sigortası Nedir?, <https://www.sigortaladim.com/sigorta-rehberi/seyahat-saglik-sigortasi-nedir> (Erişim Tarihi: 01.08.2019).
- Türkiye Sigorta Birliği (TSB) Resmi İstatistikleri 2016 -2018 Raporları, www.tsb.org.tr (Erişim Tarihi: 01.08.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (TUİK) Resmi İstatistik Raporları, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 01.08.2019).
- Yılmaz, O. (2018). Turistlerin Seyahat Motivasyonlarının Hediyelik Eşyalara Yönelik Tutumları Ve Satın Alma Niyetleri Üzerindeki Etkisi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1, Kırklareli
- Yurdakul, M., Dalkiliç, N. (2016). Sigortacılıkta Dijital Çağ, Kütahya, Dumlupınar University Journal Social, 49

Yayın Geliş Tarihi: 25.12.2019

Yayın Onay Tarihi: 02.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.664851

Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL •
Burak GÜRİŞ **

Are Shocks to Energy Consumption in USA Permanent or Temporary? Sectoral Analysis

*ABD'nin Enerji Tüketiminde Şoklar Geçici mi Kalıcı mı
Etkiye Sahip? Sektörel Analiz*

Abstract

Energy is one of the most important strategic factors for sustainable economic growth. The energy consumption levels of the four main sectors, long-term consumption amounts and the sustainability of this consumption as well as whether these shocks are temporary or permanent play a role in the development of energy policies for countries. In this respect, the purpose of this study is to analyze at the sectoral level whether the shocks in the USA's energy consumption are temporary or permanent. The annual data over the period 1949 - 2014 are analyzed using the RALS LM unit root test method in this study. According to the analyses made, the shocks in energy consumption in the transport sector of the US have got a permanent impact.

Key Words: U.S. Energy Consumption, U.S. Energy Shocks, Sectoral Energy Consumption, RALS LM Unit Root Test

Jel Code: O13, Q47

Özet

Enerji, sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından en önemli stratejik faktörlerin başında gelmektedir. Dört ana sektörün enerji tüketimleri, uzun dönem tüketim miktarları ve bu tüketimin sürdürülebilirliği ve şokların geçici mi kalıcı mı olduğu ülke ekonomilerinin enerji politikalarının yapılanmasında rol oynamaktadırlar. Bu çerçevede çalışmanın amacı ABD'nin enerji tüketiminde şokların geçici mi kalıcı mı olduğunu sektörel bazda analiz etmektir. Bu çalışmada 1949 - 2014 dönemine ait yıllık veriler RALS LM birim kök testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ABD'nin ulaştırma sektörünün enerji tüketimine şokların kalıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ABD Enerji Tüketimi, ABD Enerji Şokları, Sektörel Enerji Tüketimi, RALS LM Birim Kök Testi

Jel Kod: O13, Q4

* Assoc. Prof. Dr., Department of International Trade and Finance, Istanbul Medipol University Kavacak Kuzey Campus, Istanbul, Turkey, ORCID: 0000-0001-7422-6086, email: btiftikcigil@medipol.edu.tr

** Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Economics, Main Campus 34452 Beyazıt Fatih, Istanbul, Turkey, ORCID: 0000-0003-0562-4130, email: bguris@istanbul.edu.tr

Introduction

Energy is one of the most important strategic factors in terms of sustainable economic growth. Developments in the energy sector in the world forces countries to implement comprehensive policies to increase energy production and efficiency.

The US is the largest economy in the world. According to EIA (2014), the US is the second largest energy producer in the world after China. In 2013, the total amount of energy produced in the US accounted for around 13% of the world total. Domestic production in the US was around approximately 85% of total primary energy supply. The US imports 27% of its total energy need. The transport sector in the US is the sector where the energy consumption level is the highest with around 42% followed by the industrial sector with 25%, residential with 18% and commercial sector with 16%.

The analyses made indicate that the energy consumption increases steadily in connection with the economic growth of the US. Investigation of this increase at the sectoral level is important to develop sustainable energy policies.

In this respect, the purpose of this study is to analyze at the sectoral level whether the shocks in energy consumption in the US are temporary or permanent. The energy consumption data by sector obtained from the US Energy Information Administration over the period 1949 – 2012 were used for the US.

There is growing tendency in the energy economics literature to analyze the unit root properties of energy consumption series in order to improve effective energy policies. Unit root tests are used in empirical studies that investigate whether the shocks have got temporary or permanent impact. The unit root tests used frequently in applied studies are based on the basic assumption that data distribution is normal. Considering economic data, it is quite a frequent situation that this assumption is not met. This dilemma causes unit root test results to have a tendency. To overcome this problem, the transformed LM unit root tests with level and trend-shifts proposed by Lee et al. (2012) and the transformed residual augmented least squares (TR RALS) LM test by Meng et al. (2016) were used.

The study introduced two basic contributions to literature. The first one is that it is the first study examining the US at the sectoral level. The second contribution is the methodology used. The RALS LM unit root test offers two basic advantages. Firstly, the RALS LM test does not depend on the nuisance parameter and secondly, the RALS LM test utilizes information on non-normal errors (Mishra and Smyth 2016).

The results of the analysis indicate that the shocks in energy consumption in the transport sector in the US have got a permanent impact.

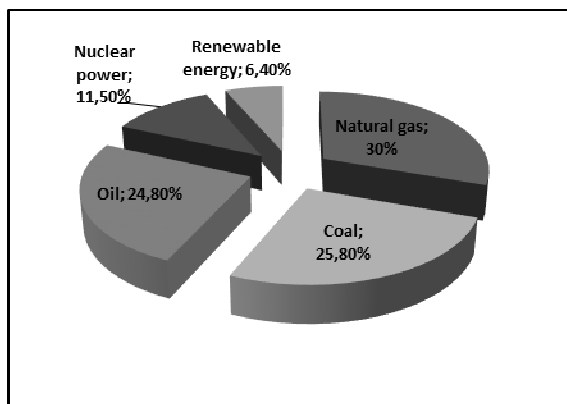
1. USA Energy Outlook

According to BP's Energy Outlook, energy consumption is expected to increase by 34% between 2014 and 2035 due to the growth in world economy and the rise in world population (BP Outlook to 2035).

The US is the world’s largest economy. According to the EIA (2014), the US is the second largest energy producer in the world after China. In 2013, the total amount of energy produced in the US was 1,859.3 million tons of oil-equivalent (Mtoe) which represents approximately 13% of the world total. According to BP (2016), the US share of global energy consumption was 17,3% whereas its share in global energy production was 15,6 %.

30% of energy production in the US comes from natural gas, 25,8% from coal, 24,8% from oil, 11,5% from nuclear power and 6,4% from renewable energy. Domestic production accounts for approximately 85% of total primary energy supply (Figure 1). The US is reliant on imports for 27%. The US is a net importer of oil and natural gas and a net exporter in coal. Energy exports constitute around 12% of energy production (EIA, 2014, p. 20-21).

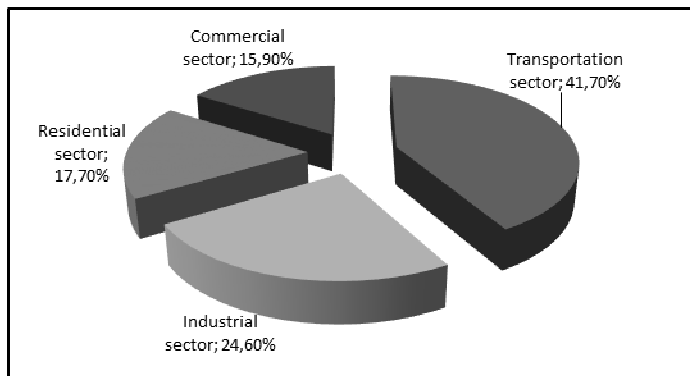
Figure 1: The Distribution of Energy Production in the US According to Resources, 2013

Source: IEA, 2014 Review, p. 21, 113.

The transport sector in the US is the sector with the highest energy consumption of 41,7% followed by the industrial sector with 24,60%, residential sector with 17,70% and commercial sector with 15,90% (Figure 2).

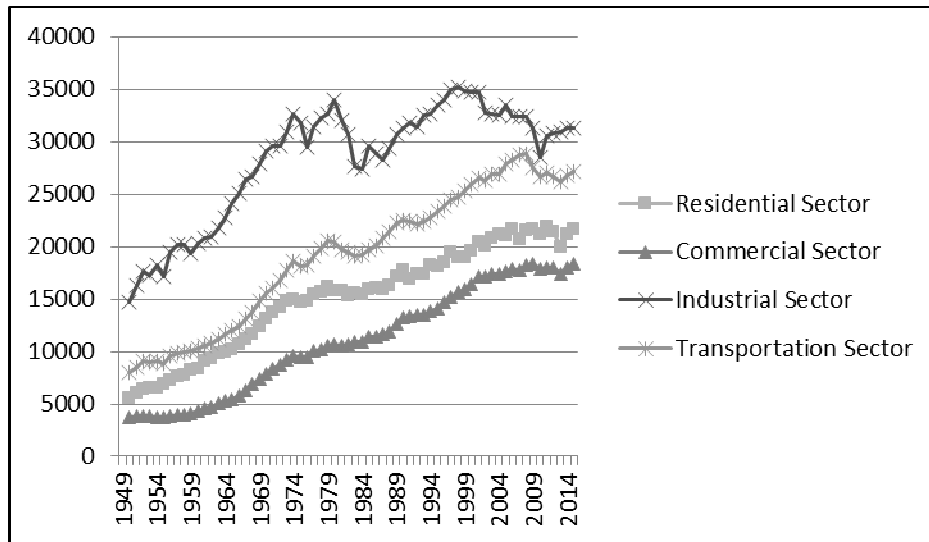
Figure 2: Distribution of the US Energy Demand According to Sectors, 2013

Source: IEA, 2014 Review, p. 22.

The growth path of sectoral energy consumption in the US over the period 1949-2014 can be seen in the figure. The momentum of increase in the industrial sector with the economic crises survived has seen interruptions from time to time. There was a significant decrease in energy consumption in the industrial sector especially after the 2008 crisis. The transport sector, on the other hand, displayed a steadier and faster increase in the examined period (Figure 3).

Figure 3: US Energy Consumption by Sector, 1949-2014, (Trillion Btu)

Source: U.S. Energy Information Administration, 2015.

2. Literature Review

Demand for energy has been increasing due to high level of urbanization and industrialization leading researchers to carry out a new research on new unit root properties of energy consumption in the field of energy economy.

Özcan and Öztürk (2016) state that because of the close relationship between energy use and economic growth, the structural breaks in energy markets may cause fluctuations in macroeconomy. For this reason, such tests provide the opportunity to find out whether the shocks seen in energy markets create a permanent or temporary impact. On the other hand, it is important to understand that the time series features of energy consumption has implications for the design of energy policies that aim to achieve specified levels of energy consumption in time. According to Narayan and Smyth (2007), as structural changes in the oil market have got an impact on macroeconomic variables, the stationarity properties of energy consumption have important implications for economy policies. If energy consumption is not stationary, the unit root will be applied to other macroeconomic variables. From an economics point of view, if these macroeconomic series are not stationary, then business cycle theories that describe output fluctuations as temporary deviations from long-term economic growth trends can no longer provide any support from an empirical point of view.

Shahbaz, et. al. (2014) state that several factors motivate to a large extent these empirical analyses on energy consumption stationarity. To start with, if energy consumption is stationary at level, then shocks to energy consumption will have temporary impact in time and the economic policies designed accordingly will have a temporary impact. If energy consumption is stationary, the shocks to energy consumption will be temporary in line with prominent structural changes in energy consumption and the energy consumption demand will go back to its original pace shortly. Moreover, if energy consumption includes a unit root then the shocks to energy consumption will have permanent or long-term impact. If this is the case, then the shocks to energy consumption will have a permanent impact on energy demand. Therefore, fluctuations in energy consumption will have a permanent impact on economic activities carried out and the designed policies will, hence, be more effective.

Introduced by Narayan and Smith (2007), a significant number of studies analyze integration properties of energy consumption and production. Narayan and Smyth (2007) applies univariate and panel data unit root tests to annual panel data for 182 countries over the period 1979-2000 by using ADF and *t*-bar unit root tests. As a result of the ADF univariate test, they found that a unit root in per capita energy consumption was only for 31% of the 182 countries. By applying the panel version of the ADF test, they found that there was no unit root in per capita energy consumption for various panels.

Chen and Lee (2007), one of the first studies in the field, applies a new panel unit root testing procedure developed by Carrion-Silvestre et. al. (2005) to investigate whether shocks to time paths of per capita energy consumption are permanent and/or temporary for seven regional-based panels over the 1971-2002 period. When structural breaks and cross-sectional correlations are added in the model, all regional-based panels of energy consumption per capita are stationary.

Narayan et. al. (2008) examine the unit root properties of crude oil production for 60 countries by using Lagrange Multiplier (LM) panel unit root test with structural break over the period 1971-2003. According to the results of the study, crude oil and NGL production are jointly stationary.

Aslan and Kum (2011) aims to investigate the stationarity of energy consumption for Turkish disaggregated data by employing LM univariate tests and Kruse (2010) non-linear unit root tests over the period 1970-2006. According to the results of the study, the hypothesis of linearity for 4 cases in 7 Turkish sectors was rejected.

Kum (2012) examines whether the fluctuations in energy consumption are temporary or permanent for 15 East Asia and Pacific countries by applying the Lagrange Multiplier (LM) panel unit root test with one structural break over the period 1971-2007. According to the results of the analysis carried out by adding structural break to the LM test, there is no unit root in per capita energy consumption for these 15 countries.

In their study covering 115 countries over the period 1980-2008, Lean and Smyth (2013) analyze whether the policies to encourage renewable electricity could have an impact by applying panel unit root and stationary tests to time series data on renewable electricity generation. The conclusion is that considering all of the countries analyzed, for

almost three quarters of the individual countries, renewable electricity generation is characterized by a unit root.

Öztürk and Aslan (2014) investigate the stationary properties of per capita electricity consumption by applying a nonlinear unit root test for 23 high-income OECD countries over the period 1960–2005. Using the Lagrange Multiplier and Kruse's (2011) unit root test, they conclude that electricity consumption is a non-stationary process for 12 countries and any shock to electricity consumption is likely to be permanent and energy policies will have a permanent impact.

By applying the Harvey et al. linearity test to determine the type of the unit root tests (the Kruse (2010) nonlinear unit root or LM (Lagrange Multiplier) linear unit root tests) over the period 1971-2010, Shahbaz, et. al. (2014) analyze the panel unit root properties of natural gas energy consumption of 48 countries. The conclusion is that the stationarity of natural gas consumption cannot be rejected for more than 60% of countries.

Tiwari and Albuлесcu (2016) investigate the stationarity properties of the renewable-to-total electricity consumption ratio for 90 countries by using flexible Fourier stationarity and unit root tests over the period 1980-2011. According to the Fourier ADF test results, the null hypothesis of unit root is rejected for all countries except for the UK.

Gozgor (2016) examines stochastic properties of renewable energy consumption in three large developing economies, namely Brazil, China, and India over the period 1971-2014 by using some of the unit root tests. The results of the study show that renewable energy consumption is a unit root process in Brazil, however stationary in China and India.

Özcan and Öztürk (2016), examine the time series properties of per capita energy consumption for 32 OECD countries over the period 1971-2013 by using the CBL univariate and panel stationary tests extended with a Fourier function. According to the results of the study, 16 OECD countries have nonstationary per capita energy consumption and there is a hysteresis or path dependence in their energy demand. 16 OECD countries, including the US, on the other hand, have stationary per capita energy consumption so the shocks to energy demand will have only temporary impact.

Doğan (2016) investigates the unit root properties of electricity consumption for 12 regions of Turkey across four sectors in addition to total electricity consumption by regions over the period 1995-2013 by implementing Dickey-Fuller and DFGLS unit root test. They find that 48 cases are non-stationary, and 12 cases are stationary.

Fallahi et. al. (2016) examine persistence in energy consumption across 107 countries for the period 1971-2011 by using subsampling confidence interval methods. According to the results of the study, 107 countries are classified under three persistence classes: those whose energy consumption is explosive, those with nonstationary energy consumption and those whose energy consumption is stationary.

Eren (2016) analyzes the stationarity of energy demand for 30 countries over the period 1960-2013 by using Fourier Augmented Dickey Fuller unit root test. The results show that the energy demand is not stationary in 28 countries including the U.S. For this

reason, the energy demand management policies of these countries have lasting and long-term impact.

Studies on sectoral energy consumption of countries have been increasing fast in literature. Zhang et. al. (2011) analyzes energy and energy efficiencies in Chinese transport sector over the period 1980- 2009. Hessari (2005) investigates detailed sectoral energy consumption in Iran. Song et. al. (2016) measure the level of sustainable development and energy consumption of highway transport system in regions of China by data envelopment analysis model. Achour and Belloumi (2016) aim to identify the driving factors and measures of energy consumption in Tunisian transport sector by using the LMDI model over the period 1985-2014. Rahman et. al. (2016) investigate the long-run relationship between industrial sectors and energy consumption by using the Toda Yamamoto model over the period 1971-2011. Mishra and Smyth (2016) examine the convergence of energy consumption per capita at the sectoral level in Australia by using the LM and RALS-LM unit root tests over the period 1973-74 to 2013-2014.

3. Data and Econometric Methods

3.1. Data

The data over the period 1949 – 2014 were used in this study investigating whether the shocks in total energy consumption with respect to sectors were temporary or permanent in the US economy. The total energy consumption measured in trillions of Btu was obtained from the Energy Information Administration. All the data available were transformed to natural logarithms before the analysis.

3.2. Econometric Methods

Unit root tests are used in empirical studies that investigate whether shocks have got temporary or permanent impacts. The stationarity obtained as a result of these tests indicate that the shocks are temporary whereas the unit root indicates that the shocks are permanent.

Conventional unit root tests were introduced in the study by Dickey and Fuller (1979). Different unit root tests have been proposed in many studies after this study. The main difference in unit root tests was introduced by Perron (1989). Perron (1989) shows that when existing structural break ignored the conventional unit root tests will be biased towards not rejecting a false null of a unit root.

When the unit root test process is examined, the LM type unit root tests are generally more powerful than the usual DF type tests (Meng et. al. 2013). The LM type unit root tests are based on the following regression;

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi \hat{S}_{t-1} + e_t \tag{1}$$

where \hat{S}_t denotes $\hat{S}_t = y_t - \hat{\psi} - Z_t \hat{\delta}$, Z_t denotes deterministic terms while Z_t is described as $Z_t = [1, t, D_t]'$ for a level shift and $Z_t = [1, t, D_t, DT_t]'$ for a trend break. Where $D_t = 1$ for $t \geq T_B + 1$ and zero otherwise, $DT_t = t - T_B$ for $t \geq T_B + 1$ and zero otherwise and T_B is break date. This model could be generalized by adding a dummy variable for multiple break. In this case, $Z_t = [1, t, D_{1t}, \dots, \dots, D_{Rt}, DT_{1t}, \dots, \dots, DT_{Rt}]'$ where $D_{it} = 1$ for

$t \geq T_{B1} + 1$ and zero otherwise and $DT_{it} = 1$ for $t \geq T_{B1} + 1$ and zero otherwise. Test statistics for testing unit root is t statistics for $\phi = 0$. Lee et al. (2012) propose a transformation procedure to remove the dependency on the nuisance parameter.

$$\tilde{S}_t^* = \begin{cases} \frac{T}{T_{B1}} \tilde{S}_t & \text{for } t \leq T_{B1} \\ \frac{T}{T_{B2}-T_{B1}} \tilde{S}_t & \text{for } T_{B1} \leq t \leq T_{B2} \\ \vdots \\ \frac{T}{T-T_{BR}} \tilde{S}_t & \text{for } T_{BR} \leq t \leq T \end{cases} \quad (2)$$

When \tilde{S}_{t-1} is replaced by \tilde{S}_t^* , the testing equation will be as follows:

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi \tilde{S}_{t-1}^* + \sum_{j=1}^k d_j \tilde{S}_{t-j} + e_t \quad (3)$$

Using this equation, the test statistics is calculated as t statistics for $\tau_{LM}^* \phi = 0$. This test statistics will be different depending on the number of breaks.

Meng et al. (2013) propose transformed RALS LM test to improve the power of the test in the information on non-normal errors. According to this proposed procedure, the

$\hat{w}_t = [\hat{e}_t^2 - \hat{m}_2, \hat{e}_t^3 - \hat{m}_3 - 3\hat{m}_2\hat{e}_t]'$ term will be added in the test equation. Where \hat{e}_t is the residual from the testing equation, \hat{w}_t are associated with moment condition of \hat{e}_t , $m_{j+1} = j\sigma^2 m_{j-1}$, where $\hat{m}_j = T^{-1} \sum_{t=1}^T \hat{e}_t^j$. Based on this, the RALS-LM test statistics will be obtained using the following regression equation.

$$\Delta y_t = \delta' \Delta Z_t + \phi \tilde{S}_{t-1}^* + \sum_{j=1}^k d_j \tilde{S}_{t-j} + \hat{w}_t' \gamma + u_t \quad (4)$$

The test statistics is calculated as t statistics for $\tau_{RALS-LM}^* \phi = 0$ using this equation. Meng et al. (2016) show that the asymptotic distribution of $\tau_{RALS-LM}^*$ is $\tau_{RALS-LM}^* \rightarrow p \tau_{LM}^* + \sqrt{1-p^2} Z$ where p reflects the relative ratio of the variance of two error terms. Meng et al. (2016) also demonstrate that the critical values of this test statistic do not depend on the break location parameter and the critical values of this test statistics are tabulated.

3.3. Empirical Findings

The analyses were carried out using the TR LM test developed by Lee et al. (2012) and Meng et al. (2016) TR RALS LM unit root test with two breaks in this study that investigates the temporary or permanent impact of shocks in energy consumption and the results are tabulated in Table 1.

Table 1: Unit Root Tests Results with Two Breaks

Variable	TR LM			TR RALS LM			Critical Values		
	Stat	DF	DF	Stat	DF	DF	0.1	0.05	0.01
Consumption	-5.2894	00	0.0000	-5.1754	00	0.0000	-4.0124	-4.2495	-4.6141
Industrial	-4.5285	00	0.0000	-4.4285	00	0.0000	-4.0124	-4.2495	-4.6141
Manufacturing	-4.4721	00	0.0000	-4.3721	00	0.0000	-4.0124	-4.2495	-4.6141
Transportation	-4.5285	00	0.0000	-4.4285	00	0.0000	-4.0124	-4.2495	-4.6141

T_{LM}^a and $T_{RAALS\ LM}^a$ denote the test statistics for TR LM test and TR RALS LM test, respectively. \hat{T}_B denotes the estimated break date. k denotes the optimal number of lags. The critical values of the T_{LM}^a are -3.921, -4.183 and -4.689 at the 10%, 5%, and 1% levels, respectively. ^a means that break point is not significant at the 10% level.

Following Payne et al (2014), the general to specific approach is used in this article. When the structural break dummy is not significant based on the standard t test, the test with one structural break was applied. One statistically insignificant structural break in the industrial and commercial sectors requires the use of single structural break tests.

Table 2: Unit Root Tests Results with One Break

Sector	TR LM		TR RALS LM			Critical Values		
	T_{LM}^a	\hat{T}_B	k	p ¹	\hat{S}_0	10%	5%	1%
Manufacturing	-4.0027*	4.9927	6	0.0000	0.000	-3.921	-4.183	-4.689
Wholesale	-4.2000*	4.9927	9	0.0000	0.000	-3.921	-4.183	-4.689
Retail	-4.2000*	4.9927	7	0.0000	0.000	-3.921	-4.183	-4.689
Transportation	-3.2000*	4.9927	2	0.0000	0.000	-3.921	-4.183	-4.689

T_{LM}^a and $T_{RAALS\ LM}^a$ denote the test statistics for TR LM test and TR RALS LM test, respectively. \hat{T}_B denotes the estimated break date. k denotes the optimal number of lags. The critical values of the T_{LM}^a are -3.403, -3.671 and -4.199 at the 10%, 5%, and 1% levels, respectively. ^a means that break point is not significant at the 10% level.

According to results presented in Table 2, stationarity is not observed in the transport sector whereas it is observed in other sectors.

Conclusion

Energy management is one of the important factors of sustainable development programs of the countries. Energy consumption in the US saw a steady increase over the period 1949-2012. According to BP (2016), the US share of global energy consumption was 17,3% whereas its share in global energy production was 15,6 %. Thus, it is very important for energy policy makers in the US to investigate energy consumption by sectors to develop efficient energy policies.

The energy consumption by sector data over the period 1949-2012 were used in this study that investigates whether the shocks in energy consumption are permanent or temporary in the US. What differentiates this study from other studies is the use of the RALS LM unit root test due to its basic advantages. According to the analysis made, it was seen that the shocks in energy consumption in the transport sector of the US have got a permanent impact.

This result is important for the development of relevant economy policies. As energy is a more essential factor input in the transport sector than in the labor-intensive commercial sector, changes in energy supply, energy prices etc. have got a strong impact on the transport sector, hence on economic growth. According to Gross (2012), the main difference between the transport sector and other sectors is the fact that the production

process of the transport sector is both inseparable and highly energy intensive. Moreover, the transport sector has got an important impact both on the sustainability of earth and people's economic and social lives. In like manner, Zhang et. al. (2011) state that there are two sides of energy use in the transport sector. The first one is about the large-scale contribution made especially by highways transport resources to pollution problems while the second is related to energy supply security.

References

- Achour, H., and M. Belloumi (2016). Decomposing the Influencing Factors of Energy Consumption in Tunisian Transportation Sector Using LMDI Method. *Transport Policy*, 52, 64-71.
- Aslan, A., and H. Kum (2011). The Stationarity of Energy Consumption for Turkish Disaggregate Data by Employing Linear and Nonlinear Unit Root Tests. *Energy*, 36, 4256-4258.
- BP Statistical Review (2016). <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/country-and-regional-insights/united-states.html> (18.09.2016).
- Chen, P.-F., and C.-C. Lee (2007). Is Energy Consumption Per Capita Broken Stationary? New Evidence from Regional-Based Panels. *Energy Policy*, 35, 3526-3540.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74 (366a), 427-431.
- Doğan, E. (2016). Are Shocks to Electricity Consumption Transitory or Permanent? Sub-National Evidence from Turkey. *Utilities Policy*, Article in Press. 1-8.
- EIA (2015). U.S. primary energy consumption by source and sector. (https://www.eia.gov/totalenergy/data/monthly/pdf/flow/css_2015_energy.pdf). (18.09.2016)
- Fallahi, F., M. Karimi, and M.-C. Voia (2016). Persistence in World Energy Consumption: Evidence from Subsampling Confidence Intervals. *Energy Economics*, 57, 175-183.
- Gozger, G. (2016). Are Shocks to Renewable Energy Consumption Permanent or Transitory? An Empirical Investigation for Brazil, China, and India. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 66, 913-919.
- Gross, C. (2012). Explaining the (Non-)Causality Between Energy and Economics Growth in the U.S. – A Multivariate Sectoral Analysis. *Energy Economics*, 34, 489-499.

- H. H. Lean, and R. Smyth (2013). Will Policies to Promote Renewable Electricity Generation Be Effective? Evidence from Panel Stationarity and Unit Root Tests for 115 Countries. *Renewable Energy and Sustainable Energy Reviews*, 22, 371-379.
- Hessari, F. A. (2005). Sectoral Energy Consumption in Iran. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 9, 203-214.
- IEA (2014). Energy Policies of IEA Countries-The United States. *IEA 2014 Review*, 21, 113.
- Kum, H. (2012). Are Fluctuations in Energy Consumption Transitory or Permanent? Evidence from a Panel of East Asia & Pasific Countries. *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol. 2. No. 3, 92-96.
- Lee, J., Meng, M. and Strazicich, M. C. (2012). Two-step LM Unit Root Tests with Trend-Breaks. *Journal of Statistical and Econometric Methods*, 1, 81-107.
- Meng, M., Lee, J. & Payne, J. (2016). RALS-LM Unit Root Test with Trend Breaks and Non-Normal Errors: Application to the Prebisch-Singer Hypothesis. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 21(1), pp. 31-45
- Meng, M., Payne, J. E., & Lee, J. (2013). Convergence in Per Capita Energy Use among OECD Countries. *Energy Economics*, 36, 536-545.
- Mishra, V., & Smyth, R. (2017). Conditional Convergence in Australia's Energy Consumption at the Sector Level. *Energy Economics*, 62, 396-403.
- Mishra, V., and R. Smyth (2016). Conditional Convergence in Australia's Energy Consumption at the Sector Level. *Energy Economics*, (Article in press).
- Narayan, K. N., and R. Smyth (2007). Are Shocks to Energy Consumption Permanent or Temporary? Evidence from 182 Countries. *Energy Policy*, 35, 333-341.
- Narayan, K. N., S. Narayan, and R. Smyth (2008). Are Oil Shocks Permanent or Temporary? Panel Data Evidence from Crude Oil and NGL Production in 60 Countries. *Energy Economics*, 30, 319-936.
- Özcan, B, and I. Öztürk (2016). A New Approach to Energy Consumption Per Capita Stationarity: Evidence form OECD Countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 65, 332-344.
- Öztürk, I. and A. Aslan (2014). Are Fluctuations in Electricity Consumption Permanent or Transitory? Evidence from a Nonlinear Unit Root Test in High-income OECD Countries. *Journal Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, Volume 10, 2015 - Issue 3, 257-262.
- Perron, P. (1989). The Great Crash, the Oil Price Shock, and the Unit Root Hypothesis. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1361-1401.

- Rahman, Md. S., A. H. Md. Noman, F. Shahari, M. Aslam, C. S. Gee, C. R. Isa, and S. Pervin (2016). Efficient Energy Consumption in Industrial Sectors and Its Effect on Environment: A Comparative Analysis between G8 and Southeast Asian Emerging Economies, *Energy*, 97, 82-89.
- Shahbaz, M., N. Khraief, M. K. Mahalik, and K. U. Zaman (2014). Are Fluctuations in Natural Gas Consumption Per Capita Transitory? Evidence from Time Series and Panel Unit Root Tests. *Energy*, 78, 183-195.
- Song, M., W. Zheng, and Z. Wang (2016). Environmental Efficiency and Energy Consumption of Highway Transportation System in China. *Int. J. Production Economics*, 181, 441-449.
- Tiwari, A. K., and C. T. Albuiescu (2016). Renewable-to-Total Electricity Consumption Ratio: Estimating the Permanent or Transitory Fluctuations Based on Flexible Fourier Stationarity and Unit Root Tests. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 57, 1409-1427.
- U.S. Energy Information Administration, (2015). *Monthly Energy Review*, Release Date: June 25, 2015, Next Update: July 28.
- Zhang, M., G. Li, H.L. Mu, and Y.D. Ning (2011). Energy and Exergy Efficiencies in the Chinese Transportation Sector, 1980-2009. *Energy*, 36, 770-776.

Yayın Geliş Tarihi: 04.05.2020

Yayın Onay Tarihi: 02.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.731781

Hasan BOZTÜRK •

Pınar GEDİKKAYA BAL **

Avrupa Bütünleşmesinde Gelecek Senaryoları ve Almanya Etkisi***

The Future Scenarios for European Integration and The Impact of Germany

Özet

Avrupa'nın bütünleşmesi ve ortak bir ulus üstü çatı altında toplanması fikrinden Avrupa Birliği'ne (AB) uzanan süreçte Almanya'nın rolü büyüktür. Günümüzde de AB'nin geleceği bağlamında Almanya'nın olası politikaları ve AB içindeki liderlik rolünün ne olacağı kritik öneme sahiptir. Bu çalışma AB'nin genişleme ve bütünleşme sürecinin kısa bir özeti üzerinden Avrupa Komisyonu'nun 2017 yılında ortaya koyduğu gelecek senaryolarını analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu gelecek senaryoları çerçevesinde Almanya'nın AB'nin bütünleşme sürecine bakışı ve bu süreçteki rolü incelenecek ve bu bağlamda AB'nin bu sürece etkisi incelenecektir. Böylece kurucu ülkelerden biri olan Almanya'nın Birliğin geleceği üzerindeki etkisi de anlaşılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Bütünleşmesi, AB için Gelecek Senaryoları, Avrupa Komisyonu, Almanya, AB'nin geleceği

JEL Kodları: F53, N44, N94

Abstract

The integration process of the European Union (EU) and the idea of gathering Europe under a supranational body can not be thought without Germany. In the context of the future of the EU, the possible policies of Germany and its leadership role are crucial. This study aims firstly to explain the enlargement and integration process of the EU, and then to analyze the future scenarios that have been put forward by the European Commission in 2017. Within the framework of these future scenarios, German views on the future of the Union's integration process and its impact on this process will be examined. Thus, the effect of Germany, one of the founding countries, on the future of the Union will be assessed.

Key Words: European Integration, Future Scenarios for the EU, European Commission, Germany, Future of the EU

JEL Codes: F53, N44, N94

* Kocaeli Üniversitesi, Avrupa Birliği Çalışmaları Doktora Öğrencisi, ORCID: 0000-0002-6313-6939, email: hasanbozturk@hotmail.com.

** Doç. Dr., Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0003-3416-9042, email: pinarbal@beykent.edu.tr.

*** Bu çalışma, 2019 yılında Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde savunulan "Avrupa Birliği'nin Gelecek İnşasında Almanya'nın Rolü ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi" isimli tez çalışmasının güncellenmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

Giriş

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan Avrupa'daki dönüşüm günümüzde AB'nin kurulmasıyla önemli bir noktaya ulaşmıştır. Birlik tarihsel olarak yaşanan gelişim ve dönüşümlerle birlikte yeni bir evreye geçmenin çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışma Almanya'nın AB'nin kurulmasına giden süreçteki rolüne ve kurulduktan sonra genişleme ve bütünleşme çabalarındaki yerine odaklanmaktadır. Çalışmanın ana çerçevesini oluşturan Almanya'nın önemi gerek nüfus gerekse ekonomik olarak Avrupa'nın en güçlü ve dinamik ülkesi olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, günümüzde Birliğin karşı karşıya kaldığı sorunlar ve yaşanan krizler karşısında güçlü duruşunu koruyan Almanya'nın Avrupa'ya hâkim olabileceği endişeleri her zamankinden daha fazla destek görmektedir. Almanya AKÇT'nin kuruluş aşamasında olduğu gibi günümüz AB'sinde de ana aktör konumundadır ve lokomotif görevi üstlenmiştir. Ekonomik gücüyle birlikte AB'yi yönlendiren en önemli ülkelerden biridir.

AB'nin gelecekte nasıl evrileceğini tartışabilmek için AB'nin AKÇT ve AET'den günümüze hangi bütünleşme süreçlerinden geçtiğinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada önce Birliğin geçirdiği derinleşme ve genişleme dalgaları açıklanmış ve Almanya'nın bu süreçlerdeki etkisi analiz edilmiştir. Daha sonra Avrupa Komisyonu'nun 2017 yılında yayınladığı Birliğin geleceğine dair senaryoları açıklanmış ve bu gelecek senaryoları Almanya perspektifinden incelenmiştir.

1. Avrupa Bütünleşme Süreci

Avrupa bütünleşme süreci 1952 yılında kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ile resmîyet kazanmıştır. 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) eklenmiştir. Bu dönemde Almanya'nın çıkarları açısından bu yapılar içerisinde yer almak ya da bütünleşme sürecine dahil olmak önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreçte yer almak Almanya için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaybetmiş olduğu itibarı yeniden kazanmak anlamına gelmektedir. Ayrıca ekonomik açıdan da bu yapı içinde yer almak Almanya'nın çıkarına olmuş ve süreçle birlikte Avrupa, savaştan dolayı zayıflamış olan Alman ekonomisi için, güvenli bir pazar haline gelmiştir. (Borchardt, 1995: s. 15) Almanya ile birlikte bütünleşme sürecinin mimarı olan Fransa açısından başlarda en önemli unsur bir daha savaşmamak üzere ekonomi temelli kurulacak bir yapının ihdas edilmesidir (Dinan, 2008: s. 62). Almanya'nın AKÇT'ye üyeliği Alman sanayiinin hayli gerek duyduğu büyümeyi hızlandıracak bir fırsat olmuştur. Fransa için ise daha geniş bir yapıyla hareket etmek tarım alanında daha geniş bir pazara giriş anlamına gelmektedir (Borchardt, 1995: s. 15).

Kurucu ülkelerden biri olan Belçika'nın AKÇT içinde ya da devamındaki Topluluklar içinde yer almış olması ülke çıkarları bağlamında önemlidir. Belçika da ticaret açısından Avrupa'ya bağımlı bir ülke konumundadır. Aynı zamanda Belçika ulusal ekonomisi kömür ve çelik üzerine kuruludur. Belçika için bu pazarla birlikte kömür ve demir kaynakları kritik öneme sahiptir. Kurucu ülkelerden bir diğeri olan İtalya'da sanayileşme adımları önceden atılmaya başlanmış bulunmakla birlikte AKÇT güvenli ve ulaşılabilir bir pazara kapı açmaktadır. Bir diğer kurucu üye olan Hollanda için de söylenecek gerekçeler ve beklentiler diğer ülkelerle benzerlikler taşımaktadır.

Ortaya çıkan fırsatla, sanayileşme adımlarını güçlendirmekle birlikte, Hollanda limanları sayesinde Avrupa taşımacılığında söz sahibi olacaktır. Hollanda tarım ile ilgili de avantajlar elde etmektedir ve tarımsal üretimdeki verimlilik ile birlikte yeni pazarlara da güvenli bir şekilde ulaşma imkânı sağlanmış olacaktır (Borchardt, 1995: s. 15-16).

1960'lı yıllara gelindiğinde Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'nin kurulmasında öncülük eden Birleşik Krallık, AET'nin ekonomik potansiyeli karşısında kuruluş dönemindeki fikrini değiştirerek örgüte üye olmak istemiştir. Fakat Fransa'da Charles de Gaulle dönemi Birleşik Krallık'ın üyelik beklentilerinin boşa çıkmasıyla sonuçlanmıştır. De Gaulle'e göre Birleşik Krallık'ın ABD ile olan ilişkileri Commonwealth bağları nedeniyle Fransa'nın çıkarlarıyla uyumsuzdur. De Gaulle'un 1969 yılında istifası sonrasında Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka yeniden tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve 1973 tarihinde AT'ye tam üye olmuşlardır (Ülger, 2015: s. 47-48).

Avrupa bütünleşme süreci derinleşme sürecinden bağımsız değerlendirilememektedir. Her ortak politika sürecinde olduğu gibi her üye alımında bütünleşmenin doğasında bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu değişimler de Birliğin hazmetme kapasitesi sınırlarını zorladığı için, Birliğin derinleşme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Derinleşme kavramı, bütünleşmenin daha ileri bir aşamaya götürülmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. Bütünleşme sürecindeki kurumlara yeni yetkiler verilmesi, yeni kurumlar oluşturulması ve yeni ortak politika alanlarının oluşturulması derinleşme çabaları çerçevesinde ele alınmaktadır (Özdemir, 2015: s. 257). 1 Temmuz 1968'de gümrük vergilerinin kaldırılması, tarım ve ticaret politikaları başta olmak üzere ortak politikaların 1960'ların sonunda bir düzene girmeye başlamış olması bu dönemdeki derinleşme hareketleri bağlamında değerlendirilebilmektedir (Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliği Tarihçesi", 2020).

1973 yılındaki ilk genişlemeden sonra tekrar demokrasiye geçen Yunanistan 1981 yılında AT'ye üye olmuştur. Üçüncü genişleme İspanya ve Portekiz'in 1986 yılında AT'ye dahil olmasıyla gerçekleşmiştir. (Borchardt, 1995: s. 19). Topluluğun İspanya ve Portekiz'i içine alarak Yunanistan'dan sonra güneye ikinci kez açılması kolay kabul edilebilir bir durum olmamıştır (Ulan ve Örnek, 2014: s. 2). Bu tepkinin nedeni AT'nin birlik ilkesinden uzaklaşarak bir serbest ticaret alanına dönüşeceği endişesidir. Genişleme hamlesini doğru bulanlar bu genişlemeyle Avrupa'da demokrasinin güçleneceğini düşünmüşlerdir (Karluk, 2014: s. 92).

1987 yılında Avrupa Tek Senedinin imzalanması ile üye ülkeler bütünleşme sürecinde biraz daha derinleşerek gümrük birliğinden ortak pazara geçişi hedeflemişlerdir. 1992 Maastricht Antlaşması sonrası 1993 yılında Ortak Pazarın tamamlanması ile derinleşmeye dair önemli bir gelişme daha kaydedilmiştir (Özdemir, 2015: s. 257). Ortak Pazarın uygulamaya geçmesi ve ortak para sistemine yönelik çalışmalar çerçevesinde ortak paranın yönetimi uluslararası bir kuruma devredilirken, Almanya'nın ortak bir ekonomi politikasının oluşturulmasına yönelik çağrılarını karşılamak için ekonomi politikalarının yönetiminde üye devletlerin ödün vermek istemediği görülmüştür. Bununla birlikte, ekonomik kriz sonucu dış borçları artan Güney ve Orta Avrupa ülkelerine yönelik düzenlenen reform çalışmaları bu ülkelerin ekonomik refaha ulaşmalarını amaçlarken, Almanya'nın bu ülkelere yönelik tavrının reformları dayatan koşullar sunması şeklinde

olduğu ifade edilebilmekte ve üyeler arasında rahatsızlığa sebep olabilmektedir (Oğurlu ve Felekoğlu, 2019: s. 75).

Daha önce de belirtildiği gibi güneye doğru gerçekleşen ve Yunanistan, İspanya ve Portekiz'i içine alan genişleme hamlelerindeki en önemli handikap söz konusu üç ülkenin gelişmişlik düzeyleri ile ilgilidir. Dördüncü genişlemede Avusturya, İsveç ve Finlandiya ile ilgili söz konusu durum öncekilere oranla görece daha olumludur. (İktisadi Kalkınma Vakfı, "AB Genişlemesi" 2020). Bu üç ülkenin katılımı 1995 tarihinde gerçekleşmiş ve AB'nin üye sayısı 15'e çıkmıştır (Dedeoğlu, 2003: s. 121). Bu genişleme dalgasından sonra 1999 yılında Euro'nun yaratılması ve 2002 yılından itibaren tedavüle girmesi de yine derinleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Parasal birliğin tamamlanmasının ardından ekonomik birliğin tamamlanması süreci de önem teşkil etmektedir (Özdemir, 2015: s. 257).

Beşinci genişleme hamlesi 10 ülkeyi kapsamıştır. Bu genişleme Soğuk Savaş'ın sonrasına denk gelmesi nedeniyle Avrupa kıtası açısından bir dönüm noktası olmuştur, zira iki kutuplu sistemin ortadan kalkması ve yaklaşık 50 yıllık bir bölünmüşlüğü sona ermesi imajı desteklenmiştir. Oldukça zor bir dönem olan bu süreç aday ülkelerin nitelik ve nicelikleri bağlamında değerlendirildiğinde Avrupa bütünleşmesinin ulaştığı nokta itibarıyla diğer genişlemelerden çok farklıdır. Diğer taraftan bu boyutta bir genişleme kurumların işleyişleri açısından hazmetme kapasitesinde bir sorun teşkil edebilecektir. Bu bağlamda kurumların yapıları revize edilerek karar alma mekanizmaları yeniden düzenlenmiştir. 1998'de Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile müzakereler başlamıştır. Bulgaristan ve Romanya dışındaki ülkeler 1 Mayıs 2004'te AB üyesi olmuşlardır. Böylece beşinci genişleme sonrasında AB'nin üye sayısı 25'e çıkmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, "AB Genişlemesi", 2020). Bu genişleme sürecinde Almanya'nın çıkarları da ön planda olmaktadır. Doğu Avrupa ülkeleri ile yaşanacak olan bir bütünleşme süreci Almanya'nın ulusal çıkarları ile uyumlu olmaktadır (Oğurlu ve Felekoğlu, 2019: s. 7).

Genişlemelere ilişkin Almanya'nın tavrı egemenlik devrinin tamamlandığı ve değer dağıtımının yapıldığı bir sistemle orantılı bir şekilde gelişmişlik düzeyinin artırılmasıdır. Örnek olarak bunun için kullanılacak temel enstrümanlardan birisi olan tek para biriminin uygulamaya konulması için bütün üye ülkelerin ekonomik ve sosyal durumlarının eşitlenmesi şarttır. Özellikle Doğu Bloğu ülkelerinin bu sosyal ve ekonomik entegrasyona uyum sağlayamaması önemli bir handikaptır (Dinan, 2005: s. 54). Almanya'nın ekonomik gücü de Birliğin bütünleşme süreciyle birlikte değerlendirilebilmektedir. Almanya, ekonomisindeki büyümeyi sağlayabilmek için diğer Avrupa ülkelerinin pazarına ihtiyaç duymaktadır. Bu ülkelerin Alman bankalarından kredi alıyor olması ve Almanya'nın Birlikteki borçlu ülkeler için yürüttüğü reform çalışmaları ve sunduğu destek programları, Almanya'nın çıkarı doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler arasında yer almaktadır (Oğurlu ve Felekoğlu, 2019: s. 7).

Bulgaristan ve Romanya'nın yolsuzlukla mücadele konusunda sorunlu oldukları gerekçesiyle AB'ye üyelikleri gecikerek 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Böylece, AB'nin üye sayısı 27'ye ulaşmıştır. Birliğin son üyesi olan Hırvatistan 1 Temmuz 2013 tarihinde üye olmuştur ve AB'nin üye sayısı 28'e ulaşmıştır (Baykal ve Göçmen, 2016: s.

149). Mayıs 2020 itibarı ile Türkiye, Kuzey Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Arnavutluk aday ülke statüsündedirler. Arnavutluk 2009 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur (Avrupa Birliği Başkanlığı, "Arnavutluk", 2020). 2006 yılında bağımsızlığını ilan eden Karadağ, 15 Aralık 2008 tarihinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Avrupa Komisyonu bu girişime 9 Kasım 2010 tarihinde olumlu karşılık vererek müzakerelerin başlayabilmesi için belirli şartlar öne sürmüştür (Avrupa Birliği Başkanlığı, "Karadağ" 2020). Üyelik başvurusunu 2004 yılında yapan Kuzey Makedonya'nın AB'nin Batı Balkanlara yönelik genişleme politikasında değerli bir rolü bulunmaktadır. 2020 itibarı ile AB ülkeleri Kuzey Makedonya ve Arnavutluk ile müzakereleri başlatma konusunda anlaşmıştır (Alan, 2020).

22 Aralık 2009 tarihinde başvuru yapan Sırbistan'ın geçmişi ile ilgili önemli sıkıntıları AB makamları nezdinde sorun olarak karşılımlarına çıkmıştır. Nitekim soykırım ve savaş suçları işlemekle suçlanan asker ve siyasileri Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne sevk etmeyi kabul etmesinin ardından Belgrad ile Priştine arasında diyalog kurulması ve Kosova ile belirli konularda anlaşmaya varılması sonucunda, Sırbistan 1 Mart 2012 tarihinde aday ülke statüsü kazanmıştır. Komisyon, üyelik müzakereleri için resmen tanımadığı Kosova ile ilişkiler bağlamında şartlar öne sürmüştür (Avrupa Birliği Başkanlığı, "Sırbistan", 2020).

2020 itibarıyla AB üyeliği açısından iki potansiyel ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Bosna-Hersek ve Kosova'dır (Avrupa Birliği Başkanlığı, "Potansiyel Aday Ülkeler", 2020). 31 Ocak 2020 tarihi itibarıyla Birleşik Krallık 47 yıllık AB üyeliğine Brexit süreciyle son vermiştir. 31 Aralık 2020 tarihine kadar bir geçiş süreci öngörülmektedir. Bu süreçte AB hukuk kuralları halen geçerliliğini sürdürecektir. Birleşik Krallık'ın AB'den çıkmasıyla birlikte AB üye sayısı 27'ye düşmüştür (European Commission, "Brexit in Brief", 2020).

Birliğin yaşadığı genişleme ve derinleşme dalgalarında Almanya'nın ulusal çıkarları doğrultusunda sürece doğrudan veya dolaylı olarak dahil olduğu açıktır. Bütünleşmenin geleceğinde ne kadar etkili olabileceği de geçmişte genişleme süreçlerine yaptığı katkıların ortaya konulmasından sonra anlaşılabilir.

2. Avrupa Bütünleşmesinin Geleceğine Dair Senaryolar

Avrupa'nın bütünleşme çabalarında geçmişten günümüze hem başarılı hem de başarısız gelişmeler yaşanmıştır. Birliğin tarihsel çerçevede bütünleşmeye yönelik attığı adımların incelenmesinden sonra bütünleşmenin geleceğinin irdelenmesi daha kolay olacaktır. Bu bağlamda AB'nin yapılanmasının ne şekilde evrileceği, Birliğin daha sıkı bir bütünleşmeye yönelip yönelmeyeceği günümüzde ana tartışma konuları arasında yer almaktadır.

AB'nin geleceğine dair olası gelecek senaryolarının tam olarak anlaşılmasında şu soru faydalı olacaktır: "AB aslında ne demektir?" Canbolat'a göre, AB'nin üç önemli unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası siyasal sistem özelliği taşıyan supranasyonel bir örgüt olması; ikincisi yürüttüğü bütünleşme süreci ve sonuncusu ise güvenlik işlevidir. Bu yaklaşıma bütünleşme açısından bakıldığında, farklı siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleri olan ülkelerin bütünleşmesinin birdenbire yaşanmasının mümkün

olmadığı söylenebilmektedir. Bu bağlamda AB bütünleşme süreci sosyal ve siyasi bir devinim olarak her an dönüşüm geçirmektedir (İ. Canbolat ile kişisel iletişim, 25.09.2018).

Avrupa Komisyonu'nun 2017 yılında yayınladığı "Avrupa Birliği'nin Geleceğine Yönelik Senaryolar" da bu dönüşümün nasıl olabileceği ile ilgili bir yol haritası çizmektedir. 60 yılı aşkın süredir varlığını devam ettiren Birlik, siyasi ve ekonomik olarak bütünleşebilmek için yeni yollar aramak zorunda kalmıştır. 2017 Mart ayında kamuoyuyla paylaşılan "Beyaz Kitap" AB'nin geleceğinin tayin edilmesinde 2025 yılına kadar uygulanabilecek beş temel senaryo ortaya koymuştur. Bu senaryolar sırasıyla: "Aynı şekilde devam", "Yalnızca tek pazar", "Birden çok gönüllüler koalisyonu", "Daha az alanda daha etkin bir AB" ve son olarak "Hep birlikte daha fazla bütünleşme" şeklinde ifade edilmektedir (European Commission, 2017: s. 15). Aşağıdaki tablo, bu senaryoların içerikleriyle ilgili özet bilgiler içermektedir.

Tablo 1: AB'nin Geleceğine Dair Beyaz Kitap'ta Bahsi Geçen Senaryolar

	Senaryo 1	Senaryo 2	Senaryo 3	Senaryo 4	Senaryo 5
Tek Pazar & ticaret	Tek Pazar, serbest ve dijital sektör de dahil geçen dır. AB-27 ticaret anlaşmalarını hedefler.	Mal ve sermaye için Tek Pazar standartları arasındaki farklılıklar silme; ticaretin ve hizmetlerin serbest dolaşımını tam olarak güvence altına alır.	Senaryo 1'de ortaya koyulduğu gibi, Tek Pazar güçlendirilir ve AB-27 ticaret anlaşmalarına yönelir.	Ortak standartlar asgariye indirgenir ancak AB düzeyinde yönetilen alanlarda uygulama güçlenir; ticaret münhasıran AB tarafından ele alınır.	Tek Pazar standartlarını uygulamaması ve gücünü uygulama ile güçlendirir; ticaret münhasıran AB tarafından ele alınır.
Ekonomik & Parasal Birlik	Avro Alanı'nın işleyişinin iyileştirilmesinde kademeli ilerleme.	Avro Alanı'nda işbirliği esastır.	Senaryo 1'deki gibi ancak yalnızca vergilendirme ve sosyal standartlarda işbirliği derinleştirilmesini seçen ülkeler için.	Avro Alanı'nın konsolidasyonu için adımlar atılır. AB-27 istihdam ve sosyal politikasının bazı alanlarında daha az rol üstlenir.	Ekonomik, finansal ve mali birlik Haziran 2015 tarihli Beş Başkan Raporu'nda öngörüldüğü şekilde hayata geçirilir.
Sınır yönetimi & güvenlik	Diğer sınır yönetiminde işbirliği kademeli olarak artırılır; ortak sığınma sistemine doğru ilerleme, güvenlik konularında iyileştirilmiş koordinasyon.	Göç ve sığınma alanında ortak politikadan söz edilemez; güvenlik alanında işbirliği İkili düzeyde ele alınır; sınır kontrolleri daha sistemli hale gelir.	Senaryo 1'deki gibi ancak yalnızca güvenlik ve adalet konularında işbirliğini artırmayı seçen ülkeler için.	Sınır yönetimi, sığınma politikaları ve terörle mücadele konularında işbirliği sistematik hale gelir.	Senaryo 4'teki gibi, sınır yönetimi, sığınma politikaları ve terörle mücadele konularında işbirliği sistematikleşir.
Diğer politika & savunma	Diğer politika konularında tek sefli konuşma yöntemi ilerleme sağlanır; savunmada daha yakın işbirliği.	Bazı diğer politika konularını giderek İkili düzeyde ele alınmaya başlar; savunmada işbirliği mevcut düzeyde kalır.	Senaryo 1'deki gibi ancak yalnızca savunma alanında işbirliğini derinleştirilmesini seçen ülkeler için.	AB tüm diğer politika konularında tek sefli politika izler; Avrupa Savunma Birliği oluşturulur.	Senaryo 4'teki gibi, AB tüm diğer politika konularında tek sefli politika izler; Avrupa Savunma Birliği oluşturulur.
AB üyesi	27 üyesin üzerinde anlaşığı reform gündemini yansıtmak için de ilerleme modernize edilir.	Tek Pazar'ın temel işlevlerini sağlamaya yönelik olarak gözden geçirilir.	Senaryo 1'deki gibi; bazı üye ülkeler daha fazla yatırım yapmak istedikleri alanlar için ek finansman sağlayabilir.	AB 27 düzeyinde belirlenen yeni önceliklerle uyumlu olarak pekilde büyük ölçüde yeniden tasarlanır.	Büyük ölçüde modernize edilerek artırılır, üye ülkelerin kendi kaynaklarıyla desteklenir, Avro Alanı Mali İstikrar mekanizması faaliyettedir.
Etkinliği koruyulması	Pozitif reform gündemi somut sonuçlar ortaya koyar; karar alma süreçleri karmaşıklığına karşı beklentiyi karşılamak için her zaman istenen sonucu veremeyebilir.	Karar alma süreci daha anlaşılır hale gelme de kolektif hareket kapasitesi artırılır; ortak çıkar koruyan çoğunlukla İkili düzeyde ele alınmak zorundadır.	Senaryo 1'deki gibi pozitif reform gündemi somut sonuçlar ortaya koyar; bazı engelemler grupları belirli alanlarda daha fazla kararın elde eder; karar alma süreci daha karmaşık hale alır.	Öncelikli hale getirilecek alanların belirlenmesi zor olsa da birlikte, karar alma daha anlaşılır hale gelir AB daha fazla role sahip olduğu alanlarda daha hızlı ve kararlı şekilde hareket eder.	Karar alma daha hızlı, uygulama daha güçlüdür; AB'nin Üye Devletlerden gereğinden fazla yetki aldığı düşünülür, AB'nin hesap verebilirliğini sorgular.

Kaynak: Şahin, 2017: s. 8-9.

İktisadi Kalkınma Vakfı Kıdemli Uzmanı Yeliz Şahin tarafından hazırlanan tablo incelendiğinde, beş senaryodan Komisyon tarafından önerilen ilkinin “Aynı Şekilde Devam” (Carrying on) senaryosu olduğu görülmektedir. Buna göre ilk göze çarpan tek pazar ve ticaret hedeflerinin, enerji ve dijital sektörler de sürece dahil edilecek şekilde güçlendirilmesi gerektiği ve Birlik üyeleri ile ilerici ticaret anlaşmaları imzalanmasının hedeflenmesidir (Şahin, 2017: s. 4). “Aynı Şekilde Devam” başlıklı bu senaryoda, Birliğin önceden belirlenmiş rotasını koruyacağı öngörülmektedir. Komisyon’un 2014 ve 2016 yıllarında yayınladığı raporlar çerçevesinde belirlenen reform politikalarının güncellenerek uygulanması hedeflenmiştir. Yeni mevzuatların ortaya çıkması, ancak sorunlar ortaya çıktıkça söz konusu olacaktır (European Commission, 2017: s. 16). Birliğin politikalar bağlamında hangi süreçleri izleyeceğine bakıldığında, örneğin Schengen, göç ve güvenlik politikalarında mevcut iş birliğinin artırılmasını hedeflediği ve özellikle güvenlik alanında ortaklığın artırılması ve sağlamlaştırılmasını amaçladığı anlaşılmaktadır. Birlik dış politika konusunda konsensüse dayalı bir tek sesliliği hedeflerken, savunma konusunda güvenlik alanında olduğu gibi ortaklığın artırılmasını amaçlamaktadır. “Aynı Şekilde Devam” senaryosuna göre bütçe bağlamında Birliğin beklentisi, 27 üyenin üzerinde anlaştığı ortak bir reform gündeminin tekrar revize edilmesidir. Bu senaryonun olumlu katkısı reform gündeminin pozitif yönde ilerleme sağlayacağına yönelik oluşan algı iken, olumsuz katkısı karar alma süreçlerinde yaşanabilecek belirsizliklerin devam edeceği düşüncesidir. Dolayısıyla gelecekte bu senaryo ile bütünleşme süreci işlediğinde Birliğin siyasal ve ekonomik bütünleşme anlamında tatmin edici ilerleme sağlayamayacağı öngörülmektedir (Şahin, 2017: s. 5). Ancak Komisyon, bu senaryo ile Birliğin varlığının korunacağını da altını çizmektedir (European Commission, 2017: s. 16-17).

Komisyon’un yayınladığı Beyaz Kitap’ta belirtilen ikinci senaryo “Yalnızca Tek Pazar” (Nothing but the Single Market) senaryosudur. Bu senaryoya göre tek pazar ve ticaret bağlamında malların serbest dolaşımının sağlanabilmesi adına tek pazarın güçlendirilmesi gerekmekte, ancak bu durum kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda tam bir güvence sağlamamaktadır (European Commission, 2017: s. 16). İlk senaryodan farklı olarak Birliğin birçok politika alanında daha fazla iş birliğine yönelmeyi tercih etmediği görülmekte, giderek artan oranda tek pazarın bazı önemli unsurlarının etkinleştirilmesi ve güçlendirilmesine odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Bu senaryoda belli politika alanlarında daha fazla iş birliğine gidilmesi durumu söz konusu değildir. Sorun yaşanan alanların ortak olması halinde iki taraflı girişimler gerçekleştirilebilir (European Commission, 2017: s. 18).

Politikalar özelinde incelenecek olursa, Avro alanında sınırlı iş birliği olması düşünülürken, Schengen, göç ve güvenlik alanlarında ortak bir politikadan söz edilememektedir (Ullan, 2016: s. 73). Bu alanlarda karar alma sürecinin zorluğu, güvenlik meselelerinin ikili düzeyde ele alınmasını gerektirecek ve böylece iç sınır denetiminin daha sistematik işleme söz konusu olacaktır. Dış güvenlik konusunun da ikili düzeyde değerlendirileceği ifade edilmekte, ancak savunma konusunda mevcut yapının korunması öngörülmektedir. (Şahin, 2017: s. 5). Sonuç itibarıyla “Yalnızca Tek Pazar senaryosu”, daha çok ikili ilişkiler üzerinde durarak, ortak karar alma sürecini ve kolektif hareket alanını sınırlandırmaktadır. Bu senaryonun olumlu katkısı karar alma sürecinin

daha kolay anlaşılmasını sağlamak olarak değerlendirilebilmekte, ancak olumsuz katkılarının daha fazla olduğu görülmektedir. Birlik üyeleri arasında ortaya çıkan görüş farklılıklarının ortak platformda değil, tek tek çözülmesinin gerekli olması bunlardan ilki olarak belirtilebilmektedir. Dolayısıyla birlikte hareket etme kapasitesi sınırlıdır (European Commission, 2017: s. 18).

AB Komisyonu tarafından hazırlanan Beyaz Kitap'ta yer alan üçüncü senaryo "Birden Çok Gönüllüler Koalisyonu"dur (Those Who want more do more). Buna göre Birlik var olan yapısını korumakla birlikte bazı üye devletlerin artan oranda iş birliği içerisine girmesinin mümkün olduğu öngörülmektedir. Yani AB'nin 27 üyesinin bugün olduğu gibi devam etmesi ancak bazı üye devletlerin daha fazla iş birliği içerisinde olmak isteyecekleri üzerinde kurgulanmıştır. Bu alanların; savunma, iç güvenlik, vergilendirme veya sosyal konular gibi politikaları kapsayacağı düşünülmüştür. Nihayetinde yeni üye devlet grupları, seçilen alanlarda iş birliğini derinleştirmek için özel yasal ve bütçe düzenlemeleri üzerinde anlaşacaklar, Schengen bölgesi veya Avro için yapıldığı gibi, bu paylaşılan Birlik çerçevesi üzerine inşa edilebilecek ve hakların ve sorumlulukların açıklığı kavuşturulması gerekecektir. Diğer üye devletlerin statüsü korunacak ve zamanla daha fazlasını yapanlar katılma olanağını koruyacaklardır (European Commission, 2017: s. 20). İKV'nin değerlendirmesine göre bu senaryo Tek Pazarın işleyişi ve ticari ilişkilerin 1. Senaryodaki gibi güçlendirilmesini öngörmektedir. Buna göre ortak ticaret antlaşmalarında ilerlemeler kaydedilebilecektir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda da yine 1. senaryodaki gibi vergilendirme ve sosyal standartlar hususunda iş birliğine dayalı hareket etmeyi tercih eden ülkeler için Avro Alanının işleyişinde ilerleme planlanmaktadır. Genel itibariyle 1. senaryoda planlanan konuların hepsi 3. senaryo için de söylenebilecektir. 1. Senaryoya ek olarak bu senaryoda öngörülen temel husus birden çok gönüllü devletin koalisyonu söz konusu olduğu için 1. senaryoda öngörülen politikaların yalnızca iş birliğini artırmayı seçen ülkeler için geçerli olacaktır. Netice itibariyle bu senaryonun da 1. senaryoda olduğu gibi "pozitif reform gündemi" bağlamında olumlu sonuçlar doğurması mümkün olacaktır. Bunun yanında belli bazı entegrasyon grupları bazı alanlarda kazanım elde edecektir. Fakat nihayetinde ortak karar alma hususu daha karmaşık bir hal alacaktır (Şahin, 2017: s. 6). Bu senaryonun genel hatlarıyla artıları ve eksileri Beyaz Kitap'a göre şu şekilde özetlenebilir: 27 üyeli AB'nin birlikteliği korunurken, isteyenler için daha fazla iş birliği mümkün hale gelecektir. AB yasalarından doğan vatandaşlık hakları, daha fazlasını yapmayı seçen bir ülkede yaşayıp yaşamadıklarına bağlı olarak değişmeye başlayacaktır. Farklı karar alma katmanlarının şeffaflığı ve hesap verebilirliği hakkında sorular ortaya çıkacaktır. Daha fazlasını yapmak isteyen ve yapan ülkelerde beklentiler ve elde edilenler arasındaki uçurum kapanmaya başlayacaktır (European Commission, 2017: s. 20).

Komisyon'un önerdiği dördüncü senaryo olan "Daha Az Alanda Daha Etkin Bir AB"ye (Doing less more efficiently) göre, tek pazar ve ticaret bağlamında ortak standartlar asgari düzeye indirgenecektir (European Commission, 2017: s. 22). Belirli önceliklerin birlikte daha iyi ele alınması gerektiğine dair bir fikir birliğinin olduğu bu senaryoda, AB'nin 27 üyesinin dikkatini ve sınırlı kaynaklarını daha az sayıda alana odaklamaya karar vermesi söz konusu olmaktadır. Sonuç olarak, AB'nin 27 üyesinin seçilen öncelikli alanlarda çok daha hızlı ve daha kararlı davranabilecektir. Bu politikalar

için, bugün rekabet politikasında veya bankacılık gözetiminde olduğu gibi, toplu kararları doğrudan uygulamak için AB 27'ye daha güçlü araçlar verilmektedir. AB'nin 27 üyesinin yeni önceliklerini seçerken vaatleri, beklentileri ve sonuçları daha iyi uyumlaştırmaya çalışması gerekmektedir (European Commission, 2017: s. 22). Ekonomik ve Parasal Birlik alanında "Avro Alanı"nın tahkimi için somut adımlar atılacak ve AB istihdam ve sosyal politikalar bağlamında daha az söz sahibi konuma gelecektir. Genel olarak Schengen, göç, güvenlik, dış politika ve savunma konularında, yani sınır yönetimi, terörle mücadele ve göçmen politikalarında iş birliği mümkün hale gelecek, dış politika ve savunma konularında AB tek sesli bir yapıya evrilecektir. Bunun somut çıktısı olarak "Avrupa Savunma Birliği" oluşturulması mümkün kılınacaktır. AB bütçesi bu senaryoya göre, AB düzeyinde belirlenecek olan yeni öncelikli konulara göre tekrar kurgulanacaktır. Bu senaryoya göre genel olarak karar alma süreci daha anlaşılabilir bir hale gelecektir, fakat bunun yanında öncelikli alanların belirlenmesi süreci daha da zorlaşacaktır (Şahin, 2017: s. 6). Bu senaryonun bütünleşme bağlamında olumlu tarafı AB'nin daha fazla etki alanına sahip olduğu konularda daha hızlı ve kararlı bir karar alma süreci yürütülebilmesidir (European Commission, 2017: s. 22).

Beşinci Kitap'a göre dördüncü senaryonun artıları ve eksileri şu şekilde özetlenmektedir: Sorumlulukların daha net bir şekilde bölünmesi Avrupa vatandaşlarının ulusal ve bölgesel düzeyde AB 27'de nelerin ele alındığını daha iyi anlamalarına yardımcı olacaktır. Bu, belirli alanlarda beklentiler karşılanmasa bile, beklentiler ve sonuçları arasındaki boşluğu kapatmaya yardımcı olacaktır. AB yasalarından gelen vatandaşlık hakları, daha fazlasının yapıldığı alanlarda güçlenirken diğer alanlarda zayıflamaya başlayacaktır. Başlangıç olarak, AB üyelerinin hangi alanlara öncelik vermesi gerektiği veya nerede daha az iş birliği yapılması gerektiği konusunda hemfikir olacağı düşünülmektedir (European Commission, 2017: s. 22).

"Hep birlikte daha fazla bütünleşme" (Doing much more together) olarak öngörülen beşinci ve son senaryoya göre ise Tek Pazar ve ticaret standartlarında uyum sürecine gidilecek ve ticaret AB tarafından ele alınacaktır (European Commission, 2017: s. 26). Bu senaryoda üye devletler, daha fazla güç, kaynak ve karar alma sürecini paylaşma yönünde eğilim sergileyecektir. Nihayetinde ise tüm üye devletler arasındaki iş birliği tüm alanlarda hiç olmadığı kadar ileri götürülebilecektir. Benzer şekilde, Avro Bölgesi ve ortak para birimini paylaşan ülkeler için faydalı olan her şeyin herkes için de yararlı olduğu üye devletler tarafından açıkça anlaşılacak ve buna bağlı olarak güçlendirilecektir. Kararlar Avrupa düzeyinde daha hızlı alınabilecek ve hızla uygulanacaktır (European Commission, 2017: s. 26).

Sırasıyla Schengen, göç, güvenlik, dış politika ve savunma alanlarında 4. senaryoda öngörüldüğü gibi sınır yönetimi, terör ve göçmen politikaları sistematik bir biçim kazanacak; dış politika ve savunma konuları da benzer şekilde 4. senaryodaki gibi tek sesli politikalar gerçekleştirilecektir. AB bütçesi büyük oranda kademeli olarak modernize edilerek artırılacak ve üye devletlerin kendi kaynakları ile desteklenecektir. Sonuç olarak genel itibarıyla 5. senaryo ekonomik ve siyasi birlik bağlamında karar alma aşamasında daha hızlı ve güvenilir kararlar alabilen bir birlikteliğin önünü açacaktır. Bunun yanında AB'nin üye devletlerden aldığı yetkilerin çok fazla olduğunu düşünen

üye devletler tarafından AB'nin hesap verebilirliği sorgulanacaktır (European Commission, 2017: s. 26).

Beyaz Kitap'ta bu senaryonun artıları ve eksileri şu şekilde özetlenmektedir: AB düzeyinde çok daha önemli konularla ilgili ve daha hızlı kararlar alınabilecektir. Vatandaşların doğrudan AB yasalarına dayanan daha kapsamlı ve daha fazla hakları olacaktır. Fakat her ne kadar olumlu yanları olsa da bunlarla birlikte, AB'nin meşruiyetten yoksun olduğunu veya ulusal makamlardan çok fazla güç aldığını düşünen, toplumun bazı kısımlarını yabancılaştırma riski de artacaktır (European Commission, 2017: s. 26).

Gelecek senaryoları bağlamında Birliğin göstereceği gelişim, uluslaraüstücülük /uluslararasılık tartışmalarında uluslarüstücülüğe yakın bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Almanya'nın bu gelecek senaryolarına bakışı da Birliğin uluslarüstü yapısının desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda federal bir Avrupa'ya daha sıcak bakan Almanya'nın Birliğin bütünleşme sürecine ve gelecek senaryolarına yönelik izlediği tavır da önem teşkil etmektedir.

3. Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Sürecinde Almanya'nın Etkisi

AB'nin, özellikle siyasi anlamda bütünleşmesi Birliğin 1990'lı yıllardan itibaren gündeminde yer alan bir konudur (Sönmez, 2006: s. 247). AKÇT'nin kurulduğu dönemden AB'ye gelen süreçte bütünleşmeye dair yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde, sorunlara rağmen birliktelik vurgusunun yapılmasının AB'nin geleceği açısından büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Avrupa bütünleşmesi sürecinde en önemli iki aktörün Fransa ve Almanya olduğu açıktır. Fransa'da yapılan son seçimlerde AB bütünleşmesine sıcak bakan Emmanuel Macron'un lider olarak seçilmesi, Fransa'nın Birliğin bütünleşmeye yönelik politikalarını destekleyeceği izlenimini vermektedir (Dizdaroğlu, 2017: s. 22). İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın Avrupa'nın en büyük ekonomisi haline gelmesi ve Avrupa'da istikrarın sağlanması aşamasındaki rolü, Almanya'nın bütünleşmedeki öneminin açıklanmasını gerekli kılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa ve Almanya arasındaki ilişkiler, Avrupa bütünleşmesinin temelini oluşturmaktadır (Gedikkaya Bal, 2016: s. 223). Günümüzde de Birliğin geleceğine yönelik girişimlerde Almanya'nın Fransa'nın desteği ile büyük bir rol oynayacağını söylemek mümkündür.

Öncelikle Almanya'nın Birliğin bütünleşme sürecinde tarihsel açıdan nasıl bir tavır takındığı anlaşılmaya çalışılacaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iç ve dış politikaları çerçevesinde oldukça sıkı kısıtlamalarla hareket eden Almanya, genelde yarı egemen bir devlet şeklinde değerlendirilmiştir (Büyükbay, 2016: s. 28). Bunun en önemli göstergesi, Almanya'nın Topluluğun kuruluş aşamasında müzakere gücünün olmaması şeklinde ifade edilmektedir. Savaşın etkilerini temizlemek, kötü dönemi geride bırakmak, ekonomiyi güçlendirmek ve uluslararası arenada saygın bir yer edinmek adına Topluluğun o dönemki fikirlerini benimseyen bir Almanya söz konusu olmuştur (Ülger, 2015: s. 45). Bu bağlamda Almanya'nın başlangıçta bütünleşmeye sıcak bakmasının altında yatan neden, İkinci Dünya Savaşı sonrası nispeten kısıtlı bir devlet olmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik ve siyasi olarak daha fazla bütünleşmeye yönelen bir Topluluk Almanya'nın çıkarlarına daha iyi hizmet edebilecektir. Almanya'nın

bütünleşme yanlısı tavrının yanı sıra Fransa'nın Almanya'nın artan nüfusundan ve ekonomik gücünden duyduğu kaygı, Fransa'nın da bütünleşme sürecini desteklemesiyle sonuçlanmıştır. Böylece başlangıçta Almanya ve Fransa'nın olumlu yaklaşımları bütünleşme süreçlerini hızlandırmıştır (Büyükbay, 2016: s. 48).

Birliğin bütünleşmesinde Almanya'nın önemli bir rolü Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesiyle söz konusu olmuştur. Bu birleşme neticesinde uluslararası anlamda tam bağımsızlığını kazanan Almanya, bir süre birleşmenin doğurduğu sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmış, ancak 2000'li yılların başında ekonomisini güçlendirmek adına faaliyete geçirdiği reformları tamamlamıştır. Böylece Birliğin geleceğinde ekonomik anlamda da söz sahibi olan bir ülke konumuna gelmiştir (Büyükbay, 2016: s. 48-49).

Almanya AB bütünleşme çabalarında her seferinde demografik ve ekonomik ağırlığıyla Avrupa'dan yana tavır almış ve Avrupa bütünleşme sürecinin devamını hedeflemiştir (B. Kaleağası ile kişisel iletişim, 24.10.2018). Ekonomik gücünün de etkisiyle AB kurumları üzerinde, AB politikalarının işleyişinde ve karar alma süreçlerinde oldukça büyük etkisi olan bir aktör konumuna gelmiştir (Büyükbay, 2016, s. 50-51).

Bütünleşme sürecinde Almanya'nın etkisini incelerken unutulmaması gereken bir konu da bütünleşmenin ülkenin çıkarlarıyla örtüşüp örtüşmediğidir. Bu bağlamda ülkelerin uzlaşmaya açık olmaları gerektiği düşünülmekle birlikte, her ülkenin öncelikle kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu da bilinmektedir. Bahadır Kaleağası'na göre, her ülke bütünleşmeyi öncelikle kendi çıkarlarına göre değerlendirmektedir. Ancak her ülkenin çıkarı aslında ortak çıkarın elde edilmesi şeklinde de ifade edilebilmektedir. Avrupa'nın uzlaşma kültürünün altında yatan temel unsur budur. Hiçbir ülke tek başına bir karar alamamakta, almaya kalktığı takdirde kendisine karşı kurulan ittifaklarla karşılaşabilmektedir. Almanya'nın bütünleşme vizyonuna bakıldığında aslında baştaki hükümetlere göre değişimler olduğu söylenebilmektedir. Günümüzde makro ekonomik disiplin, bütçe disiplini, borç yönetimi, kamu borcu yönetimi disiplini, enflasyon, düşük enflasyon ve dolayısı ile nispeten daha düşük ama sürekli büyüme, yenilenebilir enerji politikaları, dijital dönüşüm, esnek iş piyasaları gibi tüm bu alanlarda Almanya'nın ulusal politikalarını mümkün olduğunca Avrupa düzeyinde kabul ettirme hedefi çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir (B. Kaleağası ile kişisel iletişim, 24.10.2018).

Almanya'nın bütünleşme sürecinde diğer ülkelerden farklılaştığı bazı noktalar bulunmaktadır. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe dahil olması Almanya'nın süreci hızlı yönetmesiyle sağlanmıştır. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra da diğer ülkeleri beklemeden Hırvatistan'ı hızla tanınması, Birliğin ulusal çıkarına olan konuları olağan uzlaşmaları beklemeden Avrupa gündemine getirmesiyle sonuçlanmıştır (B. Kaleağası ile kişisel iletişim, 24.10.2018).

Çiğdem Nas'a göre Şansölye Angela Merkel dönemi baz alındığında, Almanya'nın Avrupa'nın birliğini koruyan bir aktör olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde iç siyaset alanında çok reformist adımlar atamayan bir Merkel söz konusu olmakla birlikte, Merkel sonrası kendi içinde konsensüs sağlayamayan bir Almanya'nın Avrupa'da ne kadar öncü konumda olacağı tartışılabilmektedir. Ancak tüm bu koşullara rağmen yine

de Birlik içerisinde Almanya'dan daha güçlü bir aktörün olacağı öngörülmektedir (Ç. Nas ile kişisel iletişim, 21.09.2018).

Birliğin en büyük ekonomisi ve en yüksek nüfuslu ülkesi konumunda bulunan Almanya yalnızca ekonomik ve demografik açıdan değil; aynı zamanda Birliğin izlediği dış politika açısından da önemli bir aktör olarak değerlendirilmektedir (Büyükbay, 2016: s. 50-51). AB bütünleşme sürecindeki en önemli argümanlardan biri olan ortak dış politika konusu Almanya'nın önderliğinde devam eden bir proje olarak kayda değer derecede öneme sahiptir. Büyükbay Almanya'nın liderlik rolünün, Avrupa dış politikasının yönünü etkileyeceğini savunmaktadır (Büyükbay, 2016: s. 47). Çiğdem Nas'a göre ise Avrupa bütünleşmesindeki genişleme süreçleri ve ortak dış politika uygulamaları eşgüdümlü gidebilmektedir. Örneğin Almanya Birliğin dış politikasının şekillenmesi sürecinde 2004 genişlemesine de ön ayak olmuştur. Fransa'nın daha çok Akdeniz Havzası ile ilgilenmesine rağmen, Almanya uzlaşmaya açık olmadan kendi politikaları doğrultusunda AB genişlemesini yönlendirmiştir. Bunun sebebi yine Almanya'nın çıkarlarıyla paralel olarak bu bölgenin Almanya'nın tarihsel ve kültürel etki alanı olmasından kaynaklanmaktadır (Ç. Nas ile kişisel iletişim, 21.09.2018).

Almanya'nın Birliğin dış politikasındaki etkinliği son yıllarda giderek artmaktadır. Gelecek senaryoları bağlamında ortak dış politikanın etkinleştirileceğine yönelik ifadeler Almanya'nın AB içindeki liderliğini pekiştirecektir. Zira Almanya dış politika özelinde kriz yönetimini gerçekleştirmenin yanında, Avrupa Komşuluk Politikası ve Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası gibi genel AB politikalarını geliştirme konusunda da merkezi rol oynamaktadır. Üzerinde durulması gereken önemli bir diğer husus ise Almanya'nın aslında Birliğin liderlik rolünü üstlenmediği, tam tersine süreç içerisinde yaşanan gelişmelerin Almanya'yı bu liderlik rolüne taşıdığıdır (Büyükbay, 2016: s. 59). Almanya'nın izlediği tutarlı ve stratejik bir dış politika ve güvenlik politikası ile Almanya hem daha güçlü bir Almanya haline gelecek hem de daha güçlü bir Avrupa'nın inşasına yardımcı olacaktır (Canbolat, 2018: s. 162).

Avro bölgesinde yaşanan krizin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra AB ekonomisinin karşılaştığı en önemli kriz olduğu kabul edilmektedir (Ergin, 2013: s.152). Bu krizin Almanya'nın Avrupa bütünleşmesi sürecindeki yeri üzerinde de etkili olduğu düşünülmektedir. Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinde önemli bir rolü olan Almanya'nın, yine bu antlaşmanın Avro alanıyla ilgili hükümlerinin belirlenmesinde katkısı büyüktür (Ç. Nas ile kişisel iletişim, 21.09.2018) Canbolat'ın belirttiği gibi; AB'nin kuruluşunda ve AB sisteminin öncülerinden birisi olarak Almanya, özellikle AB'nin yeni üyelerle genişleme sürecinde, genel anlamda ekonomik ve finansal kriz, özelde ise Avro Krizi olarak ifade edilen sorun Avrupa'yı sarsarken ateş hattındaki ülke olmuştur (Canbolat, 2018: s. 161). Netice itibarıyla Almanya'nın AB içindeki lider konumu yukarıda belirtildiği gibi Berlin Yönetiminin bir tercihi olmaktan çok bir zorunluluğu gibi görünmektedir. Canbolat'a göre AB'nin proaktif ve yapıcı bir aktörü olarak Almanya, AB ve Avrupa'da da bir ağırlık teşkil edebilir (Canbolat, 2018: s. 162).

Tarihsel çerçevede değerlendirildiğinde, Almanya'nın AB'nin liderliği ile AB bütünleşme sürecinin yönetilmesi konusunda bazen eleştirildiği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi ulusal egemenlik konusudur. Ekonomik ve siyasal bütünleşmenin

önündeki en büyük engel, ülkelerin ulusal egemenliklerini her şeyin üzerinde tutmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durum, üye devletlerin bütünleşme politikaları bağlamında Almanya liderliğinde hareket etmelerini de engellemektedir. Ulusal egemenliklerinden tam olarak feragat etmek istemeyecek üye devletlerin tek bir çatı altında toplanmış Avrupa fikrine sıcak bakmayacakları açıktır (Middelaar, 2014: s. 300). Almanya'nın Birlik içindeki liderlik rolünün artması, üye ülkelerin egemenlikleri açısından bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Ancak, Almanya'nın hammaddeye bağımlı bir endüstri devi olması, Almanya'nın hegemon bir güç ya da tehdit olmasını engellemektedir (Canbolat, 2009: s. 223-225). Ayrıca Avrupa Birliği içerisindeki bir Almanya'nın hegemon güç olması ile ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Yine Canbolat'ın ifadeleriyle tek başına bir Almanya'ya ilişkin çekinceler bulunsun da AB sistemi içindeki denetlenebilir bir Almanya'nın hegemon güç olması tehlike olarak değerlendirilmeyebilir. Tek şart Birlik içerisindeki bir Almanya olmasıdır. 2012 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda Polonya Dışişleri Bakanı Radoslaw Sikorski tarafından dile getirildiği üzere AB sistemi içindeki Almanya'nın hegemonyasına Polonya karşı çıkmamaktadır (İ. Canbolat ile kişisel iletişim, 25.09.2018).

Sonuç itibarıyla Birliğin en önemli aktörlerinden biri olan Almanya'nın, AB'nin geleceği ile Birliğin ekonomik ve parasal birlik bağlamında seçeceği istikamette önemli bir rol oynayacağı açıktır. Yakın geçmişte Birliğin karşı karşıya kaldığı önemli krizlerin başında gelen Avro krizi, Brexit, mülteci krizi gibi gelişmeler, dış ve güvenlik politikaları bağlamında Almanya'yı liderliğe zorlamıştır (Büyükbay, 2016: s. 118). Dolayısıyla Almanya'nın dış politika kararlarının, AB'nin dış politika ve güvenliğini belirlemeye devam edeceği aşikardır. Diğer yandan Almanya'nın çok ulusluluğa vurgusu AB'nin bütünleşmesine, ortaklığa ve iş birliğine yönelik kararlılığını ortaya koymaktadır.

4. Avrupa Birliği'nin Gelecek Senaryolarına Almanya'nın Bakışı

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde Birliğin başarılı bir bütünleşme süreci yaşamasında Almanya'nın yapıcı rolünün yadsınmaması gerekmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan 2017 yılında yayımlanan AB'nin geleceğine yönelik senaryoları içeren 2025 vizyonlu Beyaz Kitap'taki gelecek senaryoları beş ana başlıkta ele alınmaktadır. Yukarıda ayrıntıları anlatılan senaryolar Almanya açısından değerlendirildiğinde önemli yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır.

Bu senaryolardan ilki "Aynı şekilde devam" senaryosuna göre Almanya'nın çıkarları ve geçmişten günümüze gelen federatif bakış açısıyla bu senaryonun örtüşmediği düşünülmektedir (Ülger, 2014: s. 107). Ayrıca ekonomik ve parasal birlik çerçevesinde yaşanan gelişmeler Avro alanının kademeli biçimde iyileştirilmesi ile sınırlı kalmıştır (Şahin, 2017: s. 5). Çiğdem Nas'a göre, Almanya için en önemli hususlardan biri Avro alanıdır, yani Avronun güçlü bir para birimi olarak devam etmesidir. Diğer ülkelerin bu para biriminin gücünü zayıflatacak politikalar uygulamasının engellenmesi yani mali disiplin Almanya açısından çok önemlidir. Avrupa için de mali disiplinin sağlanması ve mümkün olduğu kadar bu sürecin devam etmesi AB'nin var olmaya devam etmesi ile ilişkilendirilmekte ve bu senaryo bağlamında Almanya ve Avrupa Birliği'nin ortak çıkarı olarak ifade edilebilmektedir (Ç. Nas ile kişisel iletişim, 21.09.2018)

Komisyon'un önerdiği ikinci senaryo Almanya açısından değerlendirildiğinde, Birliğin ekonomik ve siyasi iş birliği bağlamında olumlu ilerleme sağlanması şeklinde kurgulanmadığı için Almanya'nın çıkarlarına uygun işlemediği anlaşılmaktadır. Hem ortak savunma ve dış politika anlamında hem de hizmetlerin dolaşımında ortak karar alma süreçlerinin ve bütünleşmenin zayıflamasına yol açabileceğinden hareketle bu senaryo da Almanya için uygun görünmemektedir.

Ulrich ve Schild'e göre Birliğin bütünleşme sürecinde ve sonrasında karşılaştığı ve karşılaşılabileceği krizler ve üye devletlerdeki siyasi eğilimler göz önünde bulundurulduğunda hem Avrupa için hem de Almanya için en makul senaryonun üçüncü senaryo olduğu düşünülmektedir (Ulrich and Schild, 2018: s. 1186). Bu senaryo ilerlemeye istekli ve yetkin olan üye devletler için bütünleşme alanlarının derinleşmesini sağlarken; diğer üye devletler için daha az bütünleşme alanına sahip gevşek bir Avrupa'nın tasarlanmasını öngörmektedir. Dolayısıyla, bu senaryo diğer senaryolarda olduğu gibi, tüm üye devletler için uygun olan tek bir kalıp geliştirmek yerine üye devletlerin arasındaki farklı bütünleşme kapasitelerini ve isteklerini göz önünde bulundurup daha fazla ilerlemek isteyen üye devletlere bu imkânı tanımaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bu senaryonun, esnek bütünleşme modellerinden çok vitesli Avrupa yaklaşımının özelliklerini de yansıttığı söylenebilir (Beşgür ve Utkulu, 2019: 334). Bu senaryonun Almanya'nın gerek uluslararası alanda gerekse bölgesel konularda daha güçlü ve egemen bir konumda bulunma hedefiyle uyduğunu söylemek zor olacaktır. Bununla birlikte, gelecek senaryolarından söz ederken bir uzlaşmanın gerekliliği hatırlanmalıdır. Kısaca, Almanya bu süreçte tam olarak istediğini alamayacak ve uzlaşacağı bir formüle razı gelmek zorunda kalabilecektir.

Komisyon'un yayınladığı senaryolardan dördüncüsü olan "Daha az alanda daha etkin bir AB" senaryosu, önceki üç senaryoya nispeten Almanya'nın hedefleriyle daha fazla örtüşmekle birlikte yine de tam anlamıyla siyasi ve ekonomik bütünleşme konusunda yetersiz olarak değerlendirilmektedir. Bu senaryo Almanya'nın geçmişten günümüze savunduğu Birlik politikalarını şekillendirebilme ve mali açıdan da Birlik kurumlarında baskın bir role sahip olma gibi hedeflerini tam olarak karşılamamaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere AB, ülkelerin nihai çıkarlarından ziyade bir uzlaşma ortamı olarak ele alınmalıdır. Son senaryo olan "Hep birlikte daha fazla bütünleşme" senaryosunu Almanya açısından yorumlamak gerekirse, yakın gelecekte hem genel olarak Birliğin hem de Almanya önderliğinde bir Birliğin daha fazla bütünleşmeye gideceğini söylemek henüz mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak, Almanya'nın bu gelecek senaryoları kapsamında iki ya da üç çemberli bir Avrupa bağlamında farklılaştırılmış bütünleşmeden yana olması beklenmektedir. Almanya'nın farklılaştırılmış bütünleşme modelinde; merkezde Avro bölgesine ulus üstü düzeyde üye olan ülkeler, ikinci çemberde buna üye olmak isteyen ama teknik olarak henüz hazır olmayan, kıstasları karşılamayan ülkeler (tek pazar üyeleri), üçüncü çemberde ise bunlara hiç dahil olmak istemeyen ülkeler (Gümrük Birliği) bulunmaktadır. Almanya'nın böyle bir Avrupa oluşumuna yönelik isteğinin gittikçe arttığı düşünülmektedir (B. Kaleağası ile kişisel iletişim, 24.10.2018) Komisyon esnek bütünleşme kavramını "tek bir hızda aynı hedefleri takip eden monolitik bir bloğun aksine, üye devletlerin farklı hızlarda ve/veya farklı hedefler doğrultusunda ilerlemeyi

tercih ettiği bir entegrasyon süreci" şeklinde tanımlamaktadır (European Commission, 1997, s. 28). Zamanla Avrupa Birliği'nin geleceğinin bu şekilde daha esnek bir bütünleşme sürecine doğru evrileceği günümüzdeki tartışmalar arasında yer almaktadır. Kaleağası'na göre, ortak dış politika ve ortak savunma alanlarında daha güçlü bir iş birliğini hedefleyen Almanya, esnek bütünleşme sürecinin işlemesi halinde dahi bu alanlarda iş birliği taraftarı olacaktır (B. Kaleağası ile kişisel iletişim, 24.10.2018).

Sonuç

AB'nin gelişim ve dönüşümü 70 yıla varan dinamik bir sürecin sonucunda şekillenmeye devam etmektedir. Önümüzdeki yıllarda Avrupa bütünleşmesinin ne yönde gelişeceğini ve Almanya'nın bu süreçteki rolünü inceleyen bu çalışmada öncelikle Birliğin günümüze değin geçirdiği genişleme ve bütünleşme süreçleri Almanya üzerinden ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Avrupa Birliği'nin 2025 vizyonlu gelecek senaryoları Avrupa Komisyonu'nun referansıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde Avrupa bütünleşme sürecinde Almanya'nın üstlendiği rol hem bütünleşme aşamaları değerlendirilerek hem de ortak dış politika ve güvenlik ile Avro alanı kapsamında analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümü ise Almanya'nın Avrupa Komisyonu'nun yayınladığı gelecek senaryolarından hangisi çerçevesinde bütünleşmeyi desteklediğinin anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Almanya'nın tarihsel süreç boyunca Birlik içerisinde daha fazla bütünleşme istediği bilinmektedir. Bu bağlamda federatif yapıyı her fırsatta olduğu gibi gelecek planlamasında da dile getirecektir. Ancak Fransa'nın geçmişten günümüze ulus üstü yapıya kaygıyla yaklaşması nedeniyle Almanya'nın arzu ettiği planı hayata geçirmesi zor görünmektedir. Bu nedenle Almanya'nın arzu ettiğinden ziyade Birliğin yapısını koruyabilmek ve gelecekte güçlü bir AB'yi oluşturabilmek için uzlaşmak durumunda kalacağını söylemek mümkün olacaktır. Ulrich ve Schild ise daha net bir ifade kullanarak üçüncü senaryonun Almanya'nın çıkarlarına uygun olacağını belirtmektedir. "Birden Çok Gönüllüler Koalisyonu" olarak bilinen üçüncü senaryoda Birlik var olan yapısını korumakla birlikte bazı üye devletlerin artan oranda iş birliği içerisine girmesinin mümkün olduğu öngörülmektedir. Dördüncü ve beşinci senaryonun Almanya için önemli olduğunu düşünmekle birlikte ortaya bir sorun çıkmaktadır. Bu sorun Almanya'nın hedeflediği ve desteklediği savların hayata geçmesinden ziyade gerek Birliğin içinde bulunduğu durum gerekse uzlaşma gerekliliği nedeniyle ideal planlarına ulaşamayacağıdır.

Buradan hareketle Almanya ideal olanı sonuna kadar savunma yolunu seçmek istese de Beyaz Kitap'ta gündeme gelen beş senaryo ve dünyadaki diğer gelişmeler çerçevesinde bir uzlaşma ortamı aramak zorunda kalacağı ve olabirlikler üzerinde durmak zorunda kalacağı açıktır. 2004 genişlemesi dikkate alındığında, Almanya'nın liderlik rolünün Birliğin dış politikası üzerindeki etkisini gittikçe arttırdığı gözlemlenmektedir. Gerek ekonomik krizler gerek göç konusunda Almanya'nın inisiyatif alması bu role örnek gösterilebilmektedir. Ekonomik ve siyasi kararlarda Almanya'nın etkisi bariz bir şekilde görülürken Merkel yönetiminin atacağı adımlarda kendi iç politik sürecinin de kararlara etki etmesi mümkün olabilecektir. Nasıl ki, Macron'un Fransa'da göreve gelmesinin bütünleşme sürecine olumlu yansıtacağı düşünülüyorsa Merkel sonrası

dönemin de kısmen bile olsa bu süreci etkileme ihtimalini göz ardı etmemek gerekmektedir. Özetle güçlü bir Almanya'nın önümüzdeki süreçte Fransa ile birlikte Birliğin geleceği için etkin olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Alan, G. (2020). Avrupa Birliği ülkeleri Kuzey Makedonya ve Arnavutluk ile müzakereleri başlatma konusunda anlaşta, Euronews <https://tr.euronews.com/2020/03/24/ab-ulkeleri-arnavutluk-ve-kuzey-makedonya-ile-muzakerelerin-baslat-lmas-konusunda-anlast/18.04.2020>.
- Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, (2020). AB Genişlemesi, <https://www.ab.gov.tr/109.html/21.04.2020>.
- Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, (2020). Arnavutluk, https://www.ab.gov.tr/arnavutluk_49992.html/21.04.2020.
- Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, (2020). Avrupa Birliği Tarihçesi, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html / 02.05.2020.
- Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, (2020). Karadağ, https://www.ab.gov.tr/karadag_45465.html/21.04.2020.
- Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, (2020). Potansiyel Aday Ülkeler, <https://www.ab.gov.tr/45471.html/21.04.2020>.
- Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi İnternet Sitesi, (2020). Sırbistan, https://www.ab.gov.tr/sirbistan_49043.html/21.04.2020.
- Bahadır Kaleağası ile kişisel iletişim, 24.10.2018.
- Baykal, S. ve İlke, G. (2016). *Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Beşgür, E. C. ve Utku, U. (2019). Esnek Entegrasyon Temelinde Avrupa Birliği'nin Geleceği ve Türkiye'nin Yeri: Muhtemel Senaryolar, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 18(2), 325-364.
- Borchardt, K. (1995). *Avrupa Bütünleşmesi: Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi*, Ankara: Tisamat Basım.
- Büyükbay, C. (2016). *Avrupa Birliği Almanya ve Türkiye*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Canbolat, İ. (2009). *Değişen Dünyada Almanya ve Türkler*, Bursa: Alfa Aktüel.

- Canbolat, İ. (2018). Historical and Contemporary Conditions of German Expansion Towards the Central and Eastern Europe, *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 147-170.
- Çiğdem Nas ile kişisel iletişim, 21.09.2018.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.
- Dinan, D. (2005). *Avrupa Birliği Ansiklopedisi I. Cilt*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dinan, D. (2008). *Avrupa Birliği Tarihi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dizdaroğlu, C. (2017). *Avrupa'da Popülizm Rüzgarı ve AB'nin Geleceği*, Kadir Has Üniversitesi Türkiye Çalışmaları Merkezi, 25, 68-72.
- Ergin, N. E. (2013). *Hasta Adam Avrupa: Avro Krizi*, İstanbul: Yapım Tanıtım Yayıncılık.
- European Commission, (1997). Glossary The reform of the European Union in 150 Definitions, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- European Commission, (2017). White Paper on the Future of Europe Reflections and scenarios for the EU27 by 2025, COM(2017)2025, 1-32.
- European Commission, (2020). Brexit in Brief, https://ec.europa.eu/info/european-union-and-united-kingdom-forging-new-partnership/brexit-brief_en/22.04.2020.
- Gedikkaya B. P. (2016). *Ekonomik Kriz Sonrası Fransız-Alman İlişkilerinin AB'nin Geleceği Üzerindeki Etkisi*, Şu kitapta: Ekonomik Kriz ve Avrupa Birliği, Ed. Pınar Gedikkaya Bal, Rana İzci Connelly, İstanbul: Derin Yayınları, 223-250.
- İbrahim Canbolat ile kişisel iletişim, 25.09.2018.
- İktisadi Kalkınma Vakfı Resmi İnternet Sitesi, (2020). AB Genişlemesi, http://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=32&id=281/21.04.2020.
- Karlık, R. (2014). *Avrupa Birliği Kuruluşu Gelişmesi Genişlemesi ve Kurumları*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Krotz, U. ve Joachim, S. (2018). Back to the future? Franco-German bilateralism in Europe's post-Brexit union, *Journal of European Public Policy* 25(8).
- Middelaar, Luuk van, (2014). *Avrupa: Bir Geçiş Süreci*, İstanbul: Türkiye İş Başkanı Kültür Yayınları.
- Oğurlu, Y. ve Felekoğlu, H. (2019). Almanya'nın Avrupa Birliği İçinde İç Politika Belirleyiciliği, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü *Working Paper Series* No.223, 1-18.
- Özdemir, H., (2015). *Avrupa Mantiği Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- Sönmez, P. (2006). Avrupa Anayasası ve Onay Sürecinin Bir Parçası Olarak Referandumlar: Avrupa Bütünleşmesi Açısından Bir İnceleme, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(4), 247-269.
- Şahin, Y. (2017). *Brexit Sonrası AB için 5 Senaryo: AB'nin Geleceğine Dair Beyaz Kitap*, İktisadi Kalkınma Vakfı, Rapor No. 197. https://www.ikv.org.tr/images/files/ikv_degerlendirme_notu_197.pdf/20.04.2020.
- Ultan, M. Ö. ve Örnek, S. (2014). Models of European Integration: Enlargement or Neighbourhood, NACSS 2014, Japan: International Academic Forum, 1-10.
- Ultan, M. Ö. (2016). *Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ülger, İ. K. (2014). Avrupa Birliği'nde Fetret Devri ve Gelecek Senaryoları, *Bilge Strateji*, 6(11), 107-131.
- Ülger, İ. K. (2015). *Avrupa Birliği Rehberi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Yayın Geliş Tarihi: 04.05.2020

Yayın Onay Tarihi: 29.05.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.732145

Arda ERCAN •

Diplomasinin Değişen Tanımları: Ad Hoc Diplomasiden Twiplomacy ve Tekplomasi Çağına

Different Definitions of Diplomacy: From Ad Hoc Diplomacy to Twiplomacy and Techplomacy Era

Özet

1990'lı yılların başında hayatımıza giren internet kavramı, klasik uluslararası ilişkiler algısının ve diplomasinin temel kabullerinin sorgulanmasına yol açmıştır. Devlet kadar eski kökene sahip olan, 15. Yüzyılda Ad hoc (geçici) nitelikte bir anlayışla kurumsallaşan, 1815 Viyana Kongresi ile kuralları belirlenen diplomasi, günümüzde tüm bu kuralları yıkan dijital diplomasi kavramına yenik düşmektedir. Birleşmiş Milletler'in üye ülkelerinin %97 oranında dijital diplomasi kullandığı göze alındığında, bu mecranın dış politikada belirleyici unsur haline geldiğini kabul etmek ve dış politika karar alma süreçlerini bu doğrultuda yeniden yapılandırmak gerekmektedir. Bu çalışmada Danimarka'nın Silikon Vadisinde dijital büyükelçi ataması gerçeğinden hareketle, sanal sınırların olduğu sanal dünyada diplomasi araçlarının nasıl kullanıldığı ve dış politika algısının bu yeni dönemde nasıl şekillenmesi gerektiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Diplomasi, Kamuoyu, Twiplomasi, TekPlomasi, Sosyal Medya, İletişim Devrimi

Jel Kodları: O30, O38, Z18

Abstract

The concept of internet, which entered our lives in the early 1990s, led to the questioning of the classical perception of international relations and the basic assumptions of diplomacy. The diplomacy which has been as old as the state, institutionalized with an ad hoc in the 15th century, and the rules that have been determined by the Congress of Vienna in 1815, are now defeated by the digital diplomacy concept which is breaking all these rules. Considering that the United Nations uses digital diplomacy in 97% of its member countries, it is necessary to recognize that this media has become a determining factor in foreign policy and to restructure foreign policy decision-making processes. In this study, it will be discussed how to use diplomacy tools in virtual world where virtual boundaries are used and how foreign policy should be shaped in this new period based on the fact that Denmark has appointed digital ambassador in Silicon Valley.

Keywords: Foreign Policy, Diplomacy, Public Opinion, Twiplomacy, TechPlomacy, Social Media

Jel Codes: O30, O38, Z18

Giriş

Demokrasi kavramının temel ihtiyaçlarının en başında, alınan kararlarda mümkün olunan en yüksek oranda kamuoyu görüşünü ihtiva etmesi gelir. Politik karar alıcılar demokratik rejimlerde kamuoyunun görüşleri doğrultusunda hareket etme ya da kamuoyunu ikna etme ihtiyacı duyarlar. Dış politika konusunda ise akademisyenler arasında henüz net bir görüş birliği oluşmamıştır. Kamuoyunun dış politika konusunda ne düşündüğü konusunda fikir birliğine varılmamış; kamuoyunun bu görüşleri nasıl elde edeceği veya bu görüşlerin dış politikayı etkileyip etkilemediği (veya hatta etkilemesi gerekip gerekmediği) konusunda net bir kanı oluşmamıştır (Baum M.A., 2008: 39). Dış politika konusunda etkinin gözlemlenmesini zorlaştıran, dış politikanın çok katmanlı yapısıdır. Robert Putnam, ortaya koyduğu dış politika teorisinde; “iki seviyeli bir diplomatik oyun” kavramını açıklamıştır. Putnam’a göre diplomasi eşzamanlı olarak izlenen iki oyundan oluşmaktadır. Uluslararası ilişkileri açıklamak adına Putnam, devletler arasındaki müzakerelerin diplomatların eşzamanlı olarak hem kendi ülkelerindeki seçmenlerle hem de diğer ülkedeki muadilleriyle müzakerede bulunduğu “iki düzeyli oyunlar” olduğunu vurgulamıştır (Huntington, 2013: 444). Teoriye göre; iç ve dış faktörlerin dış politika yapım sürecini nasıl ve ne zaman etkilediği sorusu üzerinde durulmaktadır. Yerel ve uluslararası diplomatik gelişmelerin sistematik olarak açıklandığı bu teoride Putnam, uluslararası müzakerelerin ulusal (iç politik) ve uluslararası (hükümetler) iki ayrı düzeyde eş zamanlı yürüyen müzakerelerden oluştuğunu belirtmekte ve aktörlerin çıkarlarının iki düzeyde de örtüşmesi durumunun başarı anlamı taşıdığı öne sürülmektedir (İpek, 2018: 156). Putnam, ilk seviyede, politika yapıcılar iktidara geldiklerinde ve yönetimleri sürecinde çeşitli grupların desteği karşılığında bu grupların hükümet ve siyasetçileri etkilemeye çalışan bir politikaya yöneldiğini belirtmiştir (Turan, 2012). İkinci seviyede, uluslararası gelişmelerin olumsuzluklarının minimize edildiği ve iç aktörlerin baskılarının aza indirildiği bir seviye yer almaktadır. Bu teoriye göre başarılı bir dış politika oluşturabilmenin yolu, her iki seviyede de dengeli bir destek sağlanmasına bağlıdır. Fearon, özellikle soğuk savaş sonrasında iç politika ile dış politika arasında kuvvetli bir bağın tüm dünyada oluşmaya başladığını açıklamıştır (Fearon, 1994: 577).

Tüm dünyada dış politika ile iç politika arasındaki ayrım gittikçe daha bulanık bir hal almaya başlamıştır. İç politika eylemlerinden bağımsız olarak, ulusal çıkar kavramı sebebiyle daha bağımsız yürütülebilen dış politika kavramı, ekonominin başarıya ulaştırılması söz konusu olduğunda, iç politikaya bağlı bir hal almaya başlamıştır. Hükümetler iç politikada desteklerini kaybetmemek için, güçlü bir ekonomik yapı ve kalkınmayı sürekli hale getirmek zorunda kalmıştır. Ülke ekonomisini başarılı kılma zorunluluğu ise artan şekilde dış politika araçlarına yönelmeyi zorunlu kılmıştır (Hale, 2000: 208). 2000’li yıllara gelindiğinde ise; soğuk savaş sonrası dönemin getirdiği liberal akımlara eklenen Türkiye dâhil, birçok ülke dış politika önceliklerini Richard Rosecrance tarafından ortaya atılan “tüccar devlet” kavramına uygun olarak belirlemeye başlamıştır (Kirişçi, 2009).

Görüldüğü gibi Putnam’ın iki seviyeli diplomatik oyun kavramında açıkladığı iç ve dış gelişmeleri, dengeli bir politika sürdürebilmenin yolu güçlü bir kamuoyu

oluşturmaktan geçmektedir. Bu çalışmanın amacı; soğuk savaş sonrasında bir yanda “iletişim” tanımı değişikliğe uğrarken, diğer yanda siyasal katılımın içerik ve anlamında değişikliklerin ortaya çıkması sonucunda, dünyada dış politika algısının iki seviyeli oyuna nasıl tepkiler verdiğinin analiz edilmesidir.

1. İletimden iletişime: Sosyal dönüşüm

İnsan, biyolojik bir varlık olarak başladığı yaşantısına sosyal bir varlık olarak devam eder. Duygu ve düşüncelerin aktarılması çabası, insanlık tarihi kadar eskilere götürülebilir. Harari’ye göre dil, insan için bir ayrıcalık değildir. Arılar ve böcekler gibi her hayvan gurubunun karmaşık bir iletişim ağı vardır. Ancak hayvanlar arasındaki bu iletişim genellikle besine ulaşmak ya da tehditlerden uzaklaşmak için vardır. Sapiens dili ilk dil olmadığı gibi ilk sesli dil de değildir. Örneğin yeşil maymunların çıkarttığı bazı farklı seslerin “dikkat kartal geliyor” ve “dikkat aslan” anlamlarına geldiği zoologlar tarafından ortaya konulmuştur (Harari, 2017: 35). İnsanı hayvanlardan ayıran ve daha karmaşık tanımları daha detaylı anlatmaya yarayan dili kullanmasının nedeni doğaya karşı verdiği mücadeledeki zorunluluğudur. İnsan, ateşi keşfetmesiyle birlikte, çıktığı besin piramidinin tepesindeki yerini kaybetme korkusu yaşamaktadır. Öncelikle vahşi doğaya karşı ayakta kalabilmek için diğer insanlarla işbirliği içine girmesi gerekmiştir (Erdoğan, 2011: 113). Ancak bir insan için, Aslan ya da Bizonun yerini bilmek yeterli olmayacaktır. Hayatta kalabilmek için yaşadığı topluluğunda kimin kimden nefret ettiğini, kimin kiminle ilişkiye girdiğini, kimin dürüst, kiminse hilebaz olduğunu bilmek zorundadır. 50 kişilik bir gurubun içinde 1225 farklı birebir ilişki ve çok daha fazla sayıda farklı ilişki kombinasyonu bulunur (Harari, 2017: 36). Bu karmaşık yapının içinde bilgiye ulaşmak ve aktarmak için İnsanlar hayatlarının her anında iletişimin farklı boyutlarını deneyimlemektedirler. İnsanların gerek kendi kendilerine gerçekleştirdikleri iç konuşmaları gerekse diğer insanlarla kurdukları etkileşimler iletişimin bir parçasıdır (Orhon ve Eriş, 201: 3).

Hayatta kalma ve ilişkilerini koordine etme çabasıyla dili bulan insanın kitle iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanmaya başlaması 500 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. İletişimin kitaplar aracılığı ile başlayan tarihi ise M.Ö 1400 yılında Mısır’da basılan kitaba kadar uzanır. Ancak kitapların kitle iletişim aracı sayılması 1456 yılında matbaa ile mümkün olmuştur. Aynı şekilde MÖ 59 yılında Roma’da politik haberlerin basıldığı Acta Diurna adlı gazete sayfaları (news sheet) görülse de, ilk düzenli gazete basımına 1600 lü yıllarda rastlarız (Lee, 2015: 2). 1605 yılında Johann Carolus tarafından basılan “aller Fürnemmen und Gedenckwürdiges Historie” adlı gazete tarihte kâğıda basılan ilk gazete olarak bilinmektedir. Resmi dili Türkçe olarak basıldığı bilinen ilk gazete ise 1828 yılında yayımlanan Vakay-i Mısıriyye olmuştur (Demir, 2014: 61) 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde ise radyo tüm dünyada iletim hızını ve sürekliliğini sağlamıştır. Türkiye’ye 1953 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından sadece İstanbul bölgesinde, haftada birkaç saati kapsayan yayınlar şeklinde giren televizyon, 1968 yılında Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile ulusal sınırlara yayılmış, Amerika ve Avrupa’da ise 1930’lu yıllarda kullanılmaya başlamıştır.

Taş tabletlere basılan haber metinlerinden, renkli televizyon ekranlarına kadar geçen sürecin temel özelliği bir “iletim” ortamı olmasıdır. İletim tek taraflı bir veri akışını ifade

etmektedir. Haber kaynağından, hedefe olan tek taraflı veri akışından ibarettir. İletim gelişimi özellikle 19.yy. dan itibaren hızla dönüşürken, insanın çok eski bir ihtiyacı da hızlı bir dönüşüm içerisine girmiştir. İnsanoğlu ticaretin gelişmesi ve satışların büyük miktarlara ulaşmasıyla, karmaşık sayma işlemlerine ihtiyaç duymuş ve Babil İmparatorluğu döneminde (M.Ö. 2400'lü) bilgisayarın atası olarak kabul edilen abaküsü kullanmaya başlamıştır. Takip eden yıllar boyunca insanoğlu, bugünkü anlamda bilgisayarın gelişmesine yardımcı olan birçok mekanik ve elektro-mekanik aletler geliştirmiştir.

Bugün anladığımız anlamda ilk dijital bilgisayar icat tarihi ise 1946'dır. ENIAC adlı ilk bilgisayar ABD Ordusu'nun top atışları hesaplamalarına yardımcı olması için Amerikan Ordusu'nun desteği ile geliştirilmiştir. Kendinden önceki elektro-mekanik cihazların bin katı işlem gücüne sahip olan ENIAC'ın geliştirilmesi, zamanın parasıyla 500 bin dolar tutmuştur. Bu miktarın bugünkü değeri ise 6 milyon dolardır. ENIAC, 1955 yılının ekim ayına kadar kullanılmıştır. Satışa sunulan ilk kişisel bilgisayar ise İtalyan firması Olivetti'nin ürettiği Programma 101'dir. Firma Projeye 1962 yılında başlamış, 1965 yılında ise üretim süreci tamamlanarak, üretim kapasitesi büyük miktarlara ulaşmıştır. Programma 101'in satış fiyatı piyasaya çıktığında 3,200 dolardır ve bu miktar bugünün dolar değeriyle 23,000 dolara eşittir. 40 bin ünite satılan bilgisayarın satışlarının yüzde 90'ı ABD'de gerçekleşmiştir. Bu oranın ortaya çıkmasında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki uzay savaşlarının etkisi olduğunu vurgulamakta fayda vardır.

NASA, Apollo 11'in aya inişi için gereken hesaplamalarda kullanmak üzere 10'dan fazla Programma 101 kullanmıştır. Ay'a ilk insanı taşıyan Apollo 11'in işlemci frekansı sadece 1 Mhz iken, günümüzde en iyi bilgisayar işlemcileri bir yana cep telefonlarının işlemcileri bile 1 Ghz'den (1000 Mhz) daha hızlıdır.¹ Türkiye'de kullanılan ilk bilgisayar ise 1960 yılında Karayolları Genel Müdürlüğünde kullanılmak amacıyla ülkeye getirilmiş IBM 650-Data'dır (Karayolları Genel Müdürlüğü İnternet Sayfası). IBM 650 Model I adını taşıyan bilgisayarın satın alınma amacı ise yol yapımında gereken hesaplamaların daha hızlı tamamlanmasıdır. Türkiye'nin ilk bilgisayar destekli karayolu olan 63 km uzunluğundaki Polatlı - Sivrihisar yolu için yapılan hesaplamalar IBM 650 ile 1 saatte yapılmıştır. Daha öncesinde 3 - 4 ayı bulan hesaplamaların 1 saate inmesi; teknolojinin, ekonomik ve toplumsal dönüşüme büyük etkide bulunacağıının habercisi olarak kabul edilmiştir. Toplumun çeşitli kesimlerinde farklı algılara ve şüpheli yaklaşımlara neden olan bu gelişme², aslında sosyal bir dönüşümünde ayak sesleridir.

Babil İmparatorluğunda, ekonomik amaçlar için ortaya çıkan Amerikan ordusunun askeri hesaplamalar amacıyla kullandığı ve uzay serüveni sayesinde gelişimi hız kazanan bilgisayarlar, 1950'li yıllarda teknolojiye yaşanan hızlı gelişmelerin sonucunda, cihazlar

¹ 2019 yılı Aralık ayında AMD firması 5625 Ghz hızına ulaşabilen AMD Ryzen 9 3900X isimli işlemciyi piyasaya sürmüştür.

² Çetin Altan dönemin Milliyet Gazetesi'nde kaleme aldığı Tereddüt başlıklı yazısında "Karayolları Genel Müdürlüğü Amerika'dan elektronik beyin almış. Bu beyin bilmem kaç memurun, bilmem kaç ayda yaptığını, birkaç dakikada yapıyor... Yalnız insanın içine bir şüphe düşüyor; biz Allah'ın verdiği beyni kullanamazken Amerika'nın verdiği nasıl kullanacağız bakalım." Diyerek, bu yeni teknolojiye şüpheyle yaklaşmıştır.

arası veri aktarımını gündeme taşıdı. Dijital ağındaki paket tasarımlar ise, başta ABD olmak üzere Fransa ve İngiltere'de bulunan laboratuvarlarda geliştirildi. İnternetin tarihçesi böylece başlarken, bir yandan da ABD Savunma Bakanlığı, ilk protokol olan ARPANET'i kullanmaya başladı. Bu ağ üzerinden iletilen ilk mesaj ise Los Angeles'ta bulunan Kaliforniya Üniversitesindeki bir profesörün bilgisayarına gönderilmiştir.

1981 yılında yapılan geliştirme çalışmaları neticesini vererek ARPANET, daha büyük ağlara bağlanabilen bir yapıya kavuşturuldu. Dijital haberleşmenin öncüleri arasında, 19. yüzyılda kullanılan telex makineleri olsa da bu durum 20. yüzyılın başlarında modern anlamda geliştirilmiştir. Ağ paylaşımı yapan ilk bilgisayarlar, dönemin teknolojisinin izin verdiği düzeyde yani sadece ana bilgisayarlar arasında bulunan iki nokta üzerinde veri akışına olanak sağlayabiliyordu. ARPANET adlı bu proje 1970 yılında hayata geçti. ARPANET başta sadece 15 bilgisayarın birbirine bağlı olduğu bir ağdan ibaretti ve özel kullanıcılara kapalıydı. 70'li yıllar internet fikrinin hızla geliştiği yıllar oldu. İngiltere Kraliçesi'nin 1976 yılında ilk e-mailini göndermesiyle Elektronik posta hayata geçirildi ve internet fikri popüler hale gelmeye başladı.

1980'li yıllar teknolojik açıdan önemli adımlara sahne oldu. Alan adlarının ilk olarak kullanılmaya başlandığı 1984 yılında 'host' sayısı ancak 1000'di. İnternette patlama yaşandığı zaman dilimi ise hiç kuşkusuz 1990'lardır. Dünya bildiğimiz anlamıyla internetle yani 'World Wide Web' deyimiyile 1991'de tanıştı. Host sayısı her yıl katlanarak artıyordu. 1994'e gelindiğinde, internetteki site sayısı 10 bine, host sayısı ise 3 milyona ulaşmış ve girişimciler bu yenedünyada yepyeni kazanç kapıları olduğunu fark etmiştir. Bankalar ve alışveriş merkezleri sanal şubelerini açmaya başladı. İlk internet radyosu yayına başladı. Hükümetler başta olmak üzere pek çok uluslararası organizasyon web sitesi açtı. Artık dünyada yeni bir düzen kurulmaya başlamıştır. Web 1.0 olarak adlandırılan bu dönemde kullanıcılar interneti sadece bilgi alma amaçlı kullanır. İnternet sitelerine veri kaydetme yetkisi yoktur. Kullanıcılar bu dönemde yorum yapma ya da bilgi paylaşma yetkilerine sahip olmadığından bu aşamada hala iletim kavramı hakimdir. Ancak internet ortamındaki etkileşimden uzak ve pasif bilgi ortamı yetersiz kalmış ve, bilgi alışverişine duyulan ihtiyaç artmıştır. İletim kavramının, modern yaşamın taleplerini karşılamamasının sonucunda, hayatın her alanında alışlagelmiş tüm düzenleri kökten değiştirecek bir gelişme ile web 2.0 karşımıza çıkmıştır. Web 2.0 kavramı ilk olarak 2004 yılında, O'Reilly ve MediaLive International tarafından organize edilen ve Google, Yahoo, Msn, Amazon, Ebay gibi alanın önde gelen şirketlerinin de katıldığı konferansta, yeni gelişmeler ve Web dünyasının geleceği konusu tartışılırken ortaya çıkmıştır.

Birinci nesil Web'de (Web 1.0) kullanıcılar "ziyaretçi" adı verilen ve sitelerle olan ilişkileri sadece okumakla sınırlı olan gruptu. İkinci nesil olan Web 2.0'da ise ziyaretçiler; siteleri kendileri yaratabiliyor ve sitelerin içeriğini değiştirebiliyor olması sebebiyle, "ziyaretçi" adından farklı olarak "kullanıcı" adını almaya başladı. Bu durum son kullanıcıların fikirlerini özgürce ortaya koyduğu bir ortam yaratmış olup, herkesin katılımına izin veren ortak kullanılan ve içeriği taze kalan sitelerin oluşmasını sağlamıştır (İTÜBİDB).

1990'lı yılların başında ortaya çıkan internet kavramı, sadece bilgi vermeye odaklanırken, günümüzde kullandığımız sosyal medya kavramı bilgiyi paylaşmayı, üretmeyi ve onun bir parçası olmayı sağlamıştır. Çevrimiçi alanda her bir birey, bilginin bir parçası olma şansını yakalamıştır. Bireyde internetin ve özellikle sosyal medyanın yarattığı bu etkiye, Amy Van Looy gelişim (evolution) yerine, devrim (revolution) denilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Looy, 2016: 1).

Tablo 1: 2020 yılında 60 Saniye İçinde İnternet Kullanımı

Youtube Video İzlenmesi	4.700.000
Whatsapp Mesajı	59.000.000
Facebook'a Yapılan Giriş	1.300.000
Google Araması	4.100.000
Telefon Uygulaması İndirme	4.000.000
Netflix Video İzlenmesi	764.000
E Mail Gönderimi	190.000.000
İnstagram'da Görüntülenen Gönderi	694.444
E Alışveriş Tutarı (Dolar)	2.500.000
Atılan Tweet Sayısı	194.444

Kaynak: <https://www.allaccess.com/merge/archive/31294/infographic-what-happens-in-an-internet-minute>

Veri akışı ve bu akışın hızı dikkate alındığında, uluslararası sistem içerisindeki bireyin rolü açısından devrim yaşandığı ortadadır. Tablo 1. de görüleceği üzere altmış saniye içerisinde dünyada milyonlarca dijital hareket yaşanmaktadır ve bu hareketlerin neredeyse tamamının objesi bireydir. Manuel Castells'e göre bireyin içinde yaşadığı ve devrim sonucu ortaya çıkan toplumun ismi ise "Network Toplumu" dur. Network toplumu bir çeşit örgütlenme modeli ortaya koymaktadır ve bu yeni örgütlenme modeli, iletişim ağları üzerinden yürütülmektedir (Şenkal, 2015: 31). Toplumun tamamına, gençlerden başlayarak yayılan bu yeni örgütlenme modeli, toplumsal yaşamın karakterlerini hem bireyler arasında hem de topluluk düzeyinde değiştirmiştir (Yazıcı ve Karlı, 2016: 54).

Ortaya çıkan bu yeni toplum modeli içerisinde, kamuoyu algısının yerini de birey almaya başlamıştır. Yeni düzende toplulukların fikri kadar her bir bireyin, ayrı ayrı görüşü değer kazanmaya başlamıştır. Bu düzenin kaçınılmaz sonucu olarak devletlerin realist teoride açıklanan mutlak hâkimiyeti tartışılmaya başlamış ve dış politika karar alma süreçleri değişime uğramak zorunda kalmıştır.

2. Dış politika dönüşümü: Sanal elçilikler

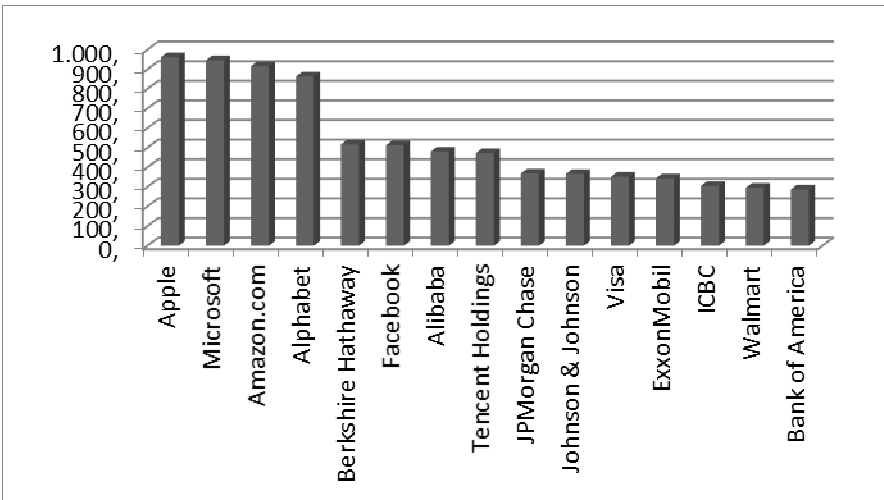
Milenyum çağına girildiğinde, dünyanın en büyük şirketleri listesinin başında Exxon, Walmart, Çin Ulusal Petrol ile Çin Sanayi ve Ticaret Bankası yer almaktaydı. (Gilder, 2018: 23). Ancak Google ile ortaya çıkan yeni ve 20 yıllık deneyimle başarılı olan "dünya sistemi" akademik dünyada, medya merkezlerinde hatta dünyanın en ücra köşelerinde bile hızla yayılmayı başarmıştır. Sunduğu her şeyi görece bedava olan, arama ve sıralama yeteneği ile gündelik hayatımıza yön veren, ekonomi devlerinin yüzlerce yılda yapamadığını saniyelerin onda birinde yapan bu devrim ile insanlık her alanda dönüşüme mecbur kalmıştır. 1930'lu yıllarda dünyada yaşanan ekonomik çöküntü ve peşinden gelen savaş sonucunda, uluslararası para akışı durma noktasına gelmiştir.

Ticaretin yeniden canlanması için 1944 yılında Amerika'nın Bretton Woods kasabasında 44 ülke bir araya gelerek, Sterlin'in üstünlüğüne son veren, rezervleri altın ve Amerikan Doları olarak belirleyen bir sistem kurmuştur (Çağlar ve Dışkaya, 2018: 8). ABD doları, rezerv para olarak İngiliz sterlininin yerini almış ve altın kadar iyi olarak kabul ediliyordu. Bu sistem bir güneş sistemi gibiydi ve ABD doları sistemdeki güneş oluyordu (D'Arista, 2009: 639). Uluslararası ticaretin ilk resmi modellemesini ortaya atan David Ricardo, ülkelerin ticaret eylemini gerçekleştirirken teknoloji, yetenek ve işgücünde göreceli olarak üstün oldukları alana yöneldiğini gösteren (Autor, 2018: 2), "karşılıklı üstünlük teorisi" ile ticari ilişkileri devlet temelinde açıklamaya çalışmıştır.

Milenyuma gelinen döneme kadar, ticarete ana aktör devlet, sistemin güneşi ise Amerikan Doları olarak kalmıştır. 1995 yılında Larry Page ve Sergey Brind, Standford Üniversitesinde doktora çalışmaları için bir yurt odasında yeni dünya düzenine yazmaya başlamış (Page ve Schmidt, 2002: 1) ve Google adı verilen bu yazılım dünyada her bir bireyin bilgiye erişimini ait algıyı değiştirmiştir. Herhangi bir yerdeki, herhangi bir veriye erişilen eski düzenin yerine her yerdeki her veriye anında erişilen düzene geçilmiştir (Gilder, 2018: 31).

Bu yeni düzen içinde, para kavramı Bretton Woods ile kurulan, devlet tekeli konumundan uzaklaşmaya başlamıştır. Zira bu dönemin yazarları, yeni düzen içinde her şeyi bedava yapmıştır. Google üzerinde arama yapmak, sonuçları seçmek ve sonuç sayfalarına gitmek tamamen bedava görünmektedir. Mail adresi almak, video izlemek gibi aktiviteler de görünürde bedavadır. Hizmetlerin bu denli bedava olduğu bir modelde devlet müdahalesi de söz konusu olamamaktadır. Yeni düzenin ekonomik devleri, devletler ve geleneksel şirketler değildir. Tablo 2'de görüleceği üzere artık dünyaya hükmeden güç, bilişim dönüşümüdür. Devlet iktisadi ana aktör olma rolünü Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet (Google'ın holding şirketi) gibi yazılım devleri ile paylaşmaya başlamıştır.

Tablo 2: 2019 Yılı Piyasa Değerine Göre Dünyanın En Büyük Şirketleri (Milyar Dolar)

Kaynak: Forbes,2020 (statista.com).

Oysaki realist politikanın ontolojisi devlete dış politikada tek ve başat aktör rolünü biçmektedir. Bu durumun en baskın olduğu alan ise dış politikadır. Ancak yüzyıllar boyunca geleneksel diplomasi, devlet tekelindeki etki alanında, devletlerin arasındaki iletişimin resmi ve hatalara karşı tavizsiz dili olagelmekle beraber, yıllar boyunca birçok ayrıntılı prosedürle kuşanmış bu dil, kendi alanına dair sorunları çoğu zaman kısıtlı bir bakış açısıyla çözmeye çalışmıştır (Çatal & Doğan, 2018, s. 17). Ancak iletimden iletişime evrilen bilgi ağları, yüzyılın getirdiği teknolojik gelişimle birleşerek, devlet egemen dış politikayı, hatta realizmin tüm değerlerini tartışmaya açmıştır. Bu tartışmaların ışığında dönüşüme giden kurumların başında ise diplomasi gelmiştir. Klasik diplomasi algısındaki devletin, bir diğer devleti hedef alan faaliyetlerinin yerine, daha kapsayıcı bir niteliğe sahip olan “kamu diplomasisi” tanımı yerleşmeye başlamıştır. Gullion’a göre kamu diplomasisi “kamuoyu davranışlarının dış politika oluşumundaki ve yürütülmesindeki etkisidir. Geleneksel diplomasiden farklı olarak uluslararası ilişkilerin farklı boyutlarını diğer ülke kamuoylarının etkilenmesini, bilgi ve fikir akışını ve ülkedeki çıkar gruplarının etkileşimini kapsar. Kamu diplomasisi, kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir” (Tuch, 2003: 3)

Diplomaside yaşanan bu kapsayıcı dönüşüme, Joseph Nye tarafından ortaya atılan “yumuşak güç” kavramı tamamlayıcı bir katkı sağlamıştır. Nye devletlerin isteklerine güç kullanmadan ve daha önemlisi iktisadi maliyetlerine katlanmadan ulaşmalarının mümkün olduğunu savunmuştur. Bu modelde esas olan bir ülkenin dünya siyasetinde isteği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşmasıdır (NYE, 2005: 14). Yumuşak güç kavramının temelinde insanları ikna etmek için onları zorlamaktan ziyade ikna etmek yatar. Uluslararası ilişkilerde dış politika amaçlarına ulaşmanın temelinde yattığı varsayılan güç olgusu, yumuşak gücün iktisadi kaygılardan arınmış tanımı sayesinde dönüşüme uğramak zorunda kalmıştır. Gücün nicel unsurları ile ölçüldüğü dönem, nitel unsurların baskınlık kazandığı döneme doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Bir ülkenin yumuşak gücü, o ülkedeki pek çok aktör ve kurumun aktivitesi ile oluşmaktadır: sanatçılar, sanatsal aktiviteler, müzik kanalları; sivil toplum; politikacılar, siyasi partiler, politologlar; yazarlar, yayıncılar; gazeteciler, medya grupları; iş adamları, şirketler; akademisyenler, üniversiteler; dini liderler, dini gruplar (Akçadağ: 3). Geleneksel diplomasinin tek ve büyük aktörü olan devletin yerini, birbirinden bağımsız aktörler gurubu almaya başlamıştır. Bu durum, başlangıçta devletler açısından kabul edilmesi zor bir tablo olarak ortaya çıksa da, birçok devlet bu duruma karşı yeni diplomatik araçlar ortaya koymayı başarmıştır.

Bugün, dünya ülkelerinin %97’lik kısmı resmi twitter hesabına sahiptir. Birleşmiş Milletlere kayıtlı 193 ülkenin, sadece altı tanesinin resmi hesabı yoktur.³ En kapalı yönetim biçimleri dahi, dış politikanın dönüşümüne kayıtsız kalamamıştır. Örneğin; Çin Halk Cumhuriyetinin resmi twitter, facebook ve hatta youtube kanalları bulunmaktadır.

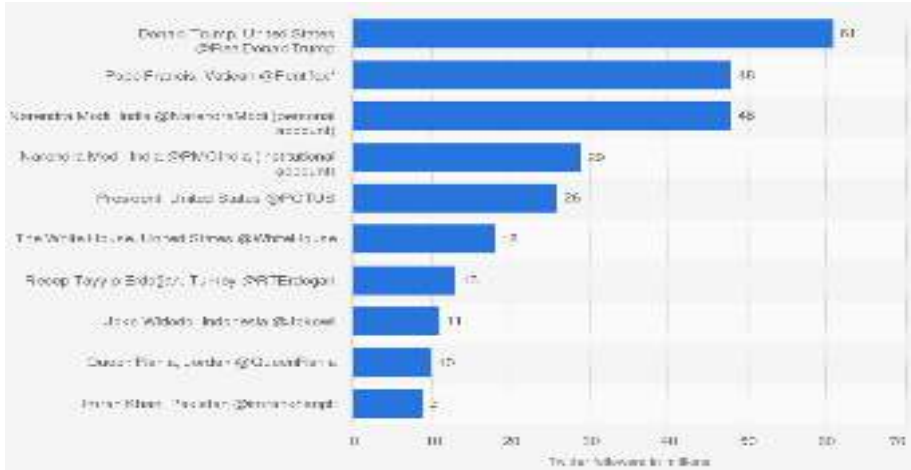
³ Bu ülkeler Laos, Moritanya, Nikaragua, Kuzey Kore ve Swaziland.

Aynı şekilde Çin Halk Cumhuriyeti elçilikleri ve elçileri aktif bir şekilde sosyal medya hesaplarını kullanmaktadırlar (Lüfkens, 2018: 1).

Diplomasinin bu çok boyutlu yeni formunda, artık her birey ayrı ayrı aktör rolü üstlenebilmektedir. Arap Baharının ortaya çıkmasına yol açan 26 yaşındaki Tunuslu Muhammed Buazizi, pazarda kendisini yaktığında, yaratacağı domino etkisini ve dünyada yeni bir yapılanmayı başlatan aktör olacağını tahmin edememiştir. 17 Aralık 2010 günü 26 yaşında bir genç, uluslararası ilişkilere doğrudan yön veren bir süreci başlatmıştır. Aslına bakılırsa, Ortadoğu coğrafyasında devlet baskısı karşısında ilk intihar vakası 2010 yılında gerçekleşmemiştir. Bu olayın kahramanını uluslararası ilişkilere yön verme, yani aktör olma gücüyle donatan “sosyal medya” olgusudur.

Artık devletlerin açıklamaları ve devletlerin dış politika kararları kadar, bireylerin de açıklama, eylem ve kararlarının dış politikayı doğrudan ya da dolaylı olarak etkileme gücüne eriştiği kanıtlanmıştır. Klasik uluslararası ilişkiler öğretisinde bireyin, aktör olabilmesi için kamuoyuna yön verebilecek bir konumda olması gerekmektedir. Ancak Google devrimi ve sosyal medya dönüşümü sonrasında, devletin yerini lider, kamuoyunun yerini aktör almaya başlamıştır. Dünya liderleri, kamuoyundaki her bir bireye ayrı ayrı ulaşması gerektiği gerçeğine uygun olarak dijital dönüşüme ayak uydurmaya başlamıştır.

Tablo 3: Dünya Liderlerine Ait Twitter Takipçi Sayıları (2019)

Kaynak: Statista.com, 2019.

Tablo 3’de görüldüğü üzere; başta ABD Başkanı Donald Trump olmak üzere, pek çok lider sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanmaktadır. ABD Başkanlığına ait resmi hesap olan POTUS (President of the United States) 26 milyon takipçiye sahip iken, başkanın resmi hesabı 61 milyon kişi tarafından takip edilmektedir.

Liderler gibi, devletlerin de diplomasiye bakış açıları hızlı bir dönüşüm sergilemektedir. Geleneksel diplomasi 15. Yüzyıla kadar tek taraflı ve geçici nitelik taşıyan Ad- hoc (geçici) nitelik göstermiştir (TUIÇ Akademi, 2016: 2). İtalyan şehir

devletlerinde yaygın olan bu diplomasi türü Machivelli ve Richelieu'nun katkıları sonucunda "Sürekli" nitelik kazanmıştır.

1618-1648 yılları arasında Avrupa kıtasında dinlerin savaşına sahne olmuş, otuz yıl savaşlarının ardından diplomaside bir dönüşüm daha yaşanmıştır. Katolik ve Ortodokslar arasında 30 yıl süren şiddet, korku ve yıkım içeren savaşın (Rowen, 1961: 53) sonucu, diplomasi adına bir dönüm noktası olmuş ve modern, uluslararası ilişkilerin, egemen ulus devletlere dayandırılan temelinin atıldığı Vestfalya anlaşması imzalanmıştır. Diplomatik ilişkiler bu anlaşmayla beraber laik ve egemen devletlerarası bir düzene tanımlanmıştır.

Diplomasinin ihtiyaç halinde başvurulan bir yöntem olmaktan, modern uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez unsuru olmasına kadar geçen sürecin ana aktörü olan devlet, yüzyıllar boyunca bu rolünü başarıyla sürdürmüştür. Ancak din savaşları, egemenlik tartışmaları, toprak ve sanayi reformları ile rolü, uluslararası sistem boyutunda tartışılan devlet, teknoloji devrimi sonucunda bireylerin tartışma konusu olmuştur. Bireyi bilginin, ekonominin, siyasetin hatta dış politikanın merkezine koyan teknolojik devrim sonucunda, devletler dış politik karar alma süreçlerinde bireyleri ve bireylerin sıkı sıkıya karşılıklı bağımlı oldukları teknoloji üreticilerini muhatap almak zorunda kalmıştır. Bu dönüşümün en belirgin örneğini ise Danimarka sergilemiştir. 2017 yılında Danimarka, teknoloji ve dijitalleşmeyi, ülkenin dış politika ve güvenlik politikalarının kesişme noktasına resmi olarak koyan ilk ülke olmuştur (Denmark Tech Ambassador Office, 2017). Danimarka bu dönüşümü ile, teknoloji firmalarının elinde bulunan sınırları belli olmayan sanal coğrafyada söz sahibi olmak istemiştir. Vestfalya barışı ile egemen devletlerarasında, sınırları belirlenmiş coğrafyalarda başlatılan diplomasi ağı, günümüzün sanal evreni içerisinde devletlerin kontrolünden çıkmıştır. Danimarka'nın başını çektiği ve hızla yayılacak olan girişim ise, teknoloji üreten ve yenedünya düzenini yazan firma ve kişiler ile diplomatik faaliyetler yürütmektir.

Danimarka'nın, Silikon Vadisi'ne büyükelçilik ataması yaparak başlattığı bu dönüşüm hamlesi, dış politikadaki birbiriyle bağlantılı üç eğilimi ele almayı amaçlıyor (Denmark Tech Ambassador Office, 2017):

Birincisi, teknoloji günümüzün toplumsal algılarında kısmen ya da tamamen bozulmalara yol açmaktadır. Yapay zekâ ve otomasyon sistemleri ekonominin geleceğini yeniden şekillendirirken, sosyal medya ve onun barındığı devasa kişisel bilgi havuzları demokrasi ve diplomasi kavramlarına farklı bir boyut kazandırmıştır. Günümüz dünyasında 'Dördüncü Sanayi Devrimi' olarak adlandırılan kripto para birimleri, dijital iş modelleri, siber güvenlik algıları çerçevesinde uluslararası hatta uluslar üstü bir yapıda, eşi görülmemiş bir hızla sınırları aşarak, toplumun hemen hemen tüm sektörlerini dönüştürür ve sadece iç pazarları değil, küresel güç dengesi ile yerleşik değerler ve kurumları da etkiler

İkincisi, bu teknolojik yeniliği yönlendiren çok uluslu teknoloji şirketleri, devletlerin geleneksel olarak ulus devletlerarasında yürüttüğü ekonomik ve politik işbirliğini aştılar. Buna karşın bu çok uluslu şirketlerin koyduğu yeni dünya düzeni kurallarına, her seviyedeki politika yapımcıların, ayak uydurması gittikçe zorlaşmıştır.

Üçüncüsü, gelişmekte olan teknolojilerin dönüştürücü doğası, güçlü devlet dışı aktörlerin yükselişi ile birleştiğinde dış politika ve jeopolitiği yeniden şekillendiriyor. Örnek olarak Yapay Zeka, değişen küresel güç dengesinde hızla bir savaş alanı haline gelmiş, siber güvenlik kavramı ulusal güvenlik algısında en üst konuma çıkmış ve 5G ağları, uluslararası alanda tartışmalı bir konu haline gelmiştir. UK Berkley'deki Siber Güvenlik Merkezi'nin belirttiği gibi: 'Dijital jeopolitik artık geleneksel jeopolitiklerin üzerine yerleştirilmiş bir katman değildir; dijital, sadece devletler değil, yeni aktörler arasında yeni konumlandırmalar yaratıyor.'

Tüm bu değerlendirmenin sonucunda, Danimarka hükümeti tıpkı ulus devletler ile yürüttüğü dış politika faaliyetleri gibi çok uluslu teknoloji şirketleri ile diplomatik faaliyetler başlatarak, silikon vadisine elçilik kurmuş ve uluslararası ilişkiler alanında twitter kullanımının yaygınlaşması ile ortaya çıkan Twiplomacy kavramından sonra Tekplomasi (TechPlomacy) kavramını kullanmaya başlamıştır.

Sonuç

Diplomasi, uluslararası ilişkilerin güç tanımlamasının içinde, nitel unsurların bir tanesi olarak algılanan ve ad hoc nitelikte yürütülen çalışmalardan ibaret iken, teknolojinin yarattığı toplumsal ve küresel dönüşümler neticesinde çok boyutlu ve uluslar üstü bir yapı haline gelmiştir. Ulus devletler, realist teorinin öngördüğü şekilde dış politikada belirleyici rolünü sürdürmekle beraber, tek aktör olma konumunu yitirmeye başlamıştır. Teknoloji devrimi ve beraberinde gelen dijital dönüşüm yeni bir toplum modeli ortaya koymuştur. Bu yeni dönemde iktisadi modeller ile birlikte siyasi ve sosyal modeller de değişmek zorunda kalmıştır. Üretim araçları tarım ve sanayi devriminin ardından teknoloji devrimiyle yeniden el değiştirmiştir. Artık ticari kurallar ve sınırlar devletler tarafından belirlenmemektedir. Google devrimi olarak adlandırabileceğimiz teknolojik dönüşüm sonrasında, Bretton Woods sistemi tartışılır hale gelmiştir. Kripto para birimleri ve her an ücretsiz olduğu iddia edilen bilgiye ulaşma olanağı, dünya sistemi üzerinde bireyin rolünü arttırırken, devletlerin egemenlik alanlarını hızla sınırlandırmıştır. Bilginin birden çok noktada ve sürekli erişilebilir bir hal alması devletlerin dış politika tutum ve hedeflerinin de değişmesine yol açmıştır. Klasik uluslararası ilişkilerin hesap verme yükümlülüğünden arındırılmış, çıkar ve güç adına yaptığı eylemleri kabul gören ulus devletleri, uluslararası alanda eylem geliştirirken iki katmanlı bir süreci yönetmek zorunda kalmıştır. İlk olarak ulus devletler arasındaki dış politika dengesi devam ederken, ikinci aşamada sınırları aşan uluslar üstü bir kamuoyu algısı ortaya çıkmıştır. Bu yeni düzen içerisinde ulus devletlerin gerek iç politika gerek ekonomi, gerek ise uluslararası politikalarını başarılı bir şekilde sürdürebilmek için bu yeni kamuoyunu ikna ve idare edebilme kapasitesine erişmesi gerekmektedir.

Taş tabletlere basılan haber metinlerinden gazete ve televizyona uzanan iletim tarihi, sosyal medya ve web teknolojileri ile artık iletişim halini alarak, devletlere bu zorlu görevde can simidi olmuştur. Uluslararası kamuoyunu etkileme ve yönlendirme noktasında sosyal medyanın rolü yadsınamaz düzeydedir. Twiplomacy kavramı tam bu noktada bu dönüşümü takip eden devletler için anahtar bir konum üstlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Türkiye'nin de dahil olduğu pek çok ülke bu dijital dönüşüm sürecini başarıyla yönetmiştir. Sürecin bu aşamasında ortaya çıkan dönüşüm,

devletler ile bireyler arasında yaşanmaktadır. Ancak bu dönüşümün bir sonraki seviyeye taşınması ise Danimarka tarafından ortaya atılmıştır. Danimarka'nın Silikon Vadisine açtığı elçilik ile, uluslararası ilişkilerde yeni bir katman ortaya çıkmıştır. Bu yeni katmana ise TechPlomacy (Tekplomasi) adı verilmiştir. Bu seviyede devletler ile teknoloji üreten ve topluma yön verme gücü birçok ulus devletten daha fazla olan teknoloji şirketleri hedef alınmıştır. Amerikan başkanlık seçimi, Arap Baharı gibi pek çok uluslararası ilişkiler gelişmesinde gücünü kanıtlamış olan sosyal medya yazılımları ve bu yazılımı hayatlarının bir parçası haline getiren uluslararası kamuoyunu kontrol altına almak ya da en azından iş birliği yapmak devletler için bir dış politika tercihi olmaktan çıkmıştır. Danimarka tarafından başlatılan bu yeni modelin küresel ve bölgesel güç olan ve olmak isteyen tüm ülkelerin bir zorunluluğu haline almıştır.

Geleneksel ticaretin, savaşların ve iletişim modellerinin ortadan kalktığı, gücün bilgi teknolojileri ile yönetildiği ve ölçüldüğü dönemde ülkelerin dijital diplomatik dönüşümlere ayak uydurması, bir varlık mücadelesi olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Akçadağ, E. (tarih yok). *Kamu Diplomasisi*. 03 01, 2020 tarihinde Kamu Diplomasisi Web Sayfası: <https://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> adresinden alındı
- Autor, D. (2018, March 7). *14.662 Spring 2018, Lecture Note 7: Ricardian Models of Trade*. 04 16, 2020 tarihinde MIT Economics: <https://economics.mit.edu/files/15402> adresinden alındı
- Baum M.A., P. P. (2008). The Relationships Between Mass Media, Public Opinion, and Foreign Policy : Toward a Theoretical Synthesis. *Annual Review Political Sciences*.
- Çağlar, Ü., & Dışkaya, S. K. (2018). Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi ve Kriz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 1-24.
- Çatal , B., & Doğan, M. (2018). Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40: 16-31.
- D'Arista, J. (2009). The Evolving International Monetary System. *Cambridge Journal of Economics*: 633-652.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(5): 57-88.

- Denmark Tech Ambassador Office. (2017). *TechPlomacy (technological-diplomacy)*. 01 13, 2020 tarihinde Office of Tech Ambassador of Denmark: <https://techamb.um.dk/en/techplomacy/abouttechplomacy/> adresinden alındı
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*. İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Fearon, D. J. (1994). Domestic Political Audiances and the Escalation of International Disputes. *American Political Sciences Rewiev*, 88(3): 577-592.
- Gilder, G. (2018). *Google Sonrası Yaşam Büyük Verinin Düşüşü ve Blokzincir Ekonomisinin Yükselişi*. (N. Kurunç, Çev.) İstanbul: A7 Kitap.
- Hale, W. (2000). *Turkish Foreign Policy: 1774-2000*. London: Frank Cass Publishers.
- Harari, Y. N. (2017). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (31. b.). (E. Genç, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.
- Huntington, S. P. (2013). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- İpek, Ö. (2018, Haziran). Dış Politikada Medyanın Rolü. *Lectio Socials*, 2(2).
- İTÜBİDB. (tarih yok). *Seyir Defteri*. 03 11, 2020 tarihinde <https://bidb.itu.edu.tr/seyir-defteri/blog/2013/09/08/web-2.0> adresinden alındı
- Karayolları Genel Müdürlüğü İnternet Sayfası. (tarih yok). *KGM Web Sitesi*. 03 17, 2020 tarihinde <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Galeri/IlkBilgisayar.aspx> adresinden alındı
- Kirişçi, K. (2009). The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State. *New Perspectives on Turkey*, 40: 29-56.
- Lee, L. T. (2015). Journalism and Mass Communication -Vol I. *Encyclopedia of Life Support Systems*.
- Looy, A. V. (2016). *Social Media Management*. Switzerland: Springer International Publishing.
- Lüfkens, M. (2018, July 10). *Twiplomacy Study 2018 Executive Summary*. 01 08, 2020 tarihinde Twiplomacy: <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/> adresinden alındı
- NYE, J. (2005). *Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Kitap.
- Orhon, N., & Eriş, U. (2012). *İletişim Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Page, L., & Schmidt, E. (2002, May 01). *Google History*. 03 17, 2020 tarihinde Standford E Corner: <https://stvp-static-prod.s3.amazonaws.com/uploads/sites/2/2002/05/1077.pdf> adresinden alındı

Rowen, H. H. (1961). The Peace of Westphalia Revisited. *The Journal of Modern History*, 33(1): 53-56.

statisca.com. (2019, 10 10). *World leaders with the most Twitter followers as of January 2019*. 05 01, 2020 tarihinde statisca.com: <https://www.statista.com/statistics/281375/heads-of-state-with-the-most-twitter-followers/> adresinden alındı

statista.com. (tarih yok). *The 100 largest companies in the world by market value in 2019*. 04 25, 2020 tarihinde statista web sayfası: <https://www.statista.com/statistics/263264/top-companies-in-the-world-by-market-value/> adresinden alındı

Şenkal, A. (2015). *Bilgi Ekonomisi ve Emek*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Tuch, H. N. (2003). *Communicating with the World: US Public Diplomacy Overseas*. NewYork: St. Martin Press.

TUIÇ Akademi. (2016, Kasım 25). *Devletler Arası İlişkilerin Gelişimi ve Diplomasi Tarihi*. 04 25, 2020 tarihinde Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Akademi İnternet Sayfası: <http://www.tuicakademi.org/devletlerarasi-iliskilerin-gelisimi-diplomasi-tarihi/> adresinden alındı

YAZICI, T., & Karlı, İ. (2016). *Bilgi Toplumunda Teknoloji, Medya ve Siyaset*. İstanbul: Volga Yayıncılık.

Yayın Geliş Tarihi: 12.02.2019

Yayın Onay Tarihi: 13.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.526020

İsmet ŞAHİN •

Hakan TURAN ••

Asiye YILDIRIM •••

Enneagram Kişilik Tipleri ve Akademik Başarı (Kocaeli-İzmit İlçesi 7. ve 8. Sınıf Örneği)•••

*Enneagram Personality Types and Academic Success
(Kocaeli-İzmit District 7th and 8th Class Sample)*

Özet

Bu araştırmanın amacı ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin Enneagram kişilik tipleriyle akademik başarıları arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesidir. Çalışmada betimsel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, 2017-2018 Eğitim-öğretim yılında Kocaeli ili İzmit ilçesinde öğrenim gören 7. ve 8. sınıf öğrencileri, örnekleme ise bu evrenden uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen 122 öğrencidir. Verilerin analizinde Pearson korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, her bir kişilik tipinin ilişki düzeyleri değişmekle birlikte bir diğeriyle anlamlı ilişkiler içinde olduğu ve öğrencilerin Enneagram Kişilik Tipleri ile akademik başarıları arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Akademik başarı ile en çok ilişkili olan kişilik tiplerinin; başarı odaklı, mükemmeliyetçi ve maceracı, en az ilişkili olan kişilik tiplerinin ise barışçıl, yardımsever, sorgulayıcı ve özgün kişilik özellikleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akademik Başarı, Kişilik Tipleri, Enneagram Kişilik Tipi

JEL Kodu: I21

Abstract

The purpose of this study is to determine whether any significant relations exist between the Enneagram personality types and academic success of students in 7th and 8th grader students of middle schools. The design of the research study is correlational descriptive method. The universe of this study is all 7th and 8th grader students in middle schools in İzmit and samples are those 122 students selected from two middle schools as to appropriateness sampling selection method. Pearson Product Moment Correlation Coefficient method was used to study the relations using SPSS software. The results put that all types of personalities are significantly correlated to others. Academic success was also found to be significantly correlated to some personality types even if the effect size is somehow small. Especially the achievers, the reformers, and the enthusiast personality types have higher correlation to academic success whereas the peacemakers, the helpers, the investigators and the individualist types have lowest correlations.

Key Words: Academic Success, Personality Types, Enneagram Personality Types,

JEL Codes: I21

• Dr. Öğr. Üyesi, KOÜ, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ORCID: 0000-0002-2268-9289, email: isahin@kocaeli.edu.tr

•• Dr. Öğr. Üyesi, KOÜ, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ORCID: 0000-0002-8921-1917, email: hturan@kocaeli.edu.tr,

••• KOÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Öğrencisi, ORCID: 0000-0002-4917-4963, email: asiyeildirim34@gmail.com

•••• Bu çalışma, 26-28 Ekim 2018 tarihinde Romanya'da düzenlenen 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuş olup özeti basılmıştır.

Giriş

İnsanlar, dış görünüşleri, ilgi ve yetenekleri, düşünme ve davranış biçimleri gibi pek çok açıdan farklılık göstermektedirler. İnsanların davranışlarındaki bu farklılıklar kişilik kavramıyla açıklanabilir. Kişilik kavramı büyük Türkçe sözlükte ad olarak, “kişinin kendine göre bir ayrılığı, belirgin bir özelliği olması durumu, kişinin özyapısına uygun kendine özgü özelliklerin tümü”, felsefe terimi olarak “kişinin özünü oluşturan, kişiyi kişi yapan özellik” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Cüceloğlu (1991, s. 404)’na göre ise kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir. Kişilik tipi ise, Bakırcıoğlu (2012, s. 522)’na göre bireyin kişilik özelliklerine ve davranış eğilimlerine göre sokulduğu kalıp, Öncül (2000, s. 703)’e göre bir takım belirgin özelliğe sahip bireylerin bir küme altında toplanabileceğini gösteren bir terimdir. Kişilik tipleri ile ilgili pek çok farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Kretschmer, kişilikleri beden tipine göre piknik, atletik ve astenik olmak üzere üç kategoride, Friedman ve Rosenman, A ve B tipi şeklinde sınıflandırırken, Littauer ise popüler optimistler, mükemmeliyetçi melankolikler, güçlü klorikler ve barışçıl soğukkanlılar olmak üzere dört farklı kişilik tipi sınıflandırmasına yer vermektedir. Bu çalışmada ise “Enneagram Kişilik Tipleri” konu edinilmiştir.

1. Enneagram Kişilik Tipleri Teorisi

Enneagram kavramı, Yunanca dokuz anlamına gelen ‘ennea’ ve çizilmiş (nokta, şekil) ya da yazılmış şey anlamına gelen “grammos” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş olup “dokuz nokta” anlamına gelmektedir. Enneagram sistemi, insanları, dünyaya bakış açılarına, dünyayı algılayıp değerlendirme ve tepki verme şekillerine göre dokuz farklı kişilik tipine ayırır. Her insanın bu dokuz farklı kişilik tipinden birine ait olarak doğduğu varsayılır ve kişinin kendisinde bulunan baskın özellikleri, duyguları, motivasyon kaynakları, doğru ya da yanlış davranışları, iyi ya da kötü alışkanlıkları ortaya koyar. Bu teoriye göre kişiler, yıllar içinde olgunlaşıp yeni özellik ve huylar edinse de temelde birçok özelliklerini yaşamlarının sonuna dek korumaktadırlar. Enneagram Kişilik Tipleri Teorisinin ilk ortaya çıkışı tam olarak bilinmemekle birlikte, Gurdjieff (1877-1949) tarafından ortaya atıldığı yönündeki görüşler çoğunluktadır. Enneagram kişilik tiplerini bugünkü şekliyle ilk kez açıklayan kişi ise Ichazo’dur (Randall, 1979) Ichazo, dokuz kişilik tipini dokuz köşeli yıldız üzerine yerleştirerek Enneagram sembolünü oluşturur (Web 1, 2020). Enneagram kişilik tiplerinde merkezler ve bu merkezlerdeki kişilik tipleri Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Enneagram Kişilik Tipleri

Kaynak: Özeren, 2017

Şekil 1’de görüldüğü gibi Enneagram kişilik tiplerine göre insanda karar mekanizması olan üç merkez bulunmaktadır: **Duygu, zihin ve içgüdü** olarak ayrılan bu üç merkezin her birinde üçer olmak üzere toplam dokuz temel kişilik tipi bulunmaktadır:

- Duygu merkezi: Tip 2: Yardımsever, Tip 3: Başarı Odaklı, Tip 4: Özgün
- Zihin merkezi: Tip 5: Araştırmacı, Tip 6: Sorgulayıcı, Tip 7: Maceracı
- İçgüdü merkezi: Tip 8: Meydan Okuyan, Tip 9: Barışçı, Tip 1 Mükemmeliyetçi.

Bu merkezlerden, duygu merkezi hissetme, zihin merkezi düşünme, içgüdü merkezi ise varlığını koruma fonksiyonuna sahiptir. Enneagram Kişilik Tiplerine göre her bir tip sağında ya da solundaki kişilik tipine doğru kayma göstermiş olabilir. Bu kaymaya “kanat etkisi” ve bu kaymadan dolayı ortaya çıkan alt tiplere de “kanat tipler” denilmektedir. Buna göre her bir tipin, kendi içerisinde üç ayrı tip potansiyelini taşıdığı düşünülmektedir (Riso ve Hudson, 1999).

Birey günlük yaşantısında karşılaştığı tüm durumlara sahip olduğu kişilik tipi ile çözüm üretemeyebilir ve diğer kişilik tiplerinin özelliklerine ihtiyaç duyabilir. Bu durumlarda birey farklı bir kişilik tipine doğru eğilim gösterir. Birey, hayatının normal akışından daha fazla bir güven ortamında kendini hissettiğinde güven noktasına, normal hayattan daha fazla stresle karşılaştığında ise stres noktasına gider. Her bir tipin gittiği güven ve stres noktaları farklıdır. Bir tip, güven noktasına gittiğinde, gittiği kişilik tipinin pozitif tutumlarını sergiler. Şartlar normalleştiğinde esas kişilik tipine geri döner. Stres noktasına gittiğinde ise gittiği kişilik tipinin negatif tutumlarını sergiler. Stres durumunda kişi, Şekil 1’de görülen ok yönündeki kişilik tipine gider ve o kişilik tipinin olumsuz potansiyeli ile hareket ederken, güven durumunda kişi okların ters yönündeki kişiliğe gider ve o kişiliğin olumlu potansiyelleri ile hareket eder (Palmer, 1991; Riso ve Hudson, 1999). Bu dokuz kişilik tipi ayrı ayrı incelendiğinde;

1. **Mükemmeliyetçi:** Doğru olanı yapmak ve hem kendilerini hem de çevrelerindeki kişileri geliştirerek dünyayı mükemmel bir yer haline getirmek için çok çalışırlar. Yüksek iç standartlara sahiptirler. Yaptıkları iş ne olursa olsun, iç sesleri onlara mükemmel olduğunu söyleyene kadar o iş üzerinde sabırla çalışırlar. Başkalarının da bu şekilde olmasını beklerler ama bu beklentileri karşılanmayınca büyük bir hayal kırıklığı yaşarlar.
2. **Yardımsever:** İhtiyaç duyulan kişi olmaktan, insanlarla ilgilenmekten ve onlara yardım etmekten hoşlanırlar. İlgileri, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğundan, kendi ihtiyaçlarının farkında olmazlar ve bunları dile getirmezler. İlişkilere çok önem verirler. Yakın ve sıcak ilişkiler kurma konusunda başarılıdırlar. Yaptıklarının takdir edilmemesi ya da ihtiyaçlarının sorulmaması onlarda hayal kırıklığı yaratır. Hayal kırıklığının dışa yansımaları sonucu, sitemkar ve aşırı duygusal olabilirler.
3. **Başarı Odaklı:** Hedeflerine ulaşmak ve başarmak için çok çalışırlar. Kaynakları verimli bir şekilde organize edip, düşünceleri uygulamaya geçirmekte ve sonuç elde etmekte çok başarılıdırlar. Başkalarının saygı ve takdirini kazanmak için,

yaptıkları her işte, en iyi olarak görülmek isterler. Başarı, statü ve saygınlık onlar için önemlidir.

4. **Özgün:** Kendi düşünce ve duygularını inceleyen, sanatsal ifade gücü yüksek, içine kapalı ve duygusal dalgalanmaları fazla tiplerdir. Farklı ve özel olmaktan hoşlanırlar. Bazen kendilerini, bu dünyanın dışındanmış gibi hissederler. Olaylara alışılmadık ve yaratıcı bir bakış açısıyla yaklaşır. Kendilerine özgü bir estetik ve güzellik anlayışları vardır. Ruh durumları, ani değişiklikler gösterebilir.
5. **Araştırmacı:** Anlayışlı, yenilikçi, meraklı, okumayı ve araştırmayı seven, kendi başlarına olmaktan hoşlanan, çevrelerinde olup biteni gözlemlemeye odaklanmış tiplerdir. Son derece mantıklı, düşüncelere önem veren, sebep-sonuç ilişkileri kurmada ve problem çözmede başarılı kişilerdir. Özellikle teknik konularda meraklarını tatmin edip detayları iyice öğrenene kadar araştırma yaparlar.
6. **Sorgulayıcı:** Meşgul, en kötüyü bekleyen, kaygılı, çalışkan ve güvenilirlerdir. Tehlikeleri ortaya çıkarmak, kendilerinin ve çevresindeki insanların güvenliğini sağlamak için, her şeye önce şüpheyle yaklaşır. Problemleri önceden görüp, önlem almaya çalışır. Sürekli tetiktedirler. Karar vermekte ve harekete geçmekte zorlandıklarında, kendilerine yol gösterecek güvenilir bir dış rehber veya uzman ararlar.
7. **Maceracı:** Bu tip kişiliğe sahip olan bireyler genelde içlerinden geldiği gibi hareket eden, bir işi bitirmeden diğerine başlayabilen, dağınık ve girişkendirler. Bardağın hep dolu tarafını gören, çevrelerine enerji saçan iyimser ve hayattan zevk almaya çalışan insanlardır. Zevk aldıkları zaman son derece çalışkan ve üretken insanlardır. Zihinleri sürekli yeni ve yaratıcı fikirlerle doludur. Her zaman birden çok seçenekleri olsun isterler.
8. **Meydan Okuyan:** Bu tip kişiliğe sahip olan tipler genelde kendilerine güvenen, komuta eden, güçlü ve çatışmacı kişilerdir. Güçlü olmaktan, kontrolü ellerinde bulundurmaktan ve etki bırakmaktan hoşlanırlar. Ne istediklerini bilirler ve bunu başarmak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. İnsanların ne düşüneceğine aldırmadan, akıllarından geçeni söyleyen, açık sözlü insanlardır
9. **Barışçı:** Huzurlu ve sakinidir. Bu kişiliğe sahip olan tiplerin genelde, insanlarla iyi ilişki kuran, güven tazeleyen, kabul edilebilir, rahat ve uyumlu kişiler olduğu ifade edilebilir. Uyum içinde yaşamak ve huzurlu olmak her şeyden önemlidir. Farklılıklara hoşgörü ile yaklaşır. İnsanları, olayları, fikirleri yargılamadan, olduğu gibi kabul ederler. Grup içinde çatışmadan çok paylaşımı ve iş birliğini öne çıkarmaya çalışır (Web 1, 2020).

Bu dokuz kişilik tipinin her birinin güçlü ve zayıf yönleri olup, hiçbiri diğerinden üstün değildir. Her bir kişilik tipinin olaylar ve durumlar karşısındaki tepkileri ve çözümleri farklıdır. Bu farklı çözüm tercihlerinin bireyin başarısının artırılması amacıyla doğru bir şekilde harekete geçirilmesi eğitim açısından olumlu sonuçlar doğurabilir. Kişilik tipleri ve başarı arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesinin başarının artırılması açısından önem taşıyacağı söylenebilir. Başarı kavramı Wolman'a (1973) göre, istenilen bir sonuca ulaşma yönünde ilerlemedir. Eğitimde başarı denildiğinde ise,

genellikle okulda okutulan derslerde geliştirilen ve öğretmenlerce takdir edilen notlarla, test puanlarıyla ya da her ikisi ile belirlenen beceriler veya kazanılan bilgilerin ifadesi olan “akademik başarı” kastedilmektedir (Aktaran: Erdoğan, 2007). Öğrencilerin akademik başarılarını etkileyen unsurların neler olduğu araştırmacılar tarafından ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Binbaşoğlu (1978)'na göre öğrenmeyi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen pek çok faktörün bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu faktörlerden çevreden kaynaklananlar dışsal, bireyin kendisinden kaynaklananlar ise içsel faktörler olarak adlandırılır (Aktaran: Fer ve Cırık, 2007, s. 247).

Enneagram Kişilik Tipleriyle ilgili çalışmalar incelendiğinde, Kamineneni (2005), Enneagram'ın stratejik yönetim ve insan kaynakları gelişiminde, pazarlama tekniklerinin uygulanmasına büyük olanak sağladığı sonucuna varmıştır. Park ve Ha (2014) Hemşirelik öğrencilerinin Enneagram kişilik tiplerine göre iletişim becerilerini kullanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişler ve Enneagram kişilik tipleri ile iletişim becerileri kullanımı ve performansı arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Aycan (2017), tarafından Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü öğrencilerinin mizaçları ile aktif müzik eğitimi yöntemlerini tercihleri arasında ilişki araştırılmış ve çalışma sonucunda öğrencilerin mizaç modeli dikkate alınarak bir eğitim verilmesinin başarıyı olumlu yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin kişilik tipleriyle başarı durumları arasında bir ilişkinin varlığı durumunda farklı kişilik tiplerine uygun öğrenme-öğretme etkinlikleri planlanması yönünde öneriler sunulabilir. Bu açıdan çalışmanın alana katkı sağlaması umulmaktadır. Bu genel değerlendirmeler ışığında araştırmanın amacı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin Enneagram Kişilik Tipleriyle akademik başarıları arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Enneagram kişilik tiplerinin aralarında ilişki var mıdır?
2. Öğrencilerin Enneagram kişilik tipleri ile ders başarıları arasında ilişki var mıdır?

2. Yöntem

Öğrencilerin Enneagram kişilik tipleriyle akademik başarıları arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlayan bu çalışmada betimsel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

2.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2017-2018 Eğitim-öğretim yılında Kocaeli ilinde öğrenim gören yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri, örnekleme ise uygun örnekleme yöntemi ile belirlenen ve İzmit ilçesinde öğrenim gören 122 öğrencidir. Çalışmada 7. ve 8. Sınıfların seçilmesinde, bu yaş grubunun (13-14 yaş) soyut işlemler ve ergenlik döneminde olmalarının yanı sıra, bu dönemde başarıya karşı yetersizlik duygusunun önde olması, bir miktar kimlik arama sürecine geçiş aşaması olması ve sınıf öğretmeni ağırlıklı derslerden branş öğretmenli derslere alışmış bir sınıf düzeyi olması gibi, akademik başarıyı etkileyebilecek faktörler de belirleyici olmuştur.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen “Enneagram Kişilik Tipleri Ölçeği” ile öğrencilerin akademik başarı puanları

kullanılmıştır. Ölçeği oluşturmak amacıyla araştırmacılar tarafından öncelikle geniş bir kaynak taramasının ardından her bir kişilik tipinin özelliklerini ifade eden ve 40'ar maddeden oluşan toplam 360 maddelik önermeler oluşturulmuştur. Ardından bu maddeler, uygulanacak okul ve sınıf seviyelerine uygunluk, anlamsal benzerlik, açık ve anlaşılabilirlik, uzunluk vb. kriterlerine göre değerlendirilerek her bir boyut için 15'er madde olmak üzere toplamda 135 maddeye indirilmiştir. Oluşturulan bu ilk form, öncelikle dil ve imla açısından dilbilgisi uzmanları, ardından ilgili seviyeye uygunluğu açısından ortaokul öğretmenlerince incelenerek önerileri doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır. Her bir kişilik tipi için ilk aşamada beşer madde daha çıkartılarak toplamda 90 maddelik bir form oluşturulmuştur. Ardından bu form geçerlilik ve güvenilirlik analizleri için İzmit'te bir okulda ilgili kademelerde 65 öğrenciye pilot olarak uygulanmıştır. Ölçeğin geçerlilik analizleri için yapı geçerliliğine bakılmıştır. Yapılan faktör analizine temel bileşenler analizi (Principal Component Analysis) ile başlanmıştır. Formdaki maddelerinin birbirinden ilişkisiz faktörlere ayrışması için Varimax döndürme tekniği kullanılmış ve döndürme sonucunda, maddelerin dokuz faktörde toplandığı gözlenmiştir. Alt ölçeklerdeki her bir maddenin faktör yükü 0.40'ın altında olanlar ölçekten çıkartılarak 72 maddelik bir form elde edilmiştir. Dokuz faktörden oluşan bu yeni formun açıkladığı toplam varyans miktarı ise % 42'dir. Buradan hareketle, bu formun geçerli bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Formun güvenilirliğinin saptanması amacıyla ise Cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısına bakılmıştır. Formdaki toplam 72 madde bazında hesaplanan iç tutarlılık katsayısı 0.92'dir. Alfa katsayısının yüksekliğinden hareketle form maddelerinin birbirleriyle tutarlı ve aynı özelliği yoklayan maddelerden oluşan güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Ölçekteki maddeler birinci kişilik tipinin maddeleri 1, 11, 21, 31 gibi dizilirken diğer bir kişilik tipi 2, 12, 22, 32 şeklinde sistematik olarak sıralanmıştır. Her bir kişilik tipi için 8 madde ve her bir madde için 5'li Likert tipi bir ölçek oluşturulmuştur. Cevaplar doğrultusunda her bir kişilik tipi için 8-40 arasında bir puan alınabilmekte ve puanın yüksekliği, bireyin o kişilik tipinin özelliklerini daha çok gösterdiği anlamına gelmektedir.

2. 3. Verilerin Toplanması

Araştırmada öğrencilerin akademik başarıları puanları, e-okul sisteminden öğrencilerin farklı derslerdeki başarı puanlarının ortalaması alınarak, Enneagram kişilik tip puanları ise araştırmacılar tarafından geliştirilen Enneagram Kişilik Tipleri Ölçeğinin öğrenciler tarafından doldurulmasıyla elde edilmiştir.

2. 4. Verilerin Analizi

Öğrencilerin Enneagram kişilik tipleriyle akademik başarıları arasında ilişki olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Pearson Çarpım Moment Korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 21 kullanılmıştır.

3. Bulgular

3. 1. Enneagram kişilik tiplerinin aralarında ilişki olup olmadığına ilişkin bulgular

Öğrencilerin kişilik tip puanları arasındaki Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizine ait bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Kişilik Tip Puanları Arasındaki İlişkiler

	Yardımsöver	Başarı Odaklı	Özgün	Araştırmacı	Seçülayıcı	Maceracı	Meydan Okuyan	Barışçıl
Mükemmeliyetçi	.574**	.745**	.411**	.580**	.424**	.329**	.542**	.529**
	.020	.000	.000	.020	.000	.000	.020	.000
	117	119	118	116	115	119	118	119
Yardımsöver		.476**	.554**	.380**	.393**	.422**	.422**	.668**
	.000	.000	.020	.000	.000	.000	.020	.000
	115	117	115	115	115	115	117	115
Başarı Odaklı			.355**	.507**	.408**	.565**	.561**	.491**
		.000	.020	.000	.000	.000	.020	.000
		120	116	116	121	120	121	121
Özgün				.398**	.520**	.345**	.521**	.515**
			.020	.000	.000	.000	.020	.000
			117	115	120	119	120	120
Araştırmacı					.501**	.452**	.493**	.446**
				.000	.000	.000	.000	.000
				113	113	117	113	113
Seçülayıcı						.375**	.509**	.469**
					.000	.000	.020	.000
					116	116	116	116
Maceracı							.464**	.425**
						.020	.000	.000
						120	121	
Meydan Okuyan								.467**
							.000	
								120

**İlişki 0,01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 1'e göre "**mükemmeliyetçi**" kişilik tipi ile diğerleri karşılaştırıldığında, en yüksek ilişkinin "**başarı odaklı**" ($r=.745$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise "**özgün**" ($r=.411$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.424$ - $.580$, $p<.01$) ve orta düzeyde anlamlı ilişkiler olduğu; "**yardımsöver**" kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin "**barışçıl**" ($r=.668$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise "**araştırmacı**" ($r=.380$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.393$ - $.574$, $p<.01$) düşük ve orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; "**başarı odaklı**" kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin "**mükemmeliyetçi**" ($r=.745$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise "**özgün**" ($r=.355$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.408$ - $.572$, $p<.01$) orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; "**özgün**" kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin "**yardımsöver**" ($r=.554$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise "**başarı odaklı**" ($r=.355$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.398$ - $.520$, $p<.01$) düşük ve orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; "**araştırmacı**" kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin "**mükemmeliyetçi**" ($r=.580$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise "**yardımsöver**"

($r=.380$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.482 - .501$, $p<.01$) orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; “**sorgulayıcı**” kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin “meydan okuyan” ($r=.575$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise “maceracı” ($r=.273$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.393 - .520$, $p<.01$) orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; “**maceracı**” kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin “barışçı” ($r=.565$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise “maceracı” ($r=.273$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.365 - .529$, $p<.01$) orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; “**meydan**” okuyan kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin “barışçı” ($r=.581$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise “yardımsever” ($r=.422$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.464 - .575$, $p<.01$) orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu; “barışçı” kişilik tipi ile en yüksek ilişkinin “yardımsever” ($r=.668$, $p<.01$) ile en düşük ilişkinin ise “maceracı” ($r=.425$, $p<.01$) arasında olduğu, diğer kişilik tipleriyle de değişen değerlerde ($r=.446 - .525$, $p<.01$) orta düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir.

3. 2. Enneagram Kişilik Tipleri ve Ders Başarıları Arasında İlişki Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin Enneagram kişilik tip puanları ve ders başarıları puanları arasındaki Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizine ait bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Enneagram Kişilik Tipleri ve Akademik Başarı

	Mükemmelliyetçi	Yardımsever	Başarı Odaklı	Özgün	Aracı	Sorgulayıcı	Maceracı	Meydan okuyan	Barışçı
Türkçe	.308*	.197*	.237*	.213*	.139*	.097	.373**	.100	.162
	.001	.099	.010	.007	.040	.541	.000	.279	.076
	119	116	121	120	115	116	121	120	121
Matematik	.242**	.086	.279**	.130	.204*	.012	.236**	.001	.002
	.005	.352	.002	.155	.027	.597	.009	.991	.313
	119	118	121	120	115	116	121	120	121
Fen Bilimleri	.273**	.030	.292**	.151	.273**	.066	.264**	.069	.052
	.003	.337	.001	.101	.005	.483	.002	.457	.373
	119	118	121	120	115	116	121	120	121
Sosyal Bilgiler	.206*	.106	.319**	.131	.218*	.102	.253**	.052	.063
	.025	.252	.003	.154	.015	.176	.005	.575	.355
	119	116	121	120	115	116	121	120	121
Yabancı Dil	.273**	.238**	.329**	.234*	.239**	.135	.299**	.109	.205*
	.002	.010	.000	.010	.009	.147	.001	.237	.024
	119	118	121	120	115	116	121	120	121
Din Kültürü	.254**	.033	.291**	.123	.217*	.022	.250**	.075	.062
	.002	.721	.001	.190	.015	.316	.002	.345	.446
	119	116	121	120	115	116	121	120	121

*İlişki 0.05 düzeyinde anlamlıdır. **İlişki 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2'ye göre ders başarıları açısından “**Türkçe**” ile “maceracı” ($r=.374$, $p<.01$), mükemmeliyetçi ($r=.308$, $p<.01$), “başarı odaklı” ($r=.287$, $p<.01$) ve “özgün” ($r=.243$, $p<.01$) kişilik tipleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu; “**Matematik**” ile “başarı odaklı” ($r=.279$, $p<.01$), “mükemmeliyetçi” ($r=.242$, $p<.01$) ve “maceracı” ($r=.236$, $p<.01$) kişilik tipleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu; “**Fen Bilimleri**” ile “başarı odaklı” ($r=.292$, $p<.01$), “maceracı” ($r=.284$, $p<.01$), “araştırmacı” ($r=.275$, $p<.01$) ve “mükemmeliyetçi” ($r=.273$, $p<.01$) kişilik tipleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu; “**Sosyal Bilgiler**” ile “başarı odaklı” ($r=.319$, $p<.01$) ve “maceracı” ($r=.255$, $p<.01$) kişilik tipleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu; “**Yabancı Dil**” ile “başarı odaklı” ($r=.329$, $p<.01$), “maceracı” ($r=.299$, $p<.01$), “mükemmeliyetçi” ($r=.275$, $p<.01$), “araştırmacı” ($r=.239$, $p<.01$) ve “yardımsever” ($r=.238$, $p<.01$) kişilik tipleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu; “**Din Kültürü**” ile “başarı odaklı” ($r=.291$, $p<.01$), “mükemmeliyetçi” ($r=.284$, $p<.01$) ve “maceracı” ($r=.280$, $p<.01$) kişilik tipleri arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda, her bir kişilik tipinin ilişki düzeyleri değişmekle birlikte bir değeriyle anlamlı ilişkiler içinde olduğu söylenebilir. Kişilik tipleri arasındaki en yüksek ve en düşük korelasyonlar kişilik tipleri arasındaki farklılık ya da benzerlikleri ifade etmek için kullanılabilir. Bu açıdan bakıldığında mükemmeliyetçi kişilik tiplerinin yüksek oranda başarı odaklı oldukları söylenebilir. Yardımsever kişilik tiplerinin aynı zamanda yüksek düzeyde barışçıl tipler olduğu söylenebilir. Başarı odaklı kişilik tipleri mükemmeliyetçi olmaları yanında meydan okuyan, araştırmacı ve maceracı kişilik özellikleri de sergilemektedirler. Özgün kişilikliler, sorgulayıcı, meydan okuyan özellikler yanında yardımsever ve barışçıl olabilmektedirler. Araştırmacı kişilikler mükemmeliyetçi, başarı odaklı ve sorgulayıcı özellikler de göstermektedirler. Maceracı kişiliğe sahip öğrenciler en fazla başarı odaklı kişilik özelliklerini taşımakta olup bunun yanı sıra mükemmeliyetçi kişilik özelliklerini taşımaktadırlar. Sorgulayıcı kişilik tipinde olduğu gibi maceracı kişilikte en az sorgulayıcı kişilik özelliklerini taşımaktadır. Meydan okuyan kişiliğe sahip öğrenciler en fazla başarı odaklı kişilik özelliklerini taşımakla birlikte sorgulayıcı kişilik özelliklerine de yakın oranda sahiptir. Barışçıl kişiliğe sahip öğrenciler en fazla yardımsever kişiliğin özelliklerini taşımaktadır. Maceracı ve araştırmacı kişilik özelliklerini ise diğer kişilik özelliklerine göre daha az taşımaktadırlar.

Öğrencilerinin Enneagram Kişilik Tipleri ile akademik başarıları arasında düşük düzeyde olmakla birlikte anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir. Akademik başarı ile en çok ilişkili olan kişilik özelliklerinin; başarı odaklı, mükemmeliyetçi ve maceracı kişilik özellikleri olduğu, dolayısıyla okullarımızın da başarı odaklı, mükemmeliyetçi ve maceracı kişilerin daha başarılı olduğu kurumlar olduğu söylenebilir. En zayıf göstergeler ise barışçıl, yardımsever, sorgulayıcı ve özgün kişilik özellikleridir. Bu noktadan hareketle alternatif bir bakış açısı ile yaklaşıldığında, tüm bu özelliklerin ortaya çıkmasında en etkili kurumun okul ve eğitim sistemi olduğu düşünülürse, okullarımızda yetiştirdiğimiz ve başarılı bulduğumuz öğrencilerimizin sosyal özellikleri ve değerler eğitimi açısından geliştirilmesi gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Aycan, K. (2017). Dokuz Tip Mizaç Modeli ile Aktif Müzik Eğitimi Uygulamalarının İlişkisi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 37(3).
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdoğan, Y. (2007). Ana-Baba Tutumları ve Öğretmen Davranışları ile Öğrencilerin Akademik Başarıları Arasındaki İlişkiler. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 14. ISSN: 1303-0310, (20.05.2016).
- Fer, S., Cırık, İ. (2007). *Yapılandırmacı Öğrenme-Kuramdan Uygulamaya*. İstanbul: Morpa Yayınları
- Kamineneni, R. (2005). The next stage of psychographic segmentation: Usage of the Enneagram. *Journal of American Academy of Business*, 6(1), 315-320. Erişim adresi: <https://tr.scribd.com/document/207124937/The-Next-Stage-of-Psychographic-Segmentation-Usage-of-Enneagram>
- Özeren, U. (2017). Yarın, bugünün içinde yaşanır. "Dokuz tip mizaç modeli". <http://ekampus.orav.org.tr/blogger/ugurozeren/page/43605/yarin--bugunun-icinde-yasanir-dokuz-tip-mizac-modeli-->den 12.02.16 tarihinde alıntılanmıştır.
- Palmer, H. (1991). *The Enneagram: Understanding yourself and the others in your life*. Harper Press. SanFrancisco.
- Randall, S. (1979). *The Development of an inventory to assess enneagram personality type*, PhD Dissertation California Institute of Assian Studies.
- Riso, D.R., Hudson, R. (1999). *The wisdom of the enneagram*, New York: Bantam Books, Usa.
- Park, J. W., Ha, N. S. (2014). Communication apprehension and performance of using communication skills according to nursing students' enneagram personality types. *Korean Journal of Stress Research*, 22(4), 169-180.
- TDK (2018). *Büyük Türkçe Sözlük*. Erişim adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts
- Web 1 (2020). Erişim adresi: <http://enneagramist.com/enneagram-nedir/#>

Yayın Geliş Tarihi: 17.07.2019

Yayın Onay Tarihi: 26.02.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.593424

Nuri NALBANTOĞLU •

Ezen-Ezilen Bireyler Bağlamında Orhan Kemal'in Tiyatro Eserleri

*Orhan Kemal's Theatre Works in the Context of Oppressor
and Oppressed Individuals*

Özet

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal; 1914-1970 yılları arasında yaşamış, roman öykü ve şiirleriyle tanıdığımız toplumcu gerçekçi bir yazarımızdır. Orhan Kemal'in dördü kendi eserlerinden uyarladığı 72. Koğuş, Bekçi Murtaza, Kardeş Payı, Eskici Dükkan ve İspinozlar adlı beş tiyatro eseri vardır. Bu eserlerin tamamında; adaletsiz bir dünyada sınıf çatışması altında ezilen bireylerin insan kalma mücadelelerini acı bir gerçeklik içinde anlatır. Bu çalışmada Orhan Kemal'in tiyatro oyunları; eser merkezli bir yaklaşımla ve ezen-ezilen bireyler bağlamında incelenecektir. Bu bireyler arasında var olan ezen-ezilen hiyerarşisi gösterilmeye çalışılacaktır. Oyundaki karakterlerin ortak ve ayırt edici özellikleri üstünde durularak yazarın vermek istediği mesajların hangi yöntemlerle okura/seyirciye iletilmeye çalışıldığı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, Ezen-Ezilen Birey, Tiyatro, 72. Koğuş, Murtaza

JEL Kodları: Y8, Z13

Abstract

Orhan Kemal, whose real name is Mehmet Raşit Öğütçü, is a socialist realist writer having lived between 1914 - 1970 and whom we know with his novels, stories and poems. Orhan Kemal has five theater pieces, four of which are based on his own works, The 72nd Ward, The Watchman Murtaza, Go Halves, The Tagareen and The Finches. In all of these works; in an unfair world, he tells the struggle of individuals who are oppressed under class conflict to remain human in a painful reality. In this study, Orhan Kemal's theater plays; will be examined with a work-centered approach and in the context of oppressor-oppressed individuals. The oppressive-oppressed hierarchy among these individuals will be tried to be shown. The common and distinctive characteristics of the characters in the play will be emphasized and the methods that the author wants to convey to the reader/audience will be analyzed.

Key Words: Orhan Kemal, Oppressor-Oppressed Individual, Theater, 72nd Ward, Murtaza

JEL Codes: Y8, Z13

Giriş

Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan Orhan Kemal 1914 yılında Adana'da doğmuş, tedavi için gittiği Sofya'da 1970 yılında ölmüştür. Roman, öykü ve şiirler yazan Orhan Kemal'in dördü kendi öykü ve romanlarından uyarılma olmak üzere 72. Koğuş, Bekçi Murtaza, Kardeş Payı, Eskici Dükkânı ve İspinozlar adlı beş tiyatro eseri vardır. Toplumcu gerçekçi bir yazar olarak bütün oyunlarında adaletsiz bir dünyada, sınıf çatışması altında ezilen bireyleri acı bir gerçeklik içinde anlatır. 1940'lı ve 1960'lı yıllarda, Anadolu'nun farklı illeri ile İstanbul'da geçen oyunlarında karakterler; insani koşullarda bir yaşam için mücadele ederler. Bu zorlu mücadele sırasında, ufukta, bir çıkış yolu görünür; ama bu yolu takip etmek demek karakterlerin masumiyetlerini, insanlıklarını ve onurlarını feda etmeleri demektir. 'Zenginler', bu yoksul insanlardan hep faydalanırlar, zaten bu sayede zenginleşmiş; yolsuzluklarla ve hilelerle güçlenmişlerdir. Para; bir güç göstergesi, güç aracıdır. Para için her şeyi yapan bu 'zenginlerin/kötülerin' aksine 'ezilenler' fakir ama onurlu, vicdanlı ve dürüst bir yaşamı tercih etmişlerdir.

Bu çalışmada Orhan Kemal'in tiyatro oyunları eser merkezli bir yaklaşımla ve ezen-ezilen bireyler bağlamında incelenecektir. Oyunlar incelenirken ezen-ezilen bireyler arasında bir hiyerarşi olduğu görülmüştür. Bu hiyerarşik yapı açıklanmaya çalışılacaktır. Oyundaki karakterlerin ortak ve ayırt edici özellikleri üzerinde durularak yazarın vermek istediği mesajın hangi yöntemlerle seyirci/okuyucuya iletmeye çalışıldığı analiz edilecektir. Oluşturulan tablolar ile ezen-ezilen hiyerarşisi, karakterlerin önlerine çıkan fırsatlar karşısındaki tercihleri, bu tercihlerin sonuçlarının nelere yol açtığı açıklanmaya çalışılacaktır. Oyunların idealarının (ana fikirlerinin) oyun kişilerinin verdiği kararlarla ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılacaktır.

1. 72. Koğuş

72. Koğuş; Orhan Kemal'in 1954 yılında uzun öykü olarak yazdığı, 1967 yılında ise oyunlaştırdığı bir eserdir. Oyun, II. Dünya Savaşı sırasında, 1941 yılında, bir cezaevinde kalan; umutlarını, sevgiyi yitirmiş; soğukla ve açlıkla mücadele eden perişan haldeki mahkûmların 'insan kalma mücadelelerini' anlatır. Mahkûmların yaşam koşulları öylesine kötüdür ki boş çimento torbalarından yataklar yapıp, gazete kâğıtlarını yorgan olarak kullanırlar. Paraları olmadığı için sigara alamaz, yerlerden izmarit toplarlar. Bu koşullar altında insan haysiyetini ne kadar muhafaza edebilir? İyi bir insan olunabilir mi? Oyun bu sorulara yanıtlar arar. Orhan Kemal, oyun sonunda seyircide oluşmasını istediği düşünceyi açıklarken, bu soruya da cevap vermiş olur: "(...) Bence insanoğlunun mayasında mevcut 'iyilik', nerede, hangi şartta olursa olsun mahvolmaz!" (Kemal, 2007:2)

Oyun, gerçekçi bir üslupla yazılmıştır ve organik bir bütünlük taşır. İlk bölümü üç tablo, ikinci bölümü dört tablo olmak üzere yedi tablodan oluşur ve tamamı bir Anadolu hapishanesinde bulunan 72 numaralı koğuşta geçer. Birinci tabloda koğuşta kalan yedi mahkûmu, aralarındaki ilişkiyi ve yaşam ortamlarını tanırız. Mahkûmlardan biri olan Berbat, fiziksel üstünlüğünü kullanarak diğer mahkûmlara zorbalık eder. Onun gücü koğuşta sadece Kaptan'a yetmez. Az konuşan, içe kapanık, gururlu ve adil bir Karadenizli olan Kaptan güçlüdür ve tanık olduğu zorbalıklara engel olur. Kişisel

özellikleri ve davranışları mahkûmların saygısını ve sevgisini kazanmasına neden olmuştur. Kaptan'ın kadınlar koğuşunda kalan Fatma'yı sevdiğini de bu tabloda öğreniriz. Tablo, Kaptan'a; köydeki annesinden yüklüce bir para geldiği haberiyle tamamlanır.

İkinci ve üçüncü tablolarda, Kaptan'ın, bu parayı kendine saklamak yerine diğer mahkûmlarla paylaştığını görürüz. Koğuşun camını onartmış, herkese yatak almış, yiyecek getirtmiştir. Yönetimin ayak işlerini yapan bir mahkûm olan Bobi aracılığı ile Fatma'ya mektuplar gönderir. Barbat ve Bobi, Kaptan'ı kumar oynamaya ve parasını çoğaltmaya ikna etmeye çalışırlar:

BOBİ: “Bana bak Kaptan, boş ver bu serserilere. Atla Sölezli'nin koğuşuna, dene şansını. Elindeki bir iki yüz lira, bir fırtına. Üstünden gelmezse eser geçer. (...) Şöyle birkaç bin... Ha? Fatma'yı sana... O biçim işte! (...) Müdür Bey'e bir rica... Sölezli gibi, bir hastane kâğıdı doktordan... Bana bırak orasını...” (Kemal, 2007:49-50)

Kaptan'ın Fatma'ya karşı zaafını iyi bilen Bobi onu ikna etmeye başlar. Dördüncü tabloyla başlayan ikinci bölümde Fatma'nın; Bobi aracılığıyla gönderdiği mektuplarda Kaptan'dan para istediğini görürüz. Kaptan hem para gönderir hem de Fatma'yla gelecek hayalleri kurar. Oysa beşinci tabloda bu mektupları Bobi'nin yazdığını, paralardan ve Kaptan'dan habersiz olan Fatma'nın da birkaç gün içinde başka bir hapishaneye nakil olacağını öğreniriz. Kaptan ise tablo boyunca hayaller kurmaya devam eder.

Altıncı tabloda, daha fazla para için kumara ikna olan Kaptan tüm parasını, yatağını, kıyafetlerini hatta ayakkabılarını Berbat'a kaybeder. Yarı çıplak bir halde koğuşa dönen gururu kırılmış Kaptan, kadınlar bölümünü gören camdan Fatma'nın hapishaneden ayrıldığını da görür; umutsuzluk ve acı içindedir. Oyunun yedinci ve son tablosunda zenginleşen Berbat koğuşakilerden artık hak ettiğini düşündüğü saygıyı ve itaati beklese de kimse onu önemsemez. Berbat'ın yere savurduğu sigaralara kimse tenezzül etmez. Yarı çıplak, aç, sefil insanların bu tavrı Berbat'ı çıldırtır. Oyun sonunda kırık camlı pencere önünde oturan Kaptan'ın hem soğuktan hem de kahırdan öldüğü anlaşılır. Bu, bardağı taşıran son damladır: Tek başlarına güçleri yetmese de birlik olup Berbat'ı öldüresiye döverler, Bobi ise ellerinden son anda kurtulmuştur.

Oyunu ezen-ezilen çatışması merkezinde incelediğimizde hiyerarşinin en üstünde, - çalışmanın analiz bölümüne eklenen Tablo 1 incelendiğinde görüleceği gibi- en güçlü otorite figürü olarak Başgardiyan'ı ve Gardiyan'ı görürüz. Kuralları koyup uygulayan gardiyanlar sayesinde hapishane kapalı bir sisteme dönüşür. Bu sistem içinde en önemli değer paradır. Para bir güç aracıdır. Hapishanede paranız varsa hayatınız konforludur; çeşitli bahanelerle kısa süreliğine de olsa dışarı çıkabilir, saygı görürsünüz. Bu paranın nereden geldiği ya da nasıl kazanıldığının ise hiçbir önemi yoktur.

Oyundaki karakterlerin son derece gerçekçi bir şekilde kişileştirilebilmesinin en önemli nedenlerinden biri Orhan Kemal'in 1938-1943 yılları arasında kaldığı hapishanelerdeki hayatı dikkatle gözlemlemesidir. Bu karakterlerden biri de, aslında bir mahkûm olup hiyerarşide gardiyanların altında olan; yönetimin ayak işlerini yaparak bazı ayrıcalıklar elde eden Bobi'dir. Kurnazlıkla, yalanla, hileyle insanları manipüle

ederek para peşinde koşar. Kaptan'ı aldatarak parasını alır; hiçbir vicdani rahatsızlık duymadan onun hayallerini yıkıp ölümüne sebep olur. Hiyerarşide Bobi'nin de altında Berbat vardır. Kendinden zayıf olanlara zorbalık etse de kendinden güçlü olan Bobi'ye ses çıkaramaz. Yani hiyerarşide kendinden üsttekiler tarafından ezilir, kendinden alttakileri ise ezer. Berbat'ın oyun boyunca daha fazla parayı arzulaması, para için her şeyi yapmasının sebebi; bu sistemin güç aracının para olduğunu bilmesidir. Eğer hiyerarşide bir üst basamağa çıkmak istiyorsa daha fazla paraya ihtiyacı vardır. Aslında Orhan Kemal bu hapishane ile dışardaki gerçek dünyanın ufak bir modelini, yani bir mikro-dünya yaratmıştır.

Hiyerarşide en altta kalanlar ise diğer mahkûmlardır. Paraları olmadığı için güçsüzdürler, boyun eğerler ve zamanla insanlıklarını kaybetmeye başlarlar. Bu noktada Kaptan'dan bahsetmek gerekir. Özdemir Nutku'nun söylemiyle "(...) insanoğlunda hiç öldürülemeyecek olan iyiliğin sembolü" (Kemal, 2007:90) olan dürüst, adil, paylaşımcı Kaptan'ın saf bir yönü vardır. Onun bu koşullarda dahi insanlığını muhafaza etmeye çalışması, diğer mahkûmlara örnek olur. Oyunun başkışisi olarak yıkıma uğrayıp hayatını kaybetmesi ezilen diğer mahkûmlar için büyük bir değişime sebep olur; *insanlıklarını* hatırlarlar. Böylece oyunun ideası (ana fikri) ortaya dökülür: 'İnsanlık onurundan ne olursa olsun ödün vermeyin.'

Oyunun ana çatışması Kaptan'la sembolleşen 'iyilik' ile Berbat ve Bobi ile cisimleşen 'kötülük' arasında kuruludur. Bu ezen-ezilen diyalektiği oyunun itici gücü durumundadır. Oyunun sonunda iyilik kaybetmiş gibi görünse de diğer mahkûmların önceden asla cesaret/tahmin edemeyecekleri şekilde birlik olmaları ve insanlıklarını hatırlamaları; haksızlıklara karşı direnme iradesi ortaya koymaları, aslında kaybedenlerin Berbat ve Bobi gibiler olacağını gösterir.

2. Kardeş Payı

Orhan Kemal'in 1957 yılında öykü olarak yazdığı bu eser, yine yazar tarafından tiyatroya uyarlanmış ve ilk kez 1970 yılında sahnelenmiştir. Anadolu'nun farklı yörelerinden çalışmak için İstanbul'a gelen işçilerin zorlu hayatına odaklanan oyun; bu işçilerin içine düştükleri sömürüye dayalı kısır döngüyü ve bu döngüyü kırma çabalarını anlatır. Tüm günlerini çalışarak geçiren işçiler kendilerine iş bulan işçi başına tüm kazançlarını verseler de bu para ne kalacakları oda için ne de yiyecekleri için yeterli olmaz. İşçi başına borçları gittikçe artar. İşçi başının daha fazla kâr hırsıyla işçileri daha çok çalışmaya zorlaması, yaptığı vicdansızlıklar ve hileler bardağı taşıır ve işçiler bir çıkış yolu ararlar.

Oyun gerçekçi bir üslupla, üçer tabloda oluşan iki bölüm olarak yazılmıştır ve organik bir yapıdadır. Birinci bölümün tamamı sekiz işçinin kaldığı izbe bir bekâr odasında geçer. İşçi başı Gafur Ağa'nın ayarladığı işlerde çalışan, onun odasında kalıp onun temin ettiği yatakları kullanan işçiler kazandıkları tüm paraları Gafur'un adamı Topal'a verirler. Köyünden yeni gelen ve bu sömürü düzeninin yıkıcı yönlerinden habersiz olan Delibozuk; işçilerin çamaşırlarını yıkayarak geçimini sağlayan aynı zamanda fabrikada işçilik yapan, adalet duygusu yüksek, kendine bağımsız bir hayat kurmayı başarmış Hacer ile bu tabloda tanışır. İkinci tabloda işçilerin çalışma ve yaşam

koşullarından şikâyetlerine tanık oluruz ancak bir çözüm önerisi ortaya koyamazlar. Üçüncü tablonun sonunda ise Gafur Ağa'nın işlerini başka bir ekibe sattığını öğrenirler.

İkinci bölümün başında, bu satışın; kendilerinden aldığı payı artırmak için Gafur'un tezgâhladığı bir aldatmaca olduğundan şüphelenirler. İkinci bölümün tamamının geçtiği yer olan Hacer'in evi, toplanıp dertleştikleri, çözüm aradıkları bir mekân haline gelir. Oyun ismini Hacer'in şu cümlelerinden alır:

HACER: "(...) Bu haksız, uğursuz vacibelerin yanında ne dimeye eyleşiyorsunuz? Kocca İstanbul'da iş mi yok? Gidin, arayın, bulun, sırt sırta virin, kana kana çalışın, kazancınızı da kardeş payı edin, bitti gitti. Ne hacet bunlara?" (Kemal, 2007:143)

(...)

HACER: "Beni dinleyin: Bugün gene bizim ustayı gördüm, dedi, boş yer yok. Olunca aklımda. Yer boşalınca kadar boşlayın şu pis herifi. Ondan size vallahi şuncacık hayır yok. Açın gözünüzü. (...) Dolanın, iş bulun, sırt sırta verip çalışın kana kana, kazancınızı da kardeş payı edin. O vacibiye ne dimeye pay veriyorsunuz? Humara, içkici, ırz düşmanının teki, harami be! İnsan haramiye pay virir mi?" (Kemal, 2007:169)

Bu konuşmaların ardından Gafur'la yüzleşmeye ve eşyalarını alıp ondan ayrılmaya giderler ancak tartışma sırasında bir arbeye çıkar. Gafur'un çektiği silahı alırken yaralanan Delibozuk, yaralı halde Hacer'in evine sığır. Ardından; Delibozuk'un yerini öğrenen Gafur, Hacer'in evine gelir. Burada tekrar bir kavga çıkar, Delibozuk bir kez daha vurulur. Bu sırada diğer işçiler de gelmişlerdir; Gafur yakalanarak polise teslim edilmek üzere götürülür. Oyun Delibozuk'un: "Ölmiyecem, kahpe kurşunuyunan ölmiyecem! (...) Ölmek kolay, yaşamak zor. Yaşıyacam!" (Kemal, 2007:202) replikleriyle sonlanır.

Bu oyunda Orhan Kemal yine büyük bir sistemin ufak bir parçasına odaklanmıştır. Oyunda Gafur'un patronu olarak adı geçen Kenan Bey bir müteahhit olarak ezen-ezilen hiyerarşisinin tepesindedir. Onun altında para için her şeyi yapan Gafur Ağa vardır: "Benim hısmım da, anam babam da para." (Kemal, 2007:155). Yalan söyler, aldatır, acımasızdır: Ağır hastalanan işçiyi tereddütsüz kapı önüne koyar. Ondan ayrılacak işçileri, başka yerde iş bulmalarını engellemekle tehdit eder, korkutur; böylece işçileri hâkimiyeti altına alır. İşçiler korktukça Gafur güçlenir. Tam bu noktada işçilerin gözünü açan Delibozuk ve Hacer'den bahsetmek gerekir. Onlar hiyerarşinin en altında olsalar da çıkış için çözüm arayan karakterlerdir. Hacer'in bir kadın olarak cesareti, dürüstlüğü ve adalet tutkusu Delibozuk'un cesareti ve Hacer'e duyduğu saygı ile birleşerek işçilere umut olur. Hacer'in haksızlıklara karşı çıkma iradesi, artık işçilerde de karşılık bulacaktır.

Gafur aslında cesur bir insan değildir, aksine işçilerin birlikte hareket etmesinden, bilinçlenmelerinden; herhangi birinin onları cesaretlendirmesinden korkar: "(...) bi kurt, koca sürüyü dağıdır, malum" (Kemal, 2007:155) Bu yüzden Delibozuk ve Hacer'in yaklaşmasını ve işçilerle konuşmalarını engellemeye çalışır ancak başaramaz. Oyun sonunda Delibozuk'un "Ölmiyecem! Ohuyacam, tohtur olacam. Olamam mı? Vallaha, billaha, tillaha, sillaha olacam!" (Kemal, 2007:202) repliği bizce yazarın vermek istediği

mesajlardan biridir: Delibozuk okuma-yazma öğrenmek ister çünkü okumak bilinçlenmenin yani hem bir çalışan hem de bir vatandaş olarak haklarını öğrenmenin önemli bir yoludur.

Oyundaki işçiler bu ezen-ezilen hiyerarşisini kısmen kırıp Gafur'un sömürüsünden kurtulmuşlardır. Bilinçlenmek ve sahip olunan hakların farkına varmak, bu haklar için mücadele etmek; düşüncemize göre bu oyunun temel ideasını oluşturmaktadır.

3. Bekçi Murtaza

Orhan Kemal'in Murtaza adıyla 1952 yılında roman olarak yazdığı, sonradan sahneye uyarladığı oyun ilk kez 1969 yılında sahnelenmiştir. Oyuna ismini veren Murtaza karakteri yazarın en tanınmış ve özel karakterlerinden biridir. Murtaza; Lozan Antlaşması sonrasındaki mübadele¹ ile yaklaşık 1925 yılında Yunanistan'ın Alasonya kentinden gelerek ailesiyle birlikte Anadolu'da bir kente yerleşen göçmenlerden biridir. Doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği Anadolu kentlerinde göçmenlerle tanışmış olma ihtimali yüksek olan Orhan Kemal'in Murtaza karakteri: Dürüst, gururlu ve kibirlidir. Bazı 'uyanık' göçmenlerin aksine geldiği yerde de yoksul olduğunu beyan ederek devletin vereceği tarla, ev gibi başlıkları reddeder. Balkan Savaşı'nda şehit olan dayısı Kolağası Hasan Bey ile aynı kanı taşımakla övünen bir idealisttir. Bu idealizm, onu; ezen bireylerin kendi menfaatleri için kullanabileceği ideal bir 'araç' haline getirmiştir.

Oyun üç bölüm ve yirmi dört tablodan oluşan episodik bir yapıya sahiptir. Birinci bölümde eşini kaybetmiş; iki yetişkin kız, bir yetişkin oğul ve bir bebek sahibi olan Murtaza'nın bir mahalle bekçisi olduğunu öğreniriz. Murtaza için görevleri her şeyin üstindedir:

MURTAZA: "Kurs görmüş, vazifemin aslaniyim. Vazife sırasında gürmez gözüm evlatımı, demem ciğerparem! (Kemal, 2008:10)

(...)

MURTAZA: (...) Herangi bir vetandaş duğar anasından vazife için, ülür vazife uğrunda! Kavede, yerken yemekni, yapar iken çişini abdesthanede! Her yerde, her zaman vazife!Kappıp koyuvermeyeksın sen seni! Demeyeceksın geçeyim dalga! Her an vazife bir sırasında sayacaksın kendini!" (Kemal, 2008:58)

O kadar kibirli ve inatçıdır ki; onaylamadığı bir meslek seçen büyük oğlunun eşi öldüğünde cenazeye katılmamıştır çünkü meslek seçiminden ölen kadını sorumlu tutar.

¹ "Nüfus Mübadelesi 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunan hükümetleri arasında Lozan'da imzalanan bir anlaşmadır. Anlaşma gereğince Müslüman göçmen grupları Anadolu'ya Aralık 1923 tarihinden itibaren gelmeye başlamışlardır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arşivi'ne göre Nüfus Mübadelesi'ne tabi olan 4937 göçmen Adana iline ve çevre ilçelere yerleştirilmiştir. Gelen göçmenler arasından toplam 242 aile Ceyhan'a yerleştirilmiş ve bu ailelere 18.103 dönüm toprak verilmiştir. Verilen tarlaların miktarı göçmenlerin Yunanistan'da bıraktıkları mal varlığına göre belirlenmiş ve her aileye ortalama 50 ile 70 dönüm arası toprak düşmüştür. Ceyhan'a yerleştirilen göçmenler Yunanistan'ın Alasonya, Serez ve Proybala kentlerinden gelip Toktamış, Akdam, Irmaklı ya da eski adıyla Mahmudiye köylerine yerleşmişlerdir." (Çomu, 2005:83)

Fabrikada çalışan kızlarından da kendisi gibi davranmasını, zorlu koşullar karşısında şikâyet etmeden sürekli çalışmalarını salık verir. Onun işgüzarlıkları zamanla mahalleliyi ve komiseri bıktırır. Bu sırada aynı zamanda fabrika sahibi olan Fen Müdürü, Murtaza'yı fabrikasında disiplini sağlaması için kontrol memuru olarak işe alır.

İkinci bölümde, fabrikadaki diğer kontrol memuru Nuh ile tanışmasına tanık oluruz. Nuh makul bir insan olarak, zor koşullarda çalışan fabrika işçilerinin ufak kaçamaklarına göz yumar. Üçüncü bölümde ise kızlarını fabrikada çalıştıkları sırada uyurken yakalayan Murtaza, dehşete düşüp kızlardan birini feci şekilde döver. Kız eve götürülürken Murtaza, kızını bırakıp fabrikayı soyan hırsızın peşine düşer. Gittikçe fenalaşan kızı Nuh ve diğerleri hastaneye kaldırır. Murtaza eve döndüğünde kızının acilen ilaçlara ihtiyaç duyduğunu öğrenir. Parası olmayan Murtaza evdekilerin yardımlarını kabul etmeyip Fen Müdürü'nden yardım istemeye gider. Düşüncesine göre Fen Müdürü Murtaza gibi iyi bir çalışanı geri çevirmeyecektir. Oysa Fen Müdürü tamamen farklı davranır: Para vermeyip Murtaza'yı tersler, onu aşağılar. Hayal kırıklığı içinde evine dönerken kızının ölüm haberini alan Murtaza büyük bir pişmanlık yaşar.

Murtaza; kendine verilen görevi yerine getirebilmek uğruna eşini, çocuklarını, mahalle sakinlerini, fabrika çalışanlarını ve meslektaşlarını kısaca kendi sosyal sınıfından olan bireyleri kendine düşman edebilir, bundan rahatsızlık duysa da vazife çok daha önemlidir. Orhan Kemal'in düşüncesine göre Murtaza tam da bu özellikleri yüzünden bir fabrika sahibi için değerlidir:

FEN MÜDÜRÜ: “(Güler) İdare et. Böylelerini kullanmasını bilersen kazanırsın! Ver koltuğu, koşsun sabahtan akşama kadar it lingine...” (Kemal, 2008:39)

Murtaza'nın sahip olduğu idealizm, onu kullanmak isteyenler için bir fırsata dönüşür. Nasıl ki ilk perdede komiser onu ezen-kontrol eden bir aygıt olarak mahalleliyi denetlemek için kullanmışsa şimdi de bir fabrikanın daha verimli çalışması için kullanılır. Çalışkan, kraldan çok kralcı, her olaydan kendine vazife çıkaran bu karakter fakirleri tembellik, dinsizlik ve ahlâksızlıkla suçlar; zenginlerin ve ecnebilerin çalışkanlıkları ve yüksek ahlâklarını över; böylece ideal bir 'çalışan' olur.

Murtaza; Bobi, Berbat ve Gafur'dan önemli ölçüde farklıdır. Bu karakterler bütün kötülükleri kişisel menfaatleri için yaparlar ve asla pişman olmazlar. Onur, adalet gibi duygulardan yoksundurlar. Murtaza'nın katı tutumu ve kararlılığı onun görev bilincinden gelir; kişisel çıkarlarından değil. Diğerleri için para ulaşılması gereken önemli bir hedefken Murtaza parayı önemsemez:

AKİLE: “Herkes gider Mersin'e, sen gidersin tersine! Vaktiyle herkes aldı eskândan hanlar, hamamlar, tarla, dükkânlar hem da. Oldular şimdi zengin. Patlattırırlar şampanya! Sen?”

(...)

MURTAZA: “Gitse idim eskân dayresine, süylese idim başkaları gibi efendim var idi memlekette hanlarım, hamamlarım, çiftliklerim... (...) Ülürüm, süyleyemem başkaları gibi yalan. Koopsun inceldiği yerden, kırrılsın sapi kaşıkın! Sızlatamam

Ruhuni Asan Bey dayımın. Var ise onların hanları, hamamları, apartumanları, çiftlikleri, var benim de Kolağası Asan Bey Dayım!" (Kemal, 2008:47-48)

(...)

AKİLE: "Abe maaş kaç?"

MURTAZA: Aldım böyle vazife, soracam bir de maaş? (...) Abe Asan Dayım saldırır iken düşmanlara, sormuş mu idi maaş?" (Kemal, 2008:46)

Her ne olursa olsun Bobi, Berbat, Gafur ve ilerde inceleyeceğimiz Zülfikâr zamanla değişmezler, başka insanları ezmeye ve onlardan menfaat sağlamaya devam ederler. Oysa Murtaza oyun sonunda büyük bir bedel ödeyip pişman olmuştur. Çektiği vicdan azabı, durumunu sorgulamasına ve değişmesine sebep olacaktır. Fen Müdürü'ne güvenmesi, kızını kaybetmesine neden olmuştur. Oyundaki bu sonla, Orhan Kemal bizi, hayatlarımızdaki önceliklerimiz üzerine düşünmeye davet eder: Ailelerimizi, sevdiğimizimizi... Yazar; görevlerimizi yerine getirirken belirleyeceğimiz ilkelerin insani olması gerektiğini, önemli olanın insan onuru olduğunu unutmamamızı ister.

4. Eskici Dükkânı

Orhan Kemal bu oyunla, ezilip hor görülen, fakirlik içinde yaşam savaşı veren bir ailenin öyküsüne odaklanmıştır. Yaklaşık olarak 1946-1948 yılları arasında Adana'da geçen oyun; Kurtuluş Savaşı'mızdaki Büyük Taarruz'a katılıp bir bacağı kaybetmiş olan Adanalı Gazi Topal Eskici ile aile bireyleri arasındaki çatışma üzerinden; aile bireylerinin birbirlerine verdikleri değerın yaşam koşulları nedeniyle nasıl eridiğini acı bir gerçeklikle anlatır. Orhan Kemal'in düşünmemizi istediği konu; insanın para için neleri feda edebileceğidir. Yazarın 1962 yılında 'Eskici ve Oğulları' adıyla roman olarak yazdığı eser; yazar tarafından iki bölümlük bir oyun haline getirilmiş ve ilk olarak 1968 yılında sahnelenmiştir.

İki oğlu, gelini Zeliha ve eşiyle birlikte ayakkabı tamir atölyesinin üst katındaki iki odalı evde yaşayan Topal Eskici'nin kazancı, bu büyük ailenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmez. Yetişkin olan büyük oğul, okuduğu kitaplar yüzünden bir ara tutuklanmış, bu sebeple iş bulamaz hale gelip babasının dükkânında çalışmak zorunda kalmıştır. Oyunun ilk bölümünde Topal Eskici, bir kızgınlık anında büyük oğlundan eşiyle birlikte iş bularak evden ayrılmasını ister: "(...) Alırsın avradını, basar gidersin. Yük olmazsın anana babana!" (Kemal, 2008:117) Büyük oğlu gururlu bir birey olarak ailenin durumunun zaten farkındadır ve bir çıkış yolu aramaktadır:

B. OĞUL: "(...) dükkân bu, kocaman amma kazancı ufacak, dükkân iki aileyi geçindirmiyor! Sana yük olup durduğumuzsa yeter. Başımızın çaresine bakma zamanı geldi, geçti bile." (Kemal, 2008:124)

Aslında Topal Eskici, çektikleri parasızlığın aile bireyleri arasındaki çatışmanın temeli olduğunu bilir, çatışma sonunda ailenin parçalanacağını da çaresizce öngörür ama bunun sorumlusunu tespit edemez, kendine şu soruyu sorar: "Bizi birbirimize düşman eden kim?" (Kemal, 2008:124)

Büyük oğlun pamuk tarlasında ırgatlık yapmak için eşiyle birlikte evden ayrılacağını söylemesi Topal Eskici için hem parasızlığa hem de ailenin parçalanmasına bir çözüm gibi görünür. İki kişinin kazancı yerine pamuk toplamaya hep beraber gidilecek, böylece çok daha büyük bir sermayeyle dönülüp, daha kârlı bir iş kurulacaktır.

İkinci bölümün başında, babasıyla anlaşamayan küçük oğul bu plana karşı çıkar; abisiyle yalnız gitmek ister, babasının gelmesini kabul etmez. Kavga sonunda iki oğul, gelini de alıp pamuk toplamaya giderlerken evde eşi ve kızıyla kalan Topal Eskici büyük bir üzüntü yaşar, artık geri dönüş yoktur. Oyunun sonunda, tarlada çalışırken sıtmaya yakalanan oğullar, gelini sıtmadan kaybetmiş bir halde, ağır hasta ve parasız olarak eve dönerler. Tedavileri için acilen para gerekir. Daha önce dükkâna müşteri olan, işgal döneminde işgalcilerle işbirliği yapıp savaş sonrasında ülkeden kaçmak zorunda kalan 'Kansız' Rıza Ağa'nın yurtdışında yaşayan ve yatırım için dönen torunlarına dükkânı satmak yerine, dükkânı çok daha az bir bedelle, komşusu olan göçmene satar. Oyun Topal Eskici'nin şu sözleriyle tamamlanır:

T. ESKİCİ: "Bunnarda para çok. Bugün benim dükkânımı, yarın sizin evlerinizi, bürgün başkalarının tarlalarını, bağ, bahçelerini, derken ırzımızı namusumuzu, ardından vatanımızı... (Dehşetle) Bana bakın, banaaa! (Topal bacağına vurur) Bu vatanın kurtuluşuna bacak verdim ben, bacaak! Üzerinize ölü toprağı mı saçıldı? Uyanın Ashab-ül Kehf uykusundan eşşoğlu eşşekler... (Seyircilere döner) Uyanın!" (Kemal, 2008:190-191)

Orhan Kemal'in başkarakterlerinin tamamının çalışkan ve dürüst bireyler olduğunu ama bu özelliklerinin ezilmelerine engel olamadığını görürüz. Topal Eskici'nin, ailesinin parçalanması karşısındaki çaresizliğinden bahsetmiştik. Oysa Topal Eskici hayatı boyunca hep doğruları yapmaya çalışmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında çevresindeki askerler kaçarken o vatani için ölümü göze alır. Dürüstlüğünden de hiçbir zaman taviz vermez:

T. ESKİCİ: "Sonra sulh oldu. Memlekete döndük, döndük ki ne görelim? Kuvayı Milliye'den kaçan zırtapozlar, gâvurlardan boşalan yerlere dolmuş, dükkân tezgâh sahibi olmuş, darphane gibi para kesmiyorlar mı?" (Kemal, 2008:133)

Hatırlarsak Bekçi Murtaza da bir göçmen olarak dürüst davranmış, yöneticileri aldatmayarak mal-mülk, para ve ayrıcalık istememiştir. Murtaza'nın idealleri farklıdır, parayı önemsemez. Topal Eskici ise çocukluğunu geçirdiği gibi bir köşke ve yeni bir dükkâna sahip olmak için paraya ihtiyaç duyar. Ancak ne pahasına? Para için yapılacakların sınırı ne olmalıdır?

Topal Eskici ilk olarak büyük oğlunu zengin biriyle evlendirmeyi düşünür. Büyük oğul askerden sevdiği fakir kızla evlenmiş olarak dönünce Topal Eskici hayâl kırıklığına uğrar, planını uygulayamaz ve baba-oğul çatışması başlar. Görüldüğü gibi çatışmanın temelinde ekonomi vardır. İkinci olarak, kızı Zeliha'yı da zengin bir adamla evlendirmek ister. Oysa bunda da başarılı olamaz çünkü mahallenin fakir gençlerinden Ünal kızı kendine âşık etmiştir bile. Topal Eskici duruma itiraz edip kızını evlatlıktan reddetse de ailenin daha fazla dağılmasına engel olmak için kızını affeder. Topal Eskici yine hayâl kırıklığı yaşamıştır. Kızıyla çatışmasının sebebi de ekonomiktir.

Üçüncü olarak Topal Eskici çok daha büyük bir fırsat yakalamıştır: Yukarıda söz ettiğimiz Rıza Ağa'nın torunları ederinden çok daha fazla para vererek dükkânı satın almak isterler. Topal Eskici böylece hayâline ulaşabilecek, ailesini yeniden bir araya getirebilecektir. Ancak teklifi geri çevirir. Nasıl ki Murtaza ve Kaptan için onur her şeyin üstündedir; Topal Eskici de bacağına savaş meydanında boşuna kaybetmemiştir. Yoksulluk yüzünden gelinini kaybetmiş, oğullarını da kaybetmek üzere olsa da; hatta dükkânını yirmide bir oranında ucuza satarak çok yakın gelecekte evsiz-işsiz kalacağını bilse de dükkânı yıllarca önce savaştığı 'düşmana' satmaz. Orhan Kemal böylece yukarıda sorduğumuz soruları yanıtlamış olur: İnsanın onuru, ilkeleri, dürüstlüğü ve vatanına olan bağlılığı para ile satın alınamaz; işte para için yapılabileceklerin sınırı budur.

5. İspinozlar

Diğer oyunlarının aksine Orhan Kemal'in doğrudan tiyatro oyunu olarak yazdığı tek eser olan İspinozlar ilk kez 1964 yılında sahnelenmiştir. Oyun 1966 yılında 'Yalova Kaymakamı' adıyla da sahnelenince bu adla anılır olmuştur. Orhan Kemal oyununda yine yoksul bir aileye odaklanır ve şu soruya yanıt arar: Bir insan para, mal, mülk veya mevkii karşılığında köleleştirilebilir mi? Üç bölümden ve yedi tablodan oluşan eser episodik bir yapıdadır; 1960'lı yıllarda Anadolu'nun herhangi bir şehrinde geçer.

Birinci bölümde yoksulluk içinde yaşayan Mustafa ve ailesini tanırız. Babası, annesi, yaşlıca bir akrabaları, iki yetişkin kız kardeşi ve on üç yaşındaki küçük erkek kardeşi ile aynı evde yaşayan Mustafa son derece yakışıklı, serseri ruhlu bir gençtir. Arkadaşlarıyla tüm gün gezer, akşamları eve sarhoş döner. Kız kardeşleri fabrikada çalışarak, annesi de çamaşır yıkayarak evin geçimini sağlarlar. Bütün ailenin bu izbe evden kurtulmak, sağlıklı beslenmek, biraz olsun insani koşullarda yaşamak için tek kurtuluşları Mustafa'nın Hülya ile evlenmesidir. Mahallenin zengini olan tüccar Zülfikâr'ın kızı Hülya Mustafa'ya âşık, vicdanlı bir kadındır. Mustafa ise komşu kızları Nuray'a âşıktır. İkinci bölümde hem ailesinin hem de arkadaşlarının baskısına dayanamayan Mustafa, Hülya ile evlenmeye karar verir.

Oyunun ikinci bölümünde evlenmişler, Hülya hamile kalmış, Mustafa da Zülfikâr'ın yazıhanesinde işe başlamıştır. Aile de Zülfikâr'ın apartmanına taşınmıştır. Hem Mustafa hem de ailesi Zülfikâr'ın çeşitli aşağılamalarına maruz kalırlar. Yazıhanede herkesin içinde hakarete uğrayan Mustafa daha fazla dayanamaz; eşini ve ailesini: "Eski günlerim, kaybettiğim sevgilim, fakir ama namuslu günlerim yeter bana." (Kemal, 2008:286) diyerek terk etmeye ve Nuray'a dönmeye karar verir.

Oyunun üçüncü bölümünde bu kararını ailesine bildirir. Hülya başta olmak üzere herkes karşı çıksa da Mustafa evi terk eder. Çıkan karmaşada merdivenden yuvarlanan Hülya yaralanır. Oyunun sonunda, Mustafa ve arkadaşları yeni bir iş kurmak için para aramaktadırlar. Bu sırada Zülfikâr, hasta olan kızını en azından ziyaret etmesi karşılığında Mustafa'ya yüklü bir para önerir. Mustafa Hülya'yı görmeyi kabul etse de parayı reddeder.

Bu oyunda da insanların hayallerine ulaşma aracının para olduğunu görürüz. Mustafa çocukluğunda okumak istemiş ama yoksulluk yüzünden okuyamamıştır. Arkadaşlarıyla

iş kurma hayalleri, annesinin apartman dairesinde yaşama hayali, kız kardeşlerinin güzel elbiseler hayalleri, küçük kardeşinin futbol ayakkabısı hayali hep sahip oldukları paranın miktarına bağlıdır. Hülya ile evlenir evlenmez herkes hayaline kavuşmuştur ancak Mustafa mutsuzdur ve gururu kırılmıştır:

MUSTAFA: “Elbisesinin de, kravatının da, yakalığının da, apartmanının da silsilesine sülalesine... Töbe estağfurullah... Hayat mı bu be? Yaşamak mı? Kendinden başkaları için yaşayacaksın. Ananın ev sahibi olabilmesi, (...) kız kardeşlerinin apartman kızı olup zengin kocalar tavlama için eyvallah de. Peki sen? Sen ne olacaksın? Bu dünyada senin keyfince yaşamaya hakkın yok mu? Kimseyi ilgilendirmez bu. Onlara ne? Sen istersen öl, geber!

SÜLO: Aynur’u mu gördün yoksa sabah sabah lan?

MUSTAFA: (Acı acı güler) Hayır bay Sülo, görmedim, göremedim görünmüyor. (...) Kim bilir neler demiştir. Yazıklar olsun, demiştir, satıldı demiştir, çok adı ruhluymuş, demiştir.” (Kemal, 2008:251-252)

Zülfikâr küçük bir memurken, siyasi bağlantıları ve girişkenliği ile yüklü bir sermaye bulmuş, hem tüccar hem de müteahhit olarak zenginleşmiş, ezen-ezilen hiyerarşisinde üst basamaklara tırmanmıştır:

NACİ: “(Zülfikâr’a) Hangimiz pis karaborsacıyız? (...) Cevap ver! Gebeş. Beş kurşluk maiyet memuru eskisiydin, ne çabuk unuttun? Sürünüyordun! (...) Karaborsacılığa gelince, ta İkinci Cihan Harbi’ndeki şeker, kalay, çivi, lastik fırladıklarını ben mi çevirdim? O devirde hangi partideydin? Şimdi hangi partidesin? Yüksek para karşılığında seni partimize kaydettiren kimdi? Bankalardan kredi temin eden kim? Nankör!” (Kemal, 2008:268)

Kuşkusuz sevdiği kadından ayrılmak ve kendini satılık mal gibi hissetmek Mustafa’yı üzmektedir ancak onu kızdıran, Zülfikâr gibi birinin kendisine hakaret etmesidir. Analiz bölümünde inceleyeceğimiz gibi Orhan Kemal oyunlarında şu sorulara da cevap arar: Dürüst yollardan, yolsuzluğa bulaşmadan zengin olmak mümkün mü? Diğer bireyleri ezmeden, onlardan faydalanmadan yükselmek mümkün mü? Oyundaki karakterlerle birlikte okurlar/seyirciler de bu sorulara cevap arayacaklardır.

Oyun ismini ispinoz kuşundan alır ve ispinozdan oyun boyunca dört kez söz edilir. İspinoz; “boyunu ve karnı kırmızı renkte, güzel sesli bir kuş”tur (TDK, 1998:1103). İspinozlar güzel sesleri nedeniyle kafeste beslenirler. Orhan Kemal, kafese kapatılan ve güzel sesi yüzünden beslenen kuş ile Mustafa arasında bir benzerlik kurmuş olmalıdır. Mustafa da Zülfikâr tarafından bir ‘kafese’ kapatılmaya çalışılmış, davranışları kısıtlanmıştır.

İspinozlar’ın; okuyucuya/seyirciye, ‘insanların içlerindeki adaletin, iyiliğin, sevginin, dayanışmanın ve onurun hiçbir koşulda yok olmayacağı’ ve ‘insanların özgürlüklerine düşkün varlıklar olduğu, insanların para ve makam ile satın alınamayacağı’ mesajlarını veren bir oyun olduğunu söyleyebiliriz.

6. Analiz

Böylece Orhan Kemal’in oyunlarını incelemiş olduk. Tespitlerimizi değerlendirerek şu sonuçlara ulaşabiliriz:

6.1. Orhan Kemal toplumcu gerçekçi bir yazar olarak sınıf çatışması altında ezilen bireyin öyküsünü yazarken eserlerin odağına para olgusunu koyduğunu, bütün olayların para çevresinde döndüğünü görürüz. Hapishanede, bekâr odasında, eskici dükkânında, yoksul bir ailenin evinde gündem hep paradır. Orhan Kemal'in para olgusuna bakışının Marx'ın şu düşünceleriyle paralel olduğunu düşünebiliriz:

“ Bir *insan* olarak yapamadığımı, yani kendi bütün bireysel güçlerimle yapamayacağım şeyi, *para* aracılığıyla yapabilirim. Demek ki, para bu güçlerden her birini, aslında olmadığı bir şeye, yani kendi karşıtına çevirmektedir.

Canım bir yemek çekiyorsa ya da yürüyecek halim olmadığı için arabaya binmek istiyorsam, para yemeği de önüme koyar, arabayı da; yani benim isteklerimi hayal gücü alanında kalan bir şey olmaktan çıkarır; onları düşünölmüş, hayal edilmiş, arzu edilmiş halden alıp, *duyusal, gerçek* hale sokar; hayalden yaşama, hayal edilmiş varlık durumundan gerçek varlık durumuna getirir. Bu dolayımlaşmayı gerçekleştirirken para, *hakiki yaratıcı* güçtür.

Talep, hiç kuşkusuz, parası olmayan biri için de söz konusudur, ama bu talep (...) hayal gücüne ilişkin bir şeydir sadece.” (Marx, 1990:112-113)

Orhan Kemal'in paranın nasıl kazanıldığıyla da ilgilendiğini görürüz. Tablo 1'de göstermeye çalıştığımız ezen-ezilen hiyerarşisinde aynı satırlarda yer alan Bobi, Berbat, Gafur ve Zülfikâr'ın ortak özellikleri o kadar fazladır ki, bizde; aynı karakterin farklı çeşitlemeleri şeklinde yazıldığı hissini uyandırır. Haksızlık ve acımasızlıkla zengin olan bu karakterler, adaletsiz bir düzende kurallara uyararak zengin olunamayacağını da gösterirler. Bu karakterlerin insani özellikleri de -Tablo 3'te listelendiği üzere- benzerdir: Hepsi rahatlıkla yalan söylerler, menfaatleri için her şeyi yaparlar. Bununla birlikte bu karakterler hiyerarşide kendilerinden üstteki bireyler tarafından ezilip kullanılsalar da bundan rahatsız olmazlar. Sadece hiyerarşide yukarı tırmanmak yani daha fazla para kazanmak için fırsat kollayıp mücadele ederler. Bu mücadele sırasında en fazla ezilenlerse hiyerarşinin en altında bulunan Kaptan, Murtaza, Delibozuk, Topal Eskici ve Mustafa olacaktır.

Tablo 1: Karakterlerin ezen-ezilen hiyerarşisi

72. KOĞUŞ	KARDEŞ PAYI	BEKÇİ MURTAZA	ESKİCİ DÜKKÂNI	İSPİNOZLAR
Baş Gardiyan / Gardiyan	Kenan Bey /Kâtip Kemal	Fen Müdürü (Fabrika Sahibi) / Komiser	Rıza Ağa'nın Torunları	Büyük Bey
Bobi / Sölezli	Gafur Ağa			Zülfikâr / Naci
Berbat	Topal			İlhami
Kaptan ve Diğer Mahkûmlar	Delibozuk, Hacer ve diğer işçiler.	Murtaza	Topal Eskici	Mustafa, Babası, Annesi

6.2. Orhan Kemal, nasıl ki oyunlarında gündelik hayatın yalın konuşma dilini tercih ettiyse, konularını da yaşamın içinden, gerçekleşme ihtimali yüksek olan olaylardan seçmeye özen göstermiştir. Onun oyunlarında zorlama tesadüflere yer yoktur. Bir

arkadaşının yazdığı senaryoyu okuduktan sonra çalışmayı olay örgüsü bakımından siddetle eleştirir:

“ (...) Her şeyden önce, çok beylik. Bırak beylik oluşunu, olmayacak tesadüflerle dolu, hayatta hemen hemen hiç rastlanmamış, sanat değeri sıfır.” (Kemal, 1963:10)

Bu anlayışa uygun olarak Orhan Kemal'in oyunlarını yazarken belirli bir yöntem uyguladığını görürüz. Tablo 2 incelendiğinde görüleceği gibi yazar, oyunun başkarakterini, oyun eylem dizgesinden çok daha önce başlamış ve oyun boyunca devam eden, gerçekleşme ihtimali yüksek olan sıkıntılı bir durum içine koyar. (Örneğin Kaptan'ın yoksulluk içinde koğuştaki yaşam savaşı verip sevdiği kadına özlem duyması gibi). Yaşam mücadelesi devam ederken başkarakter yoksulluktan kurtulmak için bir fırsat yakalar. (Topal Eskici'nin dükkânına zengin bir müşteri çıkması ya da Zülfikâr'ın kızının Mustafa ile evlenmek istemesi gibi). Karakter bedel ödeyerek bu fırsattan faydalanıp daha rahat bir yaşama kavuşacak mıdır yoksa bu fırsatı geri çevirip eski zorlu hayatına devam mı edecektir? Orhan Kemal başkarakterin önüne bu iki seçeneği koyar ve bir tercih yapmasını ister. Oyunlardaki başkarakterler için bu bedel; iyilikten, sevgiden, dürüstlükten, vicdanlarından, insanlıklarından veya vatan sevgilerinden vazgeçmektir. Başkarakterlerin tercihleriyle oyunlar sonuçlanır. Başkarakterler oyun sonunda tercihleri yüzünden hep zarara uğrarlar ama doğru, insancıl ve vicdanlı tercihler yapmışlardır. Düşüncemize göre bu tercihler sırasında okurların/seyircilerin karakterlerle özdeşleşmeleri de zirve noktasına ulaşır; okurlar/seyirciler de karakterlerle beraber bu tercihleri yaparlar. Karakterlerle beraber düşünme ve karakterlerle aynı kararları alma eğilimi, oyunun anlatmak istediği ideanın (ana fikrin) seyirciye/okura ulaştığı anlamına gelir.

Tablo 2: Başkarakterin tercihleri ve sonuçlar

	DURUM	FIRSAT/ÇÖZÜM	TERCİH	SONUÇ
72. KOĞUŞ	Kaptan, koğuştaki açlık içinde sefil bir yaşam sürer, Sevdiği kadına özlem duyar.	Berbat ve Bobi'nin tuzağı: Kaptan'ın annesinden gelen parayı kumarda çoğaltma ihtimali vardır. Böylece; çok paranın getirdiği ayrıcalıklarla Fatma'ya kavuşabilecektir.	Kaptan kumar oynamaya karar verir ancak tüm parasını kaybeder.	Sevdiği kadını kaybeden Kaptan yıkıma uğrar/ölür. --- Bu ölüm diğer mahkûmların insanlıklarını hatırlamalarını sağlar, onlara cesaret verir.
KARDEŞ PAYI	Gafur'a yüksek pay verip ağır şartlarda çok çalışıp, buna rağmen yemek parası dahi bulamayan işçiler gelecek kaygısı çekerler.	Korksalar da Delibozuk'un önderliğinde birlik olup Gafur'dan ayrılmak ve artık ona komisyon ödemek istemezler.	Kararlıdırlar, gidip Gafur'la konuşurlar.	Delibozuk yaralansa da sonuçta Gafur'dan kurtulurlar.

	DURUM	FIRSAT/ÇÖZÜM	TERCİH	SONUÇ
BEKÇİ MURTAZA	Çok çalışıp asla yeterli kadar para kazanamayan Murtaza mutludur çünkü görev onun için her şeyin üstündedir.	Acilen kızının tedavisi için paraya ihtiyaç vardır. Arkadaşlarından gelen yardımı kabul edip kızını kurtaracak mıdır yoksa fabrika sahibine mi başvuracaktır?	Fabrika sahibinden para ister ve reddedilir.	Geç kalmıştır, Murtaza kızını kaybeder. --- Büyük bir pişmanlık duyar. Hata yaptığını ve bundan sonra kime güveneceğini anlamıştır.
ESKİCİ DÜKKÂNI	Topal Eskici ve ailesi çok çalışsalar ancak gelirleri bütün aileye yetmez.	Topal Eskici dükkânını yıllar önce işgalcilerle işbirliği yapan Rıza Ağa'nın torunlarına satarak çok para kazanabilir.	Dükkânı çok daha az bir paraya komşusuna satar, çünkü 'vatanın' iyiliği kişisel menfaatten çok daha önemlidir.	Evsiz ve işsiz kalmıştır ama ne onurunu ne de 'vatanını' satmamıştır.
İSPINOZLAR	Mustafa kalabalık ailesiyle, zor şartlarda yaşamaya çalışır.	Mustafa zengin tüccar Zülfikâr'ın kızı Hülya ile evlenirse bütün aile sıkıntudan kurtulacaktır.	Mustafa kendini para için 'satmaz'.	Oyun sonunda bütün aile yoksul ve evsiz kalsa da Mustafa 'kendini/ insanlığını para için satmamış' ve sevdiği kadına kavuşmuştur.

6.3. Orhan Kemal'in 'kötü' karakterlerinin ortak özelliklerinden bahsetmiştik. 'İyi' karakterlerin de ortak özellikler barındırdığını vurgulamak gerekir. Başkarakterlerin tamamının, seyircinin/okurun özdeşleştiği iyi karakterler olduğu söylenebilir. İyi karakterlerin kişisel özelliklerinin kötü karakterlerin özelliklerinin tam zıttı olduğu, Tablo 3 incelendiğinde görülebilir.

Tablo 3: Orhan Kemal'in oyun karakterlerinin ortak ve ayırt edici özellikleri

'KÖTÜ' KARAKTERLER: Berbat, Bobi, Gafur, Zülfikâr	'İYİ' KARAKTERLER: Kaptan, Delibozuk, Hacer, Murtaza, Topal Eskici
Para her şeydir.	Para her şey değildir.
Para (ve menfaatleri) için yapacaklarının sınırı yoktur.	Para (ve menfaatleri) için yapacaklarının sınırı vardır.
Acımasızdırlar.	Vicdanlıdırlar.
Yalancdırlar.	Dürüsttüler.
Korkaktırlar.	Cesurdurlar.
Yaşamları onurlarından önemlidir.	Onurları yaşamlarından önemlidir.
Adaletsizdirler.	Adildirler.
Kanunları ve ahlak kurallarını menfaatlerine göre deforme ederler.	Kanunlar ve ahlak kuralları bu karakterler için bağlayıcıdır.

Sonuç

Orhan Kemal sanatının amacını şöyle özetler:

“(…)Halkımızın, genel olarak da insan soyunun müspet bilimler doğrultusundaki en bağımsız koşullar içinde, en mutlusunu olmasını isteme çabası. (...) İnsanlığın, insanlık tarafından, insanlık için yönetilme çabası adına sanat.” (Bezirci, 1984:46)

Bu anlayışın uygulamaları olarak yazdığı 72. Koğuş, Bekçi Murtaza, Kardeş Payı, Eskici Dükkânı ve İspinozlar adlı oyunlarında; Anadolu'nun çeşitli yerlerinde geçen olaylarda hep ezilen bireylerin yanında olmuş, onların sıkıntılarını, umutlarını ve dayanışmalarını gerçekçi bir tarzda anlatmıştır. Onun başkarakterleri olan Kaptan, Murtaza, Delibozuk, Topal Eskici ve Mustafa; belirli ortak özelliklere sahip olan Berbat, Bobi, Gafur, Zülfikâr gibi insanlarla mücadele ederler. Kimi zaman bu mücadelede yenilseler de insan onurunu korumaya çalışırlar. Orhan Kemal oyunlarında ezilen ama haksızlıklara karşı mücadele eden bireyleri yüceltir. Oyunlarıyla; paranın her şey olmadığını, hayatta mal, mülk ve makamdan çok daha önemli değerler olduğunu hatırlatır. Hayatı sorgulamaya, düşünmeye; insanları bilinçlendirmeye ve haklarını fark etmeye yönelir. Dürüstlük, adil olmak, vatanseverlik, vicdan sahibi olmak gibi erdemlerin değerini hatırlamamızı sağlar.

Kaynakça

- Bezirci, A. (1984). *Orhan Kemal: Hayatı, Sanat Anlayışı, Hikâyeleri, Romanları, Oyunları, Röportajları, Anıları*. İstanbul: Tekin Yayınevi
- Çomu, A. E. (2005). The Impact of the Exchange of Populations on the Social and Economic Life of the City of Adana. *Yüksek Lisans Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul
- Kemal, O. (1963). *Senaryo Tekniği ve Senaryoculukla İlgili Notlar*. İstanbul: Elif Yayınları
- Kemal, O. (2007). *Bütün Oyunları 1*. İstanbul: Everest Yayınları
- Kemal, O. (2008). *Bütün Oyunları 2*. İstanbul: Everest Yayınları
- Marx-Engels-L. (1990). *Sanat ve Edebiyat (Çev. A. Çalışlar)*. Ankara: Ekim Yayınları
- TDK (1998). *Türkçe Sözlük 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Yayın Geliş Tarihi: 10.07.2019

Yayın Onay Tarihi: 21.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.590298

Cüneyt Yenal KESBİÇ •

Ufuk Serdar AKALIN **

Saint Louis Eşitliği Üzerine Romerian Bir Eleştiri: Türkiye Örneği

A Romerian Criticism on the Saint Louis Equation: The Case of Turkey

Özet

Saint Louis eşitliğine karşı getirilen eleştirilerden biri Romer (2011) çalışmasında yer almaktadır. Bu çalışmada Romer (2011) eleştirilerini test etmek üzere Türkiye ekonomisi açısından 1998:1-2018:4 dönemini kapsayan M1 para arzı, M2 Para arzı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) verileri kullanılmıştır. Saint Louis eşitliğinde para arzı tanımlarının farklılıklarının ortaya koyacağı değişiklerin test edilmesi amacıyla M1 para arzı ve M2 para arzını içeren iki ayrı model En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle oluşturulup tahminlenmiştir. Para arzı ve GSYİH arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek amacıyla Granger Nedensellik Analizi yöntemi kullanılmıştır. Yapısal değişimlerin varlığının ortaya konması amacıyla kırılma dönemleri Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleriyle irdelenmiştir. Analizler yardımıyla M2 para arzının M1 para arzına göre Türkiye ekonomisinin ele alınan dönemi için istatistiksel ve iktisadi olarak daha güvenilir sonuçlar verdiği, nedenselliğin yönünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değişkeninden para arzına doğru olduğu ve M1 ve M2 para arzları ayrı ayrı dikkate alındığında sırasıyla 2 ve 1 yapısal kırılmanın varlığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Para Politikası, Çoklu Yapısal Kırılma, Saint Louis Eşitliği

Jel Kodları: E52, C22

Abstract

One of the criticisms against Saint Louis equation is in Romer (2011)'s study. In this study, M1 money supply, M2 money supply and Gross Domestic Product (GDP) data is used for Turkey in the 1998Q1-2018Q4 period. Two different models, including M1 money supply and M2 money supply, were created and estimated using the Least Squares (OLS) method in order to test the changes that would be revealed by the differences in the definition of money supply. Granger Causality Analysis method was used to determine the direction of causality relationship between money supply and GDP. In order to reveal the presence of structural changes, the break periods were examined with Bai-Perron multiple structural breaks tests. With the help of analyzes, it is concluded that, rather than the d M2 money supply, M1 money supply for Turkey's economy period has more reliable results both statistically and economically, the direction of causality is

* Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Orcid:0000-0001-8894-6439, email: c.yenalkesbic@gmail.com

** Araş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Orcid:0000-0002-0590-8419, email: userdarakalin@kmu.edu.tr

from the Gross Domestic Product (GDP) variable to the money supply and when M1 and M2 money supply are considered separately, there are 2 and 1 structural breaks in the sample period.

Keywords: Monetary Policy, Multiple Structural Breaks, Saint Louis Equation

Jel Codes: E52, C22

Giriş

Ekonomi politikası açısından büyüme kavramı ana amaçlardan birini oluşturmaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması noktasında devletler para, maliye ve dış ekonomik ilişkilere yönelik politikalar uygulamaktadır. Politikanın başarılı olması, ana hedef olarak büyümeyi ele aldığımızda büyüme üzerine yaptığı etkiyle ölçülür. Bu anlamda para ve maliye politikalarının etkinliği iktisadi okullar açısından önemli fikir ayrılığı doğurmaktadır. Klasik iktisadi düşüncenin 1929 Ekonomik Buhranına karşı etkisiz kalması maliye politikalarının etkin olarak kullanılması gerektiğini savunan Keynesyen düşüncenin dünyanın birçok ülkesinde uygulama alanı bulmasını beraberinde getirmiştir. Keynesyen devrim olarak adlandırılan bu dönemle birlikte maliye politikalarının varlığı 1970'li yıllara kadar hakim iktisadi paradigma olarak öne çıkmıştır. 1970'li yıllarla birlikte meydana gelen stagflasyon olgusuna Keynesyen okulun çözüm getirememesiyle birlikte ekonomide hakim paradigma parasalcı görüş haline gelmiştir. Para politikasının söz konusu dönemde öneminin artmasıyla birlikte devletler tarafından para politikası araçlarının kullanımı uygulama alanı bulmuştur. Para ve maliye politikalarının etkinliği ilgili ekonomik yazın oldukça geniş olmakla birlikte bu çalışma Andersen ve Jordan (1968) tarafından ortaya konulan ve literatürde Saint Louis eşitliği olarak adlandırılan modele odaklanmaktadır. Saint Louis eşitliği söz konusu politikaların ekonomik büyüme üzerine etkilerini analiz eden En Küçük Kareler (EKK) yöntemine göre Amerika Birleşik Devletleri (ABD) verilerini kullanarak tahminlenmiş bir model olarak öne çıkmakta ve sonuçları itibarıyla para politikasının ABD ekonomisi açısından maliye politikasına göre etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

İlgili literatürde modele karşı; doğal otoregresif sürecin varlığı varsayımının katı olması, bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin test edilmeden modele dahil edilmemesinin yüksek düzeyde teorik olması, politikaların etkinliği ile ilgili dışsal değişkenlerin modele dahil edilmemesi, modelde kullanılan para arzı ve kamu harcamalarının ihtiyacı karşılamayacak derecede zayıf olması yönünden eleştiriler mevcuttur (Timilehin vd., 2019;242). Üzerinde durulan noktaların yanı sıra Romer (2011) tarafından getirilen eleştiriler bu çalışmanın ana çerçevesini oluşturmaktadır. Romer (2011) söz konusu model üzerine farklı para arzı tanımlarının modelde kullanılması sonucunda farklı sonuçların doğacağı, talepte meydana gelen sıçrama etkilerin göz ardı edilmesi ve para arzı ve çıktı arasındaki nedensellik ilişkisinin yönü açısından eleştirilerde bulunmuştur¹. Romer (2011)'in eleştirileri genel olarak çalışmanın

¹ Bir başka eleştirel çalışma için bkz. Batten, D. S., ve Thornton, D. L. (1986).

metodolojisiyle ilgilidir. Kurulan modelin başarılı sonuçlar verebilmesi için uygun formda kurulması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda söz konusu eleştiriler çerçevesinde para arzının ekonomik çıktı üzerindeki etkisinin tahmin edilebilmesi için parasal değişiklikleri iyi tanımlayan ve parasal değişikliklerin çıktı düzeyi ile ilişkisinin iyi tanımlandığı model ele alınmalıdır. Bu çalışmanın ana amacı Romer (2011) çalışmasında ABD ekonomisi açısından irdelenen eleştirilerin Türkiye ekonomisi açısından ele alınmasıdır. Bu bağlamda Saint Louis eşitliğinin Türkiye ekonomisi açısından test edilmesinin yanı sıra modelin geçerliliğini Romerian bir bakış açısıyla irdelemesi açısından çalışma diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır. Bu doğrultuda çalışmamız Saint Louis modelinde yer alan parasal değişkenlerin tanımlanmasının çeşitli ekonometrik yöntemlerle analizinden oluşmaktadır.

Çalışmanın devam eden bölümünde Saint Louis eşitliğinin literatür özeti yer almaktadır. Bir sonraki bölüm ise çalışmanın veri setinin ve kullanılan ekonometrik yöntemlerin tanımlanmasından oluşmaktadır. Söz konusu veri seti ve yöntemlerin kullanılması sonucunda elde edilen ampirik bulgular çalışmanın dördüncü bölümünde yer almaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular neticesinde Saint Louis modelinin Türkiye ekonomisi açısından geçerliliği irdelenmektedir.

1. Literatür

1929 buhranı ile birlikte hâkim iktisadi paradigma halini alan Keynesyen iktisat bu hakimiyetini 1970'lerde meydana gelen kriz dönemine kadar sürdürmüştür. Krizle birlikte Monetarist iktisadın eleştirisi GSYİH oluşumunda etkin politika söylemlerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Para politikası ve maliye politikası arasındaki politika seçimine yönelik birçok çalışma bu dönemden sonra ekonomistler tarafından ortaya konmuştur. 1970 öncesi dönemde Saint Louis Federal Bankası tarafından sunulan Andersen ve Jordan (1968) tarafından en küçük kareler yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada bağımsız değişken olarak gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), bağımlı değişkenler olarak ise para arzı ve kamu harcamaları kullanılmaktaydı. Amerikan ekonomisi açısından 1952 yılı 1. Çeyreği ve 1968 yılı 2. Çeyreğini kapsayan verilerle yapılan testler sonucunda para politikasının maliye politikasına göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Saint Louis eşitliği olarak adlandırılan bu model, daha sonraki çalışmalarda çeşitli değişikliklere tabi tutularak farklı ülkeler ve ülke grupları açısından incelenmiştir. Bununla birlikte vektör otoregresif (VAR) analizi başta olmak üzere çeşitli yaklaşımlar kullanılarak uygun politika seçimi irdelenmiştir. Saint Louis eşitliğinin uygulandığı çalışmalar irdelenecek olursa sonuçlar ana çalışmayla çoğunlukla uyuşmasına karşılık ülkeler ve dönemler özelinde farklı sonuçlar içeren çalışmalar da mevcuttur.

Saint Louis Federal Bankası çalışmasından önce Friedman ve Schwarz (1963) ABD açısından iç savaş döneminin başlangıcından 1960 yılına kadar para stoğu hareketlerinin kaynağını inceledikleri çalışmalarında para stokundaki değişimlerin nedenlerini analiz ettikleri çalışmalarından para stokundan çıktı değişimine doğru bir nedensellik etkisi sonucuna ulaşmışlardır. Silber (1971) ABD ekonomisi için Demokratlar ve Cumhuriyetçilerin hükümette olduğu dönemler olarak ikili bir ayırım çerçevesinde ele almıştır. Çalışma çerçevesinde gecikme uzunluklarının fark yaratmayacağı, yapısal

değişikliklerin sonuçları değiştireceği, maliye politikasını daha iyi tanımlayacak değişkenlerin maliye politikasının etkinliğini istatistiksel açıdan anlamlı forma dönüştüreceği ve denklemde yanlış tanımlanan dışsal değişken olmadığı sonucuna varmıştır. Carlson (1978) çalışmasında değişim oranları formunda modelin diğer spesifikasyonu aynı kalmak koşuluyla test etmiştir. Bunun sonucunda bulgular modelin para politikası açısından etkinliğini ortaya koyarken maliye politikasının etkinliğiyle ilgili olarak ana modelle benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Belliveau (2011) ise çalışmasında Saint Louis eşitliğini politikacıların dalgalanmaları düzenleyeceğini göz önünde bulundurarak yeniden ele almıştır. Çalışmanın bulguları ABD ekonomisi için para ve maliye politikalarının ikisinin de etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

Batten ve Haffer (1983) örneklemini değiştirerek ABD'nin yanı sıra Kanada, Fransa, Almanya, Japonya ve Birleşik Krallık gibi 5 gelişmiş ekonomiyi de dahil ettikleri çalışmalarında para politikasının incelenen bütün ülkelerde etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gelişmiş ekonomilere alternatif olarak gösterilebilecek bir diğer çalışma ise Batten ve Haffer'den 1 yıl sonra Darrat (1984) tarafından gelişmekte olan 5 Güney Amerika ülkesi olan Meksika, Şili, Brezilya, Peru ve Venezüella için para politikasının çıktı üzerine etkisinin incelendiği çalışmadır. Sonuç olarak para politikasının etkinliği bu 5 ülkenin sadece ikisinde büyüme üzerinde etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu anlamda söz konusu iki çalışma bir arada ele alındığında ekonomilerin gelişmişlik seviyelerindeki farklılıkların büyümenin alt dinamikleri üzerinde önemli rol oynadığına dair ülke sayıları açısından sınırlı bile olsa kanıtlar sunmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmalara eklenen dış ekonomik ilişkileri içeren göstergelerin büyüme üzerinde önemli etkileri olduğunu görülmektedir. Miller ve Russek (2003) çalışmanın örnekleminde ülkeleri değiştirerek 20 OECD ülkesini inceledikleri çalışmalarında genişleme ve daralma dönemlerinin etkilerini de modele dahil etmişlerdir. Çalışmada kullanılan Saint Louis eşitliğiyle birlikte baz parasal büyüme ve ihracat artışlarının nominal GSYİH üzerinde olumlu ve anlamlı etkileri olduğu ortaya konmuştur. Saint Louis eşitliğini Türkiye ekonomisinde inceleyen çalışmalardan biri Dikmen (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1987 ve 2003 yılı arasındaki yıllık verileri dikkate alan çalışmada para politikası ve maliye politikası değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sırasıyla değişkenlerin etki büyüklükleri 0.582 ve -0.127 olarak modelden tahminlenmiştir. Söz konusu tahmin sonuçları maliye politikasının GSYİH oluşumundaki etkisinin negatif olduğunu göstermektedir. Türkiye ekonomisini dikkate alan bir diğer çalışma ise Dikmen (2012) tarafından ele alınan çalışmadır. 1981-2008 dönemini kapsayan çalışmada artan hükümet harcamaları sonucunda uygulanan Keynesyen genişletici maliye politikalarının para politikalarına göre Türkiye ekonomisi açısından daha anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Uygulama sonucunda belirlenen dönem için Saint Louis modelinin Türkiye ekonomisi açısından uygunluğu vurgulanmıştır. Timilehin vd. (2019) Nijerya ekonomisi açısından Saint Louis modelini yeniden yorumladıkları çalışmalarında 1981-2015 dönemi içerisinde para politikalarının maliye politikalarına göre daha etkin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Saint Louis eşitliği kullanılarak para ve maliye politikalarının GSYİH dışındaki makro ekonomik büyüklüklere ilişkisini inceleyen çalışmalar da literatürde yer almaktadır. Umoru ve Erhi (2017) tarafından 1992-2016 dönemini içeren çeyrek dönemlik verilerle

para ve maliye politikalarının istihdam üzerine etkilerini inceleyen çalışmadır. Çalışma çerçevesindeki politika simülasyonu sonucunda para politikasının istihdam üzerindeki etkisi negatif olarak belirlenirken maliye politikasının etkisinin pozitif olduğu belirtilmiştir. Evans vd. (2018) Saint Louis eşitliği ve Genelleştirilmiş momentler metoduyla Afrika kıtasındaki ülkelerde 1995-2016 yılları arasında para ve maliye politikalarının ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında para politikasını temsilen para arzı ve faiz oranlarını, maliye politikasını temsilen vergilendirme ve hükümet harcamaları, kalkınma göstergesini temsilen kişi başına GSYİH verisini kullanmıştır. Uygulama sonucunda; para arzı ve vergilendirmenin kişi başına GSYİH ile pozitif ilişkisinin yanı sıra hükümet harcamaları ve faiz oranlarının kişi başına GSYİH ile negatif ilişkisinin varlığı saptanmıştır. Vanegas Sr (2018) Nikaragua ekonomisinde para ve maliye politikalarının turizm sektörü üzerindeki etkisini incelediği çalışmada 1960-2016 dönemi için para politikası ve turizm sektöründeki gelişim arasında uzun dönemde dengeye taşıyan kısa dönemli uyumun varlığı tespit edilmiştir.

Saint Louis eşitliği dışında para ve maliye politikasının etkilerini Vektör Otoregresif Analiz (VAR) çerçevesinde inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın temel ilgi alanı Saint Louis eşitliği olması nedeniyle çalışmanın bu bölümünde literatürde yer alan VAR analizleri üzerinde durulmayacaktır.

Saint Louis analizi çalışmamızda Romer (2011) çalışmasında verildiği formuyla ele alınacaktır. Devamında Romer (2011) tarafından modele getirilen para arzının tanım farklılığı, nedenselliğin yönü ve kırılmaların dikkate alınmaması gibi eleştiriler incelenecektir. Bu anlamda çalışmanın devam eden bölümünde veri seti ve yöntem üzerinde durulmaktadır.

2. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada kullanılan veriler GSYİH ve M1 ve M2 para arzı verileridir. Söz konusu verilerin tamamı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler 1998-2018 yılını kapsayan çeyrek dönemlik verilerdir. M1 ve M2 para arzında 2005 yılında TCMB tarafından gerçekleştirilen para tanımları değişiklikleri dikkate alınarak para tanımlarına dahil edilen yabancı para vadeli ve vadesiz mevduatları veri bütünlüğünün sağlanması amacıyla tarafımızdan çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra EVDS'den sağlanan veriler modelde kullanıldığı şekline dönüştürülmek amacıyla logaritmik dönüşümleri alınarak fark işlemine tabi tutulmuştur.

Yöntem açısından Romer tarafından verilen şekliyle oluşan model ele alınmıştır (Romer, 2011;221):

$$\Delta \ln Y_t = \Delta \ln m_t + \Delta \ln m_{t-1} + \Delta \ln m_{t-2} + \Delta \ln m_{t-3} + \Delta \ln m_{t-4} \quad (1)$$

1 numaralı denklemde yer alan $\Delta \ln Y_t$ ifadesi GSYİH ifadesinin logaritmik dönüşümü gerçekleştirilmiş farklarını ifade etmektedir. $\Delta \ln m_t$ ifadesi M2 para arzı tanımının logaritması ve farkı alınmış değerlerini gösterirken $\Delta \ln m_{t-1}$, $\Delta \ln m_{t-2}$, $\Delta \ln m_{t-3}$, $\Delta \ln m_{t-4}$ ifadeleri sırasıyla söz konusu değişkenini 1, 2, 3 ve 4 gecikmeli değerlerini ifade

etmektedir. Yöntem olarak Saint Louis modelinin aslına sadık kalarak En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılacaktır.

Bunun yanı sıra Romer (2011) eleştirileri çerçevesinde para arzı tanımı M1 ile değiştirilerek denklem yeniden oluşturulmuştur:

$$\Delta \ln Y_t = \Delta \ln m1_t + \Delta \ln m1_{t-1} + \Delta \ln m1_{t-2} + \Delta \ln m1_{t-3} + \Delta \ln m1_{t-4} \quad (2)$$

2 numaralı denklem ile 1 numaralı denklemi birbirinden ayıran tek değişken m_t olarak gösterilen M2 para arzı tanımının yerine M1 para arzı tanımını ifade $m1_t$ ve M1 para arzı tanımının gecikmeli değerlerinin ele alınmasıdır.

Romer (2011) çerçevesinde getirilen eleştirilerin bir diğeri ise nedenselliğin yönünün farklı olabileceği varsayımdır. Bir önceki eleştiriyle birlikte ele alınarak nedensellik Granger Nedensellik testleri çerçevesinde hem M1 hem de M2 para arzı tanımlarını dikkate alacak şekilde gerçekleştirilecektir. Söz konusu etki Var analizi çerçevesinde irdelenecek olup VAR modelleri aşağıdaki şekliyle gösterilmiştir.

$$\Delta \ln Y_t = \alpha + \Delta \ln m_t \quad (3)$$

$$\Delta \ln Y_t = \alpha + \Delta \ln m1_t \quad (4)$$

Romer (2011) tarafından gerçekleştirilen bir başka eleştiri noktası ise modelin kırılmaları içermemesi sorunsalıdır. Bu anlamda modelin zaman serisi üzerinde kırılmaların meydana gelip gelmediğinin sorgulanması amacıyla Bai ve Perron (1998) tarafından gerçekleştirilen çoklu yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılacaktır. Bai ve Perron (1998) yapısal kırılma testlerinde bilinmeyen kırılma dönemleri ve katsayıları aşağıda yer alan model yardımıyla bulunmaktadır.

$$y_t = x_t' \beta + z_t' \delta_j + u_t \quad t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j \quad j = 1, \dots, m \quad (5)$$

Modelde yer alan y_t ifadesi bağımlı değişkeni temsil etmektedir. x_t ve z_t ifadeleri bağımsız değişken vektörleriyken T_1, \dots, T_m ifadesi ise bilinmeyen kırılma dönemlerini göstermektedir. Bai ve Perron (1998) testinde kırılma dönemleri içsel olarak belirlenmektedir.

Bai ve Perron (2003a) 5 kırılmaya kadar kırılma dönemlerinin içsel tespitinin gerçekleştirildiği testler için farklı test yöntemleri önermelerine karşılık en az bir kırılmanın varlığının tespiti UDmax ve WDmax kriterlerine göre gerçekleştirilen testi, devamında kırılma dönemlerinin tespiti için en uygun yöntem olarak l adet kırılmanın alternatifinin $l + 1$ adet kırılma olduğu $\sup F_t(l + 1|l)$ testini önermiştir.

3. Ampirik Bulgular

Uygulama aşamasında öncelikle (1) numaralı denklem Türkiye ekonomisi için tahmin edilmiş ve aşağıda yer alan bulgular elde edilmiştir.

$$\Delta \ln Y_t = 0.007 + 0.558m_t - 1.104m_{t-1} + 0.231m_{t-2} + 0.318m_{t-3} + 0.090m_{t-4}$$

$$\text{Prob} \quad (0.7395)(0.0651)(0.0004)(0.4300)(0.2625) \quad (0.7354)$$

$$F - \text{İstatistiği} = (0.011)R^2 = (0.180)$$

Ana model sonucunda modelin bütünü %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu fakat iktisadi açıdan bakıldığında m2 para arzının 1 dönem gecikmeli değerinin kat sayısının anlamsız olduğu bu anlamda Saint Louis eşitliği göz önünde bulundurulduğunda denklemin Amerika ekonomisi için ulaştığı sonuçlar istatistiki ve iktisadi açıdan anlamlı çıkarken Türkiye ekonomisi verileri kullanıldığında modelin tamamı istatistiksel açıdan anlamlı olmasına karşılık para arzının 2, 3 ve 4 dönem gecikmeli değerleri anlamsızdır. Ayrıca iktisadi açıdan para arzı değişiminin 1 gecikmeli değerinin ekonomik büyüme üzerine negatif yönde ve 1'den büyük bir etki bırakması durumu iktisadi açıdan anlamsızdır. Bu anlamda model Türkiye ekonomisi açısından para arzı ve ekonomik büyüme ilişkisini açıklamakta yetersizdir.

Ana model bulgularına ek olarak Romer (2011) eleştirisinde yer alan alternatif bir para arzı tanımı çerçevesinde (2) numaralı model kullanılarak M2 para arzı yerine M1 para arzı tanımı kullanılarak modelin yeniden tahminlenmesi sonucunda elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

$$\Delta \ln Y_t = -0.0007 + 0.532m1_t - 0.264m1_{t-1} - 0.446m1_{t-2} + 0.006m1_{t-3} + 0.421m1_{t-4}$$

Prob (0.9693) (0.0008) (0.0714) (0.0031) (0.9639) (0.0064)

F – İstatistiği = (0.000)R² = (0.352)

M1 para arzı kullanıldığında M2 para arzına göre sonuçların istatistiksel ve iktisadi açıdan daha anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin bütünü yanı sıra üç dönem gecikmeli değeri dışındaki değişkenleri de istatistiksel olarak anlamlıdır. İktisadi olarak para arzındaki bir birimlik değişim toplamda 1 yıl sonunda büyüme üzerinde 0.25 düzeyinde bir artışa neden olmaktadır. Bu anlamda Türkiye ekonomisinde para arzı olarak m1 değişkeni gözetildiğinde Amerikan Ekonomisinde m2 para arzının kullanıldığı durumla benzer bir etki ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan olumlu etki para arzının artırıldığı ilk dönemde ve dört dönem sonrasında görülmektedir. Para arzının 1,2 ve 3 gecikmeli değerlerinin çıktı düzeyi üzerindeki etkisi ise negatif gerçekleşmektedir. Bu durum modelin para arzı tanımları değiştiğinde ekonomi üzerine olan etkilerinin farklı düzeyde gerçekleştiğini göstermesi açısından Romer'in ifade ettiği durumu desteklemektedir.

Buna ek olarak yine de Romer'in eleştirileri çerçevesinde modelde para arzı ve GSYH arasında nedenselliğin yönünü belirlemekte yarar vardır. Bu ilişkinin irdelenebilmesi için serilerin aynı derecede durağan olması gerekir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sınama Sonuçları

Değişken	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	F-İstatistiği
Y	-3.465	-2.899	0.011
M	-5.924	-2.898	0.000
M1	-2.960	-2.899	0.043

Serilerin durağanlıkları incelendiğinde M1,M2 ve GSYH verilerinin üçü de %5 anlamlılık seviyesinde düzey değerlerinde durağandır.

Serilerin aynı düzeyde durağan olmasıyla birlikte VAR analizi çerçevesinde öncelikle gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Tablo 2: M1 Para Arzı Tanımının Bağımsız Değişken Olduğu Durumda Gecikme Uzunlukları

Gecikme Uzunluğu	Akaike Bilgi Kriteri	Schwarz Bilgi Kriteri	Hannan-Quinn Bilgi Kriteri
0	-4.550243	-4.488907	-4.52573
1	-4.515724	-4.331718	-4.442186
2	-5.419811	-5.113136	-5.297249
3	-6.15372	-5.724375	-5.982133
4	-6.798076	-6.246061*	-6.577464*
5	-6.800453*	-6.125767	-6.530816
6	-6.781864	-5.984508	-6.463202

Tablo 2 M1 para arzı tanımının bağımsız değişken olduğu durumda gecikme uzunluğunun tespitinde kullanılan farklı bilgi kriterlerine göre sonuçları göstermektedir. Tablo 2’de * ile gösterilen veriler söz konusu bilgi kriterine göre tespit edilen gecikme uzunluklarını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmamızda Akaike bilgi kriteri dikkate alınarak gecikme uzunluğu 5 olarak ele alınacaktır.

Tablo 3: M2 Para Arzı Tanımının Bağımsız Değişken Olduğu Durumda Gecikme Uzunlukları

Gecikme Uzunluğu	Akaike Bilgi Kriteri	Schwarz Bilgi Kriteri	Hannah-Queen Bilgi Kriteri
0	-5.18914	-5.12781	-5.16463
1	-5.3122	-5.1282	-5.23867
2	-6.06787	-5.7612	-5.94531
3	-6.7962	-6.36685	-6.62461
4	-7.38305	-6.831030*	-7.16243
5	-7.453198*	-6.77851	-7.183560*
6	-7.43808	-6.64073	-7.11942

Tablo 3 M2 para arzı tanımının bağımsız değişken olduğu durumda gecikme uzunluğunun tespitinde kullanılan farklı bilgi kriterlerine göre sonuçları göstermektedir. Tablo 3’de * ile gösterilen veriler söz konusu bilgi kriterine göre tespit edilen gecikme uzunluklarını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmamızda M1 para arzı tanımında olduğu gibi Akaike bilgi kriteri dikkate alınarak gecikme uzunluğu 5 olarak ele alınacaktır.

Gecikme uzunluğunun belirlenmesi ile birlikte nedensellik ilişkisinin analizi için denklemde yer alan değişkenlerin eşbütünlüşme ilişkisinin analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4: M1 Para Arzı Tanımının Bağımsız Değişken Olduğu Durumda Johansen Eşbütünlüşme Analizi Sonuçları

İz İstatistiği Sonuçları				
Hipotez	Özdeğer	İstatistik	Kritik Değer	Olasılık Değeri
Yok*	0.243363	25.16186	20.26184	0.0097
En Fazla 1	0.046776	3.688711	9.164546	0.4604
En Büyük Özdeğer İstatistiği				
Hipotez	Özdeğer	İstatistik	Kritik Değer	Olasılık Değeri
Yok*	0.243363	21.47315	15.8921	0.0059
En Fazla 1	0.046776	3.688711	9.164546	0.4604

Tablo 4'te yer alan sonuçlar değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmadığını ima eden H_0 hipotezinin reddedildiğini ve değişkenler arasında en az 1 eş bütünleşme ilişkisinin var olduğunu ima eden H_1 hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir. Söz konusu sonuçlar GSYİH verisiyle M1 para arzı verisi arasında en az 1 eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: M2 Para Arzı Tanımının Bağımsız Değişken Olduğu Durumda Johansen Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

İz İstatistiği Sonuçları				
Hipotez	Özdeğer	İstatistik	Kritik Değer	Olasılık Değeri
Yok*	0.25416	35.45451	20.26184	0.0002
En Fazla 1	0.153973	12.87467	9.164546	0.0095
En Büyük Özdeğer İstatistiği				
Hipotez	Özdeğer	İstatistik	Kritik Değer	Olasılık Değeri
Yok*	0.25416	22.57983	15.8921	0.0038
En Fazla 1	0.153973	12.87467	9.164546	0.0095

Tablo 5'te yer alan sonuçlar M1 para arzı ile GSYİH arasındaki eşbütünleşme ilişkisine benzer bir sonucun M2 para arzı ile GSYİH arasında mevcut olduğunu göstermektedir. Böylelikle M2 para arzı ile GSYİH arasında en az bir eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu görülmektedir.

Her iki para arzı tanımı çerçevesinde GSYİH ile eşbütünleşme ilişkisinin varlığı söz konusu değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin varlığının test edilmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 6: Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

H_0 Hipotezi	χ^2	Gecikme uzunluğu	Olasılık Değeri
GSYİH M1'in Nedeni Değildir.	21.312	5	0.000
GSYİH M2'in Nedeni Değildir.	12.916	5	0.024
M1 GSYİH'nin Nedeni Değildir.	2.799	5	0.730
M2 GSYİH'nin Nedeni Değildir.	3.181	5	0.672

Tablo 6'da yer alan nedensellik ilişkisi ile ilgili sonuçlar GSYİH'nin, M1 Para arzının ve M2 Para arzının nedeni olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Romer (2011) tarafından Saint Louis eşitliğine getirilen bir başka eleştiri noktası ise oluşan sıçrama dönemlerinin denkleme dahil edilmiyor olmasıdır. Söz konusu eleştiri bağlamında ele alınan dönemde meydana gelen yapısal kırılmaların varlığı Bai-Perron(1998) yöntemiyle test edilmiştir. Bai-Perron (2003a)'te öngörülen sistem nedeniyle M1 ve M2 para arzını ayrı ayrı içeren modeller öncelikle WDmax ve UDmax kriterlerine göre analiz edilmiştir.

Tablo 7: M1 Para Arzı İçin UDmax ve WDmax Kriteri Sonuçları

UDmax tarafından tespit edilen Kırılma Sayısı:				2
WDmax tarafından tespit edilen Kırılma Sayısı:				3
Kırılma Sayısı	F-istatistiği	Ölçeklendirilmiş F-İstatistiği	Ağırlıklandırılmış F-İstatistiği	Kritik Değer
1 *	15.279	30.559	30.559	11.47
2 *	17.449	34.898	41.055	9.75
3 *	15.517	31.035	42.581	8.36
4 *	12.466	24.933	39.775	7.19
5 *	10.667	21.335	41.832	5.85
UDMax istatistiği*		34.898	UDMax Kritik Değeri**	11.7
WDMaxistatistiği*		42.581	WDMax Kritik Değeri**	12.81

* 0.05 düzeyindeki anlamlılığı ifade eder.

** Bai-Perron (2003b) kritik değerlerini ifade eder.

Tablo 7'de gösterildiği gibi UDmax ve WDmax kriterleri ele aldığımız eşitlikte sırasıyla 2 ve 3 olmak üzere 2 kırılma dönemi tespit etmiştir. Böylelikle kırılma dönemlerinin tespiti için $\sup F_{\tau}(l+1|l)$ testini uygulayabiliriz.

Tablo 8: M1 Para Arzı İçin $\sup F_{\tau}(l+1|l)$ Testi Sonuçları

Ardışık F-istatistiği tarafından tespit edilen kırılma Sayısı:			2
Kırılma Testi	F-istatistiği	Ölçeklendirilmiş F-İstatistiği	Kritik Değer**
0 vs. 1 *	15.279	30.559	11.47
1 vs. 2 *	11.979	23.959	12.95
2 vs. 3	1.8724	3.744	14.03
Kırılma Dönemleri:		2002Q1, 2006Q2	

* 0.05 düzeyindeki anlamlılığı ifade eder.

** Bai-Perron (2003b) kritik değerlerini ifade eder.

Tablo 8 Bai-Perron (1998) çoklu yapısal kırılma testleri neticesinde M1 para arzını içeren denklem için iki kırılma dönemleri tespit etmiştir. Söz konusu kırılma dönemleri 2002 yılının ilk çeyreği ve 2006 yılının ikinci çeyreği olarak uygulanan test yöntemi tarafından içsel olarak bulunmuştur.

Tablo 9: M2 Para Arzı İçin UDmax ve WDmax Kriteri Sonuçları

UDmax tarafından tespit edilen Kırılma Sayısı:				1
WDmax tarafından tespit edilen Kırılma Sayısı:				1
Kırılma Sayısı	F-istatistiği	Ölçeklendirilmiş F-İstatistiği	Ağırlıklandırılmış F-İstatistiği	Kritik Değer
1 *	17.596	35.193	35.193	11.47
2 *	12.716	25.431	29.918	9.75
3 *	8.866	17.731	24.327	8.36
4 *	6.230	12.461	19.878	7.19
5 *	4.902	9.804	19.222	5.85
UDMax istatistiği*		35.193	UDMax Kritik Değeri**	11.7
WDMaxistatistiği*		35.193	WDMax Kritik Değeri**	12.81

* 0.05 düzeyindeki anlamlılığı ifade eder.

** Bai-Perron (2003b) kritik değerlerini ifade eder.

Tablo 9 M2 para arzı için UDmax ve WDmax kriterlerine göre 1 kırılma döneminin tespit edildiğini göstermektedir. Sonuçlar doğrultusunda kırılma dönemlerinin tespiti amacıyla $\sup F_t (l + 1|l)$ uygulanabilecektir.

Tablo 10: M2 Para Arzı İçin $\sup F_t (l + 1|l)$ Testi Sonuçları

Ardışık F-istatistiği tarafından tespit edilen kırılma Sayısı:			1
Kırılma Testi	F-istatistiği	Ölçeklendirilmiş F-İstatistiği	Kritik Değer**
0 vs. 1 *	17.596	35.193	11.47
1 vs. 2 *	1.294	2.588	12.95
Kırılma Dönemleri:			2012Q1

* 0.05 düzeyindeki anlamlılığı ifade eder.

** Bai-Perron (2003b) kritik değerlerini ifade eder.

M2 para arzı dikkate alındığında Tablo 10'da gösterildiği şekliyle mevcut veri setini kapsayan zaman serisinde 2012 yılının ilk çeyreğinde bir kırılma dönemi tespit edilmiştir.

Sonuç

Türkiye ekonomisi açısından Saint Louis eşitliğinin geçerliliğinin Romer (2011) çerçevesinde değerlendirildiği çalışmamızda bulgular eleştirileri destekler niteliktedir. Saint Louis eşitliği tarzında bir modelleme Türkiye ekonomisinde para politikasının etkinliği yönünde kanıtlar sunması açısından yetersizdir.

Para arzı tanımları ele alındığında geniş tanımlı para arzının kullanıldığı bir model istatistiksel ve kısmen iktisadi olarak anlamsızdır. Para arzı tanımında dar tanımlı para arzı modele dahil edildiğinde bulgular Saint Louis formunun istatistiksel ve iktisadi açıdan destekler nitelikte sonuçlar sunmaktadır. Bu bağlamda dar tanımlı para arzında merkez bankası tarafından gerçekleştirilen yüzde 1' düzeyinde bir genişleme bir yıllık dönem sonunda toplam çıktı düzeyinde yüzde 0.25 düzeyinde artışa neden olmaktadır. Fakat bu durum nedensellik ilişkisinin para arzından GSYİH'ya doğru olduğu durumda geçerlilik kazanacaktır.

Nedensellik ilişkisi incelendiğinde para arzı tanımının dar tanımlı veya geniş tanımlı olması durumu fark etmeksizin nedenselliğin yönünün çıktı düzeyinden para arzına doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle Türkiye ekonomisinde ele alınan dönem açısından çıktı artışı para arzını doğurmaktadır. Bu durum Saint Louis eşitliğine getirilen eleştirilerle aynı yönlü bulguları ortaya koymaktadır.

Bir başka eleştiri noktası ise Saint Louis formunda kırılma dönemlerinin dikkate alınmamasıdır. Türkiye ekonomisi açısından analiz döneminde ekonomik ve siyasi açıdan yaşanan gelişmeler sezgisel olarak söz konusu dönem içerisinde kırılma dönemlerinin varlığı açısından güçlü bir ön kabul doğurmaktadır. Sezgisel görüşün yanı sıra kırılma dönemleri ekonometrik olarak Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testleriyle de analiz dönemi açısından model test edilmiştir. Analiz sonucunda dar tanımlı para arzı dikkate alındığında model 2002 yılının ilk çeyreği ve 2006 yılının ikinci çeyreğinde olmak üzere iki adet yapısal kırılma içermektedir. Söz konusu dönemler 2001 krizi sonrası ve

enflasyon hedeflemesi rejimine geçilen dönemlerle örtüşmektedir. Geniş tanımlı para arzı dikkate alındığında ise Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testi 2012 yılının ilk çeyreğinde bir kırılma tespit etmektedir. Bu anlamda nedenselliğin yönü Saint Louis denkleminde ele alındığı şekliyle olsa bile; denklem söz konusu kırılma dönemlerini içeren formda yeniden düzenlenmelidir.

Genel olarak Türkiye ekonomisi açısından test sonuçları Romer (2011) çalışmasında üzerinde durulduğu noktalar çerçevesinde eleştirileri destekler niteliktedir. Bu bağlamda çalışmanın ana katkısı Saint Louis eşitliğinin ele alınan dönem dikkate alındığında Türkiye ekonomisinde para politikasının etkisinin açıklanması açısından yetersiz olduğunun ortaya konmasıdır. Türkiye ekonomisi açısından para politikasının etkinliği üzerine yapılacak çalışmaların Saint Louis eşitliği gibi statik modellemelerden ziyade dinamik süreçleri içeren modeller vasıtasıyla irdelenmesi gerektiği öngörülmektedir. Para politikası etkinliği ile ilgili modellerin bu anlamda dışsal değişkenleri de içeren yapıda kurulması daha doğru bir metodoloji olacaktır.

Kaynakça

- Andersen, L. C., ve Jerry L. Jordan. (1968). The Monetary Base-Explanation and Analytical Use. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 7-11.
- Bai, J., ve P. Perron. (1998). Estimating and Testing Linear Models with Multiple Structural Changes. *Econometrica*, 66(1):47-78.
- Bai, J., ve P. Perron. (2003a). Computation and Analysis of Multiple Structural Change Models. *Journal of Applied Econometrics*, 18(1):1-22.
- Bai, J., ve P. Perron. (2003b). Critical Values for Multiple Structural Change Tests. *The Econometrics Journal*, 6(1): 72-78.
- Batten, D. S., ve D. L. Thornton (1986). The Monetary-Fiscal Policy Debate and the Andersen-Jordan Equation. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*,68(8): 9-17.
- Batten, D. S., ve R. W. Hafer. (1983), The Relative Impact of Monetary and Fiscal Actions on Economic Activity: A Cross-Country Comparison. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 65(1): 5-12.
- Belliveau S. (2011). A St. Louis Equation to Reassess the Influence of Macroeconomic Policy Instruments. *Munich Personal RePEc Archive*, Working Paper No. 28839
- Carlson, K. M. (1978). Does The St. Louis Equation Now Believe in Fiscal Policy?. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 13-19.
- Darrat, A. F. (1984). The Dominant Influence of Fiscal Actions in Developing Countries. *Eastern Economic Journal*, 10(3): 271-284.

- Dikmen, N. (2006). Nominal Gsuh ve Politika Tercihi: St. Louis Model Uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2): 87-105.
- Dikmen, N. (2012). Nominal Gdp And Macroeconomic Policy Choice: St. Louis Model Estimates. *E-journal Dialogue*, 4: 28-51.
- Evans, O., Adeniji, S., Nwaogwugwu, I., Kelikume, I., Dakare, O., ve Oke, O. (2018). The Relative Effect of Monetary and Fiscal Policy on Economic Development in Africa: A GMM Approach to the St. Louis Equation. *Business and Economic Quarterly*, 2: 3-23.
- Friedman M, ve A. J. Schwartz. (1963). *A Monetary History of the United States, 1867–1960*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Miller, S. M., ve F. S. Russek. (2003), The Relationship Between Large Fiscal Adjustments And Short-Term Output Growth Under Alternative Fiscal Policy Regimes. *Contemporary Economic Policy*, 21(1): 41-58
- Romer, D. (2011). *Advanced Macroeconomics. Forth Edition*. New York: McGraw
- Silber William L. (1971). The St. Louis Equation: 'Democratic' and 'Republican' Version and Other Experiments. *The Review of Economics and Statistics*, 53(4): 362-367.
- Timilehin, J. O., Adeniyi, A. M., Adeyemi, K. K., Motunrayo, A. S., Ibitoye, J., ve Kowe, B. (2019). The Saint-Louis Equation Rebirth: Re-Accessing Fiscal and Monetary Policy Mix in Nigeria. *Acta Universitatis Danubius. Oeconomica*, 15(1): 240-252.
- Umoru, D., ve Erhi, M. A. (2017). St. Louis Model for Macroeconomic Policy Determination in Relation to Employment Generation in a Developing Economy: Some Simulation Results. *Academic Journal of Economic Studies*, 3(3): 24-32.

Yayın Geliş Tarihi: 20.11.2019

Yayın Onay Tarihi: 28.06.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.649027

Ali YEŞİLDAL •

Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınmanın Politik Ekonomisi; Yerel Yönetimler ve Çok Düzeyli Yönetişim

*Political Economy of Environment and Sustainable
Development; Local Governments and Multilevel Governance*

Özet

Son yıllarda birçok ülkede çevre konusunda yerel yönetimlere büyük yetkiler verilmiştir. Bu durum çok düzeyli yönetim anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Özellikle Avrupa Birliği tarafından benimsenen ve üye ülkelerde yaygınlaştırılması kararlaştırılan çok düzeyli yönetim anlayışı ile yerel yönetimler çevre sorunları konusunda etkin olabilirler. Çünkü hem organizasyon hem de kaynakların etkin kullanımı konusunda yerel yönetimler başarılıdırlar. Çevrenin korunması ve doğal kaynakların restorasyonu için sağlam ve etkili bir yaklaşım ile politikanın, sürdürülebilir bir toplum için beklenen ulusal ve küresel stratejilerin uyumunu yansıtan temel özellikleri içermesi gerektiği savunulmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmanın temel iddiası iyi yönetişimin her boyutuyla sağlanmaya çalışılmasının yerelden ulusala doğru hızlı bir kalkınma sürecinin başlatılabileceğidir.

Anahtar Kelimeler; Çevre, Yerel Kalkınma, Yerel Yönetimler, Çok Düzeyli Yönetişim

Jel Kodları: H75, F64, O16.

Abstract

In recent years, local governments have been given great powers on the environment in many countries. This situation can be considered as a result of multi-level governance understanding. Local governments can be active in environmental issues, especially with the multi-level governance approach adopted by the European Union and decided to be disseminated in the member states. Because they are successful in both the organization and the efficient use of resources. It is argued that a sound and effective approach and policy for the protection of the environment and the restoration of natural resources should include the basic characteristics that reflect the alignment of the expected national and global strategies for a sustainable society. From this point of view, the main claim of this study is that attempting to provide good governance with all dimensions, a rapid development process can be initiated from local to national.

Keywords; Environment, Local Development, Local Governments, Multilevel Governance

Jel Codes: H75, F64, O16.

• Dr., Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kent Araştırmaları Merkezi, ORCID: 0000-0003-0927-7498, email: ayesildal41@gmail.com

Giriş

Dünya çapında artan çevre bilinci, dünyadaki ülkeleri çevre politikalarını düzenlemeye itmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, her yıl milyonlarca insanın yaşamını olumsuz etkileyen hava ve su kirliliği ile biyolojik çeşitlilik kaybına aynı zamanda iklim değişikliğine neden olan ormansızlaşma dâhil dünyanın en acil çevresel ve doğal kaynak sorunlarına ev sahipliği yapmaktadır. Siyasal, finansal ve kurumsal kaynakların yetersizliği, geleneksel düzenleme araçları kullanılarak bu sorunların çözülmesi bu yöntemle pek mümkün olamamaktadır. Bu kısıtlamaların üstesinden gelmek hem iyi eğitimli politika analistlerini hem de politika oluşturmaya rehberlik etmek için titiz, nesnel araştırmaları gerektirmektedir.

Son yıllarda birçok ülkede çevre konusunda yerel yönetimlere büyük yetkiler verilmiştir. Bu durum çok düzeyli yönetim anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Özellikle Avrupa Birliği tarafından benimsenen ve üye ülkelerde yaygınlaştırılması kararlaştırılan çok düzeyli yönetim anlayışı ile yerel yönetimler çevre sorunları konusunda etkin olabilirler. Çünkü yerel yönetimler hem organizasyon hem de kaynakların etkin kullanımı konusunda başarılıdırlar. Çevrenin korunması ve doğal kaynakların restorasyonu için sağlam ve etkili bir yaklaşım ve politikanın sürdürülebilir bir toplum için beklenen ulusal ve küresel stratejilerin uyumunu yansıtan temel özellikleri içermesi gerektiği savunulmaktadır.

Hükümetlerin ve uluslararası örgütlerin artan farkındalığı, çevre yönetimi için küresel bir politikanın kurulmasında karşılaşılan ezici sorunların sistematik olarak karşı karşıya gelmesini amaçlayan birkaç girişimle sonuçlanmıştır. Bu durum, çevresel değişimleri, ekonomik gelişme kalıplarını ve sosyo-kültürel faktörleri hesaba katar. Sürdürülebilir bir toplum, şimdiki ve gelecekteki daha iyi bir yaşam için tatmin edici bir biçimde arzulanmak için kapsamlı fırsatla temel ihtiyaçların elde edilmesini destekler. Ekonomik sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için kalkınma önlemlerinin toplum içindeki mevcut kaynaklarla desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir bir toplumdaki kaynak tabanının, istenmeyen çevreyi kirleten maddelerin, mevcut kaynakların ve ekonomik büyümenin etkili, verimli ve adil bir şekilde kullanılmasınıyla güçlendirilebileceği ileri sürülmektedir.

1.Küreselleşme, Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma

'Sürdürülebilir kalkınma' kavramı uzun bir geçmişe sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramı, genellikle, on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarından itibaren ekonomistler, filozoflar, bilim insanları ve yazarların ortaya attığı fikirlerle ilgilidir (Lumley ve Armstrong, 2004:368). Bu açıdan sürdürülebilir kalkınma gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin günümüz kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kalkınma modeli olan "sürdürülebilir kalkınma", 20. yüzyıl sonlarına doğru dünya gündemine girmiş ve 1990'lı yıllarda imzalanan uluslararası antlaşmalarla küresel bir uygulama planı haline gelmiştir.¹ 1987 yılında Brundtland Komisyonu tarafından tanıtılan terim, politikacılar ve sivil toplum

¹ <http://www.surdurulebiliralkinma.gov.tr/temel-tanimlar/>

örgütleri tarafından hızla benimsenmiştir. Kısa zamanda ulusal ve uluslararası politika gündeminde, uluslararası müzakerelerde ve politik ve popüler söylemde temel bir kavram haline gelmiştir. Çevresel sürdürülebilirliği, sosyal refahı ve ekonomik kalkınmayı uzlaştırmayı vaat eden bu kavramın cazibesi kolayca anlaşılabilir (Stevenson,2015:3). Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili literatür kendi içinde ayrı bir tür olmasına rağmen, enerji güvenliği, su ve iklim değişikliği de dahil olmak üzere sınırları aşan uluslararası meseleler açısından kavram daha iyi anlaşılabilir olmaktadır (Vivekanandan,2009:47).

Öte yandan küreselleşme sürecinde, küresel ticaret, yatırım ve finansın hacminde ve değerinde kayda değer bir büyüme olmuştur. Uluslararası ekonomik ilişkilerin, çevre kalitesi ile bir bağlantısı olduğu tespit edildiğinden, bu durumun doğal çevre için önemli etkileri vardır. Uluslararası ekonomik ilişkilerin çevre sorunlarına ya da çevre sorunlarına yönelik çözümlere ne derece katkıda buldukları, kapsamlı tartışma konusudur (Newell ve Paterson,1998:680). Bazıları, ilişkilerin büyük ölçüde olumlu olduğunu, çevresel faydaların küresel ekonomik işlemlerin kolaylaştırmak istediği ekonomik büyümeye bağlı olduğunu göstermektedir. Bu düşünürler için çevre politikaları, küresel ekonomik aktiviteyi engellemeyen yollarla ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçları ele alabilmelidir. Ancak diğerleri, temel olarak küresel ekonomik ilişkilerden ve onunla ilişkili ekonomik büyümeden kaynaklanan olumsuz çevresel etkileri görebilmektedir. Onlar için çevre politikalarının küresel ekonomik işlemleri kısıtlaması önemlidir. Bu konuda üçüncü bir görüş de, çevre için küresel ekonomik ilişkilerin bazı olumsuz yönleri olsa da, küresel ekonominin dengeli bir yönetiminin hem ekonomik hem de çevresel faydalar sağlayabileceğini öne sürerek önem kazanıyor. Bu noktada temel olarak küresel ekonomik ilişkilerden ve onunla ilişkili ekonomik büyümeden kaynaklanan olumsuz çevresel etkileri görmekteyiz. (Clapp ve Helleiner, 2012:491).

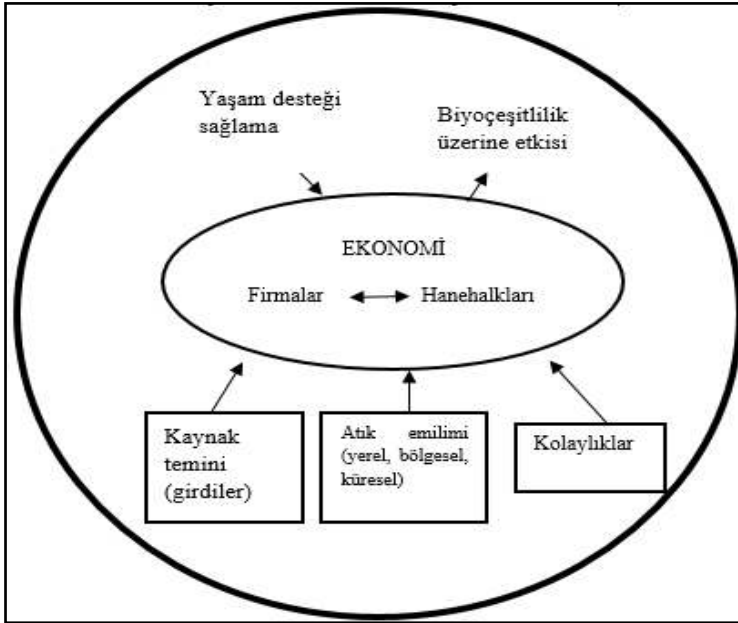
Sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın çevresel, ekonomik ve sosyal yönleri arasındaki bağlantıları vurgulayan bütünleştirici bir kavramdır (George, 2007:110). Sürdürülebilir kalkınma bir yandan ekonomik büyümeyi desteklerken bir yandan da biyolojik çeşitlilik, yoksullukla mücadeleyi önemserken, kısa vadeli ve doğal kaynakları yok edecek bir stratejiyi kullanmaksızın desteklemekten yanadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, giderek artan insan yaşam alanlarının ve gelişim kararlarının bir parçası haline gelmektedir. Bu eğilim aynı zamanda çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerinden dolayı yerel alanları da etkilemektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın getirilmesinin başarısı, kısmen yerel bölgelerde yer alan tarafların desteğine ve katılımına dayanır. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili karar sürecine tüm paydaşların eşit şekilde dâhil olmaları gerekmemekle birlikte bütün menfaatlerinin belirlenmesi ve anlaşılması gerekmektedir (Kapera, 2018:584).

2. Çevre ve Ekonomik Kalkınma

Günümüzde her ülkede yaşanan çevre sorunları artık tüm insanlığın ortak sorunları olarak gündeme gelmiştir. Ülkelerin kalkınma ayağını oluşturan koşullardan biri de çevredir. Çevre sorunlarının boyutu ve bunlara nasıl bir çözüm bulunacağı, bütün ülkelerin en önemli gündem maddelerinden birisini oluşturmaktadır. Kalkınmakta olan

lkeler açısından çevreye olan duyarlılığın artması beraberinde ekonominin hızlı bir şekilde gelişmesi anlamında geçerlilik kazanmıştır. Dünyanın gündeminde yerini alan evre sorunsalının anahtarını da sürdürülebilir kalkınma kavramı üstlenmiştir (Tutar, 2011:2). Geçtiğimiz birkaç yıl boyunca, birçok çalışma, ağdaş iklim politikası oluşturmada yerel düzey hakkındaki anlayışımızı önemli ölçüde değiştirmiştir. Son yıllarda ekonomistler, genellikle evre tarihçilerinin kullandıklarından farklı teknikler kullanarak ve yaptıkları çalışmaların farklı katkılarını vurgulayarak literatüre katkıda bulunmaktadır (Hickmann ve Stehle,2018:16). Yoğun nüfus ile merkezi sosyal ve ekonomik faaliyetler giderek daha karmaşık ve ciddi kentsel evre sorunlarına neden olmaktadır. Bu süreçte etkili ve entegre kentsel evre yönetimi uygulamak esastır. Ayrıca, gelişmiş bir kentsel ekonomi, zengin kültürel ve ekonomik yöntemlerin uygulanması için elverişli koşullar sağlamaktadır. Yukarıda belirtilen gereklilik ve olasılıklara dayanarak, kentsel bir evre-ekonomik yönetim sisteminin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu sistem, ekonomik yöntemleri, kentsel ve evre yönetiminde diğer yöntemlerle birleştirir (Yang vd., 2006:31).

şekil 1: Ekonomi-evre Arasındaki İlişkiler Sistemi

Kaynak: Yang vd, 2006

evre rgtleri ve katılımcıları ekosistemlerde genellikle daha dağınık ve çeşitli karışımlara sahiptir. Bunlar, doğal ortamlar olarak görülen sistemlerdeki biyolojik bozulmadan (havadan, sudan ve tarım alanından), rekreasyonel veya estetik çıkarılara kadar uzanmaktadır. Genel olarak bu ilgi, bu hareketlerin ekonomik piyasalardaki faaliyetlerine doğrudan bağlı değildir. Yapılan araştırmalar, gelişmekte olan bir ülkede doğal kaynak gelirlerinin, küresel fiyatlardaki ve iklim değişikliğindeki dalgalanmaya karşı bağımlılık ve kırılganlık sorunlarını hızla nasıl yaratabileceğini göstermektedir. Bu tür sorunların giderilmesine yönelik politika müdahaleleri, finansal istikrar fonlarının

yaratılmasından su temini için yasal bir çerçevenin oluşturulmasına ve su için bölgesel yeniden dağıtım politikalarının kurulmasına kadar uzanmaktadır. Ayrıca, kaynakların yaratabileceği olumsuz etkileri önlemek için yeni bulunan doğal kaynakları yönetmek için uygun politikaları ana hatlarıyla belirleyerek, söz konusu doğal kaynakların ve ülkenin spesifik özelliklerine uyum sağlamanın önemini vurgulamaktadır. Böyle bir durumda, önerilen politika müdahaleleri, karşı-politikaları içermektedir (Cockburn, vd,2018:520).

Tablo 1. Çeşitli Ülkelerin Ekonomisinde Doğal Kaynaklara olan Ekonomik bağımlılığın Gelişimi

	Doğal kaynak kiralalarının GSYİH içindeki yüzdesi						
	1970	1980	1990	2000	2005	2010	2015
Dünya Bölgeleri							
Yüksek gelirli ülkeler	0,7	4,5	1,3	1,3	1,8	1,9	1,1
Doğu Asya & Pasifik	1,8	19,1	8,8	3,5	5,6	6,2	1,5
Avrupa & Merkezi Asya	0,7	1,04	9,6	9,9	11,0	9,3	6,2
Latin Amerika & Karayipler	1,1	8,2	4,9	3,7	6,4	5,2	2,7
Orta Doğu & Kuzey Afrika	0,4	25,3	14,4	16,7	27,4	20,6	9,5
Sahra Altı Afrika	4,7	19,1	14,8	13,3	16,8	14,8	8,0
Durum Çalışmaları							
Burkina Faso- Altın	6,8	8,3	6,8	6,0	7,2	14,9	21,0
Çad- Petrol	4,0	10,1	7,5	10,6	38,6	24,5	13,1
Moğolistan- Kömür, Bakır	ND	ND	8,7	7,9	21,6	38,6	16,5
Nijer- Petrol, Uranyum	2,2	3,4	5,4	9,1	9,6	10,1	14,8
Guatemala- Su	1,2	2,1	1,8	1,5	1,5	2,6	2,3

Kaynak: World Bank (2017) Total Natural Resources Rents (% of GDP). World Bank data. Available at <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.TOTL.RT.ZS>

3. Çevrenin Politik Ekonomisi

Son yıllarda hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerin gelecekteki kalkınmasına etki eden çevre ve iklim değişikliğinin bozulması ve kirlenmesi konusunda artan bir endişe vardır. 1992 yılında 150'den fazla ülkenin temsilcileri, çevre sorunlarını ve gelecekteki dünyanın gelişmesi üzerindeki etkilerini tartışmak için Brezilya'da Rio'da bir araya gelmiştir. Rio'daki bu toplantıya 'Dünya Zirvesi' ya da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) adı verilir.

1992 yılında Rio'da düzenlenen Dünya Zirvesi'nden bu yana, sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliğinden biyolojik çeşitlilik kaybına ve ormansızlaşmaya kadar küresel çevresel bozulma ile mücadelede başlıca politika tepkisi haline gelmiştir. Emisyon ticareti, ekosistem hizmetleri için ödemeler ve ahşap sertifikaları gibi piyasa araçları, dünyanın doğal kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini finanse etmek için ana mekanizmalar haline gelmiştir (Cadman vd,2015:17). Bu çerçevede geçtiğimiz yirmi yıl boyunca uluslararası politik ekonomi ve çevre (IPEE) uzmanları, 1987 Brundtland Raporu ve 1992 Rio Konferansı'nın ardından ekonomik ve çevresel sorunları

birbirine bağlamaya çalışan çeşitli uluslararası işbirlikçi girişimlerin çalışmasına odaklanmıştır. Bu önemli çalışma, uluslararası çevresel yönetişimin ekonomik boyutları, uluslararası ekonomik kurumların ve rejimlerin çevresel faaliyetleri ve çevreyi düzenleyen yeni tür özel uluslararası rejimler gibi konular hakkındaki anlayışımızı geliştirmiştir. Bununla birlikte, IPEE'nin odak noktası, dikkatlerini uluslararası politik ekonomideki daha büyük yapısal eğilimlerden uzaklaştırmıştır (Clapp ve Helleiner,2012:488).

Çevresel etkileri, belirgin uluslararası yönetim düzenlemeleri tarafından açıkça ele alınmamıştır. IPEE uzmanlarının dikkatini daha fazla hak eden bu üç eğilim arasında şunlar yer almaktadır: finansal piyasaların küreselleşmesi; Çin ve Hindistan gibi yeni güçlü devletlerin küresel ekonomideki yükselişi ve son zamanlarda yüksek ve değişken emtia fiyatlarının ortaya çıkmasıdır. Bu yapısal trendlerin her biri yakın araştırmaları, uluslararası politik ekonomi ve çevre arasındaki ilişki hakkındaki anlayışımızı geliştiren önemli çevresel sonuçlara sahiptir. Çalışmaları ayrıca, araştırmacıları daha geniş küresel ekonomik yapı ve süreçleri ve bunların içindeki güç ilişkilerini incelemek için anlaşmaların, kurumların ve rejimlerin ötesine odaklanmalarını teşvik eder (Clapp ve Helleiner,2012:489).

Küresel çevrenin politik ekonomisi hakkındaki literatür, sürdürülemez alışkanlıklara yol açan resmi ve gayri resmi kurumsal faktörlere bağlı olarak ekonomi, uluslararası ilişkiler ve uluslararası çevre politikalarının bir karışımı olduğunu belirtir. Fiziksel çevre uzun zamandır, sosyal aktivite modellerinin çevresel bozulmaya katkıda bulunabileceğini kabul eden sosyal bilimcilerin konusu olmuştur. Çevresel sorunların ortak bir eylem olarak en yaygın formülasyonlarından biri, dünya çapındaki aşırı nüfusun kuşkusuz geniş çaplı kaynak tükenmesine katkıda bulunacağını savunan Commons Tragedyası'nın metaforudur. Çevre konularının temel özelliklerinin, çeşitli insan faaliyetlerinin aralıklarında yattığı şekilde oluşturulmasının ardından, uluslararası çevre politikaları hakkında araştırma yapmak için sonuçları takip etmiştir. Uluslararası ilişkilerde gerçekçi ve neorealist gelenekler, çevresel sorunların ele alınmasında iktidarın rolünü vurgulamaktadır. Neoliberal kurumsalistler, devletlerin sınır ötesi ve küresel çevresel tehditlere karşı istekliliklerini etkilemede resmi kurumsal özelliklerin rolüne bakmaktadır. Öte yandan, uluslararası ilişkilerde yapılandırmacı hareket, devletlerin çevre sorunlarını ele almayı ve kolektif olarak hareket etmeyi nasıl seçtikleri konusunda yeni ekolojik doktrinlerin rolüne odaklanmaktadır. Nihayetinde yıllar boyu süren ana politika, çevre odaklı faaliyetler, sürdürülebilir kalkınma doktrinleri, serbest ticaret ve çevre konularında yerel kalkınmanın politik ekonomisine değinmiştir (Haas, 2013:42).

Çevrenin politik ekonomisine ilişkin sosyolojik teoriler iki dalga halinde ortaya çıkmıştır. İlk dalganın, endüstriyel üretimin normal işleyişlerinin çevreye nasıl zarar verdiğini gösteren bir üretici yönelimidir. İkinci bir teori dalgası, çevresel tahribata meydan okuyan toplumsal hareketlere odaklanmaktadır. Çevresel düşüşler konusundaki popüler huzursuzluğu gidermek için, devletler tipik olarak uzun süredir kurulmuş, ılımlı çevre sivil toplum örgütleri içeren ve dezavantajlı ve örgütlenmemiş halkları dışlayan şirketçi politika yapıcı çevreler yaratmışlardır. Çevresel adalet ve sürdürülebilir tüketim savunucuları, her iki kaygıya hitap eden adil bir sürdürülebilirlik teorisini ifade ederek dışlananları harekete geçirmeye çalıştılar. Alandaki mevcut tartışmalar, birinci ve ikinci

dalga teorilerinin gücüne odaklanmaktadır. Bu teorik odak iklim değişikliği yoğunlaştıkça felaketlerin politik ekonomisine doğru kayabilir (Rudel, vd,2011:224).

Küresel Çevrede Politik Ekonominin Rolü

Modern ekonomi, yalnızca finansal meselelerle değil, aynı zamanda doğal ortamın bize sağladığı çeşitli hizmet ve kaynaklarla da ilgilidir. Çevre ekonomisinde ekonomik faaliyet ve politikanın yaşadığımız çevreyi nasıl etkilediği ve çevrenin de ekonomik faaliyetleri nasıl desteklediği? Ekonominin ve çevrenin nasıl birbirine bağlandığını açıklamak çok önemlidir. Çevre, ekonomik aktiviteyi insan tarafından dört şekilde destekler- yaşam desteği sağlar, üretim ve tüketim için doğal kaynaklar sağlar, atık ürünleri emer ve bakım hizmetleri sağlar. Ekonomi çevre sisteminin içinden çalışır ve faaliyetleri çevreyi etkiler, ikincisi de ekonomiyi etkiler.²

Küresel çevrenin, insani faaliyetler tarafından gelişimsel hedeflerin peşinde koşmaya devam etmesinin sürmesi, yıllar boyunca birçok doğal felaket biçiminde ortaya çıkmıştır: şiddetli sel, kıtlık, ormansızlaşma, depremler, ozon tabakalarının tükenmesi, küresel ısınma ve diğer ilgili sosyal ve ekonomik sıkıntılar. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki teknolojik ve kimyasal gelişim süreçlerinden kaynaklanan karbon emisyonlarını azaltmak amacıyla, dünya liderleri- farklı zamanlarda çok taraflı ve iki taraflı forumlar aracılığıyla-politikaları yönlendirecek kararları, sözleşmeleri ve anlaşmaları başlatmanın ve benimsemenin yollarını aradılar. Burada amaç çevrenin hem dünyanın gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerinin hükümetlerinden korunmasını ve yönetilmesini sağlamaktır (Cadman,2015:45). Geçtiğimiz yirmi yılda Batı toplumlarında, toplumsal işleyişin fiziksel-biyotik? temeline endüstriyel tarihin herhangi bir zamanından daha fazla ilgi gösterilmiştir.

Çevresel Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri

Hava, iklim değişimi ve doğal afetler gibi zamanla değişen çevresel olayların önemi göz önüne alındığında dışsal değişimlerden kaynaklanan çıkarımlar nedeniyle, çeşitli çalışmalar çevresel şokların ekonomik tarih içindeki önemini değerlendirmiştir. Çevre tarihi olgun bir alandır ve ekonomik tarihin çevresel alt alanı iyi gelişmiştir, ancak bu literatürlerin entegrasyonu henüz idealden uzaktır. Doğal çevre, toplumların gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Çevresel ekonomik tarih literatüründen elde edilen bulguların, veri kaynaklarının ve yöntemlerin çevresel tarih yazımını daha da zenginleştireceği düşünülmektedir. Ayrıca, çevre tarihi literatüründeki bazı önemli temalar arasındaki dinamik ilişki, refah yansımaları ve ekonomistlerden sınırlı ilgi görmüştür (Gadgil ve Guha,1993:25). Bazı çalışmalar kuraklık, sel ve yeni hastalıkların yayılması gibi olayların ekonomik etkilerini incelemiştir. Bu literatürün çoğu ABD'ye odaklanmıştır. Örneğin, tarım dışı işletme çevrimleri üzerinde nedensel bir etki yaratmak için 19. yüzyıl pamuk mahsullerinde hava kaynaklı değişimleri kullanmak daha fazla pamuk ihracatı ekonomide yüksek güçlü para arzını artırdığını belirtmişlerdir (Davis, vd,2009

² <http://www.economicdiscussion.net/economic-development/environment-and-economic-development-economics/30299>

:1678). Fishback vd. (2011), benzer şekilde, iklimin veya havanın Büyük Buhran sırasında ölüm oranlarını etkileyip etkilemediğini araştırmıştır (Fishback vd,2011:137).

Tarihsel bağlamda çatışma ve siyasi geçişler gibi olayların kaydedilebildiği göreceli kolaylık ve tarihin akışını etkilemedeki önemi, bunları kayda değer bir çalışma hacmine odaklamıştır anlaşılmıyor. Bu konuda literatür çeşitli tarihi örnekleri içeren kapsamlı bir kaynakça sunmaktadır. Christian ve Fenske (2015) ve Papaioannou ve de Haas (2015), Afrika'daki sömürge döneminde, olumsuz hava koşullarını sırasıyla huzursuzluk ve suçla bağladılar. Chaney (2013) yıllarca Nil Nehrinde yaşanan sellerin Müslüman Mısır'daki en üst düzey dini otoritenin değiştirilme ihtimalini azalttığını ifade etmiştir? (Chaney,2013:2035). Diğer çalışmalar, çevresel felaketlerin daha uzun vadede etkilerini, bu olaylardan etkilenen yerlerin veya bireylerin benzer şekilde muamele edilmemiş makul karşılaştırma grupları ile karşılaştırmak suretiyle ortaya koymuştur. Cutler vd. (2007) toprak erozyon haritalarını coğrafi olarak kodlayarak Amerika'nın toz haznesi döneminin uzun vadede sağlık üzerindeki etkilerini bireyler üzerinde incelemiş, Hornbeck (2012) ise arazi değerleri, nüfus ve tarımsal kalkınma üzerindeki etkilerini izlemiştir (Hornbeck,2012:1478). Meksika Devrimi arifesinde kuraklıkların yarattığı olumsuz etkiler ve Mississippi'de yaşanan sel felaketi ve bu etkilerin bugüne kadar devam ettiğini göstermektedir (Hornbeck ve Naidu, 2014:966).

Çevresel bozulma konusundaki toplumun endişesi dünya genelinde büyümektedir. Artan çevre bilincine bağlı olarak çevre politikalarını daha da yaygınlaştırma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, sera gazı emisyonlarını azaltma gereği konusunda küresel bir farkındalık olmasına rağmen, birçok gelişmiş ülke büyük kömür ihracatçı ülkeler kömür üretimini hala korumaktadır(Weng vd, ,2019:208).

Modern çevre sorunlarının kökenlerini anlamak için yukarıda belirtilen aktörlerin çevresel çıkarlarının ekolojik sistemlerin fiziksel-biyotik organizasyonu ile nasıl ilişkili olduğunu takdir edilmelidir. Genişleyen sanayi üretiminin tarihi, ileri sanayi toplumlarında sosyal ve ekolojik organizasyon arasındaki diyalektik bir çatışmanın ana hatlarını çizen verileri sağlamıştır (Schnaiberg,1992:17)

Sosyal sistemler ne zaman aynı anda gerçekleştirilemeyen iki veya daha fazla hedef olduğunda diyalektik çatışmalar ortaya çıkıyor. Temel olarak, modern toplumlar ve çevreleri arasındaki ilişkilerde diyalektik gerilim iki aksiyomdan kaynaklanmaktadır: (1) ekolojik sistemlerin çoğu elemanı hem değişim-değer ihtiyaçlarını hem de kullanım-değer ihtiyaçlarını karşılayamaz ve (2) üretim koşu bandı, ekosistemlerin kur değeri kullanımlarına öncelik verirken, ekolojik kullanımlar tüm sınıflar için biyolojik ve sosyal bir gerekliliktir (Groves,1992:43).

İklim değişikliğine ilişkin kurumsal istikrar, kapasite ve fonların bulunmaması, Johannesburg'un iklim biriminin sera gazı emisyonları ile ilgili verileri etkin bir şekilde ölçmesini, toplamasını ve raporlamasını engellemiştir. Bu, uzun vadeli stratejik çabaları engellemiş ve mevcut stratejilerin uygulanmasını etkilemiştir. Yerel yöneticilere göre, dikkate değer bütçe kısıtlamaları hem 2008 *İklim Değişikliği Stratejisi hem de Eylem Planı* ve 2009 *İklim Değişikliği Uyum Planının* başarısını sınırlamıştır. Şimdiye kadar, uluslararası şehir ağları da dâhil olmak üzere dış aktörlerin yardımıyla 2007 ve 2014 yılları için sadece iki sera gazı envanteri oluşturulmuştur. Bunun sonucunda, sera gazı emisyonları

hakkındaki karşılaştırılabilir verilerin olmaması, iklim eylemlerinin gerçek etkisi hakkında bilgi boşluklarına neden olmakta ve karbon yoğun alanların önceliklendirilmesini geciktirmektedir. Bununla birlikte, bazı sektörlerde iklimle ilgili projeleri başlatmak için uluslararası finansman programlarından faydalanılmıştır (Hickmann ve Stehle,2018:16).

4. Çevre ve Yerel Yönetimler

Yerelleşme, kalkınma hedeflerine ulaşmak, kamu hizmeti sunmak ve çevre korumayı sürdürmek için önemli bir strateji olmuş ve çevre politikaları tartışmalarında baskın bir tema haline gelmiştir (Wittayapak ve Vandergeest, 2010:14). Son yirmi yılda yerelleşme, kalkınma hedeflerine ulaşmak, kamu hizmeti sunmak ve çevre korumayı sürdürmek için önemli bir strateji olmuş ve çevre politikaları tartışmalarında baskın bir tema haline gelmiştir(Panya,2018:38). Bu açıdan dikkatleri yerel yönetimlere çekmek için iyi sebepler bulunmaktadır. Her çevre sorunu aynı zamanda yerel ve küresel bir çevre sorunudur. Yerel yönetimler, insan ve çevreye en yakın olan kuruluşlardır. Bu yüzden birçok ülkede yerel yönetimlerin çevreye yönelik harcamaları diğerlerinininkinden daha ağır basmaktadır. Yerel yönetimler, özellikle arazi kullanım planlaması alanında, pek çok stratejik, uzun vadeli çevre politikası belirlemiştir. Ayrıca her gün bölgesel ortamda ve miras değerlerinde meydana gelen değişimlere kümülatif olarak küçük kararlar ve eylemler alınmaktadır (Thomas,2010:121).

Yerinden yönetim sürecine paralel olarak, çevre yönetimi yerel yönetimlerin temel bir işlevi haline gelmiştir. Yerel yönetim yönetimi performansı, şehir planlaması, sosyal ve sağlık hizmetlerinin sağlanması, eğitim, su temini, iş geliştirme ve çevre yönetimi dâhil olmak üzere, temel kamu hizmetlerinden yerel yönetimlerin sorumlu olduğu kişilerin yaşam kalitesini (QOL) önemli ölçüde etkilemektedir. Bu, özellikle günümüzde dünya giderek daha fazla kentleşmeye başladığı için önemlidir. Hızlı ekonomik gelişme çevresel bozulmaya, kirlenmeye ve ayrıca küresel ısınmaya neden olur ve bu nedenle, yerel yönetimin çevre yönetimi, insanların QOL'lerini iyi çevresel kalite ile geliştirmek için yüksek değere sahiptir.³ Dolayısıyla yerel yönetimler merkezin belirlediği çerçevede merkez denetiminde hareket ederken yeni usulle, yerel yönetimler doğrudan hareket alanını belirleme inisiyatifine sahiptir. Son olarak yukarıdan aşağıya yetki devri ilkesi ile faaliyet gösterirken, yeni usulde aşağıdan yukarıya federal ilke ile hareket eder (Dede,2011:71).

Çevresel Problemler ve Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler çevresel ve sürdürülebilirlik uygulamalarında giderek daha önemli bir rol oynadığını görülmektedir. Son yirmi yılda, yazarlar iklim politikaları yapımında şehirlerin rolüne dair çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Örneğin Dodman (2009) yerel yönetimlerin iklim değişikliğinin azaltılmasına katkıda bulunma fırsatlarını ve sınırlarını değerlendirmiştir. Özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine yerel düzeyde uyum sağlamak için kurumsal kapasitelerin önemini vurgulamıştır (Dodman,2009:188).

³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz; United Cities and Local Governments, *Decentralization and local democracy in the World*, Washington, DC, 2008

Kentsel Çevre ve Ekonomi Yönetimi

Çok yönlü bir yönetim ağı, işletmeler ve kamu yönetimi ağı kurarak, kent ortamının ekonomik yönetim sisteminin etkin yönetimi sağlayabilmesi umulmaktadır. İdari yönetim sektörü karar verici olarak görev yapar, yasaları, tüzükleri ve standartları formüle eder ve tek tip denetim ve yönetimi gerçekleştirir. Çevre -ekonomik yönetimi ilkelerine göre yönetilen nesnelere, işletmelerin hükümetin yönetmeliklere uygun ve gerçekleştirmek gerekir. Bu arada, halkın katılımı ve izlenmesi olumlu uygulamalar için çok önemlidir (Yang vd, 2006:35).

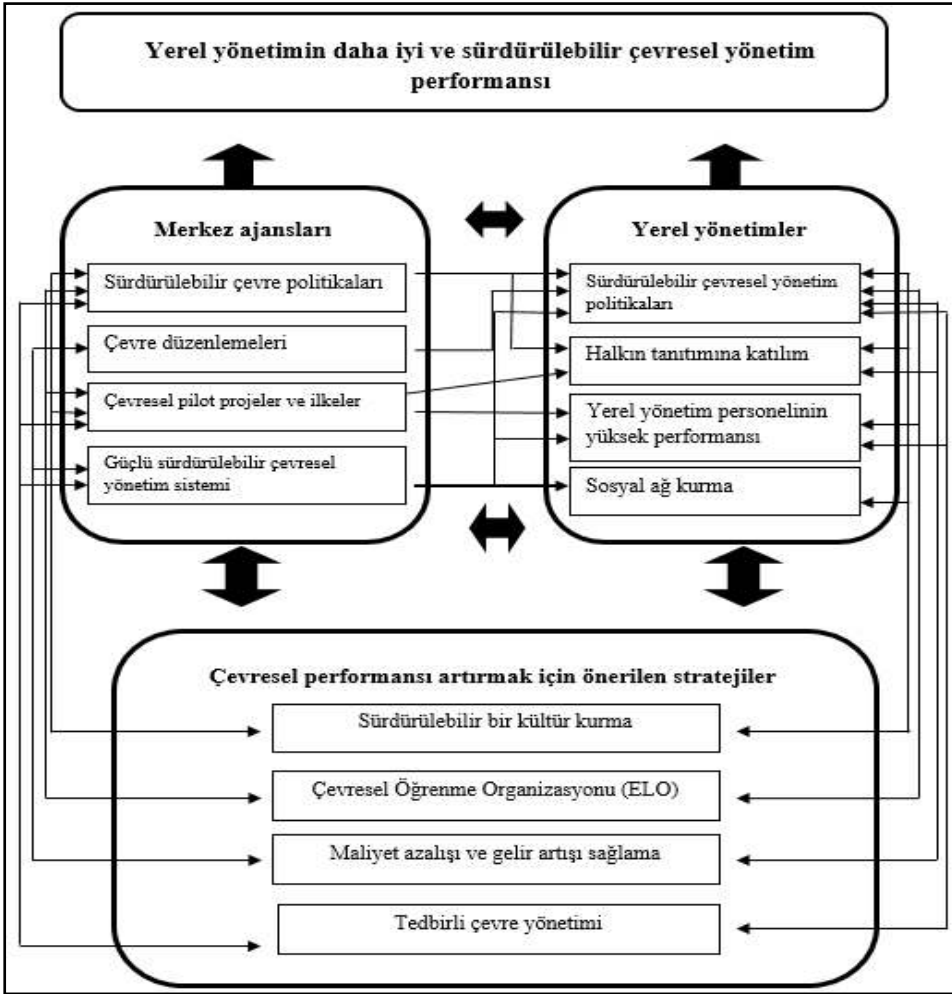
5.Yerel Yönetimlerin Çevre Yönetimi Stratejileri

Çevresel yönetim sistemleri (ÇYS) ayrıca çevresel aktiviteyi yönlendirmek için kullanılır ve doğrudan sürdürülebilirliğe katkıda bulunabilir (Emilsson ve Hjelm,2007:76). Birleşmiş Milletler, ekonomik ve çevresel muhasebe için, yerel yönetimler için ilgili dört alanı tanımlayan bir sistem geliştirmiştir. Bunlar, çevresel koruma, doğal kaynak yönetimi, çevresel hasarla ilgili faaliyetler, çevresel bilanço, çevresel varlıkların niteliği ve niceliğinde değişiklikleri kapsamaktadır (Heycox vd, 1997:6). Çevre yönetim sistemi (EMS) bir çevre yönetim sistemi için gereksinimleri belirten uluslararası standart geliştirmek ve önemli çevresel yönleri yasal gereklilikleri de göz önüne alarak politika ve hedefleri, gerçekleştirmek için ortam sağlamaktır (Panya vd,2018:36). Burada amaç, küresel ve bölgesel çevresel etkileri, yerel topluluk düzeyinde sosyal etkileri ve ekonomik etkileri dengeleyerek sürdürülebilir atık yönetimi uygulamalarına ulaşmaktır. Çerçeve, yaşam döngüsü değerlendirmesini diğer çevresel, sosyal ve ekonomik araçlarla birleştirmesidir (Kijak ve Moy, 2004:33).

Pek çok yerel yönetim çevresel yönetim sistemlerini geliştirmeye çalışsa da çevresel yönetim performanslarını etkileyen hedeflerin açıklığı, yetersiz yönetim yapısı, bilgiye erişim ve gelişmekte olan ülkelere özgü koşullar gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Emilsson ve Hjelm,2002:446). Bununla birlikte, bazı yerel yönetimler, çeşitli kirlilik türlerine, atıklara ve arazi kullanım sorunlarına neden olan çevre sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır, bu da insanların QOL'lerini etkilemektedir (Panya, vd,2018:36).

Çevre yönetiminin değerlendirilmesi, yerel yönetimin çevre yönetim sistemini (ÇYS) izlemek, analiz etmek ve değerlendirmek için önemli bir önlemdir. Bu değerlendirme, gerçekleştirilen herhangi bir eylemin amacı, hedefleri ve sonuçları ile ilgili olarak başarı derecesini veya değeri kontrol etmeye yardımcı olur. Ayrıca, değerlendirme sonuçları problemleri azaltmak ve çevre yönetimini geliştirmek için karar vermede yardımcı olur (Panya, vd,2018:36).

Şekil.2: Stratejileri Sürmek için Önerilen Stratejiler ve Tavsiyeler

Kaynak: Panya Napawan, Poboon Chamlong, Phoochinda Wisakha, Teungfung Ratiporn.(2018), The performance of the environmental management of local governments in Thailand, *Kasetsart Journal of Social Sciences*, Volume 39, Issue 1, January-April, s.40

Çok düzeyli yönetişim meşru, müzakereci, kurumsal yapılar ile kamu, özel, birey ve sivil toplum kuruluşu aktörler arasındaki müzakere sürecidir. Hem kararların alınması hem uygulanması hem de uyuşmazlıkların çözümü bu sürecini ifade eder (Piattoni,2010:20). Merkezi kurumlar, daha iyi ve sürdürülebilir yerel yönetim çevre yönetimi vizyonunu, yerel yönetimlerin çevre yönetimlerini takip etmesi ve net çevre düzenlemeleri yapması gereken önemli politikalar olarak benimsemelidir, çünkü yerel yönetimlerin çevre yönetimini destekleyen açık yönetmelikler faaliyetlerinin etkinliğini artırabilir. Merkezi ajanslar, yerel yöneticileri ve çalışanlarını önerilen politikaları yürürlüğe sokmaya ikna etmek için yerel yönetimler arasında bir rekabet ortamı yaratmalıdır. Merkezi kurumlar tarafından desteklenen pilot projeler, yerel yönetimlerle

çevre yönetimini geliştirmede iş birliğini teşvik etmenin bir yolu olabilir. Ayrıca, merkezi kurumlar yerel yönetimler, özellikle de küçük yerel yönetimlerin çevre yönetimi için insan kaynakları ve bütçeler gibi yönetim kaynakları bu kapsama girer. Bununla birlikte, merkezi kurumların uzun vadede merkezi hükümetin yardımı olmadan işletilebilecek güçlü ve sürdürülebilir bir çevresel yönetim sistemi kurma konusunda yerel yönetimleri desteklemesi gerekmektedir. Ek olarak, merkezi ajansların birliği, önerilen stratejilerin uygulanmasında çok önemlidir çünkü yerel yönetimler için net bir anlayış birliği sağlamaktadır.

Yerel yönetimler için sürdürülebilir çevre yönetimi ana politika olmalıdır. Yerel yönetimler, yalnızca hâlihazırda meydana gelen sorunlara veya altyapının inşasına odaklanmak yerine, çevre dostu planlama ve yönetime doğru ilerlemeli ve halkın ve paydaşların bilgi sağlayarak ve halkın bilinçlendirilmesini sağlayarak çevre yönetimine katılımını teşvik etmelidir. Ayrıca, sürdürülebilir bir yönetim sağlamak için performansın iyileştirilmesi ve yerel yönetim personelinin, halkın bilincinin yükseltilmesi, performansları ve yerel çevre kalitesini arttırmada çok önemlidir. Son olarak yerel bağlam için uygun bir sosyal ağ oluşturmak, yerel yönetimlerin görevlerini daha etkin ve sürdürülebilir hale getirmelerine yardımcı olabilir.

Sürdürülebilir Bir Kültür İnşa Etmek

Çevre yönetim stratejileri belirlenirken en önemli hedef sürdürülebilir bir kültür olmalıdır. Bu nedenle, ilk strateji, insanların çevre bilgilerini ve farkındalığını artırarak, insanların çevre dostu olma davranışlarını değiştirerek ve çevresel faaliyetleri desteklemek için sosyal ağlar kurarak sürdürülebilir bir kültür inşa etmeyi önermektedir. Bu yüzden LG'ler, özellikle arazi kullanım planlamasıyla ilgili mevzuat yoluyla, arazi kullanım planlaması yoluyla koruma ve çevre konularının yönetimine dâhil olmuştur. Bu yaklaşıma ek olarak, LG'ler stratejik planlama yaklaşımlarını kullanarak gelecek yönlerini belirleme konusunda daha fazla rol oynadılar (Thomas,2010:121).

Çevresel Öğrenme

Çevresel öğrenme yerel yönetimlerin dikkat etmeleri gereken önemli bir yöntemdir. Bu strateji, yerel personelin uzun vadede performanslarını nasıl artıracaklarını öğrenmede desteklemeyi ve kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Panya vd, 2018:39).

Maliyetleri Düşürmek ve Gelirleri Artırmak

Maliyetleri düşürmek çevre politikasının ve çevre yönetiminin en önemli işlevlerinden birisidir. Çünkü yerel yönetimlerin araç ve ekipmanları sınırlıdır. Dolayısıyla önerilen strateji, maliyetleri azaltmak ve geliri üç ana kavramla arttırmaktır. Bu kavramlar: yeşil ekonomi, komuta ve kontrol ve gönüllü bir yaklaşım kullanmaktır.

Atık yönetimi, kaynak verimliliği ve Geri dönüşüm

Daha önce belirtildiği gibi, LG'nin geleneksel rollerinden biri, çöp toplama gibi temel hizmetlerin sağlanmasında olmuştur. Çöp depolama alanlarından veya yakma tesislerinden kaynaklanan kirlilik konusundaki artan endişe ve kaynakların tüketimi artık sadece bertaraf edilmek yerine "çöp" olarak yönetilmekte ve yönetim yaklaşımları nispeten karmaşık hale gelmiştir (Kijak ve Moy,2004:38).

Çevre Yönetimi

Çevre yönetimi çevrenin korunmasında etkin bir konudur. Bu nedenle, bu strateji, insan üzerindeki etkiyi azaltmak ve çevre üzerindeki zararları azaltmak için çevre sorunlarına karşı önerildi. Güvenlik önlemleri veya önlemler, sorunlar ortaya çıkmadan önce önceden planlanmalıdır. Bu nedenle çevre yönetimi döngüsünün her aşamasında, insanların yaşam kalitesini arttırmak için kendi bölgelerindeki çevresel sorunları azaltmak için yerel yönetimler çevresel risk değerlendirmesini benimsemelidir.

Çevresel performansını artırmak için önerilen stratejiler ile hem merkezi kurumlar hem de yerel yönetimler için önerilen stratejileri yürütme önerileri arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Panya vd,2019:37).

6. Kentsel Çevre Politikaları ve Çok Düzeyli Yönetişim: Yeni Kalkınma Paradigması

Çevresel iklim değişikliğinin karmaşık ve çok ölçekli doğası, yönetim düzeylerinde yayılabilen yönetim yaklaşımlarına artan ilgi çekmiştir (Gupta,2007:134). Kentsel yönetim ve kurumsal kapasite, kentsel sürdürülebilirlik için temel zorlukların ele alınmasında gerekli şartlar olarak vurgulanmıştır. Yönetişim, hükümet dışı aktörlerin dâhil edilmesi yoluyla hükümetin görevlerini yerine getirmesi sürecini ifade eder (Jones ve Evans, 2006:1495).

Çok düzeyli yönetim terimi başlangıçta yerel, ulusal ve Avrupa karar alma düzeyleri arasındaki dikey ve yatay etkileşimi açıklamak için Avrupa Birliği'ne odaklanan bilim adamları tarafından kullanılmıştır (Bache ve Flinders,2004:34). Daha sonraki çalışmalar, küresel işlerin farklı alanlarında karar verme kapasitelerinin ve politika oluşturma sorumluluklarının geniş dağılımını vurgulamak için çeşitli konseptler geliştirmiştir (Hickman ve Stehle,2018:16).

Bağlantılılıklarının artmasıyla birlikte devlet yapılarının resmi hiyerarşisi dışındaki aktörlerin artan önemi, günümüzde dünya siyasetinde çok düzeyli yönetim mekanizmalarının ortaya çıkmasına işaret etmektedir. Çok düzeyli yönetim, mevcut küresel düzende politika oluşturma süreçlerini belirten çeşitli örtüşen etkinin katmanlarını ifade eder. Devletler, politika yapma işlevini, politika süreçlerine katılımı artan, devletin politika kontrolünden politika koordinasyonuna kadar rolünü yeniden tanımlayan birçok sivil toplum aktörü ile paylaşmak zorunda buluyorlar. Bu yönetim biçimi, belirli bir konuda karar alma sürecine katılan çeşitli devlet-devlet ve devlet-dışı aktörlerin rollerinin daha iyi anlaşılabilirdiği geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle, risk altındaki konuların niteliği göz önüne alındığında, yönetişimin çeşitli yorumunu tekrar gözden geçirme ihtiyacı vardır. Hem insan güvenliğini hem de devlet güvenliğini etkileyen sürdürülebilir kalkınma sorunları, siyasi sınırların ötesine geçiyor ve bunların karmaşıklığı, konuya dayalı bağlantıları müzakere etmek ve oluşturmak için birden fazla düzeyde çalışan farklı aktörler gerektiriyor. Farklı siyasi seviyelerde karar vermenin bu dağılımı, çok düzeyli bir politikanın ortaya çıkmasına işaret etmiştir (Vivekanandan,2009:45).

Çok seviyeli politika ağları yaklaşımları, yönetim seviyelerinin yanı sıra içindeki etkileşimlere de odaklanır. Hem ulusal hem de alt ulusal iklim ve arazi kullanım

politikası alanı, ilgili yargı düzeyinde faaliyet gösteren hükümet, hükümet dışı ve uluslararası aktörleri içermektedir (Gregorio,2019:65). Çevre sorunlarının üstesinden gelme çabaları bir çevre sorunu olarak daha geniş bir iklim değişikliği ölçeğine sahip yargı bölgelerinde düzenlenen yönetim yapıları arasında, mevcut ve açık düzeydeki çapraz işlemlere sahip yeni kurumları sömüren özel çözümler gereklidir. Literatürde belirtildiği gibi, çok merkezli ve daha uyumlu bir yönetim sistemine doğru bir hareket, çapraz düzey etkileşimlerindeki mevcut engellerin aşılmasına yardımcı olabilir (Gregorio,2019:67).

7. Çevre ve Çok Düzeyli Yönetişim; Kavramsal Çerçeve

Çok düzeyli yönetim kamu politikalarında karar alma sürecinde bir yönüyle devlet, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu çoğulcu bir yapıya; öte yandan, ulus-üstü, ulusal, ulus-altı kademeler arasında hiyerarşinin kalkmasına işaret eder. Çok düzeyli yönetim tanım olarak, karar alıcı aktörler arasında yürütülen özel amaçlar için geçici olarak oluşturulmuş ağlarla, aktörler arasında sürekli müzakere sürecidir (Dede,2011:245). Uyum, etkileşim ve ölçek çalışmalarında Orang Young (2002) yönetim düzeyleri arasındaki etkileşimi şekillendiren beş itici gücü tanımlamaktadır. Bunlar: âdemi merkezîyetçilik düzeyleri ve türü, yetki alanları arasındaki otorite ve güç farklılıkları, politika koalisyonlarını engellemek, konseltasyon söylemler ve bilişsel geçişleri kapsar. Politika yaklaşımları, politika süreçlerinin ilişkisel özelliklerini vurgulamaktadır (Young,2002:25).

İklim değişikliğinin karmaşıklığı ve çok düzeyli yapısı, çeşitli ölçeklerde ve çeşitli politika aktörleri arasında çıkar çatışmalarını yönetebilecek ve çözebilecek yönetim sistemleri gerektirir. Küresel Güney'de bu daha önemlidir, çünkü öncelikler güçlü uluslararası çıkarlardan etkilenebilir. Arazi kullanımı üzerine yapılan karşılaştırmalı analizlerde, kurumsal ve politik kısıtlamalar nedeniyle çapraz etkileşimin önündeki engellerin kanıtları bulunmuştur. Bu anlamda etki azaltma, uyarılma ve geliştirme hedeflerinin iyileştirilmiş entegrasyonu, iklim değişikliği tepkilerine göre farklı yönetim seviyelerinde yer alan aktörlerin çıkarlarının farklılıklarını azaltmaya yardımcı olabilir.

Çevresel sorunların üstesinden gelme çabaları bir çevre sorunu olarak geniş bir iklim değişikliği ölçeğine sahip bölgelerde düzenlenen yönetim yapıları arasında, mevcut ve açık düzeydeki çapraz işlemlere sahip yeni kurumları etkileyen çözümler gereklidir. Literatürde belirtildiği gibi, çok merkezli ve daha uyumlu bir yönetim sistemine doğru bir hareket, çapraz düzey etkileşimlerindeki mevcut engellerin aşılmasına yardımcı olabilir. Ayrıca bu tür yenilikçi kurumların, yerel düzeyde daha zayıf çıkarları merkezi olarak politika süreçlerine entegre etmek için özel olarak tasarlanması ve tahsis edilmesi gerektiğini ileri sürülmektedir. Uluslararası ve ulusal düzeyde iklim değişikliği aktörleri bu konuda önemli bir sorumluluk sahibidir (Gregorio,2019:66).

Öte yandan yönetim işlevlerini farklı mekânsal seviyelerde düzenleyen yönetim çözümleri yaygındır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerdeki ormanlar gibi doğal kaynakların ortak yönetimi, ulusal düzeyde fon sağlama ve toplu karar alma gibi bazı yönetim işlevlerini üstlenmenin ve yerel düzeyde izleme ve sağlama gibi diğer yönetim işlevlerini üstlenmenin göreceli avantajlarına dayanmaktadır. Karar alma ve ulusal düzeyde fon yaratma, yerel düzeyde yapmaktan daha düşük maliyet gerektirir,

çünkü bu faaliyetlerde çok sayıda orman parseli için ölçek ekonomileri vardır. Ayrıca, fon sağlama konusunda uzmanlık ve deneyim geliştirmek ve potansiyel olarak kaynaklar ile yerel bölgeler arasında merkezi olarak etkileşim kurmak daha az maliyetlidir. Buna karşılık, doğal kaynak kullanımının ve tedarikinin yerel olarak izlenmesi, ilgili kaynaklara yakınlık ve diğer faaliyetlerin yanı sıra birlikte üretilmesi nedeniyle merkezi izleme ve tedarikten daha düşük maliyetler gerektirebilir. Ortak yönetim ayrıca, izleme ve tedarik maliyetlerini daha geniş bir şekilde dağıtmak için sınırlı kapasiteye ve kaynaklara sahip devletlere de olanak sağlar.⁴

Çok seviyeli bir yönetişim perspektifinden önemli hususlar;

(i)devletin dikey seviyeleri arasındaki yetkinlik ve koordinasyon

(ii) hem şehirlerarası hem de şehir içi bağlar ve farklı yerel yönetimler arasındaki yönetişim kalıpları açısından yatay yönetişim seviyeleridir.

(iii)Yerel ve büyükşehir düzeylerinde karar vermede ve politika belirleme sürecinde farklı kamu, özel ve sivil aktörler arasındaki güç ilişkileri (McGuirk,2000:654).

Bu uygulamalar etkili kentsel yönetişimin sağlanması için çok önemlidir. Örneğin, 1990'larda Avrupa'da metropol yönetişim kurumlarının yalnızca bölgesel rekabet edebilirliğin araçları olarak değil, aynı zamanda yerel kentsel girişimciliği ve yerel mevzuatın azaltılmasının olumsuz yan etkilerini hafifletmek için kapsamlı bir cevap sağlamak için de görülebilir. Öte yandan yalnızca sosyal faaliyetler için önemli olmayan, aynı zamanda kentsel kalkınmanın ekonomik ve çevresel etkilerini iyileştirmek için doğrudan olumlu etkileri olabilecek kapsayıcı ve hesap verebilir bir yönetim sürecinin sağlanması için kritik öneme sahiptir (Keivani,2010:5).

Herhangi bir yönetişim tartışması, özellikle ekonomik küreselleşme ve iklim değişikliği bağlamında belirsiz kentsel geleceklere tepkiler verebilmek için stratejik planlamanın etkisini dikkate almalıdır. Bu yaklaşım 1980'lerin başlarından bu yana şiddetli ekonomik kriz ve geleneksel endüstrilerde yaşanan kayıplar karşısında kendilerini yeniden icat etme kapsamında birçok kentte kabul edilmiştir. Bu hem büyükşehir hem de ilçe düzeyinde çeşitli orta ve uzun vadeli ekonomik ve kalkınma stratejilerinin çoğalmasına neden olmuştur. Kısmen bu deneyime ve kentlerdeki çok yönlü ekonomik ve fiziksel büyüme sorunlarının tanınmasına dayanarak, Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelerdeki Şehir Geliştirme Stratejilerinin (CDS) benimsenmesinin algılanan zorlukların üstesinden gelmek için bütünsel bir stratejik yaklaşım sunmanın bir yolu olarak savunmuştur. Etkili bir CDS için gerekli olan hedefler;

Şehir ekonomisinin etkinliğini arttırmak,

Yoksulluğu azaltmak,

Çevreyi korumak,

⁴ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/eet.1698>

Yerel gelir artırma kapasitesinin ve şehir finansal yönetiminin iyileştirilmesi (McGuirk,2000).

2009 yılına kadar, dünya genelinde farklı şehirlerde farklı derecelerde başarıya sahip 200'den fazla CDS formüle edilmiş ve uygulanmıştır. Bazı yorumcular, CDS'lerin ve ekonomik rekabetçiliği güçlendirmeyi amaçlayan stratejik planlamanın, "*Washington konsensüsünün*" yerel uygulamaları ve tarihsel ve sosyal dışlanma kalıplarını güçlendirecek neoliberal büyüme paradigması olduğunu savundular. Aksine, daha olumlu ve pragmatik bir bakış açısı yerel yöneticilerinin şehirlerinin zayıflıkları, güçlü yanları ve potansiyelleri hakkında stratejik bir anlayışa sahip olmadıkça ve daha geniş ulusal ve bölgesel ekonomilere uydukları yerde eksikliklerini gidermek için etkili bir eylemde bulunamayacaklarını savunuyor (Keivani,2010:5).

Sonuç

Dünya ekonomisinin büyümesi, dünyadaki çevreyi değiştirmektedir. Bununla birlikte, bu dönüşümün niteliği konusunda keskin anlaşmazlıklar vardır. Örneğin, kapitalizmin küreselleşmesinin bir ilerleme gücü ve çevresel çözümler olup olmadığı veya mevcut küresel çevre krizinin bir nedeni olup olmadığı sorusu cevaplanabilmiş değildir. Bu sorular, ekonomik küreselleşme ve çevrenin merkezinde en çekişmeli konularla ilgili tartışmalar dikkate alınarak incelenmektedir. Bu tartışmalar özellikle ekonomik büyüme, üretim ve tüketim; ticaret ve uluslararası yatırım alanlarında yoğunlaşıyor. Bu tartışmalar küresel politik ekonominin küresel çevreyi nasıl etkilediği hakkındaki genel tartışmalara genel bir bakış sağladıktan sonra özellikle, sürdürülebilir kalkınma normuyla uluslararası çevre kuruluşlarının ortaya çıkması küresel çevreciliğin tarihini izlemektedir.

Öte yandan çok düzeyli yönetim, sürdürülebilir kalkınmanın kapsamını gerçekleştirmek için büyük potansiyel sunmaktadır. Bununla birlikte, farklı paydaşların yönetim sistemi üzerinde rekabetçi taleplerde bulunmaları muhtemeldir. Güçlü lobiler, düzensiz kaynak kullanımına sınırlamalar getirme girişimlerinin durdurulmasına yönelik kazanılmış haklara sahipken, yerel çevrelerde bulunan kaynaklara yönelik haklarının korunmasını isteyeceklerdir. Sürdürülebilir kalkınma konularının ele alınma derecesi, bir ülkenin politik sisteminin doğasına ve etkilenen seçim bölgelerinin içsel olarak sahip olduğu güce bağlıdır. Dolayısıyla bu güç ulusal, yerel ve ulusötesi zorluklar karşısında devletin, kaynakların ve politikaların sınırlı kalmasını gerektirir.

Ekolojik iktisatçılar, çevresel yönetim çözümleri konusundaki çalışmalarını henüz tam olarak benimsememiş olsalar da, açıkça daha ileri araştırmalar için potansiyele sahiptir. Karmaşık yönetim düzenlemeleri, ekonomik gereksinimleri, işleyişlerini ve etkilerini anlamamızı isteyen verimli bir araştırma nesnesidir. Sürdürülebilir bir ekonomi için farklı vizyonlar vardır ve bunlar farklı sosyal ve politik değerleri içerir. Farklı söylemlerle ilgili varsayımlara itiraz edilebilir veya geçersiz sayılabilir, ancak bu görüşler gerçek ve meşru bir söylem ortaya çıkaracak şekilde değildir.

Yerel yönetimler çevre sorunları ile ilişkileri göz önüne alındığında, çevre sorunlarının azaltılmasına ne kadar katkıda bulunabildikleri açıktır. Bu süreçte yerel yönetimler çok daha etkin bir konuma gelmektedirler. Açıkça görülüyor ki, yerel yönetimlerin çevre

yönetimindeki rolü, yol yapımı ve çöp toplamanın ötesine geçmiştir. Yerel yönetim yönetimi performansı, şehir planlaması, sosyal ve sağlık hizmetlerinin sunumu, eğitim, su temini, iş geliştirme ve çevre yönetimi dâhil olmak üzere, temel kamu hizmetlerinden yerel yönetimlerin sorumlu olduğu kişilerin yaşam kalitesini (QOL) önemli ölçüde etkiler.

İdeal çözümler veya uygulanmayı bekleyen kurumsal düzenlemeler olmadığı inancıyla bu konuda ilerleme sağlamak gerekir. Bunlara yönelik yaklaşımlar (çok düzeyli yönetişimin nosyonu olduğu gibi) çatışmalarla ve çelişkilerle dolu süreçleri içerir ve hiçbir şekilde kolay değildir. Bu tür düzenlemeler yapıldığında sürdürülebilir kalkınmanın birçok yönünü ele almak için çeşitli çözümler gerektirmesi muhtemeldir. Bu farklı çözümlerin müdahale edilmesi, yönetilmesi ve uygulanması, birbiriyle örtüşen zorunluluklara sahip birden fazla paydaşı, dağınık bir düzenlemeye neden olan ama toplumun ve çevrenin eşzamanlı ihtiyaçlarına cevap veren bir strateji içerecektir. Çünkü çevresel değişikliklerin karmaşıklığı ve çok düzeyli yapısı, çeşitli ölçeklerde ve çeşitli politika aktörleri arasında çıkar çatışmalarını yönetebilecek ve çözebilecek yönetim sistemleri gerektirir.

Kaynakça

- Bache, I, Flinders, M. V. (Eds.). (2004). *Multi-level governance*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Cadman, T. vd. (2015), *The Political Economy of Sustainable Development Policy Instruments and Market Mechanisms*, Edward Elgar Publishing
- Chaney, E (2013). Revolt On The Nile: Economic Shocks, Religion, And Political Power. *Econometrica*, 81(5), 2033-2053
- Clapp, J. ve Helleiner, E. (2012), International political economy and the environment: back to the basics? *International Affairs*, 88(3)
- Cockburn, J ve Henseler M. (2018), Hélène Maisonnave, Luca Tiberti, Vulnerability and policy responses in the face of natural resource discoveries and climate change: introduction, *Environment and Development Economics*, 23(5)
- Davis, J H, C Hanes, ve P W Rhode. (2009), Harvests and Business Cycles in Nineteenth-Century America. *The Quarterly Journal of Economics*, 1675-1727.
- Dede, D. (2011), *Çok düzeyli Yönetişim olgusunun Kent konseyleri bağlamında İncelenmesi: Helsinki, Stockholm, Bergen, Barselona Kent konseyleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bölümler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, İstanbul*

- Dede, D. (2012), *Çok Düzeyli Yönetişim Kavramı'nın bilimselliği Sorunu*, IX. Kamu Yönetimi Forumu 19-21 Ekim 2011: "Kuram ve Yöntem Açısından Türkiye'de Kamu Yönetimi", Ankara, Türkiye
- Dodman, D. (2009) Blaming cities for climate change? An analysis of urban greenhouse gas emissions inventories. *Environment and Urbanization*, 21(1): 185-201.
- Emilsson, S. and Hjelm, O. (2007). Managing indirect environmental impact within local authorities' standardized environmental management systems, *Local Environment*, 12(1): 73-86.
- Emilsson. S ve Hjelm.O. (2002), Implementation of standardized environmental management systems in Swedish local authorities: Reasons, expectations and some outcomes, *Environmental Science & Policy*, Vol:5
- Fishback, P V, W Troesken, T Kollmann, M Haines, P W Rhode, and M Thomasson. (2011), "Information and the impact of climate and weather on mortality rates during the Great Depression", In *The Economics of Climate Change: Adaptations Past and Present*, University of Chicago Press.
- Gadgil, M ve R Guha (1993), *This fissured land: an ecological history of India*, University of California Press
- George, C. (2007). Sustainable development and global governance, *Journal of Environment and Development*, 16
- Gregorio, M. vd. (2019), Multi-level governance and power in climate change policy networks, *Global Environmental Change*, Volume 54, January
- Groves, R. H.(1992). "Origins of Western Environmentalism" *Scientific American*, July: 42-47
- Gupta.J.(2007), The multi-level governance challenge of climate change, *Environ. Sci*, Vol:4
- Haas, P. M. (2003), *Environment in the Global Political Economy*, Edward Elgar Pub; illustrated edition edition, (December 1, 2003)
- Heycox, J., Meadows, P. and Vernon, B.(1997), *Measuring environmental expenditures and revenues in local government: report on a pilot project with 21 local governments in Australia*, Canberra: University of Canberra. Working Paper No. 2, Australian Centre for Regional and Local Government Studies
- Hickmann, T. ve Stehle, F. (2018), The Embeddedness of Urban Climate Politics in Multilevel Governance: A Case Study of South Africa's Major Cities, *The Journal of Environment & Development*, 0(0) 1-24

- Hornbeck, R (2012) "The enduring impact of the American Dust Bowl: Short-and long-run adjustments to environmental catastrophe", *The American Economic Review*, 102(4), 1477-1507.
- Hornbeck, R ve S Naidu. (2014), "When the levee breaks: black migration and economic development in the American South", *The American Economic Review*, 104(3), 963-990
- <http://www.economicdiscussion.net/economic-development/environment-and-economic-development-economics/30299>
- <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/temel-tanimlar/>
- <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/eet.1698>
- Jones, P. and Evans, J. (2006). Urban regeneration, governance and the state: exploring notions of distance and proximity. *Urban Studies*, 43(9)
- Kapera, I. (2018), Sustainable tourism development efforts by local governments in Poland, *Sustainable Cities and Society*, Volume 40, July
- Keivani, R.(2010), A review of the main challenges to urban sustainability, *International Journal of Urban Sustainable Development*, Volume 1, Issue 1-2
- Kijak, R and Moy, D. (2004). A decision support framework for sustainable waste management. *Journal of Industrial Ecology*, 8(3)
- Lumley, S. and Armstrong, P. (2004). Some of the nineteenth century origins of the sustainability concept, *Environment, Development and Sustainability*, 6: 367-378.
- McGuirk, P. (2000). Power and policy networks in urban governance: local government and property-led regeneration in Dublin, *Urban studies*, 37(4): 651-672.
- Newell, P. ve Paterson, M. (1998), 'A climate for business: global warming, the state and capital,' *Review of International Political Economy*, 5:4
- Paavola, J. (2016), Multi-Level Environmental Governance: Exploring the economic explanations, *Environmental Policy and Governance*, Volume:26, Issue:3, May/June
- Panya, N., Poboon, C., Phoochinda. ve Wisakha, T.R. (2018), The performance of the environmental management of local governments in Thailand, *Kasetsart Journal of Social Sciences*, Volume 39, Issue 1, January-April
- Piattoni, S. (2010), *The Theory of Multi level Governance: Conceptual, Empirical, and Normative Challenges*, Newyork, Oxford University Press
- Schnaiberg, A. (1980), *The Environment: From Surplus to Scarcity*, Oxford. University Press, New York

- Stevenson, H. (2015), Contemporary Discourses of Green Political Economy: A Q Method Analysis, *Journal of Environmental Policy & Planning*
- Thomas I.G. (2010), Environmental policy and local government in Australia, *The International Journal of Justice and Sustainability*, Volume 15, Issue 2
- Thomas K., Rudel, J., Timmons, R, ve JoAnn, C. (2011), Political Economy of the Environment, *Annual Review of Sociology*, Vol. 37
- Tutar, F. (2011), Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Çevre, Kalkınma ve Ticaret, *Mevzuat Dergisi*, Yıl:14, Sayı:166
- United Cities and Local Governments. (2008), Decentralization and local democracy in the World, Washington, DC
- Vivekanandan, J. (2009), *Multilevel Governance: Towards a New Paradigm for Sustainable Development in Laurence Tubiana* (eds.) et al, A Planet for Life: The Governance of Sustainable Development, AFD, TERI and IDDRI, Paris
- Weng, Y. ChungHsu, K., ve Bih, J. L. (2019), Increasing worldwide environmental consciousness and environmental policy adjustment, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Volume 71, February
- Wittayapak C. Vandergeest, P. (2010), *The politics of decentralization: Natural resource management in Asia*, Mekong Press, Chiang Mai, Thailand
- Young, O.R, (2002). *The Institutional Dimensions of Environment Change: Fit, Interplay, and Scale*. MIT Press, Cambridge, MASS and London
- Yang, Z.F., Su, M.R. ve Xu, L.Y. (2006), A case study of urban environment-economic management in Xiamen, China, *Aquatic Ecosystem Health & Management*, Volume 9, Issue:1

“İlim ve özellikle sosyal bilimler dalındaki işlerde ben emir vermem. Bu alanda isterim ki beni bilim adamları aydınlatsınlar. Onun için siz kendi ilminize, irfanınıza güveniyorsanız, bana söyleyiniz, sosyal ilimlerin güzel (yapıcı) yönlerini gösteriniz, ben takip edeyim.”

Mustafa Kemal ATATÜRK